T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYETI ANABİLİMDALI

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Fahri BEKÇİOĞULLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2006

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Fahri BEKÇİOĞULLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 23/06/2006 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

İmza:.....	**İmza:.....**	**İmza:.....**
Yard. Doç. Dr. Mustafa TANÇ **DANIŞMAN**	**Yard.Doç.Dr.Nasrullah ÖZSOY** **ÜYE**	**Yard. Doç. Dr. Mevlüt ERDEM** **ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
Kod No:

Doç. Dr. Haluk ALKAN

Enstitü Müdürü

Bu çalışma, Araştırma Projeleri Yönetimi tarafından desteklenmiştir.
Proje No: 2005 / 4-22

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYETI ANABİLİMDALI

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

DANIŞMAN: Yard. Doç. Dr. Mustafa TANÇ

Fahri BEKÇİOĞULLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2006

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNNE AKTARIMI

Fahri BEKÇİOĞULLARI

DANIŞMAN : Yard. Doç. Dr. Mustafa TANÇ

Yıl: 2006, Sayfa: 207

Jüri : Yard. Doç. Dr. Mustafa TANÇ
: Yard. Doç. Dr. Nasrullah ÖZSOY
: Yard. Doç. Dr. Mevlüt ERDEM

Türk dili zaman içerisinde sosyal ve coğrafi şartlara bağlı olarak pek çok değişim evresi geçirmiştir. Bu değişimler sonucunda bir takım lehçelere ayrılmıştır. Bu ayrımda ancak organ adları pek çok lehçede benzerlik göstermektedir. İşte bu çalışma lehçeler arasındaki benzerliklerin benzer kullanımların ortak düşüncelerin aydınlanması yolunda Türk kültürüne ve Türkolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışma Kazak Türkçesi deyimler sözlükleri, Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi sözlükleri incelenerek hazırlandı. Bu çalışma Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını ortaya koymuştur. Bu alandaki söz varlığının ortaklığı konusunu aydınlatarak; diğer Çağdaş Türk Lehçeleri ile Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağların tespitini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, deyim, organ adları, Çağdaş Türk Lehçeleri.

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM

ABSTRACT

MA Thesis

TRANSFORMATİON OF KAZAKH İDİOMS RELATED TO ORGAN NAMES İNTO MODERN TURKİSH

Fahri BEKÇİOĞULLARI

Supervisor : Ass. Prof. Dr. Mustafa TANÇ

Year: 2006, Pages: 207

Jury : Ass. Prof. Dr. Mustafa TANÇ
: Ass. Prof. Dr. Nasrullah ÖZSOY
: Ass. Prof. Dr. Mevlüt ERDEM

Turkish Language has changed over time because of social and geographic conditions. It a result was divided into dialects. At this division, the organ names in all dialects resemble each other. This study will give important contributions to Turkish / Turkic culture, languages. The thesis was prepared exawining Kazakh Turkish idiom dictionares and Kazakh / Turkish dictionares. It will reveal the transformation of Kazakh idioms related to organ names into Modern Turkish. The subject of lexical isimilarities in Kazakh and Turkish will be shown and the lexical connection between contemporary Turkic dialects and Modern Turkish will be identifred.

Key words: Modern Turkish, Kazakh Turkish, idiom, organ names, Contemporary Turkish Dialects.

ÖN SÖZ

Türkolojinin çalışma sahası Türkiye ile sınırlı değildir. Bu bilim dalı, yeryüzündeki bütün Türkleri ve bütün Türk lehçelerini aralarında hiçbirini asıl ve merkez kabul etmeksizin araştırmaktadır. Bundan yaklaşık on beş yıl öncesine kadar Türkiye'deki Türkologlar, Orta Asya'da bulunan Türk soydaşlarımızı ve Türk lehçelerini detaylı inceleme imkanlarına sahip değillerdi. 1990 öncesindeki çalışmalar daha çok Rus Türkologlar ve Rus Türkolojisi'nin tesirinde kalan yerli Türkologlar tarafından yapılmıştır. 1990 yılından sonra Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları Türk dili için önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. İşte o günden bu güne değin lehçeler arası karşılaştırmalı çalışmaların yapılması Türk dilinin aydınlanmasını ve lehçeler arasındaki sorunların azalmasını sağlamıştır. Bugün, lehçeler arasındaki sorunların giderilmesi ve Türk dilinin aydınlanması için yapılacak olan çalışmaların Türk dilini daha iyi yerlere getireceği şüphesizdir. İşte bu düşünceden yola çıkılarak ''Kazak Türkçesindeki Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı'' yapılmıştır.

''Kazak Türkçesindeki Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı'' adlı çalışmamıza konu olan ve Türk lehçeleri içerisinde Kuzey-Batı (Kıpçak) grubunda yer alan Kazak Türkçesi, konuşulduğu coğrafyanın büyüklüğü, yazı dili olma süreci, sözcük hazinesi, anlatım imkanlarının zenginliği ve tarihi macerasıyla araştırmacıların her zaman ilgi odağı olmuştur. Kazak Türkçesi bu özellikleri ile Türk lehçeleri içinde özel bir yere sahiptir. Kazak Türkçesi Kıpçak lehçeleri içinde bütün Kıpçak lehçelerinin ortak belirleyici özelliklerini bünyesinde barındırır. İşte bundan dolayı Kıpçak Türkçesi lehçelerinden olan Kazak Türkçesi ile Oğuz Türkçesi lehçelerinden olan Türkiye Türkçesi arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar Türk dilinin aydınlanmasını ve lehçeler arası sorunların giderilmesini daha çok etki edecektir. Kazak Türkçesinin söz varlığı içerisinde dilin bel kemiğini oluşturan deyimler ve bu deyimler içerisindeki organ adlarıyla ilgili deyimler bugüne kadar müstakil bir çalışma konusu olmamıştır. Türkiye Türkçesinde ve diğer Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan organ adlarıyla ilgili deyimlerin hem şekil yönünden, hem de anlam yönünden benzerlik gösterdiğini kanıtlamak, Türk lehçeleri arasındaki ortak söz varlığının sağlanması, lehçeler arası ilişkilerin ortaya konması, Türk diline ve Türk kültürüne katkı sağlaması amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardığımız bu deyimler Türk lehçeleri arasındaki ortak söz varlığını doğrulamaktadır. Bu benzerlikler tesadüfi bir olay değildir. Çünkü Türk dili 13. yüzyıl öncesi tek bir yazı dili halinde yaşamakta idi. Bu tarihlerden sonra Türk dili çeşitli sosyal ve coğrafi şartlara bağlı olarak pek çok değişim evresi geçirmiştir. İşte bu değişimler sonucu lehçeler ortaya çıkmıştır. Bu da Türk dilinin büyüklüğünün ve zenginliğinin bir göstergesidir. Bu lehçeler arasındaki çeşitli farklılıklara rağmen bazı sözcük ve sözcük öbekleri değişime uğramadan bütün Türk lehçelerinde veya birçok Türk lehçesinde ortak olarak yaşamaktadır. Organ adları ve organ adlarıyla ilgili deyimler bu sözcük ya da sözcük öbeklerinden bazılarıdır. Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla, Türkiye Türkçesindeki organ adları bazı ses değişmelerine rağmen, şekil ve anlam yönünden birbirleriyle ortaklık göstermektedir. Kazak Türkçesi Kıpçak grubu ya da Doğu Türkçesi Türk lehçelerinin ortak özelliklerini bünyesinde barındıran bir Türk lehçesi olması itibariyle Kazak Türkçesinin dahil olduğu gruba ait olan diğer Türk lehçelerindeki organ adları ve organ adlarıyla ilgili deyimlerin şekil yönünden bazı değişikliklerin olmasına rağmen, anlam yönünden aynı olduğunu söylemek mümkündür. Organ adları terimi ile insan

vücuduna ait olan unsurlar kastedilmiştir. Bu sözcükler, ayak, baş, göz, kulak, ağız, dil, diş, yürek vb. sözcüklerdir ve Eski Türkçe döneminden günümüze deyin bütün Türk lehçelerinde varlıklarını sürdüre gelmişlerdir. Bu sözcüklerde ses değişimleri dışında başka bir değişim görülmektedir. Bu çalışmada Kazak Türkçesinde yer alan 3248 tane organ adlarıyla ilgili deyimlerin tespiti yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren, ufkumu açan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa TANÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....I
ABSTRACT.....II
ÖNSÖZ III
İÇİNDEKİLER.....V
1. GİRİŞ.....1
1. 1. Kazak Türkçesi Alfabesi..... 1
1. 2. Transkripsiyon Harfleriyle İlgili Açıklamalar..... 1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR..... 1
3. KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI..... 4
3. 1. Alakan (''avuç'') İle İlgili Deyimler..... 4
3. 2. Avız (''ağız'') İle İlgili Deyimler..... 5
3. 3. Ayak (''ayak'') İle İlgili Deyimler..... 26
3. 4. Bas (''baş'') İle İlgili Deyimler..... 39
3. 5. Bel (''bel'') İle İlgili Deyimler..... 67
3. 6. Bet, Jüz (''yüz'') İle İlgili Deyimler..... 70
3. 6. 1. Bet..... 70
3. 6. 2. Jüz..... 82
3. 7. Bilek (''bilek'') İle İlgili Deyimler..... 84
3. 8. Büyrek (''böbrek'') İle İlgili Deyimler..... 85
3. 9. Emşek (''meme'') İle İlgili Deyimler..... 86
3. 10. Eŋse (''ense'') İle İlgili Deyimler..... 86
3. 11. Erin (''dudak'') İle İlgili Deyimler..... 86
3. 12. İyık (''omuz'') İle İlgili Deyimler..... 87
3. 13. Jak (''çene'') İle İlgili Deyimler..... 90
3. 14. Jürek (''yürek'') İle İlgili Deyimler..... 91
3. 15. Kabak (''göz kapağı'') İle İlgili Deyimler..... 97
3. 16. Karın (''karın'') İle İlgili Deyimler..... 99
3. 17. Kas (''kaş'') İle İlgili Deyimler..... 101
3. 18. Kevde (''gövde'') İle İlgili Deyimler..... 103
3. 19. Kıl (''kıl'') İle İlgili Deyimler..... 106
3. 20. Kindik (''göbek'') İle İlgili Deyimler..... 107
3. 21. Kirpik (''kirpik'') İle İlgili Deyimler..... 108
3. 22. Kol (''kol'') İle İlgili Deyimler..... 110
3. 23. Kökirek (''göğüs'') İle İlgili Deyimler..... 123
3. 24. Kömey (''boğaz'') İle İlgili Deyimler..... 126
3. 25. Köt (''göt'') İle İlgili Deyimler..... 126
3. 26. Köz (''göz'') İle İlgili Deyimler..... 127
3. 27. Kulak (''kulak'') İle İlgili Deyimler..... 157
3. 28. Maŋday (''alın'') İle İlgili Deyimler..... 166
3. 29. Miy (''beyin'') İle İlgili Deyimler..... 169
3. 30. Moyın (''boyun'') İle İlgili Deyimler..... 170
3. 31. Murın (''burun'') İle İlgili Deyimler..... 175
3. 32. Murt (''bıyık'') İle İlgili Deyimler..... 177
3. 33. Ökpe (''ciğer'') İle İlgili Deyimler..... 178
3. 34. Sakal (''sakal'') İle İlgili Deyimler..... 180
3. 35. Barmak, Savsak (''parmak'') İle İlgili Deyimler..... 181

3. 35. 1. Barmak..... 181
3. 35. 2. Savsak..... 181
3. 36. Sırt (''sırt'') İle İlgili Deyimler..... 182
3. 37. Süyek (''kemik'') İle İlgili Deyimler..... 183
3. 38. Şaş (''saç'') İle İlgili Deyimler..... 186
3. 39. Tamır (''damar'') İle İlgili Deyimler..... 187
3. 40. Teri (''deri'') İle İlgili Deyimler..... 188
3. 41. Til (''dil'') İle İlgili Deyimler..... 189
3. 42. Tırnak (''tırnak'') İle İlgili Deyimler..... 198
3. 43. Tis (''diş'') İle İlgili Deyimler..... 198
3. 44. Tize (''diz'') İle İlgili Deyimler..... 201
3. 45. Tös (''döş'') İle İlgili Deyimler..... 202
4. BULGULAR VE YORUM..... 204
5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 205
KAYNAKLAR..... 206
ÖZ GEÇMİŞ

1. GİRİŞ

Bir dildeki deyimler o dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir. Deyimler kimi zaman yüzyıllar boyunca hiç değişmeden, kimi zaman sözcüklerinde yenilenmelerle yaşamakta, yeni deyimler de aktarılabilmektedir. Deyimler ait oldukları toplumla birlikte yaşar, bazıları eskiyip kullanımdan düşerken bazıları yenilenip kendilerini muhafaza eder. Halkın yarattığı diğer edebi türler gibi deyimleri önce belirli kişiler meydana getirir; halk tarafından duyulur, benimsenir ve ezberlenir. Böylece deyimlerin belirli halkın yaşayış biçimini, felsefesini ifade ettikleri söylenebilir. Deyimlerin kalıcılığı, dilin güzelliği ve içerdiği muhtevanın derinliğinden, kısa sözle çok manayı vermesinden ve akılda kolay kalmasından ileri gelir. Deyimler, insan hayatındaki çeşitli olayları, ilişkileri özlü şekilde anlatır; hem olmuş bir şeyi anlatır hem de açıklar. Deyimler Türk toplumunun hayatında eski dönemlerden beri yaşamaktadır. Bugün birçok deyimin Türk lehçelerinde aynı anlamları ifade ederek kullanıldıkları söylenebilir. Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında yapılan bu ve bu gibi çalışmalar deyimlerin anlatımdaki gücünü ve Türk lehçeleri arasındaki kültür ortaklığını ortaya koyar. İşte bu düşünceden yola çıkarak deyimlerin bir milletin tarihi bir kültür hazinesi olduğunu söylememiz mümkündür. Deyimler bu özelliği ile çok eski dönemlerde birlikte yaşamış olan toplumların ortak kültür hazinelerini ortaya çıkarmaktadır. Deyimler içerisinde organ adlarıyla ilgili olan deyimler hem şekil, hem de anlam yönünden Türk lehçeleri arasında daha çok benzerlik göstermektedir. Bu kültür ortaklığının ve lehçeler arasındaki leksik bağların aydınlatılması amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmada organ adlarıyla ilgili olarak insan vücuduna ait olan bütün parçalar ele alındı. Kazak Türkçesinde yer alan organ adlarıyla ilgili deyimler Kenesbayev, I., 1977; Kojahmetova, H., Jaysakkova, R., Kojahmetova, Ş., 1988 ve bu alanda yazılan diğer kaynaklar incelenerek tespit edildi. Türkiye Türkçesi karşılıkları verilirken Türkiye Türkçesinde yazılan Aydın, Ö. A., 1993 deyimler sözlüğü ve diğer deyimler sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Doğu Türkçesinin en geniş sahasında konuşulan ve Kıpçak lehçelerinin genel özelliklerini bünyesinde barındıran Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili deyimlerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak, Türk lehçeleri arasıdaki ilişkilerin ortaya konması ve Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzerliklerin, ortak düşüncelerin gün yüzüne çıkarılması amaçlandı.

1. 1. Kazak Türkçesi Alfabesi

Kazak Türkçesinde 40 harf bulunmaktadır.

а (a), **б** (b), **в** (v), **г** (g), **д** (d), **е** (e, ye), **ё** (yo), **ж** (j), **з** (z), **и** (iy, ıy), **й** (y), **к** (k), **л** (l), **м** (m), **н** (n), **о** (o), **п** (p), **р** (r), **с** (s), **т** (t), **у** (uv, üv, v), **ф** (f), **х** (h), **ц** (ts), **ч** (ç), **ш** (ş), **щ** (şç), **ы** (ı), **э** (e), **ю** (yu), **я** (ya), **і** (i), **қ** (k), **ң** (n), **ғ** (ğ), **ү** (ü), **ұ** (u), **ө** (ö), **ә** (e-a), **h** (h)

1. 2. Transkripsiyon Harfleriyle İlgili Açıklamalar

ə: Açık ve geniş e'dir. Çalışmada **ä** şeklinde verilmiştir.

e: Kapalı e'dir. Çalışmada **e** olarak verilmiştir.

и: Normalden daha uzun telaffuz edilen bir i'dir. Çalışmada **i** ve **iy** şeklinde verilmiştir.

y: Ünlüden sonra gelince ünsüz, ünsüzden sonra gelince ünlü olan diftong bir sestir. Çalışmada kelimenin başında ve ünsüzden sonra **uv**, **üv** ünlüden sonra **v** olarak verilmiştir.

ұ: Normalden daha kalın telaffuz edilen bir u'dur. Çalışmada **u** şeklinde verilmiştir.

i: Normalden daha kısa telaffuz edilen bir i'dir. Çalışmada **i** şeklinde verilmiştir.

г: Damağın arka tarafından çıkan kalın g'dır. Çalışmada **g** şeklinde verilmiştir.
к: Damağın arka tarafından çıkan kalın k'dır. Çalışmada **k** şeklinde verilmiştir.
н: Nazal n'dir. Çalışmada **ŋ** şeklinde verilmiştir.
х: Normal bir h'dir. Çalışmada **h** şeklinde verilmiştir.
h: Hırıltılı bir h'dir. Çalışmada **h** şeklinde verilmiştir.
щ: Normalden daha yumuşak telaffuz edilen bir ş'dir. Çalışmada **ş** şeklinde verilmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Kazak Türkçesi organ adlarıyla ilgili deyimler üzerine bugüne kadar müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Zhussupova'nın (2001) yılında yazmış olduğu ''Kazakça Atasözleri, Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları'' adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada organ adlarıyla ilgili deyimlerin sayısı azdır. Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında karşılaştırmalı olarak yayımlanan başka çalışma bulunmamaktadır. Bugünkü Kazak Türkçesindeki deyimlerin derlenip yazılması ve yayınlanması XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Kazak deyimlerini ilk kaydeden Şokan Uvälixanov olmuştur. Ş. Ş. Uvälixanov ile İ. N. Berezin'in arşivinde XIX. yüzyılın ortalarında halk ağzından derlenmiş deyimler bulunmaktadır (Zhussupova, 2001: 2)

Kenesbayev, (1977), Kojahmetova ve diğerleri (1988), Akkozin, (1990), Zhussupova, (2001), Düysenbekova, (2000), Janukazov ve diğerleri (2003), Minsk, (2000), Orazbayeva ve diğerleri (1998), Tajutov, (1997) Kazak Türkçesinde yazılmış olan kaynaklardan organ adlarıyla ilgili Kazak deyimleri derlenerek, Türkiye Türkçesine aktarıldı. Türkiye Türkçesine aktarılırken Türkiye Türkçesinde yazılmış olan Aksoy, (1993), Denge, (2004), Kuşçu, (2005), TDK tarafından hazırlanan (2005) Türkçe Sözlük, Aydın, (1995), Benekçi, (2004), Buran ve diğerleri (2001), Emir, (2000), Gürsoy-Naskali, (1997), Harut, (2004), Koç, (2004), Levent, (2004) ve Turgut, (2005) adlı kaynaklardan yararlanıldı.

3. KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA İLGİLİ DEYİMLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

3. 1. Alakan (''avuç'') İle İlgili Deyimler

01. **Alakanda köterip ösirüv.**
El bebek gül bebek büyütmek, özenle bakıp büyütmek.

02. **Alakanğa karav.**
Ümit etmek, ümitlenmek.

03. **Alakanğa koyğanday.**
Ter temiz.
Är şığarmanıŋ üstinde del osı jolı suvrettegen adamın *alakanğa koyğanday*, bir kırtısın kaldırmay aşıp, ömirdiŋ de nağız sölin sığıp bermek boladı (Kenesbayev, 1977: 31).

04. **Alakanğa turuv.**
Kabul etmek, itiraf etmek, baş eğmek, bağlı kalmak, tabi olmak.
Şahmat oyınında ferzini aldırğan soŋ, *alakanğa turuv* kerek (Kenesbayev, 1977: 31).

05. **Alakanı jazık.**
Cömert, eli açık, rahatça para harcayabilen.

06. **Alakanına karatuv.**
Söylediklerine inandırmak.
Ak degenim alğıs, kara degenim karğıs, avıldı *alakanıma karatkan* künim kayda ketti, oybay (Kenesbayev, 1977: 31).

07. **Alakanına salıp, ayalap ösirüv.**
El bebek gül bebek büyütmek, özenle bakıp büyütmek, saygı göstermek.
Tuvğanımnan *alakanına salıp, ayalap ösirgen* atam, anam uyam edi (Kenesbayev, 1977: 31).

08. **Alakanına saluv.**
El bebek gül bebek büyütmek, özenle bakıp büyütmek.

09. **Alakanına tükirüv.**
Silahını hazırlayıp tetikte beklemek, bir işi sürekli istemek.
Bir-bir şokpardı alakanına kese öŋgerip, kelseŋ kel dep, *alakanına tükirip* turğan ıyğay men sığay (Kenesbayev, 1977: 31).

10. **Alakanınan tüspev.**
Saygı göstermek, hürmet etmek.

11. **Alakanında ösüv.**
Elinin altında büyümek.

12. **Alakan kışuvı basılğan jok.**
İsteklerine kavuşamamak.

13. **Alakannıŋ ayasınday.**
Küçük yer, dar olan mekan.

14. **Aspandı alakanday, jerdi tebindey etüv.**
Yeri göğü avucuna almak.
Aspandı alakanday, jerdi tebingidey etip turğan kanıpezer koŋır jal bäribir bülk etpey jatıp aldı (Kenesbayev, 1977: 53).

15. **Aspandı alakanday, jerdi tebingidey kıluv.**
Yeri göğü avucuna almak.

16. **Äveni alakanday, jerdi tebingidey kıluv.**
Yeri göğü avucuna almak.

17. **Közi alakanday boluv.**
Ne yapacağını bilmeksizin şaşırıp kalmak, şaşırmak.

18. **Kur alakan.**
Elinde avucunda hiçbir şeyi kalmamak, yoksul kimse.

3. 2. Avız (''ağız'') İle İlgili Deyimler

19. **Ajal avzında.**
Ölmek üzere olmak, ölüm anı.
Ajal avzında tursam da, däl kazir öşkenim janıp, ölgenim tirilgendey küydenim (Kenesbayev, 1977: 13)

20. **Ajaldıŋ avzına tüsüv.**
Ölmek üzere olmak, zor duruma düşmek.

21. **Ak avız kıluv.**
Hileyle ağızdan söz kapmak.
Ondaylar ne bizdiŋ üstimizden karaytın närenjik, ne bizdi *ak avız kılıp* jüretin esep jazuvşı, ne tabelşik, ne bayğa, ağılşınğa perobodçik-tilmaş, ne birdeme bolıp jürdi ğoy (Kenesbayev, 1977: 22).

22. **Akılı k… iniŋ avzında.**
Ahmak, serseri.

23. **Ala avız.**
Birlik ve beraberliği olmayan kimseler.
Sorlı Kazak sol üşin altı bakan *ala avız* (Kenesbayev, 1977: 30).

24. **Ala kaptıŋ avzın aşuv.**
Gizli şeyleri ortaya çıkarmak, ne varsa ortaya dökmek.

25. **Aldınan dav, avzınan söz ketpev.**
Sözünü esirgememek.
İyrindep, sığırayıp eki közi, bolıptı kereydiŋ bir buldısı özi, *aldınan dav avzınan söz ketpepti*, aytkanda kereylerşe (Kenesbayev, 1977: 34).

26. **Altı avız.**
Karar birliği olmayan, ortak bir noktada birleşemeyen kimseler.

27. **Altı bakan ala avız.**
1. Konuşmasını bilmeyen. 2. Dedi kodu yapan.

28. **Attığa jol, avızdığa söz bermev.**
Söz ustası olmak, dili kıvrak kullanmak.

29. **Arıstannıŋ avzına ketüv.**
Uzak bir yere gitmek.

30. **Aranday avzın aşuv.**
1. Doyumsuz olmak, obur olmak. 2. Başkalarının mallarını beğenip almak istemek.

31. **Arıstannıŋ avzında, türikpenniŋ törinde.**
Zor yol, yapılması zor olan iş.

32. **Artık avız bala.**
Yetişkin çocuk.
Jumsay koyatın *artık avız bala* da jok (Kenesbayev, 1977: 49).

33. **As avız tiyüv.**
Yemek yemek, yemekten tatmak.

34. **Aşık avız.**
Sır tutmayan, ağzı gevşek insan.

35. **Atın avzına almav.**
Dikkate almamak, adını ağzına almamak, adını anmamak.

36. **Avı atka, avzı akka.**
Fakir, karnını tam olarak doyuramayan kimse.

37. **Avız aşa almav.**
Söylenenler karşısında hiçbir şey söyleyememek, ağzını açamamak.

38. **Avız aşar.**
İftar vakti.

39. **Avız aşıp kaluv.**
Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak.
Äzimhan töre jüz-jüzge bölip talay-talay ruvların atap ta berdi. Sonı tıŋdavşı tobıktınıŋ bay-biyleri taŋday kağıp, bas şaykasıp, *avız aşıp kalğan* (Kenesbayev, 1977: 68).

40. **Avız aşpav.**
Ses çıkarmamak, karşı çıkmamak, ağız açmamak.

41. **Avız aşuv.**
Oruç açmak.
Oraza küni avzı aşık Dävlet keldi kaladan kaytıp bara jatıp, keşke jakın bir baydıŋ avulına tüsedi. Bunıŋ jası bir talayğa kelgen kisi bolğandıktan, *avız aş* dep, joldağı avul iyesi üyine tüsirip, kütken boladı (Kenesbayev, 1977: 64).

42. **Avızba avız aytuv.**
Yüz yüze konuşmak.

43. **Avızba avızday aytuv.**
Yüz yüze konuşmak.

44. **Avız bakış.**
Ferasetli söz söyleyen kişi.

45. **Avız bastırık.**
Sırrını kimseye söylememek.

46. **Avız baylık.**
Boş söz, boş vaadlerde bulunmak.

47. **Avız baylık jasav.**
Bol bol konuşmak, sözünü esirgememek.

48. **Avız bekitüv.**
Ramazan ayında otuz gün boyunca oruç tutan kişiler için söylenir.

49. **Avızben aytıp jetkize almav.**
Övmeye söz bulamamak.

50. **Avız birlik.**
Birlik olmak, birbiriyle anlaşmak, ağız birliği yapmak.
Avız birlik kıla ma, aşuvlı bolğan kektisiŋ (Kenesbayev, 1977: 70).

51. **Avızdağı as ketüv.**
Bereketi kaçmak.

52. **Avızdan alğız.**
Lezzetli, tatlı, ağızlara layık.

53. **Avızdan avızğa köşüv.**
Ağızdan ağza yayılmak, bir sözün toplum içinde yayılması.
Vaktıŋ jerine jiberilgen pälen kostan elüv jılkı kelipti degen öŋşeŋ ölim men avır apat habarları may ayınıŋ alğaşkı künderi boyınşa *avızdan avızğa köşti* (Kenesbayev, 1977: 70).

54. **Avızdan avızğa tarav.**
Ağızdan ağza yayılmak.

55. **Avızdan şıkpav.**
Sırrını kimseye söylememek.
Estigeniŋiz estigen jerde kalıp, *avzıŋızdan şıkpasın*, beriŋiz osı tilegimdi. –dedi Sävle Taymanğa (Kenesbayev, 1977: 70).

56. **Avızdap jiberüv.**
Sesli olarak türkü söylemek, dombıra çalıp türkü söylemek.

57. **Avızdarına tükirip koyğanday.**
Ağız birliği etmek, ağız birliği etmiş gibi.
Avızdarına tükirip koyğanday, bäri birdey osı sözdi aytıp jiberipti (Kenesbayev, 1977: 70).

58. **Avızda söz, ayaktığa jol bermev.**
1. Kimseye ağzını açtırmamak. 2. Söz ustası.

59. **Avızdı aşar-aşpastan.**
İçinde ne var ne yoksa hepsini ortaya dökmek.
Kelseŋ kolma kol: Ne şaruvan bar, ayt! –Deydi de, *avzıŋdı aşar-aşpastan*, jonıŋa bir salıp koya beredi (Kenesbayev, 1977: 70).

60. **Avızdığa söz, attığa jol bermev.**

1. Hiç kimsenin söylediklerine kanmamak. 2. Söz ustası olmak.

61. **Avızdığa söz, ayaktığa jol bermev.**
1. Hiç kimsenin söylediklerine kanmamak. 2. Söz ustası olmak.

62. **Avızdığın şaynav.**
Çırpınmak, kendi kendini tüketmek.

63. **Avızdıkpen alısuv.**
Can çekişmek. (Atlar için söylenir).
Avızdıkpen alısıp, uşkan kuspen jarısıp, Mayaday moynın sozadı (Kenesbayev, 1977: 70).

64. **Avızeki söylesüv.**
Yüz yüze konuşmak.

65. **Avızğa alar.**
Leb demeden leblebiyi anlamak.

66. **Avızğa aluv.**
Övülmeye değer kişi, yad etmek.
Jasınan zerek, alğır Jumabek kiynalmay-ak, jaksı okıdı İnstitutta maktavlı, *avızğa alınıp* jürgen (Kenesbayev, 1977: 65).

67. **Avızğa iliküv.**
Ağza düşmek, milletin diline düşmek, tanınmak.

68. **Avızğa ilinüv.**
Ağza düşmek, milletin diline düşmek.
Ibırayım Jaynakov bağıtın ustap jürgendey, ol ketkesin, el arasında *avızğa ilinip* kasına aldı (Kenesbayev, 1977: 70).

69. **Avızğa kelip tüsüv.**
Bir şeye emek harcamadan sahip olmak, hazıra konmak.
Endi neni isteymiz, bärinen de bos kaldık? *Avızğa kelip tüsüv* –deymiz, kılıp jürip kur saldık (Kenesbayev, 1977: 70).

70. **Avızğa saluv.**
Ağzına almak, varını yokunu boğazı için harcamak.

71. **Avızğa tüser.**
Leb demeden leblebiyi anlamak.
Kele sala *avızğa tüser* sözim mına habar edi (Kenesbayev, 1977: 70).

72. **Avızğa ürip salğanday.**
Çok güzel kız, boyu endamı yerinde.
Oybay-av, nege şomisıŋdar, *avızğa ürip salğanday* emes pe! Bunday körkem jigit kolğa tüse bermeydi (Kenesbayev, 1977: 70).

73. **Avız habar.**
Avız habarınan bilgenine kanağat kılıp jürisken (Kenesbayev, 1977: 71).
Haberleri sözlü olarak anlatmak.

74. **Avızı akav.**
Susamak.

75. **Avızı tatiyüv.**
Susamak.

76. **Avız jalasuv.**
Yediği içtiği bir olmak, birlikte hareket etmek, sırdaş olmak, yakın olmak.
Kalanıŋ da avıldıŋ da, bayları birimen biri *avız jalasadı* eken dep estiymiz (Kenesbayev, 1977: 71).

77. **Avız jappav.**
Devamlı konuşmak, aralıksız gülmek.

78. **Avız japuv.**
Ağzını açmamak, hiç konuşmamak.

79. **Avız jarmağan kunan.**
Huysuz at, evcilleştirilemeyen at.

80. **Avız jarmav.**
1. Kayda değer olmayan yemek, önemsenmeyen yemek. 2. Az, çok az miktarda olan şey.

81. **Avız jılıtuv.**
Yemek yemek.

82. **Avız jiyğanşa.**
Göz açıp kapayıncaya kadar geçen süre.
Osını aytıp *avız jiyğanşa*, tağı da bir kalıŋ kabaktı jigit keldi kirdi bölmege (Kenesbayev, 1977: 71).

83. **Avız jiyğizbev.**
Gülmek, çok gülmek.
Bulardıŋ kalıŋ ortasında bizdiŋ Kayrakbay da jürip, külkili sözderden *avızdarın jiyğızbaydı* (Kenesbayev, 1977: 71).

84. **Avız jiymev.**
Devamlı konuşmak, aralıksız gülmek.

85. **Avız jiymay jatıp.**
Devamlı konuşmak, aralıksız gülmek.

86. **Avız jiyıp alğanşa.**
Göz açıp kapayıncaya kadar.

87. **Avız kaljın.**
Hafif şaka, ağız şakası.

88. **Avız saluv.**
Israrla istemek, yapışmak.
Aylalı Aydahar gübernator bul ekevin Eralinge karsı äbden paydalanıp alıp, Endi özderine *avız salğan*-dı (Kenesbayev, 1977: 71).

89. **Avız suv.**
İçme suyu, içmek için uygun olan su.
Kedey avılğa *avız suvdıŋ* özine iş tarlık istep, kudık basına barğan katın, balanı sabap jiberdi (Kenesbayev, 1977: 71).

90. **Avız tamır.**
Her gün yolda karşılaşan, tanıdık kimse.

91. **Avız tegizgen jok.**
Yemek yememek, ağzına değdirmemek.

92. **Avız tıyuv.**
Konuşmamak, ağzını kapatmak.

93. **Avız toltırıp aytarlık.**
Sevinmek, mutluluk duymak.

94. **Avız tuşır.**
Memnun edici, bahse değer.

95. **Avız üyirüv.**
Yemeğin lezzetini almak, tadını almak.

96. **Avzı akka jarımav.**
Doymamak, ayran ve süt gibi içecekleri çok içmemek.
Malsız em-*avzım akka jarımağan*, jarlı edim, batırak em kara taban (Kenesbayev, 1977: 63).

97. **Avzı akka tiyüv.**
Doyasıya ayran, süt, kımız içmek.
Biyıl jaz şıkkalı Elamannıŋ balaları *avzı akka tiyip*, karık bop kaldı (Kenesbayev, 1977: 63).

98. **Avzı aŋkayıp kaluv.**
Ağzı açık kalmak.

99. **Avzı appak boluv.**
Yanlış harekette bulunmak.
Erteŋ *avızdarı appak bop*, kara jerge otırğanda bir-ak biler (Kenesbayev, 1977: 63).

100. **Avzı aska, avı atka tiyüv.**
Yapılan hizmetin er geç karşılığını almak.
Bertin kelgen kezderde Jävkeniŋ ol eŋbegi boska ketpey, Ahmettiŋ arkasında *avzı aska, avı atka tiyip*, esiktegi bası törge jetti (Kenesbayev, 1977: 64).

101. **Avzı aşık.**
İftar vakti.
Oraza küni *avzı aşık* Dävlet keldi kaladan kaytıp bara jatıp, keşke jakın bir baydıŋ avulına tüsedi. Bunıŋ jası bir talayğa kelgen kisi bolğandıktan, avız aş dep, joldağı avul iyesi üyine tüsirip, kütken boladı (Kenesbayev, 1977: 64).

102. **Avzı avır.**
Sır saklamasını bilen insan, sır saklayan, ağzı sıkı.

103. **Avzı-avzına jukpav.**
Çok hızlı konuşmak.
Demettiŋ *avzı-avzına jukpadı* (Kenesbayev, 1977: 64).

104. **Avzı barmav.**
Söylemeye cesaret edememek, söylemeye ağzı varmamak.

105. **Avzı-bası kan boluv.**
Dayak yemek.

106. **Avzıben aydı aluv, kolımen kosayak sokuv.**
Dili ile her işi yapmak, ama gerçekte yapmamak.

107. **Avzıben aytıp jetkize almaytın.**
Güzelliğini anlatmaya söz bulamamak, çok yakışıklı.

108. **Avzıben orak orav, kolımen kosayak sokuv.**
Dili ile her işi yapmak, ama gerçekte yapmamak.

109. **Avzı bekitüv.**
Sahur vaktinde oruç tutmak için niyet etmek.

110. **Avzı berik.**
1. Oruçlu. 2. Ağzı sıkı, sır tutan kişi.
Kudayşılık jolına resim baylap berip, oaraza degen ötkelsiz mindet şığıptı. Eŋkeygen şal, eŋbektegen balağa deyin *avzı berik* (Kenesbayev, 1977: 64).

111. **Avzı duvalı.**
Allah tarafından istekleri yerine getirilen, söylediği gerçekleşen.
Baska kisi bolsa, bir säri, *avzı duvalı* ininiŋ şarşı toptıŋ aldında doska külki, degen kekesini esinen ketpey keledi (Kenesbayev, 1977: 64).

112. **Avzı epti.**
Söylediklerine değer verilmeyen insan için söylenir.

113. **Avzı jaman.**
Ağzı kötü, ağzına geleni söylemeye terbiyesi müsait olan, dilini tutamayan.

114. **Avzı jarımağan.**
İşleri yolunda olmayan, işleri bozuk.

115. **Avzı jeŋil.**
Ağzı cıvık, sır tutamayan.
Dämet jas kezinde *avzı jeŋil*, aduvındav äyel adam bolatın (Kenesbayev, 1977: 64).

116. **Avzı karap oturmav.**
1. Boş durmamak. 2. yemek yemek.
Endi, apa jezdeniŋ älgi äŋgimesi doğarıla kaldı da, ärkaşan Esenäliniŋ aldında *avzı karap otırmaytın* baldızdıŋ sözi tağı da kaljıŋnan bastaldı (Kenesbayev, 1977: 64).

117. **Avzı keppev**.
Susamak, su içesi gelmek.

118. **Avzı kepüv.**
Susamak.
Baykamadık minuttardıŋ ötkenin, aŋkiyıp kur *avzımızdıŋ kepkeniŋ*; bul sağatta bile koyu bek kiyın, aramızdan kimdi süyüp ketkenin (Kenesbayev, 1977: 64).

119. **Avzı kışkan.**
Acı konuşan, dili acı.
Ol *avzı kışkan* ayal (Kenesbayev, 1977: 65).

120. **Avzı kün şığıska karap kaluv.**
Sükunete düşmek, dalmak.
Üş-tört stakanın jutkan adamnıŋ *avzı kün şığıska karap kaladı* (Kenesbayev, 1977: 64).

121. **Avzı küyip otıruv.**
Ağzı yanmak, acılanmak.

122. **Avzı küyüv.**
Ağzı yanmak, pişman olmak.

123. **Avzı mayğa tiyüv.**
İşi iyi olmak, bir eli yağda bir eli balda olmak.
Ak ayranı aşımaydı, *avzı mayğa tiygen* soŋ (Kenesbayev, 1977: 65).

124. **Avzı murnın şiye jegendey kıluv.**
Ağzını burnunu kırmak, dövmek.

125. **Avzı murnın şiyedey kıluv.**
Ağzını burnunu kırmak, dövmek.

126. **Avzı murnından şığıp otıruv.**
Doğum vakti gelmek, karnı burnunda olmak.

127. **Avzınan şıkpav.**
Sırrını kimseye söylememek, ağzından sır vememek.

128. **Avzı oraza.**
Oruçlu olmak.
Kulkındı koja, oŋaza jiynakı jılpıŋ şaruvağa, jem, şöbi köp korağa kojanıŋ *avzı oraza* (Kenesbayev, 1977: 69).

129. **Avzı pisip otıruv.**
Ağzı yanmak, dertlere düçar olmak.

130. **Avzı saraŋ.**
Çok konuşmayan, sır vermeyen, ağzı sıkı olan.

131. **Avzı tävbeden ketpev.**
Devamlı Allah'a yalvarmak, Allah'tan af dilemek, tövbe etmek.

132. **Avzı temir tatiyüv.**
Susamak.

133. **Avzı tınım tappav.**
1. Ağzı boş kalmamak. 2. Çok konuşmak.

134. **Avzı tuşuv.**
İçi dolmak, içindekileri söylemek.
Jüregi jumsak bilgen kul, Şın dos tappay tınşımas, payda, maktan, bäri tul. Dossız *avız tuvşımas* (Kenesbayev, 1977: 69).

135. **Avzı uväli.**
Dediği çıkan, geleceği sezebilen veli kimse.

136. **Avzımdı kışıtpa.**

Beni söyletme, sinirime dokunma, ağzımı açtırma.

137. **Avzımdı ustadım da kaldım.**
Söz söyleyemeyecek durumda olmak.
Aŋ-taŋ, bop, *avzımdı ustadım da kaldım* (Kenesbayev, 1977: 65).

138. **Avzımen kus ilüv.**
Ağzıyla kuş tutmak.

139. **Avzımen kus kuyruğun tistev.**
Ağzıyla kuş tutmak.

140. **Avzımen kus tistev.**
Ağzıyla kuş tutmak.
Kaysı birin aytayın, Alatavdıŋ basınan Ak kanat ker kelip tur, *avzımen kus tistegen* (Kenesbayev, 1977: 65).

141. **Avzımen kus ustap otıruv.**
Ağzıyla kuş tutmak.

142. **Avzımen orak orav.**
Lafla peynir gemisi yürütmek.

143. **Avzı-murnı kiysaymay.**
Yaptığı işten utanmamak, çekinmemek.
Sonda Şermek *avzı-murnı kiysalmaytan*: ölseŋ borıştanbay ölseŋşi, neŋdi beresiŋ dedi av (Kenesbayev, 1977: 65).

144. **Avzı-murnınan kelüv.**
İyice doldurmak, tıka basa doldurmak.

145. **Avzı-murnınan şığıp otıruv.**
Rahat olmamak.
Avzı-murnınan şığıp otır, oğan bizdiŋ älgi burav basın sındırtpaydı, birdemege kolğabıs tiygiz deseŋ, iştegi balasına zakım keler dep zır-zır etedi (Kenesbayev, 1977: 65).

146. **Avzı-murnınan şıkuv.**
İyice doldurmak, tıka basa doldurmak.
Alasa, karaŋğı mektep üyi *avzı murnınan şığıp tur* (Kenesbayev, 1977: 65).

147. **Avzı-murnınnan şıkkanşa.**
Ağzından burnundan çıkana kadar yemek yemek, çok yemek.

148. **Avzın aluv.**
1. Ağzını bağlamak. 2. Söz almak.
Söz bitti, et jelindi, kavlı kaldı, halıkta ökpe bar ma, *avzın aldı*. Ettiŋ de, halıktıŋ da örkeni össin, ermektik bir eŋgime boldı da, kaldı (Kenesbayev, 1977: 66).

149. **Avzın aranday aşuv.**
1. Büyük bir lokmayı yutmak. 2. Ağzını iyice açmak.
Jalmavız ajal *avzın aranday aşıp*, dosımdı alğalı kele jatkanday boladı da turadı (Kenesbayev, 1977: 67).

150. **Avzın aşa almav.**
Nutku tutulmak.
Üy işi tegis kostap külip edi. Maybasar *avzın aşa almadı*, kak baska bir salğanday boldı (Kenesbayev, 1977: 67).

151. **Avzın aşa aşpav.**
Nutku tutulmak.

152. **Avzın aşa aştırmav.**
Nutku tutulmak.

153. **Avzın aşıp kaluv.**
Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak.
Körmegeni jok eken, bilmeytini de jok eken eneli-kelindi ekevi de *avzın aşıp kalıptı* (Kenesbayev, 1977: 68).

154. **Avzın aşıp közin jumuv.**
1. Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak. 2. Hayran kalmak, ağzı açık kalmak.
Apır-ay Kazakta da munday mülik boladı eken! –Dep, *avzın aşıp, közin jumdı* (Kenesbayev, 1977: 68).

155. **Avzın aşpav.**
Sessiz kalmak, ağzını açamamak.
Zılika jumğan *avzın aşpadı* (Kenesbayev, 1977: 67).

156. **Avzın aştırmav.**
Söz söylemeye izin vermemek.

157. **Avzın avırtuv.**
Mecazlı söylemek, çok konuşmak.
Avzındı avırtıp kaytesiŋ degeni me, jok, men zavod kollektivi emespin, töreşi bop biylik jäne aytpaymın degeni me? Dämeş özin-özi jaksı biledi (Kenesbayev, 1977: 67).

158. **Avzın bakaday aşıruv.**
Çok korkutmak.
Tüyebay allasında ayta almay, *avzın bakaday aşkan* küyi şeginip keledi (Kenesbayev, 1977: 68).

159. **Avzın bakuv.**
Düşünerek söylemek, temkinli davranmak, çenesini tutmak.

160. **Avzın bassa k…i söylev.**
Yersiz konuşan insanlar için söylenir.
Avzın bassa k...i söyleytin, söz turmas, pätvası jok kisi (Kenesbayev, 1977: 68).

161. **Avzın buğan ögizdey.**
Ağzını açmamak, hiç konuşmamak.
Bolıs *avzın buğan ögizdey* tırp etpey, üyden şıkpay, jatıp aldı (Kenesbayev, 1977: 65).

162. **Avzın daruy bar.**
Ağzı dualı kişi.

163. **Avzın iyedey kıluv.**
Ağzını burnunu kanatmak.

164. **Avzın jide jegendey kıluv.**
1. Aldanmak. 2. hakaret etmek.

İttiŋ balası, *avzıŋdı jiyde jegendey* kılayın ba, ne ottap jürsiŋ (Kenesbayev, 1977: 68).

165. **Avzın jiyğanşa.**
Göz açıp kapayıncaya kadar geçen süre.

166. **Avzın kakuv.**
Karşıdaki insanı konuşturmamak.

167. **Avzın kayıstay kerüv.**
Nazlana nazlana konuşmak, kendini beğenmek.
Mümkin sen endi men baskaratın şahtadan müldem ketersiŋ, -Dedi ızbar şaşa, *avzın kayıstay kere* söylep (Kenesbayev, 1977: 68).

168. **Avzın kayıstay sozuv.**
Nazlana nazlana konuşmak, kendini beğenmek.

169. **Avzın kaysı dese murnını körsetüv.**
Hiçbir şey bilmemek, kara cahil olmak.

170. **Avzın kere aşuv.**
Ağzını geniş bir şekilde açmak.

171. **Avzın kışıtuv.**
Konuşası gelmemek.
Avzın kışıtpa kelinniŋ, özi küyip jürgende, tili tiyip keter (Kenesbayev, 1977: 68).

172. **Avzın kuv şöppen sürtüv.**
İnkar etmek, var olan bir şeye yok demek.
Avızdı kuv şöppen sürtüv kelispeydi. Kazak hlkınıŋ da är kezde pikir tolğağan oyşıldarı, jır terbegen akındarı, söz suvretkerleri boldı (Kenesbayev, 1977: 68).

173. **Avzın maylav.**
Doyurmak, rüşvet vermek, susturmak.
Etin şabandarğa öziŋ ülestirip, berip tur. *Avzın maylap* ala ber, -Dedi Askar Sälimge (Kenesbayev, 1977: 68).

174. **Avzın sılp etkizüv.**
Konuşmamak.
Şatak balama bereyinşi dep eki büyrekti alğanda, işek-karın arşıp otırğan äyel alara karap, *avzın bir sılp etkizdi* (Kenesbayev, 1977: 68).

175. **Avzın şiyedey kıluv.**
Ağzını burnunu kırmak, dövmek.
Aŋdıp jatkan duvadak jakındağan kezde kanatımen kağıp kalıp, tülkiniŋ *avzın şiyedey kılıp*, julının üzin ketipti (Kenesbayev, 1977: 68).

176. **Avzın tas kıp japuv.**
Ağzını açmamak, hiç konuşmamak.

177. **Avzın ürip, ayağın sıpırğan.**
1. İtina ile yetiştirilen hayvan. 2. Şımarık yetişmiş çocuk.

178. **Avzın urup, ayağın sıpırıp, tabanın kırıp ösirüv.**
Zor şartlarda bakıp büyütmek.

179. **Avzın ustap kaluv.**
Parmağını ısırmak, ağzını eliyle kapatıp kalmak, şaşırmak.

180. **Avzın ustav.**
Şaşırmak, hayret içinde kalmak.
Bermeymin dep bekin be, *avzıŋdı ustap* ökin be, merekeli bek devşi edi, peyilikaşkansekildi (Kenesbayev, 1977: 68).

181. **Avzına ak it kirip, kara it şıkuv.**
Ağzına geleni söylemek.

182. **Avzına almav.**
1. Yemekten hiç tatmamak, yemek yememek. 2. Hiç söylememek, ağzına almamak.

183. **Avzına aluv.**
1. Yemek yemek. 2. Övülmeye değer kişi, ağza alınacak kişi.
Kayda bolsın, Sersenbay eŋbegimen *avızğa alınadı* (Kenesbayev, 1977: 65).

184. **Avzına berik.**
Sır saklamasını bilen insan, sır saklayan, ağzı sıkı.
Saparıŋ oŋ bolsın, Küreŋbay. Akırğı tilegimdi aytıp kalayın. Öziŋnen baska janğa sezdirmegen kupiya sırlarım bar edi, *avzına berik* bolğaysıŋ, -Dedi Nurtay(Kenesbayav, 1977: 69)

185. **Avzına iye.**
Sır saklamasını bilen insan, sır saklayan, ağzı sıkı.

186. **Avzına kakpak boluv.**
İçinden geçenleri dile getirememek, gönlünden geldiği gibi konuşamamak.
Tergeseŋ, kodar sumdığın... Köpke jayıp äketken eldi terge. El *avzına kakpak bolıp* körşi. Birak ol kolıŋnan kelmeydi... –dedi (Kenesbayev, 1977: 66).

187. **Avzına karatuv.**
1. İnsanlara emir vermek, idare etmek. 2. Yaptıklarıyla insanları hayran bırakmak, ağzının içine baktırmak.
Tobıktı juvandarın bir sonıŋ *avzına karatıp* alğısı keledi (Kenesbayev, 1977: 66).

188. **Avzına karav.**
1. Ağzına bakmak, söylenenleri dinlemek. 2. Söylediklerinin farkında olmak.
Jurttıŋ bäri aksakaldıŋ *avzına karadı* (Kenesbayev, 1977: 66).

189. **Avzına kelgenin aytuv.**
Ağzına geleni söylemek, içinde ne varsa dökmek.
E, bäse, *avzına kelgeniŋdi aytıp* ottağanşa, manadan beri sonı aytsayşı dep, bay aşuvın basadı (Kenesbayev, 1977: 65).

190. **Avzına kelgenin ottav.**
Ağzına geleni söylemek, içinde ne varsa dökmek.

191. **Avzına kelgenin sandıraktav.**
Ağzına geleni söylemek, içinde ne varsa dökmek.

192. **Avzına kelgenin sokuv.**
Ağzına geleni söylemek, içinde ne varsa dökmek.

193. **Avzına kelgenin söylev.**
Ağzına geleni söylemek, içinde ne varsa dökmek.

194. **Avzına kolı jetüv.**
Kendini idare edecek duruma gelmek.
Kalyşa maktan etpesin ananıŋ abzal jüregi *avzına kolı jetkesin*, adam bop eki tülegi (Kenesbayev, 1977: 66).

195. **Avzına Kuday kirmegen.**
Allah'ın adını anmayan kişi.

196. **Avzına kum koyuv.**
Sesini kesmek, susmak.
Kabıştıŋ *avzına kum kuyıp* ketti (Kenesbayev, 1977: 66).

197. **Avzına kum kuyıluv.**
Sessiz kalmak, ağzına taş almak.

198. **Avzına may.**
Dediğin olsun, ağzına sağlık.
Avzına may, karağım, nandık karağım! –Dedi şeşem jaska buvlığıp (Kenesbayev, 1977: 69).

199. **Avzına salmay.**
Ağzına koymamak, yememek.

200. **Avzına saluv.**
Bütün varlığını boğazı için harcamak.
Barın jurttıŋ *avzına saladı* (Kenesbayev, 1977: 67).

201. **Avzına şaynap saluv.**
Lafı ağzında gevelemek.

202. **Avzına şaynap tükirüv.**
Olanı biteni yüzüne vurmak.
Dattıŋ *avzına şaynap tükirgen*, bir kuv ayak balası atka mindi dep estip edim. Sen sol bolarsıŋ (Kenesbayev, 1977: 67).

203. **Avzına söz saluv.**
Konuşmaya söz bulamayan kimseye yardım etmek.
Bul jağdayda onıŋ osı ayavlı halin tanıp, *avzına söz salıp* jiberetin janaşırdı ol kütip-ak turdı (Kenesbayev, 1977: 67).

204. **Avzına söz turmav.**
Duyduğunu hemen söylemek, ağzı gevşek olmak.

205. **Avzına su tamızuv.**
Ağzına su damlatmak, yardım etmek, hastaya bakmak.
Kempir şalınıŋ *avzına suv tamızıp*, küni-tüni kasınan şıkpadı (Kenesbayev, 1977: 67).

206. **Avzına tas saluv.**
Ağzını açmamak, hiç konuşmamak.

207. **Avzına tösev.**
Varını yokunu meydana koymak, kimseden bir şeyini esirgememek.
Biz barımızdı sonıŋ *avzına tösedik* (Kenesbayev, 1977: 67).

208. **Avzına tosuv.**
Varını yokunu meydana koymak, kimseden bir şeyini esirgememek.
Äkesiniŋ alıp kelgen kusın körgen jalğız ulı kattı kuvanadı, tapkanın sonıŋ *avzına tosadı* (Kenesbayev, 1977: 67).

209. **Avzına tüsüv.**
Birilerinin ağzına düşmek, milletin diline düşmek.
Sanŋıravdıŋ astına tüspe, jalmavızdıŋ *avzına tüspe* (Kenesbayev, 1977: 67).

210. **Avzınan ak may ağızuv.**
İyilik yapmak.
Avzınan ak may ağızsa da kayteyin, basın birikpey, şil boğınday bıtırap bar jatkanıŋdı körgesiŋ, -dep... İyegi kemseŋdep ketti (Kenesbayev, 1977: 66).

211. **Avzınan bir eli tastamav.**
Her zaman aklında olmak, hazır olmak.

212. **Avzınan dür şaşuv.**
Güzel sözler söylemek, ağzından inciler dökülmek, değerli anlamlı sözler söylemek.

213. **Avzınan esitüv.**
Kendi kendine öğrenmek.

214. **Avzınan jalın atıp turuv.**
Soğuk konuşan, sert, haşin öfkeli insan için söylenir.
Däke, meniŋ sizden surayın degen bir sözim bar... *Avzınan jalın atıp turğan* Täkejannıŋ kalın kosın kuvıp alğanda, kedey atavlınıŋ özi ne oyladı (Kenesbayev, 1977: 66).

215. **Avzınan jalını şığıp turuv.**
Soğuk konuşan insan için söylenir, dok söz söylemek, dok dok konuşmak.

216. **Avzınan jalını şıkkan.**
Soğuk konuşan insan için söylenir, dok söz söylemek.

217. **Avzınan jırıp äketüv.**
Kendisinde olanı başkalarıyla paylaşmak, hiçbir şeyini kimseden esirgememek.

218. **Avzınan jırıp berüv.**
Kendisinde olanı başkalarıyla paylaşmak.

219. **Avzınan kağınuv.**
Söylediklerinden başına bela gelmek, dilinden çekmek.

220. **Avzınan kağıp äketüv.**
Sözünde durmamak.

221. **Avzınan kakuv.**
Hiçbir şey yedirip içirmemek.

222. **Avzınan kara kan ağızuv.**
Ağzını burnunu dağıtmak.
Aşulı adamnıŋ sözi az bolsa, ıza kuvatı artında bolğanı. Egerde *avzınan kara kan ağızsa*, dombıt maktanşak, yakiy korkak (Kenesbayev, 1977: 67).

223. **Avzınan mäyegi arılmav.**
Gencecik, ağzı süt kokmak.

224. **Avzınan mäyyegi şıkuv.**
Her isteği yerine getirilmek.
Elemes *avzınan mäyegi şığıp* turğan jas jigit. Meni tonnıŋ işki buvınday jakın körip, tez üyrip bop ketkendi (Kenesbayev, 1977: 67).

225. **Avzınan mäyyegi tamuv.**
Her isteği yerine getirilmek.

226. **Avzınan mäyyegi tögilüv.**
Her isteğini yerine getirmek.

227. **Avzınan ot bürikken kandı balak.**
Sıkıntısı olan kişi.
Rossiya patşalığınıŋ Sibirdegi *avzınan ot bürikken kandı balak* jendeti (Kenesbayev, 1977: 67).

228. **Avzınan silekeyi akuv.**
Ağzının suyu akmak, canı istemek.

229. **Avzınan sözi tüsken.**
İki kelimeyi bir araya getiremeyen beceriksiz kişi.

230. **Avzınan sözi, koynınan bözi tüsken.**
İki kelimeyi bir araya getiremeyen beceriksiz kişi, saf, cesaretsiz kimse.

231. **Avzınan suvı akuv.**
1. Dikkatle dinlemek. 2. Ağzının suyu akmak, canı istemek. 3. Şaşırmak.

232. **Avzınan suvı şubıruv.**
Ağzının suyu akmak, canı istemek.

233. **Avzınan tastamav.**
Dilinden düşürmemek, aklından çıkaramamak.

234. **Avzınan tävbesi ketpev.**
Allah'a her zaman iman etmek, günahları için Allah'tan af dilemek.

235. **Avzınan tüse kalğanday.**
Birbirine benzemek.

236. **Avzınan tüsirmev.**
Her zaman aklında olmak, hazır olmak.
Burın Kazak Tilinde jok bolşevik, sovet degen sözder endi *avızdan tüspedi* (Kenesbayev, 1977: 66).

237. **Avzınan tüskendey.**
Birbirine benzemek, hık demiş burnundan düşmüş.

238. **Avzında ak tisi jok.**
Yaşlı hayvanlar için söylenir.
Öziŋ mal tanığış ediŋ ğoy, karnı kampiğan, butı tıtiğan, *avzında ak tisi jok*, bir asım eti jok, tula boyı şandır, meni kaytsin (Kenesbayev, 1977: 68).

239. **Avzındağını jırıp berüv.**
Kendisinde olanı başkalarıyla paylaşmak.

240. **Avzındı avırtpav.**
Boşuna zahmet etmemek.

241. **Avzınıŋ davası jok.**
Sözünde kararlılık olmayan, ne söylediğini bilmeyen.
Jalğız jayılğan sıyımsız. *Avzınıŋ davası jok*. Aşı tildiŋ tıyımsızı bop atalatın. Kazirde Abay baykasa, mına bazaralı ol emes (Kenesbayev, 1977: 69).

242. **Avzınıŋ jeli bar.**
Söz söylemede usta kişi, ağzı laf yapan kimse.
Jıyın toyda öleŋ aytıp, jurttı avzına karatıp, jarkıratıp jol alıp şığuvdı talağınıŋ biyti bar, *avzınıŋ jeli bar* jigittiŋ bäri öner köretin (Kenesbayev, 1977: 69).

243. **Avzınıŋ salımı bar.**
Yemek yerken tam yemeğin üzerine gelen insanlar için söylenir. Kaynanan severmiş.

244. **Avzınıŋ saluvı bar.**
Yemek yerken tam yemeğin üzerine gelen insanlar için söylenir. Kaynanan severmiş.

245. **Avzınıŋ saluy bar.**
Avzınıŋ saluvı bar eken, kayın enesi süyedi eken (Kenesbayev, 1977: 69).
Yemek yenirken üzerine gelen kişiler için söylenir.

246. **Avzınıŋ suyı kuruv.**
Çok konuşmak, ağzının suyu kurumak, istemek.
Olar är türli ötken-ketkenderdi aytıp, äŋgime etisip, *avızdarınıŋ suyı kurıdı* (Kenesbayev, 1977: 69).

247. **Avzıŋ jeldey esüv.**
Çok konuşmak.

248. **Avzıŋa berik boluv.**
Ağzına sahip olmak, düşünerek konuşmak.

249. **Avzıŋa iye boluv.**
Ağzına sahip olmak, her sözü her yerde söylememek.
Aytıp alıp kiriptap bolğanşa, öz *avzına iye bolsaŋ*, edi (Kenesbayev, 1977: 69).

250. **Avzıŋdı avırtpa.**
Çeneni yorma.

251. **Aytuğa avzı barmav.**
Başkalarına söyleyeceklerini söyleyememek, söylemeye dili varmamak.
Sözdi Salika bäybişe bastadı: -*Aytuvğa avzım barmaydı*, bir suvık sıbıs kulakka maza bermegen soŋ, jinala keldik (Kenesbayev, 1977: 21).

252. **Äkesiniŋ avzınan tüskendey.**
Aynen babasına benzeyen kimse, hık demiş babasının burnundan düşmüş.

253. **Beypil avız.**

Ağzına geleni söylemek.
Oy, *beypil avız*! Tayraŋdap men tüyemin be (Kenesbayev, 1977: 109).

254. **Bir avız söz kötere almav.**
Söylenen sözleri kaldıramamak, öfkelenmek, sinirlenmek.

255. **Bir avız sözge kelmev.**
1. Ses çıkarmamak, susmak. 2. Öfkelenivermek.

256. **Bir avızdan.**
Hepsi bir, hep bir ağızdan söylemek, ağız birliği yapmak.
Balıkşılar Jaksı keldini Kazakstan komsomolınıŋ XI sezine delegat etip, *bir avızdan* usındı (Kenesbayev, 1977: 132).

257. **Bir avızdı.**
Uyumlu, uyum sağlayabilen kimse.
El boluvğa aldımen bilik tirek, bir sözdi, *bir avızdı* namıs kerek (Kenesbayev, 1977: 132).

258. **Biriniŋ avzına biri tükirip koyğanday.**
Birine ait olan bir sözün başkaları tarafından söylenmesi.
Özderi *biriniŋ avzına biri tükirip koyğanday* (Kenesbayev, 1977: 137).

259. **Biriniŋ avzına biri tükirip koyuv.**
Birbirinin sözünü taklit etmek, başkalarının sözünü kullanmak.

260. **Bötelkeniŋ avzın aşuv.**
Bilinmeyen olayları su yüzüne çıkarmak.

261. **Duvasız avız.**
Sözünde bereket olmayan kişi, ağzını sözünü bilmeyen kişi.
Öz basındı bilmeymin, al äkendi körip edim... Pakır köptirme bolatın. Kızıl sözdi jelge şaşkan, *duvasız avızdıŋ* nağız özi edi ğoy, -dep kart sofı keŋkildep küldi (Kenesbayev, 1977: 150).

262. **Eki avız söz.**
Kısa söz, söyleyeceklerini iki sözle bitirmek.

263. **Eki avız sözdiŋ basın kospav.**
İki sözü bir araya getirememek.

264. **Eki eli avızğa bes eli kakpak.**
Sözüne sahip olmak, sır saklamak.
Söz bar ma, tilimnen taptım osınıŋ bärin. Jok, *eki eli avızğa bes eli kakpak* kerek eken (Kenesbayev, 1977: 157).

265. **Eki eli avızğa tört eli kakpak.**
Sözüne sahip olmak, sır saklamak.

266. **Eki kolın avızğa tört eli kakpak.**
Diline sahip çıkmak, sır vermemek.

267. **El avzına elek koymak boluv.**
Başkalarının sözünü kesmek, susturmak.

268. **El avzına etek tıkpak boluv.**
Başkalarının sözünü kesmek, susturmak.

269. **El avzına iliküv.**
Şöhreti yayılmak, meşhur olmak.
270. **El avzına kalpak koymak boluv.**
Başkalrının sözünü kesmek, susturmak.

271. **El avzınan.**
Halkın ağzı ile konuşmak, yaşadığı toplumun düşüncelerini dile gtirmek.

272. **El avzındağı adam.**
İnsanlar arasında saygın kişi.

273. **Eldi avzına karatuv.**
1. Konuşmasıyla insanların dikkatini çekmek, sözünü herkese dinletmek, ağzına baktırmak. 2. Dediğini yaptırmak, idaresi altına almak.

274. **Elik avız boluv.**
Alakayı kesmek, irtibatı koparmak.

275. **Erdiŋ kunın eki avız sözben bitirüv.**
Son sözü söylemek, kararı bildirmek.
Äken Kıdır, *erdiŋ kunın eki avız sözben bitirgen*. Söz tanır dep keldim (Kenesbayev, 1977: 164).

276. **Eski jaranıŋ avzın aşuv.**
Eski yarayı deşmek.

277. **Eski jaranıŋ avzın tırnav.**
Eski yarayı deşmek.

278. **Jalğız avız söz.**
Az söz, sade söz.

279. **Jalğız avız.**
Yalnız ağız, bir ok, kurşun atılacak mesafe kadar.

280. **Jalını avzında.**
Küstah insan, ağzı her şeyi söylemeye müsait olan kişi.

281. **Jaranın avzın aşuv.**
Yaranın ağzını tırmalamak, eski yaraları deşmek.
Sol jeŋis meniŋ köŋilimdegi bir *jaranıŋ avzın aşıp* ketti (Kenesbayev, 1977: 188).

282. **Jaranın avzın tırmav.**
Yaranın ağzını tırmalamak, eski yaraları deşmek.

283. **Jartı avız söz.**
Az söz, sade söz.
Ey, ağayın! *Jartı avız sözge* kulak sal! İstemegiŋdi sodan keyin istersiŋ (Kenesbayev, 1977: 178).

284. **Jayın avız.**
1. Büyük, geniş ağızlı kişi. 2. Obur, doymayan kişi.
Küjireygen semiz, *jayın avız*, baka boyı suvık karaytın bolıs otır (Kenesbayev, 1977: 176).

285. **Jel avız.**
Sulu ağız, çok konuşan, çenesi düşük.
Osılay şeşken Jänibek avılı Kara keŋgir jağasına kelip, jaylavğa konğan şakta, bir mıŋ tört jüz alpıs besinşi, tavık jılı, ekinşi aydıŋ orta şeşinde arğınnıŋ aksakalı Kotan jırav men Kıpşaktıŋ äri biyi, äri batırı, äri sözvar, *jel avızdı* şeşem akını Kara boylı Kaztuğandı keŋeske şakırdı (Kenesbayev, 1977: 195).

286. **Jel avızdı.**
Dil döken, geveze, çok konuşan, çenesi düşük.

287. **Jelim avız.**
Çok konuşan, ağzı kalabalık.

288. **Jeŋil avız.**
Çenesi düşük, ağzını kapamasını bilmeyen kimse.

289. **Jeti bastı jalmavız.**
Masallardaki yedi başı olan dev.

290. **Jumğan avzın aşpav.**
Bir daha açmamak üzere ağzını kapamak, konuşmamak, ses çıkarmamak.
Küderi bul söz aytılğanda, öŋi kuvarıp, bir kızarıp, birese Mamırälige, birese Jakıpbekke karağıştap, äldene aytatın adam siyaktansa da, *jumğan avzın aşpadı* (Kenesbayev, 1977: 210).

291. **Jurt avzına iliküv.**
Ağza düşmek, milletin diline düşmek.

292. **Jurt avzına ilinüv.**
Ağza düşmek, milletin diline düşmek.

293. **Jüregi avzına kelüv.**
Yüreği ağzına gelmek.

294. **Jüregi avzına tığıluv.**
Yüreği ağzına gelmek, aşırı heyecanlanmak, duygulanmak, korkmak.

295. **Kandı avız.**
1. Yırtıcı, dövüşken kişi, ağzından kötü söz çıkan kişi. 2. Silah, tüfek, güç, kuvvet.

296. **Kandı avız.**
Tuttuğunu bırakmayan kimse.

297. **Kaptıŋ avzın baylav.**
Çuvalın ağzını bağlamak.

298. **Kaymak avız.**
Tatlı tatlı konuşan, ağzından güzel sözler çıkan tatlı dilli kişi.

299. **Kebis avız.**
1. Büyük, geniş ağızlı kişi. 2. Obur, doymayan kişi.

300. **Ker avız.**
Yakışıksız, yersiz, uygun olmayan, düzensiz.

301. **Kızıl avız.**
Çok konuşan, çenesiz kişi.

302. **Köbik avız.**
Çok konuşan, çenesiz kişi, çene çalan, geveze kimse.

303. **Kök avız.**
1. Geveze, çok konuşan kimse. 2. Kavgacı, ağzına geleni söylemekten çekinmeyen kimse.

304. **Kökke avız iliküv.**
İlkbaharın gelmesiyle ortalığın yeşermesi.

305. **Kökke avız tiyüv.**
İlkbaharın gelmesiyle ortalığın yeşermesi.

306. **Kolı avzına jetüv.**
Kendi kendini geçindirecek duruma gelmek, kendi ayakları üstünde durmak.

307. **Köntek avız.**
Ağzından inciler dökülen kişi.

308. **Köp avzı ävliye.**
Çoğunluk tarafından söylenenler gerçekleşir.

309. **Köp avzı uväli.**
Çoğunluk tarafından söylenenler gerçekleşir.

310. **Köp avzı väli.**
Çoğunluk tarafından söylenenler gerçekleşir.

311. **Kör avzında.**
Ölüm halinde, can vermek üzere, can çekişirken.

312. **Kur avız kaytuv.**
Yemek yemeden gitmek.

313. **Kur avız ketüv.**
Yemek yemeden gitmek.

314. **Kuv avız.**
1. Var olana yok diyen kimse. 2. Dedikoducu kimse.

315. **Künädan avzın saktav.**
Ağzından kötü söz çıkarmamak, günahtan ağzını uzak tutmak.

316. **Laka avız.**
1. Büyük, geniş ağızlı kişi. 2. Obur, doymayan kişi.

317. **Mäbi avız.**
Ağzı açık kalmak, şaşırmak.

318. **Mäli avız.**
Ağzı açık kalmak, şaşırmak.

319. **Mäyegi avzınan-murnınan şığıp otır.**
1. Çok şişman olan kişi. 2. Hamile kadın.
320. **Mäyegi avzınan şığıp otır.**
1. Çok şişman olan kişi. 2. Hamile kadın.

321. **Mäyegi avzınan şığıp tur.**
1. Çok şişman olan kişi. 2. Hamile kadın.

322. **Mäyegi avzınan şıkuv.**
1. Çok şişmanlamak, doymak. 2. Çok genç, tecrübesiz olmak. 3. Kendisini beğenmiş kimse.

323. **Orak avız, ot tildi.**
Hatip, keskin sözlü, sözleriyle insanları etkileyen kişi.

324. **Orak avız.**
Hatip, keskin sözlü, sözleriyle insanları etkileyen kişi.

325. **Orak avızdı.**
Hatip, keskin sözlü, sözleriyle insanları etkileyen kişi.

326. **Ot avız.**
Hatip, keskin sözlü, sözleriyle insanları etkileyen kişi.

327. **Ot avızdı.**
Hatip, keskin sözlü, sözleriyle insanları etkileyen kişi.

328. **Oymak avız.**
Alımlı, şirin, sempatik, sevimli kişi.

329. **Ölim avzınan alıp kaluv.**
Ölümle karşı karşıya gelmek, ölümden dönmek.

330. **Ölim avzınan kaluv.**
Ölmek üzere olmak, ölümden dönmek.

331. **Ölim avzınan kaytuv.**
Ölmek üzere olmak, ölümden dönmek.

332. **Ölim avzında jatır.**
Ölüm eşiğinde olmak.

333. **Ölim avzında jatuv.**
Ölüm eşiğinde olmak.

334. **Ölim avzında.**
Ecel ağzında, öldü ölecek.

335. **Ötirikpen avızdandıruv.**
Devamlı yalan söylemek, her sözünde yalan olan kişi.
Özindi *ötirik pen avızdandırğan* ğoy şeşeŋ şaması, bir şın sözi jok osınşa suvayt bolarmısıŋ (Kenesbayev, 1977: 438).

336. **Pışak üstinen avız tiyüv.**
Oturup birlikte yemek yememek, acele acele ayrı tabakta yemeğini yiyip gitmek.

337. **Sarı avız.**

Bebek, çok genç, hiçbir şey anlamayan, tecrübesiz kişi.

338. **Sasık avız.**
Her şeyi karıştıran pis dedikoducu kişi, kötü kokulu ağız.

339. **Sözin avzında.**
Söyleyecekleri aklında olmak, söylemeye hazır olmak.

340. **Taban avzında.**
Bir işi geciktirmeden anında yerine getirmek, hemen.

341. **Tasbakanıŋ avzınan şöp alğan adam.**
Kuzgun fikirli kişi, hileci.

342. **Tätti avzınıŋ dämin keltirüv.**
Kendi değerini düşürmek, tatlı ağzının tadını kaçırmak.

343. **Tetigi avzındağı kisi.**
Gönlü herkese açık olan, kalbi geniş kişi.

344. **Ürip avızğa salğanday.**
Çok güzel, çok sevimli, çok şirin olan kişi.

3. 3. Ayak (''ayak'') İle İlgili Deyimler

Türkiye Türkçesindeki ''ayak'' sözcüğü Kazak Türkçesinde ''ayak'' şeklindedir. Kazak Türkçesindeki ''ayak'' sözcüğü aynı zamanda, Türkiye Türkçesindeki ''bacak'' sözcüğünün yerine de kullanılmaktadır.

345. **Abıroyın ayakka basuv.**
Şan şerefini ayaklar altına almak, rezil etmek, maskaralık etmek.

346. **Akır ayağında.**
Eninde sonunda, en sonunda.

347. **Ala ayak.**
Kötü, dürüst olmayan kişi, insanları aldatan kişiler için söylenir.
Ol navan kazirettiŋ töŋireginde *ala ayak* topka tän kuvlık-sumdık, zımiyandıktı da bilmeytin (Kenesbayev, 1977: 30).

348. **Arın ayakka basuv.**
Endeşe, bayağıda *arıŋdı ayakka basıp* ketken äyeldi endi, kazir seniŋ de jek köruviŋ mümkin... (Kenesbayev, 1977: 51).
Arını namusunu ayaklar altına almak.

349. **Aruvağın ayakka basuv.**
Tenezzül etmemek, hakir görmek.

350. **As işip ayak bosatar.**
İşe yaramayan, beceriksiz, yiyip içip yatan.
Budan eki kün burın tap osı jerde bul balalardıŋ äkesin jılan şaktı, ayağın şavıp tastavğa tura keldi, kazir üyinde jatır, tek *as işip, ayak bosatar* ğana. Jumıska endi jaramaydı (Kenesbayev, 1977: 55).

351. **As işip ayak bosatuv.**
Hiç işe yaramamak, yiyip içip oynamak.

352. **Aspanğa uşsa ayağınan tartav, jerge kirse jelkesinen tartav.**
Nerede olursa olsun izini bulmak, yakalamak.

353. **At ayağı jeter jer.**
Uzak olan yer, ancak at ile ulaşılabilecek yer.
Akbay *at ayağı jeter jerdegi* eldi aralap, özine layıktı suluv kız izdep, taba almaydı (Kenesbayev, 1977: 58).

354. **Avızda söz, ayaktığa jol bermev.**
1. Kimseye ağzını açtırmamak. 2. Söz ustası.

355. **Avızdığa söz, ayaktığa jol bermey.**
1. Hiç kimsenin söylediklerine kanmamak. 2. Söz ustası olmak.

356. **Avzın aşıp közin jumuv.**
1. Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak. 2. Hayran kalmak, ağzı açık kalmak.

357. **Avzın urup, ayağın sıpırıp, tabanın kırıp ösirüv.**
1. Kendi elinde büyütmek. 2. Bakıp kalmak.

358. **Avzın ürip, ayağın sıpıruv.**
1. İtina ile yetiştirilen hayvan. 2. Şımarık yetişmiş çocuk.

359. **Ayağı alıska tüsüv.**
Uzak olan yerlere gitmek.

360. **Ayağı annan-sannan kelüv.**
1. Ayağını yere basmak. 2. Bezmek, bıkmak.

361. **Ayağı aspannan kelüv.**
1. Belaya uğramak, mahvolmak. 2. Yere yıkılmak, düşmek.
Tiyisti nanıŋdı jep jayına jür. Äytpese *ayağıŋ aspannan keledi*. Küşti bolmak tügil, bul zamannıŋ äziret älisi bolsa da älegin aspannan keltireyin (Kenesbayev, 1977: 75).

362. **Ayağı aspannan salpırap tüsken jok.**
Eşit olmak, diğer insanlardan her hangi bir ayrıcalığı olmamak.
Ibıraydıŋ däl özin kandı moyın ayıpker etip, tabanımnıŋ astına salmay tınbaymın! *Ayağı aspannan salbırap tüsken jok* (Kenesbayev, 1977: 75).

363. **Ayağı avır.**
Hamile olmak.

364. **Ayağı avırlay.**
Hamile olmak.
Ay küni jakındap, kün ötken sayın äyeldiŋ *ayağı avırlay* beripti (Kenesbayev, 1977: 75).

365. **Ayağı-ayağına jukpav.**
Hızlı hızlı yürümek.
Karımsak odan jaman üreyli bolıp, *ayağı ayağına jukpay*, bükil avıldı kezip şıktı (Kenesbayev, 1977: 76).

366. **Ayağı-ayağına tiymey.**
Hızlı hızlı yürümek.

367. **Ayağı bir jelmev.**
Huzursuzluk yaşamak.
On bes pen jiyırmanıŋ arasında talay-ak şaykassam del kelgenimde, *ayağım bir jelmeytin* edi. Endi kayttim (Kenesbayev, 1977: 76).

368. **Ayağı jerge tiymev.**
Hızlı hızlı yürümek.

369. **Ayağı jetüv.**
Gelebilmek, ulaşmak.
İtterdiŋ *ayağı jetip* kalğan eken ğoy (Kenesbayev, 1977: 76).

370. **Ayağı kökten kelüv.**
1. Belaya uğramak, mahvolmak. 2. Yere yıkılmak, düşmek.

371. **Ayağına bas iyüv.**
Ayaklarına kapanmak, yalvarıp yakarmak.

372. **Ayağına bas jığıluv.**
Önünde baş eğmek, saygı göstermek.

373. **Ayağına bas uruv.**
Ayaklarına kapanmak, yalvarıp yakarmak.

374. **Ayağına jem tüsüv.**
Kan toplamak, ayakları iltihaplaşmak. (Atlar için kullanılır, genelde atların fazla koşmasından meydana gelir).

375. **Ayağına jığıluv.**
Ayağına kapanmak, özür dilemek.

376. **Ayağına kan tüsüv.**
Kan toplamak, ayakları iltihaplaşmak. (Atlar için kullanılır, genelde atların fazla koşmasından meydana gelir).
Kan tüsken ayağına at sürinşek, kelgende jiyırma beske kız erinşek (Kenesbayev, 1977: 76).

377. **Ayağına kisen saluv.**
Ayaklarına pıranga vurmak, bağlamak.
Muhdaydıŋ *ayağına kisen salıp*, zındanğa jayav aydap barmaymısıŋ (Kenesbayev, 1977: 76).

378. **Ayağın alıksa kösilmes.**
Görgüsüzlük.
Kazakta tağı da bir makal emes pe, dastarkan kasında otırıp, konak *ayağın alıska kösilmes* bolar degen (Kenesbayev, 1977: 76).

379. **Ayağın alşak basuv.**
Gerile gerile yürümek.

380. **Ayağına minüv.**
Yaya olarak gitmek.
Tarıkpaŋız, ata, äli ak *ayağıŋızğa minip* ketermiz, dep aytkısı kelse de, osı sözge ol tügil bunıŋ özi de senbey turğan soŋ, ündemedi (Kenesbayev, 1977: 76).

381. **Ayağınan aluv.**
Engel çıkartmak, tekerine çomak sokmak, işinden gücünden alı koymak.

382. **Ayağınan baruv.**
Davetsiz, habersiz gelmek.

383. **Ayağın aŋdap basuv.**
Düşünerek hareket etmek, bilinçli adım atmak, sakınarak yürümek.
Ayağıŋdı aŋdap bas, ey, jaksılık! Öz balasına jınıŋ bar bir baksılık, borışkorlıkadamğa kiyın närse, ärkayda östkiyzedi mal tapşılık (Kenesbayev, 1977: 78).

384. **Ayağınan kelüv.**
Kendiliğinden gelmek, kendi ayakları ile gelmek.
Munday *ayağımen kelgen* arzan jumıskerdi baylar akı jağınan meylinşe jev esebimen mumıska da oŋay ornalastırğan edi (Kenesbayev, 1977: 76).

385. **Ayağınan köterüv.**
Toplumu ayağa kaldırmak.

386. **Ayağınan sabıluv.**
Yorulmak.

387. **Ayağınan tavsıluv.**
Boşuna zahmet etmek.

388. **Ayağınan tik koyuv.**
1. İşi tam yapmak. 2. Zahmet vermek, rahatsız etmek, milleti ayağa kaldırmak.

389. **Ayağınan tik turuv.**
Hürmet göstermek, saygı göstermek, kucaklamak, insanları güler yüzle karşılamak.

390. **Ayağınan tozuv.**
Boşuna zahmet etmek.
Siyır äli tölengen joj. İs sot arhivinde jatır, Kasım kart siyırın izdep *ayağınan tozuvda* (Kenesbayev, 1977: 76).

391. **Ayağına oralğı boluv.**
Ayak bağı olmak, engel olmak.

392. **Ayağına oraluv.**
1. Ayak altında dolaşmak. 2. Naz yapmak, ayak bağı olmak.
Biyik ökşeni kaday, tık-tık baskan kız soŋınan Kayırdıŋ köŋili jetektegen küşiktey biyrese artına şığıp, ayağına oraladı. Onıŋ balası aldakaşan er jetip, somaday jigit bolsa da, äkesiniŋ *ayağına oralıp*, tiyşın ketirip jür (Kenesbayev, 1977: 76).

393. **Ayağına otırğızbav.**
İnsanlara yakın olmamak.

394. **Ayağına saluv.**
Düşmanı yenmek, önünde diz çöktürmek.

395. **Ayağına şaŋ jukpay.**
1. Devamlı gezen, it ayağı yemiş gibi gezen kişi. 2. Hızlı yürüyen kişi.
Apam boyındağı bir kemşilik –*ayağına şaŋ jukpaytın* kıdırmaşı edi. Klı bosta toktamay, avıldı şarlap jöneledi (Kenesbayev, 1977: 77).

396. **Ayağına taptatuv.**
Arına namusuna leke düşürmek.

397. **Ayağına tasav oraluv.**
Evlenmek.

398. **Ayağına tik koyuv.**
1. Hürmet göstermek. 2. Faydalı bir işi yerine getirmek.

399. **Ayağına tik turğızuv.**
1. Hürmet göstermek. 2. Faydalı bir işi yerine getirmek.

400. **Ayağına turğızuv.**
Adam etmek, belli bir seviyeye ulaşmak.

401. **Ayağına tusav boluv.**
Engel olmak, ayak bağı olmak.

402. **Ayağına tusav saluv.**
Evlenmek, bekarlıktan çıkmak.

403. **Ayağına tusav tüsüv.**
Evlenmek, bekarlıktan çıkmak, engellenmek.

404. **Ayağın aşlan basuv.**
Gönlü rahat etmek.

405. **Ayağın aspanğa keltirüv.**
1. Belaya uğramak. 2. Yıkılmak, düşmek.

406. **Ayağın avısa basuv.**
1. Yanlış konuşmak. 2. Hataya düşmek.

407. **Ayağın baspav.**
Ayağını basmamak, adımını atmamak, bir yere gitmemek.

408. **Ayağın baykap basuv.**
Dikkat etmek, ayağını denk almak.

409. **Ayağın baylav.**
Ayak bağı olmak, engel olmak.

410. **Ayağın jerge tiygizbev.**
1. Hepsini kaldırarak götürmek. 2. Değer vermek, hürmet göstermek, yüceltmek.

411. **Ayağın kiya baspav.**
Dizginlemek, boş bırakmamak, kontrol altında tutmak.

412. **Ayağın kiya bastırmav.**
Dizginlemek, boş bırakmamak, kontrol altında tutmak.

413. **Ayağın kiya basuv.**
1. Yanlış konuşmak. 2. Hataya düşmek.

414. **Ayağın kuşuv.**
Birinin başına gelen olayın kendisinin de başına gelmesi.
Täŋir atkan neme, ösek-ayaŋğa bir taban tayav jüruvşi edi, suvayt joldasınıŋ *ayağın kuşkan* eken ğoy (Kenesbayev, 1977: 77).

415. **Ayağın şaldıruv.**
Hayatın zorluklarını yaşamak.

416. **Ayağın şalıs basuv.**
1. Yanlış konuşmak. 2. Hataya düşmek.
Entigip esek jügin avırladı, monşaktapmoynınan ter savıldadı, ayağın şalıs basıp, äli kurıp, sondağı atka aytıp jalınğanı. Amalsız tağdır bir kün kez bolmay ma, brevge jay, birevge tez bolmay ma, asav jürek *ayağın şalıs baskan*, jerin tavıp artkığa söz bolmay ma (Kenesbayev, 1977: 77).

417. **Ayağınıŋ jeli bar.**
Hızlı hareket eden, hızlı yürüyen kişi.
Äcirese, tünde jortıp, jılkı jetekteytin *ayağınıŋ jeli bar* jigitter urlıkka salıp jürgen attarın koykaktatıp, olay-bulay jürip, kölbeŋdeydi (Kenesbayev, 1977: 77).

418. **Ayağınıŋ uşınan basuv.**
1. Çekinmek, korkmak, cesaret edememek. 2. Ayağının ucuyla basmak, sessizce gitmek.
Birdemege jumsavğa kajet bolıp kalıp: Jünisbay, Mäsimbay! –Dep davıstap kalğanda, atı atalğan balaları üyden *ayağınıŋ uşınan basıp*, bükeŋ kağıp, jorğalap şığadı (Kenesbayev, 1977: 77).

419. **Ayağınıŋ uşınan turuv.**
Hürmet göstermek, saygı göstermek.

420. **Ayağıŋdı aŋdap bas.**
Düşünerek hareket et, etrafına bakarak yürü.
Maylı karaşa aŋğa ketismen, *ayağın aŋdap basıp* kempir keledi (Kenesbayev, 1977: 76).

421. **Ayağıŋdı baykap bas.**
Düşünerek hareket et, etrafına bakarak yürü.

422. **Ayağı şırmalav.**
Evli barklı olmak, evlenmek, başı bağlanmak.

423. **Ayağı tayuv.**
1. Kazaya uğramak, felakete uğramak. 2. İşinden ayrılmak, ayağı kaymak.
Ketti birlik, söndi erlik, endi kimge bettemek? Eliŋ-ala, ottı şala, taysa ayağın kim kömbek. Kor kıluvğa kudiretten, jüregime tüsti ört, *taydı ayağım* eski sertten, tüsti emsiz kattı dert (Kenesbayev, 1977: 78).

424. **Ayağı tusaluv.**
Yorulmak, halsizleşmek.
Jiyırma-jiyırma bestiŋ arası emes, kart basıp *ayağıŋız tusalındı* (Kenesbayev, 1977: 78).

425. **Ayak alğısız.**
Yürümeyle gidilemeyecek olan yer.
426. **Ayak alıp jürgisiz.**
Yürümeyle gidilemeyecek olan yer.

427. **Ayak alıs.**
İyilik bildirmek.
Bıltırğı *ayak alıstarı* avızğa tolmağan-av dey körmeŋizder. Öz köŋilimiz tolmağanmen, özge şaruvaşılkıtar arasında jaksı atalıp kelemiz (Kenesbayev, 1977: 78).

428. **Ayak artar.**
Binilecek hayvan, işe yarar hayvan.
Osı avılda *ayak artar* kölik jok! Şetinen kara jayavmız (Kenesbayev, 1977: 78).

429. **Ayak artuv.**
Sevinmek, mutluluğunu ifade etmek.
Ata-babanıŋ da, *ayak artıp*, arka süyyegen kadirli köligi bolsa da, ögizdiŋ jürisine lağınetten baska seniŋ aytarıŋ az siyaktı (Kenesbayev, 1977: 78).

430. **Ayak astı boluv.**
Ayak altı olmak, değersiz olmak, gereksiz işe yaramayan eşya yada insan için söylenir.

431. **Ayak astı etüv.**
Horlamak, değer vermemek.

432. **Ayak astınan.**
Aniden, birden bire, ansızın, beklenmedik anda.
Endi bir avız sözdi kötere almay *ayak astınan* tuvlağanına älibi iştey taŋ kalıp otır (Kenesbayev, 1977: 78).

433. **Ayak astında.**
Çok yakın, gözle görülür mesafede.

434. **Ayak attatpav.**
Ayak bastırmamak.

435. **Ayak attav.**
Ayak basmak.

436. **Ayak basa almav.**
Hiçbir şekilde hareket etmemek, yerinden kımıldamamak.
Bilimiz *ayak basa almaytın* kün tuvıp keledi (Kenesbayev, 1977: 78).

437. **Ayak baspav.**
Ayak basmamak, bir yere hiç uğramamak.

438. **Ayak bastırmav.**
Ayak bastırmamak, uzaklaştırmak.
Kolmen savuğa boladı, bastı şatıp keregi ne dep, *ayak bastırmadı* (Kenesbayev, 1977: 79).

439. **Ayak basuv.**
1. Belli bir yaşa gelmek, yetmişine ayak basmak. 2. Uygunsuz hareket etmek, boş bırakmak.
Bul Nayzakaranıŋ davdan şığıp, tartıska *ayak baskanı* (Kenesbayev, 1977: 78).

440. **Ayak jeter jerde.**
Yürüyerek gidilebilecek yer, çok yakın yer.
Kayırlı baydı eş jerden izdegenmen tappaysıŋ. Ol *ayak jeter jerde* jok (Kenesbayev, 1977: 79).

441. **Ayak jol.**
Tek başına yolculuk etmek.

442. **Ayak korazdanuv.**
Diklenmek, kabadayılık etmek.
Ayak korazdanıp avırıp jür (Kenesbayev, 1977: 79).

443. **Ayak öre turuv.**
Hep beraber ayağa kalkmak, ayağa kalkarak verilen selamı almak.
Assalavmağaleyküm, Kajımukan! –Dep, bäri *ayak öre turıp* ketti (Kenesbayev, 1977: 79).

444. **Ayak saluv.**
Gönüldaş olmak, aynı durumları birlikte fark etmek, ahbap olmak.
Sol künde kultayınıŋ *ayak salğan* tezekşi kara küŋnen bir ul tuvdı (Kenesbayev, 1977: 79).

445. **Ayak şıramav.**
Evlenmek, aile kurmak, bekarlıktan kurtulmak.

446. **Ayak şırmav.**
Ev kurmak, yuva kurmak.
Özi boydak jigit bolğan soŋ, köŋiline üylesken bir boy jetkenge kudalasıp, *ayak şırmap* ketüvde de niyeti boladı (Kenesbayev, 1977: 79).

447. **Ayak suvıtuv.**
İstirahat etmek, dinlenmek, nefes almak.
Kişkene *ayak suyıtayık* dep ek, -dedi filçarin kiypaktap (Kenesbayev, 1977: 79).

448. **Ayak tabağın bölip şıkuv.**
Kendi yuvasını kurmak, evlenerek ayrılmak.

449. **Ayak üsti boluv.**
Ayağa kalkmak, hastalıktan kurtulmak.
Erkin *ayak üsti bolıp*, jumıska kiristi (Kenesbayev, 1977: 79).

450. **Ayak üstinde jürüv.**
Güvenli bir şekilde yaşamak, güvende olmak.
Ol vakıtşa bosap, *ayak üstinde jür* (Kenesbayev, 1977: 79).

451. **Ayak-jolı jeŋil.**
Yardım etmede hızlı kişi, yardımda eli çabuk.

452. **Ayakka basuv.**
Arına namusuna leke düşürmek.
Sovet sotı adamnıŋ adamdık kasiyetin *ayakka basatın*, korlaytın zandı koldanuvdı bilmeydi (Kenesbayev, 1977: 79).

453. **Ayak-kolın bavrına aluv.**
Sağ salim doğum yapmak.

Nömere süyu ümiti jüregin vıljıta otırıp, Sırbaydıŋ korkatını –aman-sav, *ayak kolın bavrına alsa* (Kenesbayev, 1977: 79).

454. **Ayak-kolın jerge tiygizbev.**
Hiçbir zorluğa katlanmamak.

455. **Ayak-kolın jiyıp, bavırın köterüv.**
Sağ salim doğum yapmak.

456. **Ayaksız kaldıruv.**
Başlanan bir işin sonunu getirememek.
Äzir eşkim iyelenbegen bir jerdiŋ keni bolsa, munı *ayaksız kaldıruvğa* bolmas dep te oyladı (Kensebayev, 1977: 79).

457. **Ayak-tabağın bölip şıkuv.**
Evinin yolunu ayırmak, kendi evini kurmak.

458. **Ayaktan aluv.**
Engellemek, tuzağa düşürmek istemek.

459. **Ayaktan aluv.**
Niyetini kötüye kullanmak.

460. **Ayaktandırıp jiberüv.**
Evlendirmek.
Kelisi tegin emes, nağaşısı osı jolı *ayaktandırıp jibermek* körinedi, -degen sıybıs tarap jürdi (Kenesbayev, 1977: 79).

461. **Ayaktandıruv.**
Evlendirmek.

462. **Ayaktay baruv.**
Yayan gitmek, yürüyerek gitmek.
Ol jinalıska *ayaktay bardı* (Kenesbayev, 1977: 79).

463. **Ayaktay satuv.**
Bir hayvanı diri diri satmak.
Bizdiŋ kolhoz biyıl mal josparın tolık orındap, üş jüz koydı *ayaktay sattı* (Kenesbayev, 1977: 79).

464. **Ayaktı ayağımen, şanaktı şanağımen jutuv.**
Pis boğazlı, çok yemek yemek, obur.

465. **Äzir aska ayağın ala jügirüv.**
Hazıra konmak, çalışmadan sahip olmak.

466. **Bas ayağı balğaday.**
İri yarı, iri gövdeli.

467. **Bas ayağı jok.**
Biçimsiz, alakası olmayan.

468. **Bas-ayağı jiynaluv.**
Baş ayağı toplanmak, herkes bir araya gelmek, hepsi toplanmak.

469. **Bas-ayağı tüzüv.**
Eli ayağı düzgün, bütün azaları sağlam.

Mağripanıŋ *bas ayağı tüzüv* bala bolğan soŋ maŋayındağı jaksı da, jaman da kuda bolısı keledi (Kenesbayev, 1977: 95).

470. **Bas-ayağına köz jetpey.**
Başına sonuna göz yetmiyor, uçsuz bucaksız yer.

471. **Bas-ayağına köz jügirtüv.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak, baştan ayağa göz gezdirmek.

472. **Bas-ayağına köz karav.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak.

473. **Bası jetpes orınğa ayağın saluv.**
Yerinde hareket etmemek, kendisini aşan işlere burnunu sokmak.

474. **Bası tavday, ayağı kılday.**
Bir insanın kaldıramayacağı kadar işi olmak, yükü ağır olmak.

475. **Basınan kün, ayağınan ay tuv.**
Bayındır olmak, zenginleşmek.

476. **Bastan ayak.**
Baştan sona kadar, tepeden tırnağa, hepsi birden.

477. **Bastan ayakka deyin.**
Baştan aşağı kadar.

478. **Eki ayağın bir etikke tıkuv.**
İki ayağını bir pabuca sokmak, acele etmek.
Pavşan mına kalpın koymasa, *eki ayağımızdı bir etikke tığuvdan* tayınbas, -dedi Kayırbay (Kenesbayev, 1977: 1156).

479. **Eki ayağın kolına aluv.**
Sevinçten ayakları yerden kesilmek, ayakları yere değmemek.

480. **Eki ayaktı.**
İnsanlar için kullanılır, insanı ifade eder.

481. **Eki ayağın bir etikke tıkuv.**
İki ayağını bir pabuca sokmak.

482. **El ayağı basıluv.**
Karanlık basmak, evlere çekilmek.
Şay işip, *el ayağı basılğan* kezde, Sämet ağay söz arasında menen şıjımdap sır tarttı (Kenesbayev, 1977: 159).

483. **Eŋ ayağı.**
O bir tarafa, sen bir tarafa, başkalarının yapamadığını yapan kişi.
Läzzat jer betindegi tirşilik atavlınıŋ bir türli tosın meyramınıŋ üstinen şığıp, kızığıp kunığa karap kalğan. *Eŋ ayağı* şirkey de bir kevdesine kuvanış sıymay dirildep uşıp jür (Kenesbayev, 1977: 163).

484. **İt ayaktan sarı suv işkizüv.**
İşkence, eziyet etmek, rahatsızlık vermek.

485. **İt ayaktan sarı suv işüv.**
İşkence eziyet etmek, rahatsızlık vermek.

486. **Jalan ayak jar keşüv, kızıl ayak kır keşüv.**
Bir çok sıkıntılara maruz kalmak.
487. **Jalan ayak jar keşüv.**
Yalın ayak engeli aşmak, büyük eziyet çekmek, hayatın zorluklarını geçirmek.

488. **Jalğız ayak jol.**
Sadece yürüyerek gidilebilecek olan patika yol.
Orman işindegi *jalğız ayak joldar* da ereriskendey birde javdıŋ ülken kolonnaları ağılıp jatkan şossoge tirelip, endi birde sol jakka kiysık tartıp älek kıldı (Kenesbayev, 1977: 178).

489. **Jalğız ayak kol.**
Tek başına hareket eden kişi, tek başına yürümek.

490. **Jel ayak.**
1. Herkesten daha hızlı yürüyen. 2. Masal kahramanı.
Leningrattık teŋizşi Vladimir Kuts 5000 jäne 10.000 metr kaşıktıktarğa jügirüvde talay-talay tanımal *jel ayaktardı* şaşına da ilestirmey, sörege birinişi bolıp keldi (Kenesbayev, 1977: 195).

491. **Jer ayağı alıs.**
Uzak, gidilmesi zor olan çok uzak yer.
Arttan şaŋ şıkpağasın, endi olar asıkpadı. *Jer ayağı alıs* (Kenesbayev, 1977: 198).

492. **Jer ayağı bosav.**
Aydınlığa çıkmak, darlıktan kurtulup bolluğa kavuşmak.

493. **Jer ayağı kenüv.**
Aydınlığa çıkmak, darlıktan kurtulup bolluğa kavuşmak.
Jazğa salım *jer ayağı keniy* jezdemdikine kettim (Kenesbayev, 1977: 198).

494. **Jer ayağı keŋidi.**
Karların erimesi, havaların ısınmaya başlaması.

495. **Jer ayağı kiyanda.**
Atın gidemeyeceği kadar uzak olan yer, itin öldüğü yer.

496. **Jer ayağı kurımda.**
Çok uzak, itin öldüğü yer.

497. **Jez ayak.**
Gezmeyi seven, çok dolaşan, çok hızlı yürüyen.

498. **Jol ayak.**
Seyahat sırasında yol arkadaşlarına verilen ziyafet.
Moskvağa jürer aldında Orınbay *jol ayak* jasap, körşi şopandardı şakırğan (Kenesbayev, 1977: 204).

499. **Jurt ayağı basıluv.**
Akşam olmak, karanlık çökmek, evlere çekilmek.

500. **Jurt ayağın avırlav.**
Konukların çok gelmesinden dolayı hastalanmak.
Jurt ayağın avırlaydı dep, üy işin oŋaşa ustavğa tırıstı (Kenesbayev, 1977: 211).

501. **Juvan ayak köje.**

Nevruz ayında yapılan yemeği kabın içine fazlasıyla koymak.

502. **Jürgen ayakka jörgem ilinüv.**
Çalıştığının karşılığını muhakkak almak.

503. **Kamıt ayak.**
Yamuk, çarpık bacaklı kimse.

504. **Keter ayağım, kepten tayağım.**
İnsan iyi veya kötü ne yapsa kendisine yapar.

505. **Kırık ayak suv.**
Sağnak yağış, musluktan boşanırcasına yağan yağmur.

506. **Kisi ayağı basıluv.**
Akşam olmak, karanlık çökmek, evlere çekilmek.

507. **Kol ayağı sırkırav.**
Eli ayağı sızlamak.

508. **Kol-ayağı bütin.**
Eli ayağı düzgün, sakat olmayan, bedeni kusursuz.

509. **Kol-ayağı jerge tiymev.**
Sağa sola koşmak, eli hiç boş kalmamak, devamlı çalışmak.

510. **Kol-ayağı uzaruv.**
Emir vermek, büyüklük taslamak.

511. **Kol-ayağın bavrına aluv.**
Sağlıklı bir şekilde doğum yapmak.

512. **Koldı-ayakka tiygizbev.**
Hiç durmamak, durmaksızın çalışmak.

513. **Koldı-ayakka turğızbav.**
Acele ettirmek, telaşlandırmak.

514. **Koldı-ayakka turmav.**
Tahammül edememek, ele avuca sığmamak.

515. **Koldı-ayaktay bala.**
Elli ayaklı çocuk, yetişkin çocuk.

516. **Koldı-ayaktı bala.**
Elli ayaklı çocuk, yetişkin çocuk.

517. **Koldı-ayaktı baladay.**
Elli ayaklı çocuk, yetişkin çocuk.

518. **Kuv ayak at.**
Yürüyüşü hızlı olan, iyi koşan at.

519. **Kuv ayak.**
Zalim, zorba kişi.

520. **Öz ayağına minüv.**
Kendi kendini idare etmek, kendi işini kendi yapmak.

521. **Öz ayağınan izdep barmav.**
Varmak istememek, gitmeye isteği gelmemek.
Muyulgavzen oğan *öz ayağınan izdep barğısı kelmedi* (Kenesbayev, 1977: 426).

522. **Öz ayağınan kelüv.**
Kendisi gelmek.

523. **Öz ayağına turuv.**
Kendi kendini idare etmek, kendi işini kendi yapmak.

524. **Saptı ayaktan as kuyıp, sabınan karavıl karav.**
Yok yere bir iş yapmak, ortada hiçbir şey yokken olay çıkarmak.

525. **Sıy ayak.**
Misafire ikram edilen özel yemek.

526. **Söz ayağı jerge tiyüv.**
Sözü yerini bulmak, inandırıcı söz söylemek.
Söz ayağı jerge tiyip, bayağa degenin istetken soŋ, Orlov bastatkan eki artel kelip jumıska tüsti (Kenesbayev, 1977: 4).

527. **Söz ayağı kurdım.**
Söylenen sözün söylendiği kişiye ulaşmaması.
Eki Müsirep kezek-kezek kiyip ketip, *söz ayağın kurdımğa* aparıp joğalta bergenim kördiŋ be (Kenesbayev, 1977: 465).

528. **Sözi ayak astı boluv.**
Söylediklerini kimse dinlememek, kimse konuştuklarına kulak asmamak.

529. **Suv ayağı deseyşi.**
1. Gönlünü bir kişiye tam olarak bağlamak. 2. Az gelmeye başlamak, ayağı kesilmek.

530. **Suv ayağı kurdım.**
1. Gönlünü bir kişiye tam olarak bağlamak. 2. Az gelmeye başlamak, ayağı kesilmek.

531. **Şor ayak küŋ.**
Ömrünü köle olarak geçiren kadın, kötü zaman.

532. **Tört ayağı teŋ jorğa.**
1. Yürüyüşü güzel olan at. 2. Akıcı bir şekilde şiir okumak.

533. **Tört ayağı teŋselgen jorğa.**
1. Yürüyüşü güzel olan at. 2. Akıcı bir şekilde şiir okumak.

534. **Tört ayağınan tik turğızuv.**
İşi hızlandırmak, canlandırmak.

535. **Tört ayaktan aksav.**
Duraklamak, işleri aksamak, yerinde saymak.
Arkası eldiŋ javırıp bop, jeŋil jügi avır bop, *tört ayaktan aksadı* (Kenesbayev, 1977: 513).

3. 4. Bas (''baş'') İle İlgili Deyimler

536. **Adam basına.**
Adam başına, her bir kişiye düşen pay.

537. **Ağaş attıŋ basına ilip äketüv.**
Alay etmek, dalga geçmek, rezil etmek, dedikodu etmek.

538. **Ağaş attıŋ basına mingizüv.**
Alay etmek, dalga geçmek eğlenmek, rezil etmek, dedikodu etmek.

539. **Aldına bas iyüv.**
Önünde baş eğmek.

540. **Altın bastı äyel.**
Aklı başında olan edebli kadın.

541. **Altın bastı erkek.**
Erkek adam, erlik vasıflarını yerine getiren erkek.
Altın bastı erkekke, borık bas, bop erdik biz, şapsa basın, alsa jan –iktiyarın berdik biz (Kenesbayev, 1977: 38).

542. **Arşın bas.**
Arşın bastı ak kus (Kenesbayev, 1977: 51).
Güzel görünümlü.

543. **At basın buruv.**
Değişmek, değiş tokuş yapmak, değiştirmek.

544. **At basın tartpav.**
Atı öldürmemek.
Kiyadan kiykuv tögilse, *attıŋ basın tartpağan*, kiysapsız kol körinse, korkıp javdan kaytpağan (Kenesbayev, 1977: 61).

545. **At basın tartuv.**
Durmak, duraklamak.

546. **At basın tirev.**
Misafir olmak.

547. **At basına kün tuv.**
Zorluklardan, sıkıntılardan kurtulmak, aydınlığa kavuşmak.

548. **At basına soğısuv.**
Cesaretlenmek.

549. **At basına sokuv.**
Cesaretlenmek.

550. **At basınday altın.**
Çok altın.
Men äkemniŋ kazınasınan *at basınday altın*, koy basınday dilda alyın, sonan soŋ ekevmiz kaşayık (Kenesbayev, 1977: 58).

551. **Attıŋ basın tartpav.**
Çekinmemek, söylemek istediğini söylemek.

552. **Avzı bası kan boluv.**
Dayak yemek, ağzı burnu kanamak.

553. **Avzın aşıp közin jumuv.**
1. Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak. 2. Hayran kalmak, ağzı açık kalmak.

554. **Ayağına bas iyüv.**
Ayaklarına kapanmak, yalvarıp yakarmak.

555. **Ayağına bas jığıluv.**
Önünde baş eğmek, saygı göstermek.

556. **Ayağına bas uruv.**
Ayaklarına kapanmak, yalvarıp yakarmak.

557. **Bala bastı boluv.**
Çok çocuk sahibi olmak.
Balkiya balanı üsti-üstine lepildetip taba beretin, birazdan keyin *bala bastı bop*, etgin jiynap almaytın saldı balak sarı katınnıŋ özi boluvında söz jok (Kenesbayev, 1977: 91).

558. **Balaktağı bit baska şıkuv.**
Başa çıkmak, haddini bilmez olmak.
Meniŋ balam tiri bolğanşa sonıŋ tirşiliginen avjal alıp telmirip otıruvşı edi. *Balaktağı bittiŋ baska şıkkanın* körmeymisiŋ, -deydi kempir (Kenesbayev, 1977: 91).

559. **Bas aldırmav.**
Bir işten başını kaldırmamak.
Kitap okuvğa ädistendirip alğannan keyin, olardı *bas aldırmay* okuvdan saktandıruv kerek (Kenesbayev, 1977: 95).

560. **Bas almav.**
1. Bir işten başını kaldırmamak. 2. Dikkat etmemek.
Kitaptan *bas almay*, ünsiz bir sonıday sarılıpotırıp küz salkının sezedi (Kenesbayev, 1977: 95).

561. **Bas aluv.**
Birden yakalamak, saldırmak.
Jakında ğana tegis *bas alğan* tarı takta bolıp, masaktumsıktarı däl ala bastağan (Kenesbayev, 1977: 95).

562. **Bas amandav.**
Ömür boyunca sağlıklı, huzurlu yaşam dileğinde bulunmak.
Bas amanında endi ävliyelik kurmaska ant etipti (Kensbayev, 1977: 95).

563. **Bas amanın köksev.**
Kendi sağlığına gereken itinayı göstermek.

564. **Bas amanın oylanuv.**
Kendi sağlığına gereken itinayı göstermek.

565. **Bas arazdık.**

Düşmanlık etmek, kin gütmek, kavga etmek, iki taraf arasındaki gücenme.
Meniŋ sizben eşkanday *bas arazdığım* jok, aytsam jönim aytam (Kenesbayev, 1977: 95).

566. **Bas ärip.**
Bir işte en yetkili kişi, önde gelen, önder.

567. **Bas asav.**
1. Binilmesi zor olan at, vahşi terbiye edilimiş olan at. 2. İkna edilmesi güç, inatçı kimse.
Munday ma edin, ana kün, munuŋ kalay, batır-av? üş kün arkan bosasa, bola kaldıŋ *bas asav* (Kenesbayev, 1977: 95).

568. **Bas asavlanuv.**
Ürkmek, sakınmak.
Meskara, tamiğa sen onşa *bas asavlan* ba (Kenesbayev, 1977: 95).

569. **Bas avrıtuv.**
Boş gürültü çıkarmak, ses yapmak, başını ağrıtmak.
Balalar şuvlap bakırdı, ıntası –davısın bildirmek. Konaktıŋ küyin kaşırdı, *bastı avırttı* köp dürmek (Kenesbayev, 1977: 95).

570. **Bas ayağı balğaday.**
İri yarı, iri gövdeli.

571. **Bas ayağı jok.**
Biçimsiz, alakasız.

572. **Bas aynaldıruv**.
Baş döndürmek.

573. **Bas aynaluv.**
1. Ağrılardan kurtulmak. 2. Kendi isteği ile ayrılmak. 3. Sevinmek.
Jüryin dese, közi karavıtıp, bası aynalıp kulap kaladı. Bunıŋ avruvına karap, köştey otıruvğa bolmaydı. Rozanıŋ balğın denesinen esken jas lebine balkıp, *bası aynaladı* (Kenesbayev, 1977: 94).

574. **Bas bägeni aluv.**
Yarışmalarda birinciliği elde etmek, ödül almak, takdir almak.

575. **Bas bağınuv.**
Baş eğmek.

576. **Bas baluvan.**
Baş pehlivan.

577. **Bas barmak.**
Bir işte en yetkili kişi.

578. **Bas bäyge.**
Birincilik belgesi, takdir.
Alğa batıl örlesiŋ, *bas bäygeni* bermediŋ, kuttı bolsın törinde ulı Lenin orderiŋ (Kenesbayev, 1977: 95).

579. **Bas baylav.**
Baş koymak, bir işi her ne olursa olsun yapmak, tehlikeye atılmak.
Bas baylap tävekelmen jav ştabta, ötkizip är sağatın jan kıspakta, däl habar bizdiŋ jakka jetkizedi (Kenesbayev, 1977: 95).

580. **Bas bildirüv.**
Huysuzluk etmek.
Asavın *bas bildirip* üyretem dep, oŋtaylı jastarım jür külip-oynap (Kenesbayev, 1977: 95).

581. **Bas bilmeytin.**
1. Huysuz at. 2. Öğrenmekte zorluk çeken kişi.
Keybir juldız ävede ay sekildi, key jaman *bas bilmeytin* tay sekildi (Kenesbayev, 1977: 95).

582. **Bas boluv.**
Baş olmak, lider olmak, başkan olmak, yönetici olmak.
Bala boldıŋ, jas boldıŋ, jalğandıkka ermeniŋ. Töre boldıŋ, *bas boldıŋ*, kökiregindi kermediŋ (Kenesbayev, 1977: 95).

583. **Bas buzar.**
Yaramaz adam, haylaz adam, seseri.
Alastap *bas buzardan* soykandını, adımdap kele jatır kolhozdağı (Kenesbayev, 1977: 95).

584. **Bas desen kulak deydi.**
Sözü yanlış anlamak, başı kulak olarak anlamak, lafı eksik anlamak.
Osı şirkindi kaytemin, *bas deseŋ kulak dep* turıp aladı (Kenesbayev, 1977: 96).

585. **Bas iymev.**
Baş eğmemek, kimseye eyvallah etmemek.
Kün ötkenşe, tün ötkenşe, duşpan jolın bögedi erler, tize bügip küneltkenşe, dep *bas iymey* öledi erler (Kenesbayev, 1977: 96).

586. **Bas iyüv.**
1. Saygı göstermek, gösterilen hürmete karşılık minnettarlığını bildirmek. 2. Özür dilemek.
Örisi kattı tarıldı, el korğantın erlerdiŋ, ayağına barıp *bas iyip*, aldiyar dep jalındı (Kenesbayev, 1977: 96).

587. **Bas iyzev.**
1. Başı ile selamlamak. 2 . Kabul etmek, anlaşmak.
Zeŋbirekşilerdiŋ sälemin *bas iyzep* kana, salkındav, alğan Ckorikovte aşuv barlığı baykaladı (Kenesbayev, 1977: 96).

588. **Bas jarılsa, börik işinde.**
Gizli kalmak, açığa çıkmamak, ilan edilmemek.
Jä, örekpimey-ak koy. *Bas jarılsa, börik işinde*; şegiŋ şıkpas (Kenesbayev, 1977: 96).

589. **Bas jarıp köz şığarıp baruv.**
Başına buyruk takılmak, kendi bildiğini okumak, kimseyi dinlememek.

590. **Bas jaruv.**
Tomurcuk açmak.

591. **Bas kamın kayttav.**
Başını alıp kaçmak.

592. **Bas kamın küyttev.**
Başını alıp kaçmak.

593. **Bas kamın oylav.**
Kendi dertlerini düşünmek.

594. **Bas katıruv.**
Boş şeylerle baş ağrıtmak.

595. **Bas kayğı.**
Bir kimsenin kendi derdi, başının derdine düşmek.

596. **Bas keser.**
Cellat, katil, baş kesen, zalim.
Ajaldan bas tartpaytın öŋkey *bas keserler* (Kenesbayev, 1977: 96).

597. **Bas kespek bolsa da, til kespek jok.**
Çekinmeden insanın yüzüne konuşan kişi.

598. **Bas kesse de, til kespek jok.**
Çekinmeden insanın yüzüne konuşan kişi.

599. **Bas ketüv.**
Ölmek, ölümle cezalandırılmak.
Jatkan sırdı aytaŋız, jamandık kılsa, *bas keter* (Kenesbayev, 1977: 96).

600. **Bas kiyüv.**
Canını feda etmek, ölümü göze almak.

601. **Bas körsetüv.**
1. Toplum içerisinde sivrilmek, baş göstermek, tanınmak. 2. Karşı çıkmak, kendi fikirlerini ileri sürmek.
Jurtpen birge Askar da *bas körsetip* şıktı (Kenesbayev, 1977: 96).

602. **Bas kosuv.**
1. Birleşmek, toplanmak. 2. Evlenmek, yuva kurmak.

603. **Bas kötere almav.**
Karşı koyamamak, karşılık verememek.
Eger patşalık jeŋse, ol erevildep askındap ketedi. Revolyutsiya ol şakta *bas kötere almaydı*, -dedi Pavlov (Kenesbayev, 1977: 96).

604. **Bas köterer adamı.**
Elinden iş gelen iş yapmasını bilen marifetli kişi.
Avılındağı *bas köteren adam* –Baytay Amanov (Kenesbayev, 1977: 96).

605. **Bas köterer azamatı.**
Elinden iş gelen iş yapmasını bilen marifetli kimse.

606. **Bas köterer kisisi.**
Elinden iş gelen iş yapmasını bilen marifetli kimse.

607. **Bas köterer.**
1. Köyün danışmanı, bilir kişi. 2. Çalışabilecek insan.

608. **Bas kötergen adamı.**
Elinden iş gelen iş yapmasını bilen marifetli kimse.

609. **Bas köterpev.**
Fırsat vermemek, imkan tanımamak.

610. **Bas köterüv.**
1. Baş kaldırmak, isyan etmek. 2. Hastalıktan kurtulmak, iyileşmek. 3. Ekinlerin olgunlaşması.
Tösekten bas köterisimen Zeynep töbege säl-ak jetpey turğan şar aynanıŋ aldına keldi. Avrı *basın köterip*, tamakka karaptı. Birak Elek uvezinde kazak äyelderiniŋ bas kötere bastağanı azdap seziledi (Kenesbayev, 1977: 96).

611. **Bas koyuv.**
1. Baş koymak, bir işe ölümüne kendini vermek, işinde samimi olmak. 2. Bir yastığa baş koymak. 3. Dilekte bulunmak.

612. **Bas kuda**.
Baş dünür, sözü dinlenen dünür, en büyük dünür.
Jiynalğan kudalar *bas kudanıŋ* sözin uyıp tıŋdadı (Kenesbayev, 1977: 98).

613. **Bas kuruv.**
1. Yukarı bakmak. 2. Karşı çıkmak, baş kaldırmak, ayaklanmak. 3. Ekinlerin çıkması, ekinlerin yeşermesi.

614. **Bas kusuv.**
Ekinlerin başaklarının çıkması.
Eginimizdiŋ *bas kuspağandarı* da bar (Kenesbayev, 1977: 98).

615. **Bas mama biye.**
At sürüsündeki en yaşlı kısrak.

616. **Bas oramal.**
Baş örtüsü.

617. **Bas pana.**
Janpeyiste katın da, bala da *bas pana* da jok (Kenesbayev, 1977: 98).
Baraka, çardak.

618. **Bas panalav.**
Korumak.
Kazirşe toğayğa tüsip *bas panalay* tur (Kenesbayev, 1977: 98).

619. **Bas payda.**
Şahsi çıkar, şahsi menfeat.

620. **Bas sadağa.**
Sahip olduğu sağlık için Allah'a şükretmek.
Ol, bir kol, bir ayak, bir köz degender *bas sadağası* boldı ğoy kazir (Kenesbayev, 1977: 98).

621. **Bas saluv.**
1. Ekinlerin çıkmaya başlaması, ekinlerin başaklaması. 2. Aniden karşı çıkmak, saldırmak.
Tur edi bir injener ak sakaldı, nurlandı eŋ aldımen sol *bas saldı* (Kenesbayev, 1977: 98).

622. **Bas savğa surav.**
Baş sağlığı dilemek.
Uva, mına bäleden bas savğa *surandar, bas savğa* (Kenesbayev, 1977: 98).

623. **Bas savğalav.**
Sığınmak, sakınmak.
Men otka küymey otırmın ba? Jan küyerim ekesiŋ, *bas savğalayın* dep pe ediŋ? – Dedi Täkejan (Kenesbayev, 1977: 98).

624. **Bas sukuv.**
Başını sokmak, kapalı bir yere sığınmak, ev sahibi olmak.
Kazir Abay ülken Semeydiŋ bazarın aralap jürgeli sağattan artık uvakıt ötti. Äveli Pleşev, Derov, Tuhfatulinder magazinderine kirip, *bas suğıp* şıktı (Kenesbayev, 1977: 98).

625. **Bas tabak.**
Önemli misafire sunulan et parçalarıyla dolu tabak, okkalı yemek.

626. **Bas tartuv.**
Boyun eğmemek, karşı çıkmak, baş kaldırmak.
Men erinbeymin, *bas tartıp* kızmetiŋnen senderdiŋ. Tek söylegen sözim jön bolsa (Kenesbayev, 1977: 98).

627. **Bas terisi kelispev.**
Dış görünüşü çirkin, kıyafeti yerinde olmamak.

628. **Bas terisi salbırav.**
Keyfi kaçmak, huzuru kaçmak.

629. **Bas tiküv.**
Canını feda etmek, ölümü göze almak.
Nelikten älgi jigitter bolmaşı akşama bola *basın beygege tigedi* (Kenesbayev, 1977: 99).

630. **Bas toğız.**
Geleneksel verilen hediye.
Alğaşkı aytkan biyligin eken, ädildigiŋ üşin jolına nar bastağan toğız baylattım, budan bılay seniŋ sıbağaŋ *bas toğız* bolsın (Kenesbayev, 1977: 99).

631. **Bas urğızuv.**
Düşmanı yenmek, bozguna uğratmak.
Kastığın jasırıp, kelmese *bas urıp*, Altıatar, akbaldak sondaydıŋ sazası (Kenesbayev, 1977: 99).

632. **Bas uruv.**
Düşmanı yenmek, bozguna uğratmak.

633. **Basa köktev.**
Bütün zorluklara göğüs germek.

634. **Basaınıŋ sadağası.**
Başının gözünün sadakası, sadaka vermek.

635. **Bas-ayağı jiynaluv.**
Baş ayağı toplanmak, herkes bir araya gelmek, hepsi toplanmak.
Jer astına tüsip bolıp, sol şahtanıŋ tübindegi jumıskerlerdiŋ *bas-ayağı jiynalatın* üyşikte jiynalıp koyğan ağaş säkilerde otırdık (Kenesbayev, 1977: 95).

636. **Bas-ayağı tüzüv.**
Eli ayağı düzgün, bütün azaları sağlam.

637. **Bas-ayağına köz jetpey.**
Başına sonuna göz yetmeyen uçsuz bucaksız yer.

638. **Bas-ayağına köz jügirtüv.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak, baştan ayağa göz gezdirmek.
Mırkal onıŋ *bas-ayağına köz jügirtip*: -Tak, tak, öziŋ adam bolğalı tur ekensiŋ, ä! –Dep edi, Sayran mırs etip: -Nemene men kazir adam emespin be? –Dedi (Kenesbayev, 1977: 95).

639. **Bas-ayağına köz karav.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak.

640. **Bas-basına tozuv.**
Topluca kötülük, zorbalık etmek.
Aldına kelgen jaksınıŋ, kadırın onıŋ bile almay, kadır kürmet kıla almay, artında kalğan jamandar, *bas-basına tozbas* pa (Kenesbayev, 1977: 95).

641. **Bası alınuv.**
Ölüm cezasına çarptırılmak, öldürülmek.
Atam dep tiygize almasa, *basın alamın*, -dep jar saladı (Kenesbayev, 1977: 99).

642. **Bası altın, k…i kümis.**
Hikaye ve şiirlerde övgü amacıyla kullanılan söz.
Bul kiyiktiŋ *bası altın, k...i kümis*, Patşa oyğa aladı ülken jumıs (Kenesbayev, 1977: 99).

643. **Bası aman, bavırı bütin.**
Kaygısız, sıkıntısız, hiçbir derdi olmayan kişi.
Sen öziŋdi öziŋ ayap... *Bası aman, bavırı bütin* kisişe beyjay jürseŋ dağı, bäribir jaralı jırtık janıŋnan jel ızğıp, ölgen iniŋniŋ ornı üŋireyedi de turadı (Kenesbayev, 1977: 99).

644. **Bası äŋki-täŋki boluv.**
Ne yaptığını bilmemek, şaşkınlığa düşmek.

645. **Bası artık.**
Boş, işi olmayan, işe yaramayan insan.
Bizde osınday *bası artık* pänder bar (Kenesbayev, 1977: 99).

646. **Bası aşık.**
1. Hiç kimseye haksızlık yapmamak, adaletli olmak. 2. Tek, kimseyle ortaklığı yok.
Bul jumıs barımtağa da, partiyağa da janaspatı, *bası aşık* urlık, -dedi Kokış (Kenesbayev, 1977: 99).

647. **Bası avğan jolğa şıkuv.**
Başı beladan kurtulmamak, her zaman sıkıntı içinde yaşamak.

648. **Bası avğan jakka ketüv.**
Başı beladan kurtulmamak, her zaman sıkıntı içinde yaşamak.

649. **Bası avğan jakka tura kaşuv.**
Başı beladan kurtulmamak, her zaman sıkıntı içinde yaşamak.

650. **Bası avırıp, baltırı sızdav.**
Canı sıkılmak, sıkıntı içerisinde olmak, başı ağrımak, hastalanmak.
Kalkam Äbiş, äjeŋ seni de köp oyladı ğoy, makul... *Bası avırıp, baltırı sızdasa* serigi jok, butağınan üzilgen mävem edi, degeninr jetkenin , pisip tolğanın, äkesindey-ak aŋsavşı em, -dep, köp kürsinetin (Kenesbayev, 1977: 99).

651. **Bası aydavda, malı talavda.**
Ayğırı kisi negenniŋ *bası aydavda, malı talavda* boladı –depti (Kenesbayev, 1977: 99).
İstilaya uğramak, malı talan edilmek.

652. **Bası bäleden bosav.**
Beladan kurtulmak, kötülüklerden kurtulmak.
Jamanğa kılğan jaksılık öziŋe ülken zalan boladı. *Bäleden bası bosanıp* alğan soŋ, sol jaman öziŋe tap berer (Kenesbayev, 1977: 100).

653. **Bası bälege düşar boluv.**
Başına bela gelmek, kötülüğe uğramak.

654. **Bası bälege düşar tüsüv.**
Başına bela gelmek, kötülüğe uğramak.

655. **Bası bälege uşırav.**
Başı belaya uğramak, kötülüklere maruz kalmak.

656. **Bası baylanuv.**
Bir işi yapmaya mecbur kalmak.
Jav kolğa tüsti de *bası baylandı*, lajı kurıdı (Kenesbayev, 1977: 100).

657. **Bası biriküv.**
1. Birleşmek, toplanmak. 2. Evlenmek, yuva kurmak.

658. **Bası bos emes.**
Başı boş olmayan evli kişi.

659. **Bası bos.**
1. Bekar. 2. Elde ayakta durmayan, başı boş insan.

660. **Bası bütin aluv.**
Aldığı bir malı sahibine zamanında mazeretsiz olarak teslim etmek.
Baymağambet: -Tondı *bası bütin al*, endi üyge kir (Kenesbayev, 1977: 100).

661. **Bası bütin berüv.**
Aldığı bir malı sahibine zamanında mazeretsiz olarak teslim etmek.

662. **Bası dal boluv.**
Şaşırmak, aklı karışmak.
Bir uvakıtta eldiŋ işi ala tayday bülinip, adam *bası dal boldı* da kaldı (Kenesbayev, 1977: 99).

663. **Bası dal, daŋ boluv.**
Ne yaptığını bilmemek, şaşkınlığa düşmek.

664. **Bası ekev emes.**

Başını tehlikeye sokmamak.

665. **Bası esen.**
Sağlığı yerinde, canı sağ.
Barlı-barlı, barlı tav *bası esenniŋ* deni sav (Kenesbayev, 1977: 100).

666. **Bası jas.**
Genç insan, daha yaşlanmamış.
Basıŋız jas, dostarım, esen bolsın dostarım (Kenesbayev, 1977: 100).

667. **Bası jastıkka tiymev.**
Başı yastık görmemek.

668. **Bası jerge tüsüv.**
Toplum içerisinde itibar kaybetmek, şereften düşmek.
Basım jerge tüsken-dür kötersen de bolmas-tı (Kenesbayev, 1977: 100).

669. **Bası jetpes orınğa ayağın saluv.**
Yerinde hareket etmemek, kendisini aşan işlere burnunu sokmak.
Bul sözdiŋ işaratın adam biler, ülgisiz ne dep aytsam nadan biler? *Bası jetpes orınğa ayak salıp*, jaksımen ne sebepten jaman küler (Kenesbayev, 1977: 100).

670. **Bası jumır pende.**
Hayatta olan, henüz ölmeyen kişi.

671. **Bası kadirli.**
Saygılı, insanlara hürmet gösteren kişi.
Halkına *bası kadirli*, keybir jerde jigittiŋ, körinse közge zayırı (Kenesbayev, 1977: 100).

672. **Bası kanğıruv.**
Ne yaptığını bilmez olmak, sarhoş gibi olmak.

673. **Bası katerge düşar boluv.**
Başına bela gelmek, kötülüğe uğramak, kötülüklere düçar olmak.

674. **Bası katerge düşar tüsüv.**
Başına bela gelmek, kötülüğe uğramak, kötülüklere düçar olmak.

675. **Bası katuv.**
Ne yaptığını bilmemek, şaşkınlığa düşmek.
Kündegidey bügin şat minezim jok, oyım altav, şeşuvi kiyın bir jumbaktıŋ soŋında *basım katuvlı* (Kenesbayev, 1977: 99).

676. **Bası kemüv.**
Değerini kaybetmek, itibar kaybetmek, toplum içinde horlanmak.
İşkilik saldarınan bedeli tüsti, *bası kemidi* (Kenesbayev, 1977: 100).

677. **Bası ketüv.**
Hayatını kaybedecek, başı kılıçla kesilecek, ölecek olan kişi.
Jatka keŋes salğannıŋ, jazımğa *bası ketpes* pe (Kenesbayev, 1977: 100).

678. **Bası kosıluv.**
1. Birleşmek, toplanmak. 2. Evlenmek, yuva kurmak.

679. **Bası kuraluv.**

1. Birleşmek, toplanmak. 2. Evlenmek, yuva kurmak.

680. **Bası kuvaruv.**
Çocuk sahibi olamamak, kendi neslini sürdürememek.

681. **Bası sandaluv.**
Ne yaptığını bilmez olmak, şaşkınlaşmak.

682. **Bası sav.**
Hayatta, sağlığı yerinde olmak.
Momındardıŋ *bası sav*, jamandı baykap karasaŋ, künderdiŋ küni bolğanda, öz basına özi jav (Kenesbayev, 1977: 104).

683. **Bası şatasuv.**
Baykustıŋ malı joğalıp, *bası şatasıp* jür ğoy (Kenesbayev, 1977: 104).
Şaşırmak, bunamak.

684. **Bası tavday, ayağı kılday.**
Malı çok olup güvencesi az olan kişi.

685. **Bası teŋ.**
Birbirine eşit, birbirine denk olan.
Özimen *bası teŋ* bolsa, jigittiŋ basın kemiter, äyeli şaypı ör bolsa (Kenesbayev, 1977: 104).

686. **Bası tınış.**
Başı dinç, her hangi bir sıkıntısı olmamak.

687. **Bası tüyisüv.**
Bir yerde toplanmak, bir yerde buluşmak.
Maŋayına jiyılğan, at üsti közdesken, as aynalasında *bası tüyisken* tobıktınıŋ ak sakal, kara sakaldarınıŋ bärine Orazbay töreni, tipti körmey jatıp, ädeyi köpirte maktap koyadı (Kenesbayev, 1977: 104).

688. **Bası-közine karamav.**
Hesabını yapamamak, iyiyi kötüyü birbirinden ayırt edememek, duygularına kulak vermemek.
Ol olja malın *bası közine karamay*, buydasınan tizip äkep, Kudaymende men Täŋirbergenniŋ jelisine baylay salatın (Kenesbayev, 1977: 100).

689. **Basım kazanday boluv.**
Başı kazan gibi olmak, başı ağrımak.

690. **Basımen bütin berüv.**
Aldığı bir malı sahibine zamanında mazeretsiz olarak teslim etmek.

691. **Basımen javap berüv.**
Kendi işini kendi yapmak.
Ükimettiŋ boska ketken karjısına *basıŋızben javap beresiz* (Kenesbayev, 1977: 100).

692. **Basımnan sırık, jelkemnen tokpak ketpev.**
Dayak yemek, ayak altı olmak.

693. **Basın ajalğa tiküv.**
Canını feda etmek, ölümü göze almak.

694. **Basın ala kaşuv.**
Başını alıp kaçmak, hayattan bezmek.
Al karağım, kurttı ala ğoy, -dedi kempir. –Dep Böribay *basın ala kaşıp* edi, kempir koymağasın eki kaltasın kurtka sıkap aldı (Kenesbayev, 1977: 101).

695. **Basın alıp kaşuv.**
Başını alıp kaçmak, bezmek.

696. **Basın aluv.**
Başını almak, başını kılıçla kesmek, öldürmek.

697. **Basın araşalav.**
Kendini kötülüklerden korumak.
Kisi esigin aşıp körmegen jas äyel balanı jiyılıska ne betimizben äkelmekpiz? – Dep özinin künäsiz ekendigin aytıp, *basın araşaladı* (Kenesbayev, 1977: 102).

698. **Basın arşalav.**
Kendi canını korumak.

699. **Basın aşuv.**
1. Bir meselenin ağzını açmak. 2. Başını bir beladan kurtarmak.
Osı bastan bir meseleniŋ *basın aşıp* alayık –dep bastadı äŋgimeni ol (Kenesbayev, 1977: 102).

700. **Basın avrıtuv.**
Başını ağrıtmak.

701. **Basın bakuv.**
Kendi kendini korumak.
Jamandar javda järdem bermek tügil, tar jerde *basın baksa* az bolmaydı (Kenesbayev, 1977: 102).

702. **Basın bäygege tiküv.**
Canını feda etmek, ölümü göze almak, şansını denemek.

703. **Basın bazrğa saluv.**
Kavgaya karışmak.

704. **Basın berüv.**
1. Hiçbir şeyden çekinmemek. 2. Üstüne düşeni yapmak, ödevini yapmak.
Onday adam *bas berer* namısına, namıs bermes bes kündik dabısına (Kenesbayev, 1977: 102).

705. **Basın buruv.**
Çekinmek, sakınmak.
Ala ber den, kele ber den, bir kün *basın burdı* ma (Kenesbayev, 1977: 102).

706. **Basın izev.**
Uygun görmek.

707. **Basın jalmav.**
İflas etmek, malını kaybetmek.

708. **Basın jarıp, közin şığaruv.**

Başını yarıp gözünü çıkarmak, bir işi bozmak.
Aksakal-av, mına zavuçıŋ *bas jarıp, köz şığarıp* baradı (Kenesbayev, 1977: 103).

709. **Basın jev.**
Başını yemek, başının etini yemek, rahatsız etmek.

710. **Basın jiv.**
Biriktirmek, para biriktirip mal satın almak, mal yığmak.

711. **Basın jiyüv.**
Evlenmek, yuva kurmak.

712. **Basın joyuv.**
İflas etmek, malını kaybetmek, yok etmek, öldürmek.

713. **Basın k…ine kayıruv.**
İkiye büküp göndermek, kıvırıp göndermek.

714. **Basın kakuv.**
Başını kılıçla kesmek, öldürmek.
Javdıŋ *basın kaktı* (Kenesbayev, 1977: 103).

715. **Basın kasitın vakıtı bolmay.**
Başını kaşımaya vakti olmamak.

716. **Basın katerge tigüv.**
Hayatıyla oynamak.

717. **Basın kayıruv.**
1. Söz ile bir şeyler istemek. 2. Kayırmak.
Sol köregen kariya kırğızdar jaylı är aluvan-ak äŋgimeniŋ *basın kayıradı* (Kenesbayev, 1977: 103).

718. **Basın kayttav.**
Başını alıp kaçmak.
Kazirgidey alasapıranda ata baladan bezip, ärkim öz *basın kayttap* ketetin (Kenesbayev, 1977: 103).

719. **Basın kesse de, şındıkpen ketüv.**
Sonunda ölüm de olsa doğruluktan ayrılmamak.

720. **Basın kesse de, şındıkpen ölüv.**
Sonunda ölüm de olsa doğruluktan ayrılmamak.

721. **Basın kıltiytüv.**
Başının bir kısmını göstermek.
Äjem işsin dep jatır, -dedi bektay esikten basın kıltiytıp (Kenesbayev, 1977: 103).

722. **Basın kötere almav.**
Yerinden kalkamamak, kalkmaya sağlığı müsait olmamak.
Ayak-kolım jok. *Basımdı kötere almay*, jer bavırlap kaldım (Kenesbayev, 1977: 103).

723. **Basın koyağa jer tappav.**
Ne yaptığını bilmemek.
Kişi-girim barmaktay kara şıbındar ızıŋdap kelip tobımen jabılğanda, *basıŋdı koyarğa jer tappaysıŋ* (Kenesbayev, 1977: 103).

724. **Basın kuday kesüv.**
Eceli ile ölmek.
Ay-ay tazşa-ay, tazşa! Ataŋa nälet, kuv tazşa! *Basıŋdı kuday kesermin*, kanındı suvday şaşarmın (Kenesbayev, 1977: 103).

725. **Basın kün şaluv.**
Başına gün doğmak, bayındır olmak.
Basındı kün şalsa, kaşıp kutıla almaysıŋ, basındı bult alsa, izdep taba almaysın (Kenesbayev, 1977: 103).

726. **Basın kurban kıluv.**
Kendi başını feda etmek, ölmek, başını tehlikeye atmak.
Kayteyin äje, kolınan keletin närse bolsa, *basımdı kurban kılsam* da senderdi kutkarar edim, birak kayteyin (Kenesbayev, 1977: 103).

727. **Basın kuşuv.**
Bilmedi ne bolğanın ayrıldı esten, aymalap kulagerdiŋ *basın kuştı* (Kenesbayev, 1977: 103).
Kucaklamak, bağrına basmak, döşüne basmak.

728. **Basın küyttev.**
Başını alıp kaçmak.

729. **Basın ölimge tiküv.**
Canını feda etmek, ölümü göze almak.

730. **Basın şaluv.**
1. Bir olaydan yarım yamalak haber vermek. 2. Hayvan kesmek, hayvanın derisini yüzmek, hayvanın başını kesmek.
Sakıptıŋ kenevli oyı jok. Ilğiy nukıp-nukıp, är jaydıŋ atın aykaylap atap, *basın şalıp* ötedi (Kenesbayev, 1977: 103).

731. **Basın şarğa saluv.**
Kavga etmek, tartışmak.

732. **Basın şatuv.**
Bayzaktay batırdıŋ kokanday läşker kusbegi. Terekke baylap atılğan, bälege *bası şatılğan* Jambıl (Kenesbayev, 1977: 104).
1. Belaya uğramak, zahmete girmek, tartışmaya girmek. 2. Ağzına geleni söylemek.

733. **Basın şaykav.**
1. Hayran kalmak. 2. Karşı çıkmak, baş kaldırmak.
Mına katın Jumabaymen bir kün de otırmaydı, munda bir sır boluv kerek, -dep atkaminerler senimsizdik körsetip, *bastarın şaykaydı* (Kenesbayev, 1977: 103).

734. **Basın şırğay kıluv.**
Başını ağrıtmak.

735. **Basın şırık kıluv.**
Başını ağrıtmak.
Ol köp söylep *bastı şırık kıladı* eken (Kenesbayev, 1977: 104).

736. **Basın şulğuv.**

Uygun görmek.

737. **Basın tavğa da, taksa da sokuv.**
Boş yere çaba sarfetmek, ne yapacağını bilmemek, başını taştan taşa vurmak.
Bizdi ädeyi sorlasın, *basın tavğa, taska ursın,* sodan barıp kırğın tapsın degen kılıp pa (Kenesbayev, 1977: 103).

738. **Basın tavğa da, taksa da uruv.**
Boş yere çaba sarfetmek.

739. **Basın tiküv.**
Ölümü göze almak, tehlikeye atlamak.

740. **Basın tömen saluv.**
Başını yere eğmek, boynunu yere bükmek.
Biraz vakıtka *basın tömen salıp* sönip, sınıp kaldı (Kenesbayev, 1977: 103).

741. **Basına ak tas koyuv.**
Mezarının başına taş dikmek.

742. **Basına älek saluv.**
Boş yere zahmet çektirmek.
Adaldık üşin alısıp, jegişke akı töletti. Bas şaykaymın degenniŋ *basına saldı älekti* (Kenesbayev, 1977: 101).

743. **Basına äŋgir tayak oynatuv.**
Hakimiyet kurmak, egemenliğini kurmak.

744. **Basına bäle jav.**
Zor duruma düşmek, başı sıkıntıda olmak.

745. **Basına bäle tilep aluv.**
Başını belaya atmak, tehlikeli bir işe girmek.

746. **Basına bult aynaluv.**
Muhtaçlığa düşmek, zor duruma düşmek.

747. **Basına bult tönüv.**
Muhtaçlığa düşmek, zor duruma düşmek.

748. **Basına bult tünerüv.**
Muhtaçlığa düşmek, zor duruma düşmek.

749. **Basına dävlet kusı konuv.**
Başına devlet kuşu konmak.

750. **Basına dävreni turuv.**
Egemenliğini korumak, zenginliğini korumak.

751. **Basına ekitalay kün tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

752. **Basına ğarıpşılık kün tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

753. **Basına ğaripşilik tüsüv.**

Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

754. **Basına havıp-kater tönüv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

755. **Basına havıp-kater tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

756. **Basına jetüv.**
Başına yetmek, ölmek.
Tasıma, jigit, tasıma! Tasığan *jeter basıŋa* (Kenesbayev, 1977: 101).

757. **Basına kara jamıluv.**
Üstüne kara elbiseler giyerek yas tutmak.

758. **Basına kara saluv.**
Üstüne kara elbiseler giyerek yas tutmak, başına karalar bağlamak.
Basıma saldıŋ karanı. Özi tügil körmedim, izi jok baskan tabanı (Kenesbayev, 1977: 101).

759. **Basına kayğı saluv.**
Kaygılı olmak, yoğun çalışmak, zor durumda olmak.

760. **Basına kelüv.**
1. Yanlız başına kalmak. 2. Başına gelmek, başkalarının yaşadığı olayı kendisi de yaşamak.
Basıma keldi bul şattık, bostandık kördik, kuvandık. Keşegi ötken künderdi oylap köŋilim jasıma (Kenesbayev, 1977: 101).

761. **Basına kıyamet kün tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

762. **Basına kök tas koyuv.**
Mezarının başına taş dikmek.

763. **Basına köşürüv.**
Sesin yankı yapması, atılan çığlığın tekrar dönmesi.
Avzı köpirip, üydi *basına köşirip*, ükiniŋ közin, korazdıŋ jelbezegin tiline tiyek etti (Kenesbayev, 1977: 101).

764. **Basına köterüv.**
Bir üşev köşeni *basına köterip* keledi (Kenesbayev, 1977: 101).
Saygı göstermek, hürmet etmek.

765. **Basına kuday saluv.**
Çaresiz kalmak.
Basıma kuday salğan soŋ toktata almadım şın ğaşıktık kapasın (Kenesbayev, 1977: 101).

766. **Basına kulpı tas koyuv.**
Mezarının başına taş dikmek.

767. **Basına müyiz şıkpav.**
Hiç kimseyle kötü olmamak.
Sender özderiŋ barıp, süyinşialğanda, *bastarına müyiz şıkpaydı* (Kenesbayev, 1977: 101).

768. **Basına nokta kiyüv.**
Üstüne sorumluluk almak, serbest olmamak.
Kalay tuvlasaŋ da, soŋıra sen de bir *noktanı basıŋa kiyersiŋ* (Kenesbayev, 1977: 102).

769. **Basına otav üy tiküv.**
Erkeği evlendirip ayrı bir eve çıkarmak.

770. **Basına oynav.**
Kendini üstün görmek, başkasını beğenmemek, aşağılamak, zulmetmek.

771. **Basına şırmav saluv.**
Belaya uğramak, sıkıntı için yaşamak, fakir olmak.

772. **Basına su kuyuv.**
Yok etmek, başına su dökmek.

773. **Basına tarlık kün tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

774. **Basına tarlık tüsüv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

775. **Basına tas koyuv.**
Mezarının başına taş dikmek.
Basına ak tas koyılsa, sözben türli bezengen, üstine topırak üyilse, şökken narğa megzegen (Kenesbayev, 1977: 102).

776. **Basına tas tiyüv.**
Cesareti kırılmak, başı taşa değmek.

777. **Basına tiyüv.**
Rengi atmak.
Basına tiydi, baykalıŋ, bärinen bastı şaykalıŋ. Tağı bar ma aytarıŋ? Nanğış bolsaŋ, endi nan (Kenesbayev, 1977: 102).

778. **Basına uvayım tüsüv.**
Kaygılı olmak, yoğun çalışmak, işi zor olmak.

779. **Basına üy tiküv.**
Erkeği evlendirip ayrı bir eve çıkarmak.
Baymağambet Şerniyazğa kız alıp berip, *basına üy tigip*, aldına mal saladı (Kenesbayev, 1977: 102).

780. **Basına zobalaŋ kün tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

781. **Basına zobalaŋ tuv.**
Başkalarına muhtaç olmak, zor duruma düşmek.

782. **Basınan asıruv.**
Büyük bir şahsın sözlerinden ders çıkarmak, herkesi aynı görmek.
Kökbay Abaydıŋ bul sözin de *basınan asırıp* estimegen tärizdenip ılay koydı (Kenesbayev, 1977: 101).

783. **Basınan bak tayuv.**
Talihi tersine dönmek, bahtı kapanmak.
784. **Basınan biylik ketüv.**
İdare hakkını kaybetmek, güçsüz olmak.

785. **Basınan dävleti uşuv.**
Başından talihi uçmak, bahtı bağlanmak.

786. **Basınan jügenin sıpıruv.**
Serbest hareket etmek, bağımsız olmak.

787. **Basınan keşirüv.**
Başından geçirmek.

788. **Basınan keşüv.**
Başından geçmek, olayları kendi hayatında yaşamak.

789. **Basınan kün, ayağınan ay tuv.**
Bayındır olmak, zenginleşmek.
Kazankap bir küni uyıktap jatıp tüs kördi. Tüsinde basınan *kün, ayağınan ay tuvıp*, kasında eki kozı koşkar soğısıp jatır eken (Kenesbayev, 1977: 102).

790. **Basınan kurık ketpev.**
Dayak yemek, ayak altı olmak.

791. **Basınan kus uşırmav.**
İtina göstermek, özel ilgi ile bakımını yapmak, kuş uçurtmamak.
Arıstan tuvğan ağalar, *kus uşırdıŋ basımnan*, kayğı tüsti köŋilime, bir tüs körip tosınnan (Kenesbayev, 1977: 102).

792. **Basınan kusı ketüv.**
Fakirleşmek, zor duruma düşmek.
Min takpas em şeberdiŋ isine tük, kalsa dağı *basınan kusı ketip*, artık emes ak bastı Alatavdı kaşasa da muhtardıŋ müsini etip (Kenesbayev, 1977: 102).

793. **Basınan ötkizüv.**
Başından geçmek, olayları hayatında yaşamak.

794. **Basınan sıyrık ketpev.**
Dayak yemek, ayak altı olmak.
Maldan kurık, *basınan sıyrık ketpey,* bermese dav köbeyer bolıp şatak (Kenesbayev, 1977: 102).

795. **Basınan söz asırmav.**
1. Her şeye karşılık vermek. 2. Olmayacak şeylere darılmak, gücenmek.
Ol keybir kezderde asa namısker, *basınan söz asıra almaydı* (Kenesbayev, 1977: 101).

796. **Basınan tayak ketpev.**
Dayak yemek, ayak altı olmak.

797. **Basınan tokpak ketpev.**
Dayak yemek, ayak altı olmak.

798. **Basınan zamanı köşüv.**
Bahtı kararmak, kendi devrini tamamlamak, ölümü yaklaşmak.

799. **Basında erki jok.**
Bir yere tek başına sahip olmamak.
Kasında jok serigi, jav kolında bir tutkın, *basında jok erigi*, torda torğay bolıptı (Kenesbayev, 1977: 102).

800. **Basında miyni bar.**
Aklı başında kişi, kendini idare edebilen kişi.

801. **Basında miyni köp boluv.**
Aklı başında kişi, kendini idare edebilen kişi.

802. **Baska tüsüv.**
Hayattaki zorluklara tek başına katlanmak.

803. **Baska is tüsüv.**
Başı belaya girmek, zor durumla karşılaşmak.

804. **Baska kelgen päleden, bastan kulak sadağa.**
Allah'ın vermiş olduğu sağlık için şükretmek, sadaka vermek.
Baska kelgen päleden, bastan kulak sadağa, bir baska bir köz jeter, senen ayrılğanda äkeŋ eki közinen ayrılatın edi (Kenesbayev, 1977: 97).

805. **Baska kirmev.**
Kafasına girmemek, öğrenmede zorluk çekmek, anlamamak, düşünememek.
Hattardı jırtıp tastadıdegen söz meniŋ *basıma kirgen* emes... –Dedi Sağit (Kenesbayev, 1977: 97).

806. **Baska kirüv.**
Söylenenleri anlamak.

807. **Baska kısım tüsüv.**
Zorluk görmek, sıkıntı çekmek.
Baska kısım tüsken soŋ, Kayrılmastan kün boldı Katın menen balağa (Kenesbayev, 1977: 97).

808. **Baska şavıp, töske örlev.**
İnatçılık etmek, aksilik çıkarmak.
Bitpeymin dep *baska şavıp, töske örlegen* matay bavırıŋmenbitim taptıŋ ba, tüge (Kenesbayev, 1977: 97).

809. **Baska şıkuv.**
1. İçki çarpmak. 2. Yönetmeye başlamak, başa çıkmak.

810. **Baska tepüv.**
Kazanç, nimet.
Mekirenip Küreŋbaydıŋ basınan bakayına deyin şolıp ötti. –*Baska tepse* ketpeytin ırısımsıŋ ğoy (Kenesbayev, 1977: 97).

811. **Baska tüsse, baspakşı.**
Zorluklara katlanmak.
Baska tüse, baspakşı. Uväli burın töze almas talay korlıkka da köndi. Ol bir tävlik när tatpay äbden aşıkkan soŋ, jürek jalğavdıŋ kamın izdedi (Kenesbayev, 1977: 97).

812. **Baska urğan balıktay boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek.

813. **Baska urğan tanaday boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek.

814. **Baska uruv.**
Öldürmek, düşmanların gazabına uğramak.
Han emessiŋ kaskırsıŋ, kas albastı baskırsıŋ, dostardıŋ kelip tabalap, düşpanıŋ seni *baska ursın* (Kenesbayev, 1977: 97).

815. **Baska, közge töpelev.**
Himayesi altına almak, gücüyle zabtetmek, yumruk atmak, dövmek.
Kıramısındar, özderiŋ, şetimizden. Ne jazığımız bar sağan kelmey jatıp *baska, közge töpelep* (Kenesbayev, 1977: 97).

816. **Baskan izine şöp şıkpav.**
Bastığı yerden ot bile çıkmamak, zararlı insan olmak.

817. **Bas keser.**
Baş kesen, cellat.

818. **Bas-kökter kirüv.**
Patır kütür girmek, kırıp geçmek.

819. **Bas-köz boluv.**
Koruyuculuk yapmak, anne babalık yapmak.
Adam jok *bas-köz bolıp* onı bakkan. Şeşesi ayğayşı bop jürüvşi edi, o dağı jazğıturım kaza tapkan (Kenesbayev, 1977: 96).

820. **Bas-köz demey.**
Canını hiçbir şeyden esirgememek.
Üydiŋ esigine şeginip kele jatkan Kämeş artına turğan uzın köcevge kolı tiygenin sezdi de, şapşaŋ köterip alıp, *bas-köz demey*, alıp adamğa siltep kaldı (Kenesbayev, 1977: 96).

821. **Bastan asav.**
İşi başından aşmak, çok işi olmak.
Sonımen de bite koyğan arna jok, jumıs şirkin äli *bastan asadı* (Kenesbayev, 1977: 98).

822. **Bastan ayak.**
Baştan sona kadar, tepeden tırnağa, hepsi birden.
İşinde kitap ta bar, kağaz da bar, tekserdim *bastan ayak* köp aktarıp (Kenesbayev, 1977: 98).

823. **Bastan ayakka deyin.**
Baştan aşağı kadar.

824. **Bastan erik ketüv.**
Birilerine bağımlı olmak, birilerine muhtaç olmak.
Bastan erik ketgende, atın esitken erimiz edi (Kenesbayev, 1977: 98).

825. **Bastan keşirüv.**
Başından geçmek, bir takım olayları yaşamış olmak.
Jasıbay talay kuvanış pen küyinişti *basınan keşirgen* (Kenesbayev, 1977: 98).

826. **Bastan kulak sadağa.**
Baş sağlığı için bir fakire verilen sadaka.
Bastan kulak sadağa dep, molda astındağı atınan jäne ayrılıp jayav üyine kaştı (Kenesbayev, 1977: 98).

827. **Bastan ötkizüv.**
Hayatın kötülüklerini, güzelliklerini yaşamak, başından iyi kötü her şey geçmek.

828. **Batır bastas boluv.**
Hedefi bir doğrultuda olan, vatanın menfaatlerini korumayı birinci vazife olarak benimsemek.
Batır bastas bolğanda, baylar da bolar konıstas (Kenesbayev, 1977: 105).

829. **Bay bastas, batır kandas, bi kulaktas.**
Aynı düşünceleri paylaşmak.

830. **Bir bas, bir tas boluv.**
Ağız birliği yapmak, anlaşmak, danışıklı hareket etmek.

831. **Bir jeŋnen kol, bir jağadan bas şığaruv.**
Ağız birliği yapmak, anlaşmak, danışmak.

832. **Bir nerseden bas kötermev.**
İşten başını almamak, çok çalışmak.

833. **Bok basında ölüv.**
Yaptığı pis işlerin başında ölmek, boş yere gitmek.

834. **Boz kaksa ak sarı bas şaluv.**
Allah'a kurban kesmek.

835. **Burav basın da sındarmay.**
Hiçbir şey istememek, kimseye yağcılık etmemek.

836. **Dalanı basına köterüv.**
Var gücüyle bağırmak.
Köterip keŋ dalanı bastarına ölemiz, berilmeymiz desti (Kenesbayev, 1977: 141).

837. **Därgahına bas uruv.**
Yalvarmak, yardım istemek.
Şeşesi sonda söyleydi, va dedim kudayğa, *dergahına bas urdım* (Kenesbayev, 1977: 145).

838. **Dävit bas.**
Başı küçük olan kişi.
Dävit bas, kamıs kulak, kuvarğan jak (Kenesbayev, 1977: 147).

839. **Dävleti basına kelüv.**
İsteklerine kavuşmak, dileği yerine gelmek.
Tüsim be dep korkamın, raspa, kalkam, körgenim, *basıma keldi devletim*, patşalık sävletim (Kenesbayev, 1977: 146).

840. **Dürse bas saluv.**
1. Saldırıya uğramak. 2. Sesini yükseltmek.

841. **Dürse bas umtıluv.**
1. Saldırıya uğramak. 2. Sesini yükseltmek.

842. **Eki avız sözdiŋ basın kospav.**
İki sözü bir araya getirememek.

843. **Eki basın ustap, ortasınan tistep.**
Cimrilik etmek. Malını başkalarından ve kendisinden esirgemek.

844. **Eki bastan.**
Eskiden bu yana.
Eki bastan, arğı jağın öziŋiz de tüsinetin şığarsız (Kenesbayev, 1977: 156).

845. **Eki bastı samurık kus.**
Eski zamanlarda iki başlı olduğuna inanılan bir kuş.

846. **Eki iyığına eki ukı, basına bir ukı takıp.**
Özenle beslemek.

847. **Eki kulağınan baska adal karası jok.**
Fakir, hiç malı olmayan.

848. **El basına kün tuv.**
Halkın başına gün doğmak, bayındır olmak.

849. **Er basına kün tuvuv.**
Zor günlerle karşılaşmak.
Er basına kün tusa, buta tübi üy bolar (Kenesbayev, 1977: 164).

850. **Erdiŋ bası eki elüv.**
Yiğit kişi ölse bile onun şanı yaşar.

851. **Erkek basıŋmen.**
Erkek olduğun halde, erkek halinle.

852. **Esiktegi bası törge jetüv.**
Önemsiz bir kişinin değeri artmak, önemli kişi olmak.
Ahmettiŋ arkasında, Jävkeniŋ *esiktegi bası törge jetti* (Kenesbayev, 1977: 169).

853. **Eşki bas.**
Küçük, ufak kafalı kimse.

854. **Etek bastı boluv.**
Hiç uzaklara gitmemek, evden eve işten işe gitmek.
Men dertimnen *etek bastı bolıp* avıldık jerderi mekteptiŋ töŋireginen äri uzayalmadım (Kenesbayev, 1977: 171).

855. **Etek bastı kıluv.**
Kendi vatanının toprağını görmek.

856. **Etek bastılık körüv.**
Kendi vatanının toprağını görmek.
Jasıma albırt östim, oydan jırak, aylağa, aşuvğa da jaktım şırak. Erte oyandım, oylandım, jete almadım, *etek bastı köp kördim* elden birak (Kenesbayev, 1977: 171).

857. **İsi basınnan asıp jatuv.**

İşi başından aşmak.

858. **İstiŋ bası.**
İşin başı.

859. **İt basına irkit tögilüv.**
Yediği arkasında, yemediği önünde olmak. Bolluk içinde yaşamak.

860. **İt basına tışav.**
Çok fazla olmak, bolluk olmak.

861. **İt terisin basına kaptav.**
Ayıbını yüzüne söyleyerek maskara etmek.

862. **İyık bastı boluv.**
Çok eziyet çekmek, dertlere düçar olmak.

863. **Jalğız bastı.**
Kendinden başka kimsesi olmayan kişi, bekar.
Akıldı, ädepti, kızday sızılıp turadı. Özi *jalğız bastı* körinedi, -dep bir koydı Toytak Akıkka (Kenesbayev, 1977: 178).

864. **Jan basına.**
Can başına, kişi başına, her bir kişiye.

865. **Jap-jas basımen.**
Küçücük başıyla, yaşı küçük olmasına rağmen, genç olsa da.

866. **Jarğak bas.**
Kel baş, kel kafa.

867. **Jastıktan basın köterüv.**
Hastalıktan kurtulmak, ayağa kalkmak, iyileşmek.
Professor bir jetiden keyin ğana *jastıktan basın köterdi* (Kenesbayev, 1977: 191).

868. **Jeke bastı.**
Kendinden başka kimsesi olmayan kişi, bekar.

869. **Jel bas.**
1. Zaptedilmeyen vahşi hayvan. 2. her şeye heveslenen kimse.

870. **Jer-kökti basına basına köterüv.**
Yeri göüğü başına yıkmak. Çok sinirlenmek.
Kim tiydi, o ne boldı? –Dedi Tispay, *jer-kökti basına kötere* şıŋğırğan balasına tönip kep (Kenesbayev, 1977: 200)

871. **Jeti bastı däv.**
Masallardaki yedi başı olan dev.

872. **Jeti bastı jalmavız.**
Masallardaki yedi başı olan dev.

873. **Jılanıŋn bası kaytpay otır.**
Gözü doymamak, oburlaşmak.

874. **Jumır bastı pende.**

İnsanoğlu, yuvarlak başlı insan.

875. **Jumısı basınan asav.**
İşi başından aşkın olmak.

876. **Kak bas.**
Tek başına kalan yaşlı kişi, yalnız yaşamak.

877. **Kalak bas.**
Kürek gibi geniş baş.

878. **Kalamı bas bilev.**
İyi yazılar yazabilmek, kalemi güçlü olmak.
Sayasi bilimi jok kazak eŋbekşilerinen ävelgi kezde *kalamı bas biletinder* az şıktı (Kenesbayev, 1977: 310).

879. **Kandı basıŋ beri tart.**
Aklını başına al, kötü alışkanlıklarından vazgeç, gel bana tutun.

880. **Kandı bas.**
Düşman, karşı taraf, zıt görüş.

881. **Kanjığağa kandı bastı baylav.**
Düşmanı yenmek, düşmandan öç almak, yerdeki kanı temizlemek.

882. **Kaŋğı bas.**
Her yerde gezen, ayağı cıvık kişi.

883. **Kara bası sav.**
Hayatta, sağlığı yerinde, başı sağ.

884. **Kara bası.**
Tek başına.

885. **Kara basın kayttav.**
Başını alıp kaçmak.

886. **Kara basın küyttev.**
Başını alıp kaçmak.

887. **Karağay basın şortan şaluv.**
Başından çeşitli olaylar geçmek.

888. **Karşaday basınan.**
Küçüklüğünden beri, gençliğinden beri.

889. **Kaska bas.**
Kel baş, saçsız kimse.

890. **Kavğa bas.**
Büyük kafa.

891. **Kazan avzı joğarı.**
Allah mutlaka rızık verir, kimseyi aç ve açıkta koymaz.

892. **Kazan avzınan bölisüv.**

Ne varsa ortaya koymak, paylaşmak.

893. **Kazan bas.**
Başı kazan gibi büyük.

894. **Kelsaptıŋ basınday.**
Çekicin başı kadar, büyük olan nesne.

895. **Keruven bası.**
Kervan başı, kervana yol gösteren kişi.

896. **Kırık bir şöptiŋ bası bolsaŋ, ak bastı kara koydıŋ kumalağı bolsaŋ, ak söyle.**
Her ne olursan ol her zaman doğru söyle, doğruluktan ayrılma.

897. **Kızba bas.**
Çabuk öfkelenen kişi.

898. **Kimniŋ bası kimniŋ kanjığasında jürüv.**
Kimseden kormadan yaşamak, kimseyi tınlamamak.

899. **Kol basınday.**
Yumruk kadar, küçücük.

900. **Koy avzınan şöp almav.**
Uysal, halim, muti, yumuşak başlı, mülayim adam.

901. **Koy avzınan şöp almaytın.**
Çok uslu, sessiz, uysal.

902. **Koy basınday dilda.**
Alış veriş, mal alıp satma.

903. **Koy bas jambı.**
Koyun başına benzetilerek dökülmüş gümüş külçe.

904. **Kölenke basın uzartuv.**
Karanlık düşmek, hava kararmak, göz gözü görmez olmak.

905. **Könek bas.**
Büyük başlı kişi.

906. **Köŋili kökte, bası jerde.**
Kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek.

907. **Köş bası.**
1. Kervan başı, göçü başlatan insan. 2. Spor, yarışta önde gelen takım.

908. **Kubılağa bas berüv.**
Namaz kılmak, doğru yolda olmak.

909. **Kubılağa bas koyuv.**
Doğru yolda olmak, dürüst olmak, namaz kılmak.
Kubılağa karay bas koyıp, minajat aytıp alsa, Säjdege basın saladı (Kenesbayev, 1977: 355).

910. **Kut kara bası.**

Tek başına, yalnız yaşayan kişi.
Ol özinin *kut kara basın* ğana oyladı (Kenesbayev, 1977: 367).

911. **Kuv bas.**
Çocukları ölmüş veya çocuğu olmamış, tek başına yaşayan kimse.

912. **Kuv bastan kuvırdak et aluv.**
1. Bir şeyi ortasından tutup dişlemek. 2. Kötü niyetli kimse.

913. **Kuvray basın sındırmav.**
Hiçbir şey yapmamak, parmağını bile oynatmamak.

914. **Kültöbenin basında künde kenes.**
Sık sık yapmak, devamlı yapmak.

915. **Mal baska bitüv.**
Malı çok, zengin kişi.

916. **Mın bası.**
Asker başı, bin başı.

917. **Mundar kuv bas.**
Cellat, cani, hunhar kişi.

918. **Noktağa bası kerilüv.**
Uysallaşmak, sakinleşmek, öfkesi dinmek.

919. **Noktalı baska bir ölim.**
Allah'ın verdiği canı Allah alır, insan bir defa ölür.

920. **On kolı on kisi, kara bası bir kisi.**
Çok marifetli, eli her işe yakışan kişi.

921. **Oşağının bası aman.**
Ailesinin başı sağ, hali vakti yerinde, durumu iyi.

922. **Ot bası, oşağının butı aman.**
Ailesinin başı sağ, hali vakti yerinde, durumu iyi.

923. **Ot bası.**
Aile, evin içi.

924. **Ot basında otıruv.**
Evin içinde oturmak, ev işleriyle uğraşmak.

925. **Otının bası oynaktı bolsın, koranının işi torpaktı bolsın.**
Ailende çocuklar olsun, işleriniz bereketli olsun.

926. **Ölimge bas baylav.**
Ölümü göze almak.

927. **Ölimge bas tiküv.**
Ölümü göze almak.

928. **Öz basın kayttav.**
Kendi sıkıntısını çekmek, kendi derdine yanmak.

929. **Öz basın küyttev.**
Kendi sıkıntısını çekmek, kendi derdine yanmak.

930. **Öz basına keltirüv.**
Başkasının başına gelmesini istediği bir olayın kendi başına gelmesi, kendi eştiği kuyuya kendisi düşmek.
Jüyesiz kılğan zorlığın *öz basına keltirdi* (Kenesbayev, 1977: 426).

931. **Öz basına özi jav.**
Kendine düşman, kendi canına zarar veren kişi.
Monındardıŋ bası sav, jamandı baykap karasaŋ, künderediŋ küni bolğanda, *öz basına özi jav* (Kenesbayev, 1977: 426).

932. **Sakaldı basımen.**
Yaşlılığına rağmen, yaşına başına bakmadan.

933. **Salt bastı, sabav kamşılı.**
Tek başına, yalnız.

934. **Sav basın sandağa saluv.**
Kavgayı, tartışmayı kendi üzerine çekmek, başını belaya atmak.

935. **Sav basına sakina tilev.**
Kendi kendine istemek, kendisi için dilemek.

936. **Sav basınan dav ketpev.**
Başından sıkıntı eksik olmamak, suçsuz yere dert çekmek.

937. **Säjdege bas tiyüv.**
Allah'a yalvarmak, namaz kılmak, doğru yolda olmak.

938. **Säjdege bas uruv.**
Allah'a yalvarmak, namaz kılmak, doğru yolda olmak.

939. **Säjdege basın koyuv.**
Allah'a yalvarmak, namaz kılmak, doğru yolda olmak.

940. **Säjdege basın saluv.**
Allah'a yalvarmak, namaz kılmak, doğru yolda olmak.

941. **Soka bas.**
Kimsesi yok, tek başına, yalnız.

942. **Sopa bas.**
Tek başına, kimsesi yok, yalnız.

943. **Sopayğan soka bası.**
Tek başına, yalnız başına.

944. **Sorlı bas.**
Bahtı kara olan, işleri yolunda olmayan kişi.

945. **Suv bası joğarı boluv.**
Çok su, her taraf su olmak.

946. **Şaraday bası şakşaday boluv.**
Ne yaptığını bilmemek, şaşkınlığa düşmek.

947. **Şaş al dese, bas aluv.**
Kaş yaparken göz çıkarmak.
948. **Şırpı basın sındırmav.**
Hiçbir şey yapmamak, yerinden kıpırdamamak.

949. **Şokparın basına oynatuv.**
Zorluk çıkarmak, azap çektirmek, işkence etmek.

950. **Şöp basın da sındarmay.**
Kimseden bir şey istememek.

951. **Tamırın basıp baykav.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

952. **Tarpa bas saluv.**
Dövüşe, kavgaya yönelmek.

953. **Top bası.**
Başkan, bir ülkenin devlet başkanı, bir topluluğun başkanı.

954. **Tösekte bası kosıluv.**
Birlik ve beraberlik duyguları gelişmek, birbirine kenetlenmek.

955. **Tösekte bası, töskeyde malı kosıluv.**
Birlik ve beraberlik duyguları gelişmek, birbirine kenetlenmek, aynı yeri paylaşmak, birlikte yaşamak.
Türikmen *töskeyde malın, tösekde basın kosılğan* bavırıŋ emes pe edi (Kenesbayev, 1977: 519).

956. **Tüye bas kıluv.**
Devenin çökmesi, devenin oturması.
Tentek dese bärin jabılıp, *tüye bas kıldıŋdar*! –Dedi äjesi külip (Kenesbayev, 1977: 519).

957. **Tüye baska saluv.**
Devnin çökmesi, devenin oturması.

958. **Tüyeniŋ bası.**
Develerin en yaşlı olanı, en büyük deve.
Kuba ingen *tüyemniŋ bası*, tüyemniŋ basın sorağanı nesi, kızda onday tüye artkan bar ma eken (Kenesbayev, 1977: 525).

959. **Uşar bası.**
En yüksek, zirve, dağın zirvesi.

960. **Üsti-bası bütin.**
Hali vakti yerinde, her şeyi tamam olan kişi.

961. **Üsti-bası malmanday.**
Giyeceği çok olan kişi.

962. **Üsti-bası suv.**
Giyeceği çok olan kişi.

963. **Üydi basına köterüv.**
Evden dışarı adımını atmamak, evde oturmak.

964. **Zardabın bastan keşüv.**
Birilerinin sıkıntısını çekmek, azap çekmek.

3. 5. Bel (''bel'') İle İlgili Deyimler

965. **Askar bel.**
1. Güzel olan yer. 2. Gurur duymak.

966. **Aş bel.**
İnce belli, narin kadın.
Altın baldak ak semser sağan arnap soktırıp, salıp koydım kıynapka *aş beliŋe* ilgeysiŋ (Kenesbayev, 1977: 72).

967. **Bel aluv.**
Güçlenmek, kuvvetlenmek.
Eger mundarlar *bel alıp* ketse... sonda bizdiŋ ne bitirip jürgenimiz (Kenesbayev, 1977: 110).

968. **Bel asuv.**
Yol kat etmek, belli seviyeye ulaşmak.
Asıl tukımdı tülikti aman töldetip, bir *bel askanday* Särsebay asa köŋildi (Kenesbayev, 1977: 110).

969. **Bel atası.**
1. Önceki ata. 2. İnsanın önceki ceddi.
Bel atası batır edi (Kenesbayev, 1977: 110).

970. **Bel bala.**
1. Babasının öz evladı. 2. Vatanın sıkıntılarını yiğitçe göğüslemesini bilen insan, başkalarından geçinen çocuk.
Ol Jüsiptiŋ äkesin öltirgen käduvilgi Esirkeptiŋ *bel balası* (Kenesbayev, 1977: 110).

971. **Bel baylav.**
Bir işi bütün gücüyle yapmayı kafaya koymak ve yapmak, kararını vermek.
Jasına da, ülkenine de bir türli meŋirev küş bitken. Bäri de tävekkelge *bel baylağan* (Kenesbayev, 1977: 110).

972. **Bel bermev.**
1. Sır vermemek, ağzı sıkı olmak. 2. Yenmesine izin vermemek.
Öz ölime aytamın, *bergenim jok dep belimdi* (Kenesbayev, 1977: 110).

973. **Bel boluv.**
1. Güçlenmek, işleri halletmek. 2. Destek olmak, yardım etmek, bir insanı kalkındırmak.
Bulay etuv Säkenge küş, *bel boldı*, aldına koyğan mäseleni partiyalıkköz karaspen şeşuvge mümkindik jasadı (Kenesbayev, 1977: 111).

974. **Bel bosatuv.**
Dinlenmek, istirahat etmek.

975. **Bel jazuv.**
1. Vücutu dinlendirmek, istirahat etmek, güçlenmek. 2. Güç toplayıp gayretlenmek.

976. **Bel kayısuv.**
Sıkıntıya düşmek, zor duruma düşmek.

Orınbor baylarına kelgen boşevikter de Orınbor baylarına *beli kayısarlık* salıp otır (Kenesbayev, 1977: 111).

977. **Bel ketüv.**
Gücünü yitirmek, kuvvetini yitirmek.
Jük kötermes kara nar, *bel ketken* soŋ, jar-jar av (Kenesbayev, 1977: 111).

978. **Bel kıluv.**
Sevinmek, arkası olmak.
Şeşem: Toktat, öşir üniŋdi tar kılarmın küniŋdi. *Bel kılasıŋ* kimiŋdi (Kenesbayev, 1977: 111).

979. **Bel körsetüv.**
Güç göstermek, kuvvet göstermek.

980. **Bel körüv.**
Kendisine destek olarak görmek, destekçi saymak.

981. **Bel köterme boluv.**
Dinlenmek, nefes almak, dinlenip sağlıklı yaşamak.
Aral tübinde kızıldardı talkandasa, özderine azırak *bel köterme boların* bildi (Kenesbayev, 1977: 111).

982. **Bel kuda.**
En yakın anlayışlı dünür.
Kalın mal, *bel kuda*, besik kuda, ämeŋgerşilik siyaktı feodaldık saltsanağa karsı şabuvıl jasadı (Kenesbayev, 1977: 111).

983. **Bel nemeresi.**
Kamavda otırğan Bakıtjan –Karataydıŋ *bel nemeresi* (Kenesbayev, 1977: 111).
Öz evlat.

984. **Bel omırtkası üzilüv.**
1. Belli bir yaşın ortası. 2. Ortasında, çıktığı yerde olmak.

985. **Bel ortasında.**
Bir şeyin tam içinde olmak, orta yerinde bulunmak.
Mustafanıŋ äkesi Mävlen –toksannıŋ *bel ortasında* şıkkan kuvvattı şal (Kenesbayev, 1977: 111, 209).

986. **Bel şeşpev.**
Dinlenmeye vakit bulamamak, fırsatı olmamak, gücü olmamak.
On jeti kün *bel şeşpegen*. On kün boyına küni-tüni baspanasız jürgen (Kenesbayev, 1977: 112).

987. **Bel suvıtuv.**
Dinlenmek, tatil yapmak, nefes almak.

988. **Bel ustasuv.**
Güreşmek.
Bir kisimen *bel ustaskan* emes. Onıŋ öz oyınşa basımdı eşkimge körsetpedim dep oyladı (Kenesbayev, 1977: 111).

989. **Bel ustav.**
1. güreşmek istemek. 2. Tartışmak, münakaşa etmek.

990. **Belden basuv.**

1. Kırıp geçirmek. 2. Kendini rahat hissetmek.

991. **Beldi ata.**
Vatan için ölümü göze alabilen evlat, güçlü, cesaretli.
Taŋsık –*beldi ata*, bay avıldar (Kenesbayev, 1977: 111).

992. **Beldi bekem baylav.**
Bir işi bütün gücüyle yapmayı kafaya koymak ve yapmak, gerçekten girişmek.

993. **Beldi şart baylav.**
Bir işi bütün gücüyle yapmayı kafaya koymak ve yapmak.

994. **Belge medet.**
Arkası olmak, dayanağı olmak.
Nakıldı: belgi –*belge medet* şar ayna kaldı, beldik altın kise. Taydan –at, attan murat, tiri bolsa, tayıŋdı –taza asıŋa, ustar müşe (Kenesbayev, 1977: 111).

995. **Belge şıkuv.**
Gelişmek, belli seviyeye gelmek.
Ömirdiŋ örin tavısıp, bilimsizben alısıp, *şıktıŋ, mine belge* endi (Kenesbayev, 1977: 111).

996. **Belge sokan jılanday bolıp kaluv.**
1. Yerinden kımıldayamaz olmak. 2. Hastalanmak.

997. **Beli avıruv.**
Canı acımak, hasta olmak.
Biydaydı mal jep jatır, oğan eş kimniŋ *beli avırmaydı* (Kenesbayev, 1977: 112).

998. **Beli bügilüv.**
Endi odan ayrılğasın *belim bügilip*, kabırğam sögilip otır (Kenesbayev, 1977: 112).
Yaşlanmak, beli bükülmek, başına ak düşmek.

999. **Beli ketüv.**
Erkeklik kabiliyetini kaybetmek.

1000. **Beli köterilüv.**
Güçlenmek, her yönden güç kazanmak, toparlanmak.
Kedey-kepşiktiŋ kapan avılnay bolğannan beri *beli köterileyin* dedi (Kenesbayev, 1977: 112).

1001. **Beli näzik talıp tur.**
Nazik bel, (Kızlar için söylenir).
Beli näzik talıp tur, tartkan sımnan jiŋişke, üzilip ketpey neğıp tur (Kenesbayev, 1977: 112).

1002. **Beli şoyırıluv.**
Beli ağrımak, bel ağrısı.
Sovhızdıŋ monşası bitken kezde, men *belimnen şoyırılıp* jatıp kaldım (Kenesbayev, 1977: 112).

1003. **Belin bermev.**
Sır vermemek, ağzı sıkı olmak.

1004. **Belin sındıruv.**

1. Kahramanlık yapmak. 2. Bir insanı zor durumda bırakmak.
Kuralay attı kızımdı, kırık jigitimdi öltirip, *sındırma meniŋ belimdi* (Kenesbayev, 1977: 112).

1005. **Belinen ayrıluv.**
Erkekliğini kaybetmek.

1006. **Beliniŋ küşi, betiniŋ kızıl bar.**
Babayiğit, güçlü kuvvetli.
Beliniŋ küşi, betiniŋ kızlı bar kezde katarındı tavıp al, -dep Akbalanıŋ kolın kısıp-kısıp koydı (Kenesbayev, 1977: 112).

1007. **Besikten beli şıkpav.**
Küçücük kalmak, büyümemek, olgunlaşmamak.
Besikten beli şıkpağan, jası ösip töŋeldi (Kenesbayev, 1977: 112).

1008. **Kakpan bel.**
Beli geniş.

1009. **Kumırska bel.**
İncecik, nazik bel.

1010. **Küzen bel.**
Nazik belli, narin kadın.

1011. **Ölimge bel baylav.**
Ölümü göze almak.

1012. **Sarı bel.**
Çok geniş, büyük yer.

1013. **Tapsa bel.**
İncecik bel.

1014. **Tävekelge bel baylav.**
Zorluklara göğüs germek, bütün zorluklara rağmen yine de çalışmak.

1015. **Tävekelge bel buv.**
Zorluklara göğüs germek, bütün zorluklara rağmen yine de çalışmak.

1016. **Tizeden suvğa, belden tuvba.**
Derin suyun içinden geçerken söyenir, bel boyu su.

3. 6. Bet, Jüz (''yüz'') İle İlgili Deyimler

Türkiye Türkçesindeki ''yüz'' sözcüğü, Kazak Türkçesinde ''bet, jüz'' şeklindedir. Bugün Kazak Türkçesinde kullanılan ''bet'' sözcüğünün Anadolu ağızlarında ''yüz'' anlamına gelen beniz sözcüğü ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. ''Benzi beti sararmak'' deyiminde olduğu gibi benzer kullanımlar bulunmaktadır.

3. 6. 1. Bet

1017. **Ajar bet satuv.**
Memnuniyetini yüzüyle ifade etmek, memnun kalmak.

1018. **Akşa bet.**
Güzel yüzlü insan.

Kara jerge kar javsa, *akşa betke* sabalar. Jaksı attan jığılsa, jaman adam tabalar (Kenesbayev, 1977: 27).

1019. **Alma bet.**
Kızıl tonlu yüz, güzel yüz.
Bir suvınıp, bir kızıp, Hurjämile albırap, änge bastı sızıltıp, *alma beti* balbırap (Kenesbayev, 1977: 36).

1020. **Aş betti.**
Hızlı haraket etmek, çevik olmak.

1021. **Äjim tartkan beti, barşın tartkan eti.**
Yaşlı insanlar için söylenir.

1022. **Bay betke konuv.**
Zengin yere yerleşmek.
Esik aldı or boldı, üydiŋ artı jar boldı, *bay betke kondı*, kedey şetke kondı (Kenesbayev, 1977: 89).

1023. **Beliniŋ küşi, betiniŋ kızıl bar.**
Babayiğit, güçlü kuvvetli.

1024. **Bet ajarı.**
Yüz şekli, çehre şekli.

1025. **Bet aldınan jarılkasın.**
İsteklerine kavuşsun, önü açılsın.

1026. **Bet aldıŋnan jarılkasın.**
İsteklerine kavuşsun, önü açılsın.

1027. **Bet alıs.**
1. Kader. 2. Hedef alınan yol.
Bet alıstarı –törtpak Jänibektiŋ eli (Kenesbayev, 1977: 114).

1028. **Bet älpeti.**
Yüz şekli, çehre şekli.

1029. **Bet aluv.**
1. Yüzünü göstermek, yönelmek, görücü usulü ile evlenmek 2. Dünyada hiçbir şeyi umursamadan yaşamak, maksatsız yaşamak.
Dorbaların arkalap, koldarına ketpenin ne orağın alıp kolhozşılar jumıska *bet aldı* (Kenesbayev, 1977: 113,114).

1030. **Bet aşar.**
1. Yeni geline güzel dileklerde bulunmak. 2. İlk kadem, ilk basamak.
Esbay, Karlığaş: Bastaldı oyın, bastaldı *bet aşar* (Kenesbayev, 1977: 114).

1031. **Bet aşısuv.**
Birbirine gerçekleri konuşmak.

1032. **Bet-avzı bülk etpesten.**
Utanmamak, çekinmemek, yüzü kızarmamak.

1033. **Bet-avzı şimirikpesten.**
Utanmamak, yüzü kızarmamak.

1034. **Bet-avzın tırjıŋ etkizüv.**
Beğenmemek, hoşlanmamak.
Käkima Kadişanıŋ Sävleni madaktağanın jaktımay, *bet avzın tırjıŋ etkizip*: -ä, koyşı, erkekter maydanğa ketpese, bastık boluv kayda oğan, -dedi (Kenesbayev, 1977: 114).

1035. **Bet baktırmav.**
1. Yaklaştırmamak, yüz vermemek. 2. Dinlemek istememek, söz söyletmemek.
Jel jer tügin julkılay, kuyındatıp, şaŋğıtıp, *bet bektırmay* kökke atılğan şanı tik (Kenesbayev, 1977: 114).

1036. **Bet burıs.**
Büyük değişiklik yapmak, değiştirmek.
Zavod kurılısına mıktap *bet burıs* jasaytın kezeŋ jetti (Kenesbayev, 1977: 114).

1037. **Bet buruv.**
1. Yönelmek. 2. Bir işi yapmaya dikkatini vermek, kolaylık sağlamak.
Onımen Okas tağı birge ketti, Şabdan da Alatavğa *burdı betti* (Kenesbayev, 1977: 114).

1038. **Bet jırtısuv.**
Ağız dalaşı yapmak, kavga etmek.

1039. **Bet jırtuv.**
1. Yüzünü açmak. 2. Söze gelmek, kendini yırtmak.

1040. **Bet jüziŋ bar demev.**
Kendi bildiğini okumak, kimseye eyvallah etmemek.

1041. **Bet karatpav.**
1. Dönmesine fırsat vermemek. 2. Ağzını açtırmamak, söz söyletmemek.
Altaydıŋ kaŋtardağı dolı boranı kazir *bet karatpay* soğıp tur (Kenesbayev, 1977: 115).

1042. **Bet kosuv.**
Olar bir-birimen *bet kosıp* söylesti (Kenesbayev, 1977: 115).
Yüz yüze gelmek, karşılaşmak.

1043. **Bet koyuv.**
Yüz yüze gelmek, karşılaşmak.
Kiyimin şeşindi de, şekpen kiyip, Bavuvanmen ustasuvğa *bet koydı* (Kenesbayev, 1977: 115).

1044. **Bet monşağı salbırav.**
Utanmak, çekinmek, söylemeye cesaret edememek.
Karsı jak kisi tappay boldı jüdey, kök temir boldı asıp almas egey. *Salbırap bet monşağı* batırlardıŋ, tep-tgis, tömen karap boldı küyev (Kenesbayev, 1977: 115).

1045. **Bet monşağı tögilüv.**
Utanmak, çekinmek, söylemeye cesaret edememek.
Bet monşağın tögilip kaptı ğoy (Kenesbayev, 1977: 115).

1046. **Bet monşağı tüsüv.**
Utanmak, çekinmek, söylemeye cesaret edememek.

Äy, kuday-ay, seniŋ ornına erkek bolmağan ekem! –Dedi kelinşek. –Kzınanıŋ berem degeniŋ survğa da *bet monşağıŋ tüsedi* (Kenesbayev, 1977: 115).

1047. **Bet monşağı üzilmev.**
Utanmamak, çekinmemek, yüzü kızarmamak.

1048. **Bet monşağı üzilüv.**
Utanmak, çekinmek, söylemeye cesaret edememek.

1049. **Bet perdesin aşuv.**
1. Sırrını açmak, gerçeği söylemek. 2. Kusurunu yüzüne söylemek.
Sonıŋ özinde akın öz dävirініŋ kaysıbir jeksurıp körinisteriniŋ *bet perdesin batıl aşıp,* ayavsız äşkerelegende, ara tura bolsın satıyralık kekesinge deyin köterile aladı (Kenesbayev, 1977: 116).

1050. **Bet siypasın koyuv.**
Sözleşmek, söz vermek.
Jamal sonı Älimge aytıp, Ädil Esenälige kızımdı köndirdik, uzağınan süysindirsin dep, ekev *bet siypasın koyğan* edi (Kenesbayev, 1977: 116).

1051. **Bet siypav.**
Ölen birinin arkasından dua etmek, ayet okumak.
Sol kıs küyev balanıŋ äkesine *bet siypay* kelipti (Kenesbayev, 1977: 116).

1052. **Bet tırnasuv.**
Ağız dalaşı yapmak, kavga etmek.

1053. **Bet tüzev.**
Yüzünü göstermek, yönelmek, kaderine inanmak.
Eki kız tamak alıp şahtağa *bet tüzedi*. Öŋderinde kızaraŋdap külki oynadı (Kenesbayev, 1977: 116).

1054. **Betegeden alasa, koydan juvas.**
1. Engin yer. 2. Edepli, terbiyeli, alçak gönüllü.

1055. **Betegeden biyik, jusannan alasa.**
1. Engin yer. 2. Edepli, terbiyeli, alçak gönüllü.

1056. **Betegesi şoŋkayğan koyanday.**
Ot yiyebilen hayvan.

1057. **Beti aşıluv.**
1. Açıklamak, tanımlamak. 2. Çekinmez olmak, kendini yırtmak.
Hanıŋ begisi kelmey otırğannın tüsingen Kerey namıska şavıp, Ğayıp-Jamal Sultanbegimniŋ *betiniŋ aşılıp* kalğanın alıstan tuspaldap sezdirdi (Kenesbayev, 1977: 116).

1058. **Beti avmav.**
Bilinçli davranmak, kaderine inanamak.
Alıstı köre almasa da, kas karayğanşa *beti avğan* jok, adasam dep kobaljığan jok (Kenesbayev, 1977: 116).

1059. **Beti avuv.**
1. Bilinçsiz davranmak, maksatsız işler yapmak. 2. Yoldan çıkmak.
Beti avğan jakka jüre berse, tağı bir sorğa kezdesüvi sözsiz (Kenesbayev, 1977: 116).

1060. **Beti aymanday boluv.**
Maskara olmak, gülünç duruma düşmek.

1061. **Beti beri karav.**
1. İyileşmek, hastalıktan kurtulmak. 2. Öfkesi dinmek, ikna olmak.
Toksanbay kasına äyelin ertip, Atbasarğa barıp kaytğan eken, kızınıŋ *beti beri karadı*, endi az künde kulan taza savığıp şığadı dep, emşi däriger jaksılık habar aytıptı (Kenesbayev, 1977: 116).

1062. **Beti bermen karav.**
1. İyileşmek, hastalıktan kurtulmak. 2. Öfkesi dinmek, ikna olmak.

1063. **Beti bılş etpev.**
Arsız olmak, kafaya takmamak.

1064. **Beti bülk etpev.**
Arsız olmak, kafaya takmamak.
Jası ülken kisiniŋ jas kisini sırlasuvğa şakırğanda, azırak jaksanğanday bop, davısı eriksiz dirildep şığar edi, al bunıŋ *beti bülk etpedi* (Kenesbayev, 1977: 116).

1065. **Beti duv ete tüsüv.**
Aşırı bir şekilde utanmak, kızarmak, sıkılmak.

1066. **Beti jarık.**
Gönlü açık, yüzü açık.
Maldınıŋ *beti jarık*, malsızdıŋ beti şarık (Kenesbayev, 1977: 116).

1067. **Beti jok.**
Arsız, utanmaz, yüzsüz.
Ağışın kızın üyine şeyin şığarıp saluvğa Baranovtıŋ *beti jok*. Ketkisi kelmegendey kiyılıp esik közinde kız tur (Kenesbayev, 1977: 116).

1068. **Beti jumsaruv.**
Acılardan kurtulmak, iyileşmek.
Bir ay burın Akbala oğan kisi jumsap: Äjemniŋ *betin jumsartıp* bersin (Kenesbayev, 1977: 116).

1069. **Beti-jüzi bar demev.**
Sözün doğrusunu söylemek, olduğu gibi anlatmak.

1070. **Beti katuv.**
Kaharlı, çok sinirli olmak.
Boy körsetip, jatkan avıl köp edi, birak sonıŋ bärinen mınalardıŋ *beti kattı* ekenin Täŋirbergen birden bildi (Kenesbayev, 1977: 117, 213).

1071. **Beti kaytuv.**
Gönlü çekmek, canı çekmek, istemek.

1072. **Beti küyüv.**
Utanmak, yüzü kızarmak, rengi değişmek.
Kamarmen tap betpe-bet kelgen vakıtta, *beti küygendey* uyalıp, kızara bastavşı edi (Kenesbayev, 1977: 117).

1073. **Betimen jibermev.**
Kendi fikrini söylemek, kimseye danışmamak.

Älibek kırma saklın *betimen jiberip*, küyek sakaldı bolıptı (Kenesbayev, 1977: 117).

1074. **Betimen jiberüv.**
Kimsesiz, başı boş, sahipsiz.
1. Kendi bildiğini okumak, kendi başına buyruk, kimseye aldırmamak. 2.

1075. **Betimen jürüv.**
Kimsesiz, başı boş, sahipsiz.1. Kendi bildiğini okumak, kendi başına buyruk, kimseye aldırmamak. 2.

1076. **Betimen ketüv.**
Kimsesiz, başı boş, sahipsiz.1. Kendi bildiğini okumak, kendi başına buyruk, kimseye aldırmamak. 2.

1077. **Betimen koya bermev.**
Kendi bildiğini yapmak, kendi başına buyruk, kimseye aldırmamak, aklına geleni işlemek.
Näpsiŋdi şuğıldandır, jatpa boska, aşuvdı koy, serik bol akıl doska, eger de *betimen koya berseŋ*, seniŋ ol erkindi alıp, kılar şoşka (Kenesbayev, 1977: 117).

1078. **Betimen koya berüv.**
1. Kendi bildiğini okumak, kendi başına buyruk, kimseye aldırmamak. 2. Kimsesiz, başı boş, sahipsiz.

1079. **Betin ayday etüv.**
İnsanın hatalarını yüzüne vurmak, utandırmak.
Bir özi emes, oğan kurık bergen ayıpkerdiŋ bärin jazalaymız, ayıp tartıramız, *betin ayday etemiz* dedi (Kenesbayev, 1977: 117).

1080. **Betin ayday kıluv.**
İnsanın hatalarını yüzüne vurmak, utandırmak.

1081. **Betin aymanday etüv.**
İnsanın hatalarını yüzüne vurmak, utandırmak.

1082. **Betin aymanday kıluv.**
İnsanın hatalarını yüzüne vurmak, utandırmak.

1083. **Betin bildirüv.**
Janat ar jağın öz oyımen jorıp kelip, *betin bildirdi* (Kenesbayev, 1977: 117).
Düşüncelerini bildirmek, kendi fikrini söylemek.

1084. **Betin buruv.**
Söylenenlere inanmak, kanmak.

1085. **Betin jel kakpav, mandayın kün şalmav.**
Zorluk görmemek, sıkıntı görmemek, rahat yaşamak.
Aybar bul erke suluvdıŋ *betin jel kakpavın, maŋdayın kün şalmavın* tileytin (Kenesbayev, 1977: 118).

1086. **Betin jırtuv.**
1. Ağlamak, inlemek, bağırmak. (Eski Kazak geleneğine göre kocası ölen kadın yüzünü tırmalayarak, ağıtlar yakarak ağlarmış). 2. Dövüşmek.
Eŋiresin, ulı-kızı *betin jırtıp*, sonı sağan sır kılıp aytkan adam (Kenesbayev, 1977: 118).

1087. **Betin körmev.**
Yüzünü görmemek, bir kez görüp bir daha hiç görmemek.

1088. **Betin körsete aluv.**
Toplum içinde rahat olmak, tanınmak, utanmamak.
Taŋdavlı äŋgime, povesteri berilgen bul jiynak prozayik Säkenniŋ *betin tolık körsete aladı* dese bolğanday (Kenesbayev, 1977: 118).

1089. **Betin şiyedey kıluv.**
Maskara etmek, dövüşmek, bir işi söke söke yaptırmak.

1090. **Betinde kan-söl jok.**
Yüzü sapsarı kesilmek, yüzünde kan olmamak.
Aŋnan maylıkaraşılar keldi. Kelse kızdıŋ *betinde kan-söl jok*, kup-kuv bolıp ketken (Kenesbayev, 1977: 117).

1091. **Betine baktırmav.**
İnatlaşmak, söz dinlememek.

1092. **Betine jan karatpav.**
Karşısında kimseyi konuşturmamak, hiç susmadan konuşmak.
Atı-tonın oljalap, aman kaytsa jarar, dep, özinşe jeldey esipti, *betiŋe jan karatpay*, köŋli äbden ösipti (Kenesbayev, 1977: 117).

1093. **Betine jan kelmev.**
Söylenenleri cevapsız bırakmak, karşılık vermemek.

1094. **Betine jibermev.**
Kendi fikrini söylemek, kimseye danışmamak.

1095. **Betine keltirmev.**
Karşısındaki kimseye konuşma fırsatı vermemek.

1096. **Betine kelüv.**
Karşı çıkmak, razılık göstermemek, kendi fikrini söylemek.
Sonı bilgen äyeli küyeviniŋ *betine kele* bermeytin. Osı jolı da onan kaymığıp, ündemey kaldı (Kenesbayev, 1977: 117).

1097. **Betine kir jakuv.**
Bir insanın hatalarını ortaya çıkarmak.

1098. **Betine kirevke boluv.**
Pes etmek, başını yere eğmek.
Biylik berip birevge, az nersege aldanba, *betine bolar kirüvke*, Jalbaktap jokka jaldanba (Kenesbayev, 1977: 117).

1099. **Betine kirevke saluv.**
Pes etmek, başını yere eğmek.

1100. **Betine küye jakuv.**
Bir insanın yanlışlarını yüzüne vurarak o insanın değerini düşürmek.
Bükil Siykımbaydıŋ *betine küye jakkanı* ğoy (Kenesbayev, 1977: 117).

1101. **Betine nur jügirüv.**
Yüzü nurlanmak, yüzü parlamak.

Podpol koviniktiŋ ıkılasın körip bizdiŋ jigitterdiŋ *betine nur jügire* bastadı (Kenesbayev, 1977: 118).

1102. **Betine şirkev boluv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.
Esenäleniŋ bügin Kolosovpen şälkem-şalıs kelip kalğanı *betine şirkev bolıp* otır edi (Kenesbayev, 1977: 118).

1103. **Betine şirkev etüv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.
Sonıŋ oylap *betime şirkev tüsip* jürgrende, 1960 jılı ulım Älimbek osı kelinimdi alıp keldi (Kenesbayev, 1977: 118).

1104. **Betine şirkev saluv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1105. **Betine şirkev tüsüv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1106. **Betine tura karamav.**
Korkmak, çekinmek, cesaret edememek.
Jalşı äli kanavşınıŋ *betine tura karay almaydı* (Kenesbayev, 1977: 118).

1107. **Betinen aluv.**
Karşı çıkmak, isteklerine kavuşmak.
Betimnen aldıruvşı sen ğoy Maman, tura-tur bul bäygiden atım kelsin (Kenesbayev, 1977: 117).

1108. **Betinen arın töküv.**
Karşısındaki insanı utandırmak.
Tökpe betten arımdı Patşa zada şırağım, kaşırma betten kanımdı, künäm bolsa keşe gör (Kenesbayev, 1977: 117).

1109. **Betinen basuv.**
Yaptığı yanlışın ortaya çıkmasıyla utanmak, yüzü kızarmak.
Ana jolğı töbelesten keyin Mulgavzendi körgisi kelmey *betinen bastı* (Kenesbayev, 1977: 117).

1110. **Betinen bozdağı şıkuv.**
Yüzü donup kalmak, şaşkınlığa uğramak, dona kalmak.
Tüsi süzekten turğanday, *betinen bozdağı şığıp* jak jüni ürpigen (Kenesbayev, 1977: 117).

1111. **Betinen imanı tamuv.**
Dürüst, adaletli, yüzü sıcak, gönlü temiz olmak.
Tipti kisige kiyanat jasaytın türi jok koy özініŋ. *Betinen imanı tamıp* turğan jigit – dep oylandı işinen (Kenesbayev, 1977: 117).

1112. **Betinen jarılkav.**
İsteklerine kavuşmak, önü açılmak.

1113. **Betinen kakuv.**
Kendi fikrini söylemek, kimseye danışmamak.

1114. **Betinen kanı tamuv.**

Yüzü kıpkırmızı, canlı olmak.
Aşılğan gül beyneles kız tulğası. Albırap eki *bettiŋ kanı tamıp*, kuyılıp töŋkerilgen köz karası (Kenesbayev, 1977: 118).

1115. **Betinen kapuv.**
Karşı çıkmak, isteklerine kavuşmak.

1116. **Betinen ketüv.**
1. Aklına geleni yapmak. 2. Boş vermek, düzensiz bırakmak.

1117. **Betinen otı şıkuv.**
Yüzü kızarmak, utanmak.
Sayıp kelgende, mäseleniŋ akırı bulayşa köŋilsiz bolıp şıkkanın eki *betinen otı şığıp,* uyala turıp bayandadı (Kenesbayev, 1977: 118).

1118. **Betinen şıkuv.**
Bildikleryle yetinememek, enginlere sığmamak, öğrenmek istemek.
Jiynalğan kazağı köp, tipti jäşiktiŋ *betinen şığıp* tur (Kenesbayev, 1977: 118).

1119. **Betinen uyatı tamuv.**
Dürüst, adaletli, temiz kalpli, yardımsever olmak.

1120. **Betiniŋ kanı kaşuv.**
Yüzünün kanı çekilmek, aşırı korkmak.
Kitap okıp otırğan Salika Läzzattıŋ *kanı kaşkan betine* taŋırkay karap, basın şaykadı (Kenesbayev, 1977: 118).

1121. **Betiniŋ kiri bes batpan boluv.**
Yüzü beş batman kir olmak, çok kirli olmak.
Şay kamzol, kundız börik kiyegenmegen, *bes batpan deseŋ bolar bettiŋ kiri* (Kenesbayev, 1977: 118).

1122. **Betiŋ bar jüziŋ bar demev.**
Acımadan, çekinmeden yüzüne söylemek, kimseye eyvallah etmemek, kendi bildiklerini söylemek, bildiğini okumak.

1123. **Betiŋnen jarılkav.**
İsteklerine kavuşmak, önü açılmak.

1124. **Beti şıdamav.**
1. Utançtan nasıl davranacağını bilememek. 2. İsteği kalmamak, isteksizleşmek.
Al, mınanı kaytem... dep Akbala kolındağı emizuvli jas balasın körsetti de, *beti şıdamay* bir kırındap burıla berdi (Kenesbayev, 1977: 119).

1125. **Beti şikanday.**
Kıpkırmızı, şişman, yüzü kıpkırmızı olan kimse.
Savınşılar da kelip jatır: *beti şiykanday* eki erkek, kasında bir-birden bala jigit bar (Kenesbayev, 1977: 119).

1126. **Beti şılp etpev.**
Arsız olmak, kafaya takmamak.

1127. **Beti şılp jetpev.**
Yüzü kıpırdamamak, utanmamak, sıkılmamak.

1128. **Beti şimirikpev.**

Arsız olmak, kafaya takmamak.

1129. **Beti şiye boluv.**
Yok yere yüzüne parçalamak.

1130. **Beti tüzelüv.**
Doğru yolu bulmak, doğruyu bulmak.
Tüzelip beti baradı is, maksatka jetpek kalayda (Kenesbayev, 1977: 119).

1131. **Bet-jüzge karamav.**
Düşüncelerini açıkça ifade edebilmek.
Äliya meniŋ *bet-jüzime karamay* şındıktı aytıp tur (Kenesbayev, 1977: 114).

1132. **Bet-jüziŋ demev.**
Acımadan, çekinmeden yüzüne söylemek, sözün doğrusunu söylemek, olduğu gibi anlatmak.

1133. **Betke aytuv.**
Ne aytkısı kelse de, ol *betine aytatın* (Kenesbayev, 1977: 114).
Yüzüne söylemek, bir insanın arkasından konuşmamak, direkt söylemek.

1134. **Betke basuv.**
Ayıbını yüzüne çarpmak, zor durumda bırakmak, utandırmak.
İsterdi ne surkiya *betke basıp*, şıktı esikti sart urıp terlep-terlep (Kenesbayev, 1977: 115).

1135. **Betke kan jügirüv.**
Kanlanmak, canlanmak, canı üstüne gelmek, iyileşmek.

1136. **Betke kelmev.**
Söylenenleri cevapsız bırakmak, karşılık vermemek.

1137. **Betke salık boluv.**
Utanmak, yüzü kızarmak.

1138. **Betke şığar.**
Seçkin kimse, örnek kişi.

1139. **Betke şirkev boluv.**
Karalamak, utandırmak.

1140. **Betke şirkev keltirüv.**
Karalamak, utandırmak.
Bergi atası han Abılay kuldık kezimniŋ kuvası bolıp, *betime şirkev keltiredi* dep, ajaldan aman alıp şığıp, erlik jolğa kayrağan Oraz kuldı öz kolımen bavızdağan (Kenesbayev, 1977: 115).

1141. **Betke sokuv.**
Mıktı bolsaŋ öziŋ nege jazbaysıŋ? –Dep Jumabek talay onıŋ *betine de sokkan* (Kenesbayev, 1977: 115).
Birinin başarısızlığına sevinmek.

1142. **Betke taŋba basıluv.**
Ayıplanmak, aşağılanmak, yüzüne damga vurulmak.

1143. **Betke tükirüv.**
Yüzüne tükürmek.

Esti, esti birak sen, molda men baydıŋ alğısıŋ, eŋbekşi tap estirter, *tükirgen betke* karğısın (Kenesbayev, 1977: 115).

1144. **Betke tutuv.**
Çevre edinmek, arkası olamak, güçlenmek.
Kol jetken ulı tabıstı akın *betke tuta* orındı ayttı (Kenesbayev, 1977: 115).

1145. **Betke ustarı.**
1. Sevinmek, mutlu olmak. 2. Topluma faydalı insan olmak.

1146. **Betke ustav.**
1. Belli bir yöne yürümek. 2. Dayanamamak.

1147. **Betten aluv.**
Karşı çıkmak.

1148. **Bettey almav.**
1. İştahı olmamak. 2. Yaklaşmamak, yakınlaşmamak.

1149. **Bir bet.**
1. Sözünde durmak, dediğini yapmak, sözünden dönmemek. 2. Kendi bildiğinden başka hiçbir şeyi dikkate almamak.
Jakıpbek ädette *bir betkey*, minezi tikşil, oylağannıŋ beti jüzin bar demey tike aytıp tastaytın, kızuv kandı jigit edi jäne edävir kızbalığı da bolatın (Kenesbayev, 1977: 132).

1150. **Böri bet batıldık.**
Tutarlılık, kararlılık, sebatlık.
Orınbor atamanı *böri bet batıldıktan* göri kuvğındı köp körgen kärkeste tülkiniŋ aylasına basa beredi (Kenesbayev, 1977: 125).

1151. **Büyrek bet.**
Yuvarlak yüzlü.
Biraz vakıttan keyin *büyrek betti,* döŋgelek ülken kara közdi, koyu kara şaşı retsiz buvdarağan, şağıp deneli, jeŋsiz ak köylkti, kök şalbarlı bir bala jigit kirdi (Kenesbayev, 1977: 130).

1152. **Eki betinen kanı tamuv.**
Yüzü kıpkırmızı, canlı olmak.

1153. **El betin körmev.**
Başkaları tarafından fark edilmemek.
Bazaralı bas kiyadı da *el betin körmey* aydavğa ketedi (Kenesbayev, 1977: 160).

1154. **El betin körmev.**
Doğup büyüdüğü yere dönmemek.

1155. **El betine karağısız etüv.**
Halk içine çıkamaz etmek.

1156. **El betine karay almav.**
Utanmak, çekinmek.
Kıstavım Sırımbettiŋ jel betinde, mıŋ karıs seni öltirgen jendetine, alıs jer, apar ma –dep kaksap edi, *karavrmın endi kalay el betine* (Kenesbayev, 1977: 160).

1157. **El betine karay almav.**
Utanmak, yüzü kara olmak.

1158. **İmanı betinde üzilip turuv.**
Terbiyeli, edepli olmak.

1159. **Jel betke şıkuv.**
İyi düşünmek, güzellikleri hayal etmek.
Şıksıŋ degen jel betke, tarlıkta kanşa taypalsa, kadiri bolmas, älbette (Kenesbayev, 1977: 195)

1160. **Kara bet.**
Utanmaz, arsız, namussuz, vicdansız, şerefsiz.

1161. **Karaytın bet kalğan jok.**
Çok utanmak, utanç verici duruma düşmek.

1162. **Kaspak bet.**
Kirli yüz.

1163. **Kelinniŋ betin kim aşsa, sol ıstık.**
Kadının birnci kocası kendisini mutlu eder, o kendisine hoş görünür.

1164. **Kisi betine karamav.**
Utanmak, sıkılmak, ezilip büzülmek, insan önüne çıkamamak.

1165. **Kisi betine karay almav.**
Utanmak, çekinmek, insan önüne çıkamamak.

1166. **Kubılağa bet aluv.**
Akşam oluncaya kadar gezmek, dolaşmak.

1167. **Kubılağa bet koyuv.**
Akşam oluncaya kadar gezmek, dolaşmak.

1168. **Maldınıŋ beti jarık.**
Malı olan zengin kişinin söyleyecek sözü olur, alnı açık olur.
Maldınıŋ beti jarık, malsızdıŋ beti şarık (Kenesbayev, 1977: 116, 385).

1169. **Murnın bet kıluv.**
Ağzını burnunu dağıtmak.

1170. **Ne betimen barav.**
Utanmadan, çekinmeden insanın gözüne nasıl bakar.

1171. **Ne betin aytav.**
Utanmadan, çekinmeden insanın gözüne nasıl bakar.

1172. **Otı betine atıp turuv.**
Güzelleşmek, canlanmak, renklenmek, yüzü nurlanmak.

1173. **Otı betine şığıp turuv.**
Güzelleşmek, canlanmak, renklenmek, yüzü nurlanmak.

1174. **Öz betimen.**
1. Kendi başına, kendince. 2. Yoluna, yönüne.

1175. **Salğan betten.**

Bir yerden haber almak.

1176. **Saz bet.**
Utanmaz, yüzsüz.

1177. **Şalbar bet.**
Kırışık yüzlü, buruşuk yüzlü kişi.

1178. **Tarihtıŋ jaŋa betin sızuv.**
Yeni bir tarih yazmak, geçmişi değiştirmek.

1179. **Tügin betine şaşuv.**
Ağıt yakmak, acısını dışarı vurmak, kaharlanmak.
Şırıtız kälmendi bäri aybetpen alğısı kep, *tügin betine şaşıp* tütigip otırdı da: -Osı sen men jöninde birdeŋe deytin körinesiŋ ğoy? –Dedi (Kenesbayev, 1977: 524).

3. 6. 2. Jüz

1180. **Aşık jüzdi.**
Beyaz tenli insan.
Ülbiregen ak etti, *aşık jüzdi*, tisi ädemi, körip pe eŋ kızdıŋ jayın (Kenesbayev, 1977: 74).

1181. **Eki jüzdi.**
İki jüzlü, kişinin yüzüne bir türlü, arkasından bir türlü konuşmak.
Buğan da kuvandım, -*eki jüzdi* aldamşığa sol kerek! –dep tüyindim (Kenesbayev, 1977: 157).

1182. **Jüz bermev.**
Yüz vememek, ilgi göstermemek.
Söytip, Ösekeŋ *jüz bermey* kaldı ma (Kenesbayev, 1977: 212).

1183. **Jüzdi aydap, birdi jetelev.**
Çoğalmak, nüfusu çoğaltmak.

1184. **Jüz jırtısuv.**
Dövüşmek, birbirni parçalamak.
Birimen bavırlas dos bop, birimen *jüz jırtısıp* javlasıptı (Kenesbayev, 1977: 212).

1185. **Jüz körispev.**
Yüz yüze gelmekten kaçınmak, arası açık olmak.

1186. **Jüz körisüv.**
Yüz yüze gelmek, konuşmak, arası iyi olmak.

1187. **Jüz para.**
Utanmak.
Birak osınday biyler men äkimderdiŋ köbi *jüz para*, yağni jakınına tartpay koymağan. Kol para degeni aldım (Kenesbayev, 1977: 212).

1188. **Jüz şayısuv.**
Birbiriyle söz dövüşü yapmak.

1189. **Jüz tanıs.**
Adı bilinmese de simayen tanımak.
Osı ötken küzde, kasında Kospanğa *jüz tanıs* avdannıŋ bir kızmetkeri bar, üyine köp tüse kaldı (Kenesbayev, 1977: 212).

1190. **Jüz tasa kıluv.**
1. Saklanmak, pusmak. 2. Uzaklara gitmek, gözden ırak olmak.
Jiyi katınasuvğa zavık jok, zulımdıktan *jüz tasa kıluvğa* aynalıp baramız, dedi Ğubaydolla (Kenesbayev, 1977: 212).

1191. **Jüz tolğanuv.**
1. Bin büklüm olmak. 2. Çok düşünmek.

1192. **Jüz tutuv.**
Sahip çıkmak, kayırmak.
Seniŋ *jüz tutkan* adamıŋdı da bildik (Kenesbayev, 1977: 157).

1193. **Jüzi aşık.**
Sıcak kanlı, yüzü açık.
Sözge tuyıkbolsa da, *jüzi aşık* (Kenesbayev, 1977: 212).

1194. **Jüzi janbav.**
Çekinmeden konuşmak, insanlarla rahat bir şekilde konuşabilmek, insanlarla konuşurken çekinmemek.

1195. **Jüzi janbay otırıp aluv.**
Çekinmeden konuşmak.

1196. **Jüzi japırıluv.**
Ezilip büzülmek, utanmak.
Alajağı bar adam kezdesse, *jüzim japırılıp* kete beredi (Kenesbayev, 1977: 212).

1197. **Jüzi jark etüv.**
1. Hoşlanmak. 2. Sevinmek, yüzü gülmek.

1198. **Jüzi jılı.**
İnsanlara faydası dokunan kişi, sıcak kanlı.
Ol tili mayda, *jüzi jılı*, sakal-murtı jok, köse jigit eken (Kenesbayev, 1977: 213).

1199. **Jüzi kara.**
Utanmaz, çekinmez, günahkar.

1200. **Jüzi kaytuv.**
1. Çekinmek, korkmak, cesaret edememek. 2. Orak, bıçak, ustura gibi aletlerin körelmesi.
Birak aytıp keteyin, *jüzim kaytıp* körgen jok (Kenesbayev, 1977: 213).

1201. **Jüzi sarık.**
Yorgun argın.

1202. **Jüzi sınık.**
1. Edepli, terbiyeli, arlı namuslu. 2. Yüzünün ifadesi çabucak değişebilen.

1203. **Jüzi soluv.**
1. Zayıflamak, cılızlaşmak. 2. Ar namus etmek.

1204. **Jüzi suvık.**
Soğuk jüzlü, insanlardan uzak.
Bu jolı onıŋ kabağında külki jok, *jüzi suvık* körindi (Kenesbayev, 1977: 213).

1205. **Jüzi tanıs.**
Adını bilmese de simayen tanımak.

1206. **Jüzi tayuv.**
Yorgun argın.

1207. **Jüzin avdaruv.**
Yüzünü başka tarafa çevirmek.

1208. **Jüzin jasıruv.**
Yüzünü kapatmak.
Karğa kuzğıp jemesin, *jasıra ketkin jüzimdi*, zamandas edim jan ağa (Kenesbayev, 1977: 213).

1209. **Jüzin kıbılağa berüv.**
Allah'a sığınmak, doğru yolu seçmek.

1210. **Jüzin taydıruv.**
Korkmak, bir işi korkarak yapmak.

1211. **Jüzine şirkev boluv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1212. **Jüzine şirkev etüv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1213. **Jüzine şirkev saluv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1214. **Jüzine şirkev tüsüv.**
Arlı namuslu olmak, dürüst olmak.

1215. **Kara jüz.**
Arsız, hayasız, vicdansız.

1216. **Kas jüzi.**
Kötü kişi, her zaman dövüşe hazır olan kişi.

1217. **Kılıştıŋ jüzi, nayzanıŋ uşımen.**
Zorbalıkla, silah gücüyle.
Keyde tipti kattı kaktığısıp, bäseke-talasın kan maydanda *kılıştıŋ jüzi, nayzanıŋ uşımen* şeşetini sekildi, kündes äyelder de birin-biri ayamaydı (Kenesbayev, 1977: 374).

1218. **Kılıştıŋ jüzindey.**
Keskin.

1219. **Pışak jüzi, kıl üsti.**
Zor, tehlikeli zaman.

3. 7. Bilek (''bilek'') İle İlgili Deyimler

1220. **Balvan bilek.**
Pehlivan, güçlü insan, bileği kuvvetli.
Aldımda bäseke degen eki taskavıl kezeŋ tur. Birine ötüv üşin tügi şıkkan jürek, *baluvan bilek* kerek (Kenesbayev, 1977: 79).

1221. **Küs bilek.**

Hizmetçi, işçi.

3. 8. Büyrek (''böbrek'') İle İlgili Deyimler

1222. **Bez büyrek.**
Acımasız adam, cani.
Etinen et kesip alsa bülk etpes bedireygen *bez büyrektiŋ* özi eken (Kenesbayev, 1977: 109).

1223. **Büyir äŋgime.**
Yabancı söz, başkalarına ait olan söz.

1224. **Büyirden bölek bitken butak siyaktı.**
Birlikte yaşamayan kimse, ayrı yaşayan kimse.

1225. **Büyiri kızuv.**
Özenmek, ilgi duymak, başkalarına benzemeye çalışmak.

1226. **Büyiri şıkuv.**
1. Karnı iyice doymak. 2. Yetişmek, büyümek.

1227. **Büyregi bülk ete tüsüv.**
Olacakları içinden geçirmek, başına gelecekleri sezmek.

1228. **Büyregi buruv.**
Canı acımak, canı yanmak, acı çekmek.

1229. **Büyrek bet.**
Yuvarlak yüzlü.
Biraz vakıttan keyin *büyrek betti*, döŋgelek ülken kara közdi, koyu kara şaşı retsiz buvdarağan, şağıp deneli, jeŋsiz ak köylkti, kök şalbarlı bir bala jigit kirdi (Kenesbayev, 1977: 130).

1230. **Büyrek burdı jasav.**
Canı sıkılmak.

1231. **Büyrek şığıp kele jatuv.**
Ayrı durmak, uzakta biraz ötede durmak.
Aktardıŋ bir kosın äskeri Tanabaydıŋ avılına karay *büyrek şığıp kele jattı* (Kenesbayev, 1977: 130).

1232. **Büyrekten sirak şığaruv.**
Uh, osı atşı ma, *büyrekten siyrak şığaradı* da jüredi (Kenesbayev, 1977: 130).
Boş konuşmak, yersiz konuşmak, boş yere konuşmak.

1233. **Jav büyrek.**
1. Hiçbir şeyden korkmayan kişi, cesur adam. 2. Yemek adı.

1234. **Tas büyrek.**
Acımasız, hiç kimseye acıması olmayan, merhametsiz kişi.
Keşegi kara suyıkta ıyğı jok miyday jazık dalanı kün-tün kaşıp köşkenderi, onan *tas büyrek* Ebeysinnen körgen zebirleri umıt bop, esinen şığıp ketken (Kenesbayev, 1977: 495).

3. 9. Emşek (''meme'') İle İlgili Deyimler

1235. **Emşek berüv.**
Emzirmek.

1236. **Emşek emüv.**
Emmek.

1237. **Erninen enesiniŋ emşek süti ketpev.**
Daha çok genç olmak, annesinin emzirttiği sütle durmak.

3. 10. Eŋse (''ense'') İle İlgili Deyimler

1238. **Eŋsesi biyik, erni salpı.**
Kahraman kişi.
Eŋsesi biyik, erni salpı kubaşa ul (Kenesbayev, 1977: 163).

1239. **Eŋsesi köterinki.**
Memnun, sevinçli, neşeli, morali yerinde kimse.

1240. **Eŋsesi kuruv.**
Çok istemek, arzulamak.

1241. **Eŋsesin aluv.**
İstediği şekilde idare etmek, hükmetmek, sabrını taşırmak.

1242. **Eŋsesin basuv.**
Cesaretini kırmak, ümitsiz bırakmak, yıpratmak.

1243. **Eŋsesin köterüv.**
Memnun olmak, sevinmek, neşelenmek.

1244. **Eŋsesi tüsiŋki.**
Morali bozuk, neşesiz, üzüntülü.

1245. **Eŋsesi tüsüv.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak.

3. 11. Erin (''dudak'') İle İlgili Deyimler

1246. **Erin bavrına aluv.**
Sıkıntıya düşmek, acılanmak.

1247. **Erni akka tiyüv.**
Ayran, süt, kımız içmek.
İye, *ernimiz akka tiydi*. Balalar da balıkka toyıp, oŋıp kaldı, -dedi Bibijamal (Kenesbayev, 1977: 63).

1248. **Erni kezerüv.**
Susamak.
Avzı kurğap, *erni kattı kezerip* kayttı (Kenesbayev, 1977: 165, 289).

1249. **Erni timev.**
Dudağı dudağına değmemek, hızlı konuşmak.

1250. **Erni-ernine jukpav.**
Çok hızlı konuşmak.

1251. **Erni-ernine tiymev.**
Çok hızlı konuşmak, dudağı dudağına değmemek.

1252. **Ernin kışıtuv.**
Konuşası gelmemek, konuşmamak.

1253. **Ernin şığaruv.**
Gülesi gelmek, gülmek istemek.
Körşiniŋ äyeli mağan *ernin şığarıp* küldi! Äne, kapka aldına tağı da külin üyip ketti, -dep Oljaydıŋ äyeli jılap jiberdi (Kenesbayev, 1977: 165).

1254. **Ernin şüyirüv.**
Beğenmemek, hoşlanmamak.
Ospannıŋ bunı sırttan kıjırtıp jürgen kabağın san estigende, tük kımsınbay, *ernin şüyirtip* esuvas dep kana koyatın (Kenesbayev, 1977: 165).

1255. **Erniniŋ emevrinen aŋğaruv.**
Birinin söylemek istediklerini ağzının hareketinden bilmek.
İytbaydıŋ söz türin *erniniŋ emevrininen aŋğarıp* üyrengen Bürkitbay kömekeyinde bir närse turğanın şamaladı (Kenesbayev, 1977: 165).

1256. **Erniniŋ emevrinen bilüv.**
Birinin söylemek istediklerini ağzının hareketinden bilmek.

1257. **Erniniŋ emevrinen tanuv.**
Birinin söylemek istediklerini ağzının hareketinden bilmek.

1258. **Erniniŋ emevrinen tüsinüv.**
Birinin söylemek istediklerini ağzının hareketinden bilmek.

1259. **Erin moynına aluv.**
Sıkıntıya düşmek, acılanmak.

1260. **Kaymak erin.**
İnce dudaklı kişi, genelde kadınlar için kullanılır.

3. 12. İyık (''omuz'') İle İlgili Deyimler

1261. **Eki iyığın julıp jev.**
1. Öfkelenip sinirlenmek. 2. Becerikli, hamarat, gözü açık.
Tunıp kalğan toptı tolkıta, *eki iyığın julıp jep*, eŋgezerdey kara jigit keldi (Kenesbayev, 1977: 157).

1262. **Eki iyığına eki kisi mingendey.**
İri yapılı, iki omzuna iki insan binmiş gibi, geniş omuzlu.

1263. **Eki iyığına iyığı salbırav.**
Omzuna iki omzuna su gitmek, omzu sallanmak, yorulup yıpranmak, morali bozulmak.

1264. **Eki iyığınan dem alıp turuv.**
1. Çok övünmek, kendisini üstün görmek. 2. öfkeli, kızgın, burnundan solumak. 3. Çok yorulmak.

1265. **Eki iyığına suv ketüv.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak.

1266. **Eki iyığı salbırav.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak.

1267. **Eki iyığı tüsüv.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak.

1268. **İyığı asuv.**
Vücudu güçlü görünmek.

1269. **İyığı bosav.**
Dinlenmek, hafiflemek.

1270. **İyığı bütindelüv.**
1. Giyimi düzelmek, iyi giyinmeye başlamak 2. Mali durumu düzelmek, belini doğrultmak.

1271. **İyığı javır boluv.**
Yorulmak, bitkin düşmek, gücü tükenmek.

1272. **İyığı köterilüv.**
Sevinmek neşelenmek.

1273. **İyığına asıluv.**
Omzuna asılmak, nazlanmak naz etmek.

1274. **İyığına iyığı salbırav.**
Omzuna iki omzuna su gitmek, omzu sallanmak, yorulup yıpranmak, morali bozulmak.

1275. **İyiğına köndirüv.**
İtaat ettirmek, her dediğini yaptırmak.

1276. **İyığına minip aluv.**
Omzuna binmek, 1. Başına çıkmak, üstünlük taslamak. 2. Birisinin sayesinde geçinmek, omzuna binmek.

1277. **İyığınan dem aluv.**
1. Hastalığıyla baş başa kalmak, sessizce oturmak. 2. Övünmek, kendini övmek, kendisiyle iftihar etmek.

1278. **İyığınan tüspev.**
Omzundan düşmemek, bıktırmak, usandırmak, yormak.

1279. **İyığına suv ketüv.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak, morali bozulmak.

1280. **İyığına şıkuv.**
Omzuna çıkmak, üstünlük taslayıp kullanmak istemek, omzuna binmek.

1281. **İyığı salbırav.**
Yorulmak, gücü kuvveti tükenmek, yorulup oturmak.

1282. **İyığı ten.**
Herkes gibi kimseden eksik değil., eli ayağı düzgün kimse.

1283. **İyiğı tüsüv.**
Omzu düşmek, ümitsizliğe kapılmak, cesareti kırılmak.

1284. **İyiğın kandıruv.**
Yumuşamak.

1285. **İyiğın tiresüv.**
1. Çok, fazla, sık. 2. Gücünü denemek.

1286. **İyiğını bosav.**
Omzu hafiflemek, yükü hafiflemek, rahatlamak.

1287. **İyiğını kakpaktay.**
Omzu kapak kadar, geniş omuzlu.

1288. **İyiğını kelüv.**
Omzu gelmek, sırası gelmek.

1289. **İyiğını salınkı.**
Omuzu düşük, morali bozuk, incinmiş.

1290. **İyiğını tapuv.**
Omzunu bulmak, çaresini bulmak.

1291. **İyiğını tüsüv.**
Omzu düşmek, ümitsizliğe kapılmak, cesareti kırılmak.

1292. **İyık bastı boluv.**
Omuz basan olmak, çok eziyet çekmek, zorluk geçirmek.

1293. **İyık işik.**
Omuz kürkü, omuza atılan bir kürk.

1294. **İyık körsetüv.**
Omuz göstermek, kaldırmak, zorbalık etmek.

1295. **İyık süyesüv.**
Omuz dayanışmak, yıkılmamak için birbirine yardım etmek, destek olmak, omuz vermek.

1296. **İyık tenestirüv.**
Omuz eşitlemek, eşitleştirmek, iddialaşmak, bahse girmek, güç denemesi yapmak.

1297. **İyık tenesüv.**
Omuz eşitlemek, eşitleştirmek, iddialaşmak, bahse girmek, güç denemesi yapmak.

1298. **İyık tüyistirüv.**
Omuz değdirmek, yan yana yürümek, birbirinden ayrılmamak, omuz omza.

1299. **İyıktan basuv.**

Omuzdan basmak, sevindirmemek, neşelendirmemek.

1300. **İyıktap aluv.**
Kendini başkalarından üstün görmek.

1301. **Jez iyık.**
Sırma omuzları olan, altın ve gümüşle işlenmiş apolet.

3. 13. Jak (''çene'') İle İlgili Deyimler

1302. **Jağı jağına jukpav.**
Çenesi çenesine değmemek, hızlı konuşmak.

1303. **Jağı jok.**
Anında cevap veren, şiir yazan şair,söz ustası.

1304. **Jağı karısuv.**
Çenesi kenetlenmek, sesi çıkmamak, susmak.

1305. **Jağına pışak janığanday.**
Çenesine bıçak bilenmiş gibi, bir deri bir kemik olan zayıf insan.

1306. **Jağın aştırmav.**
Çenesini açtırmamak, konuşturmamak.

1307. **Jağın jiyüv.**
Yakasını toplamak, giysinin kenarını kıvırmak, katlamak.

1308. **Jağın savuv.**
Çenesini sağmak, diline ve çenesine güvenmek, durumu acıklı anlatmak.

1309. **Jağı soluv.**
Çenesi solmak, zayıflamak, incelmek.

1310. **Jağı suvaluv.**
Çenesi solmak, zayıflamak, incelmek.

1311. **Jak aşpav.**
Çene açmamak, ses çıkartmamak, susmak, ağzını açmamak.

1312. **Jağı taluv.**
Çenesi yorulmak, konuşmaktan yorulmak, çok konuşmak.

1313. **Jağı tınbav.**
Çenesi dinmemek, hiç dinlenmeden çok konuşmak, ağzını kapatmamak.

1314. **Jağı tüsüv.**
Çenesi düşmek, gücünü kaybedip tamamen ihtiyarlamak.

1315. **Jak jüni ürpiyüv.**
1.Üşümek, tir tir titremek. 2.Yüzü solmak, zayıflamak.

1316. **Kuv jak.**
Sırf çene çalan, geveze kimse.

1317. **Til men jağına süyenüv.**
Çok konuşmak, durmaksızın konuşmak.

1318. **Til-jağı baylanuv.**
Korkusundan konuşamamak, dili bağlanmak, bir şey söyleyememek.

1319. **Zar jak.**
1. Dili ile çenesine güvenen kimse. 2. Dertli dertli ağlayan, ağlamaklı kimse.

3. 14. Jürek (''yürek'') İle İlgili Deyimler

1320. **Ak jürek.**
Temiz, adil, iyi niyetli kimse.
Ak jüregin unatpas, mezgili jok kay medev (Kenesbayev, 1977: 24).

1321. **Arıstan jürekti.**
Cesaretli, aslan yürekli.
Kärkiyden pildey kuvattı, tağı *arıstan jürekti*, aplaton, sokrat akıldı, kaharman, ğali bilekti (Kenesbayev, 1977: 51).

1322. **Asav jürek.**
Ürkek insan.
Asav jürek kaynamay, Juvasır ma edi kezinde? Elden bir jaksı saylamay, barmas pa em erge özim de (Kenesbayev, 1977: 52).

1323. **Er jürek.**
Cesur, yürekli.
Espembettey *er jürek*, kolmen birge keledi, top şuv dese, Akbörte, Artına şaŋdı boratıp (Kenesbayev, 1977: 164).

1324. **Et-jüregi eljirüv.**
Acı çekmek, içi yanmak, sıkıntıya düşmek.

1325. **Et-jüregi ezilüv.**
İçi yanmak, üzülmek, kaygılanmak, yüreği yanmak.

1326. **Et jürek.**
1. İç dünyası. 2. Korkak, cesaretsiz kimse.

1327. **Istık jürek.**
Güçlü kuvvetli, insanlar tarafından sevilen kişi.

1328. **İt jürek.**
Yüzü azgın, neşesiz kişi.

1329. **Jay jürek.**
Kahraman, cesur.

1330. **Jılı jürek.**
Sıcak kanlı, uyumlu kişi.
Sezimpaz köŋil, *jılı jürek* tappadım dep tüŋilmes (Kenesbayev, 1977: 221).

1331. **Jüregi alıp uşuv.**
Aşırı heyecanlanmak, duygulanmak.

1332. **Jüregi alkınuv.**
Yüreği ağzına gelmek.

1333. **Jüregi attay tıylav.**
Yüreği çarpmak.

1334. **Jüregi avzına kelüv.**
Yüreği ağzına gelmek.
1335. **Jüregi avzına tığıluv.**
Aşırı heyecanlanmak, duygulanmak, korkmak.

1336. **Jüregi aynuv.**
Midesi bulanmak.

1337. **Jüregi bülk etüv.**
Korkmak, birdenbire ne yapacağını bilememek.
Jıkpıldap kos attı şığa kelgende, *jüregim bülk ete kaldı* (Kenesbayev, 1977: 215).

1338. **Jüregi davalamav.**
Cesaret edememek, korkmak.

1339. **Jüregi dir ete kaluv.**
Birdenbire kormak, şaşırmak.

1340. **Jüregi dir etüv.**
Yüreği hop hop etmek.

1341. **Jüregi eljirev.**
Canı acımak, acı çekmek, yüreği sızlamak.

1342. **Jüregi erüv.**
Canı acımak, acı çekmek.

1343. **Jüregi januv.**
Yüreği yanmak, sıkıntıya düşmek.
Jüregim janıp bolğan soŋ, suvğa salsaŋ solmastı (Kenesbayev, 1977: 215).

1344. **Jüregi jarıla jazdav.**
Aşırı sevinmek, güle güle çatlamak.

1345. **Jüregi jarıluv.**
Aşırı sevinmek, güle güle çatlamak.

1346. **Jüregi jıbuv.**
Canı acımak, acı çekmek.

1347. **Jüregi jıluv.**
Canı acımak, acı çekmek.

1348. **Jüregi jumsak.**
Yufka yürekli, alçak gönüllü.

1349. **Jüregi kara.**
Niyeti kötü kişi, kötülük yapmak isteyen.

1350. **Jüregi karayuv.**
1. Karnı acıkmak, yüreği kararmak. 2. Niyeti bozulmak, kötülük düşünmek.

1351. **Jüregi kars ayrıluv.**
Kaygılanmak, korkmak.

1352. **Jüregi kobaljuv.**
Cesaret edememek, korkmak.

1353. **Jüregi kozğaluv.**
Sözünden caymak, vaadinde durmamak.
Arasan suvın işse, onıŋ *jüregi kozğaladı* (Kenesbayev, 1977: 215).

1354. **Jüregi köterilüv.**
1. Midesi bulanmak. 2. Korkmak.

1355. **Jüregi küpti boluv.**
1. Midesi yemekten bir şey anlamaz olmak. 2. Korkmak, yüreği güp güp atmak.

1356. **Jüregi lüp ete tüsüv.**
1. Bir şeylerden şüphe duymak, şüphelenmek, kuşkulanmak. 2. Birdenbire sevinmek.

1357. **Jüregi lüp etüv.**
1. Bir şeylerden şüphe duymak, şüphelenmek, kuşkulanmak. 2. Birdenbire sevinmek.

1358. **Jüregi lüpildev.**
Yüreği çarpmak.

1359. **Jüregi may şikendey boluv.**
Huzursuz olmak, rahatsızlanmak.

1360. **Jüregi may şikendey kilkildev.**
Huzursuz olmak, rahatsızlanmak.

1361. **Jüregi ornına ornıktuv.**
Yüreği yerine gelmek, rahatlamak, ferahlamak.

1362. **Jüregi ornına tüsüv.**
Yüreği yerine gelmek, içi ferahlamak.

1363. **Jüregi ot bop januv.**
Dertlenmek, gamlanmak, kederlenmek, yüreği ateş gibi yanmak.

1364. **Jüregi örekpev.**
Kalbi hızla çarpmak, telaşlanmak, endişelenmek, coşmak.
Jüregi örekpip, avzına tığılğanday boldı (Kenesbayev, 1977: 216).

1365. **Jüregi ört bop januv.**
Dertlenmek, gamlanmak, kederlenmek, yüreği ateş gibi yanmak.

1366. **Jüregi sazuv.**
Acıkmak, midesi kazınmak.
Taŋerteŋ as işpep edim, tüske karay *jüregim saza bastadı* (Kenesbayev, 1977: 216).

1367. **Jüregi sokuv.**
1. Dirilmek, canı üstüne gelmek. 2. Gönül vermek.

1368. **Jüregi solk etüv.**

Korkmak, birdenbire ne yapacağını bilememek.

1369. **Jüregi suv etüv.**
Korkmak, paniğe kapılmak, ürpermek.

1370. **Jüregi suv suvıldav.**
Korkmak, paniğe kapılmak, ürpermek.

1371. **Jüregi suvıp koya berüv.**
1. Çok korkmak, ürpermek. 2. Kırılmak, incinmek.

1372. **Jüregi şayıluv.**
Korkmak, rengi atmak, paniğe kapılmak.

1373. **Jüregi şaylıkuv.**
Korkmak, rengi atmak, paniğe kapılmak.
Kart sözinin örisin tanığan Mariya külip jibere jazdadı. Kaytkan künde de Mariyanıŋ *jüregi şaylığar* emes (Kenesbayev, 1977: 217).

1374. **Jüregi şoşıluv.**
Çok korkmak, ürpermek, paniğe kapılmak.

1375. **Jüregi talıksuv.**
Bir işi yapmada zorlanmak, çok yorulmak.
Älgi sözdi estigende, *jüregi talıksıp* ketti (Kenesbayev, 1977: 217).

1376. **Jüregi taluv.**
Karnı acıkmak.

1377. **Jüregi tas töbesine şıkuv.**
Çok korkmak, ürpermek, paniğe kapılmak.

1378. **Jüregi tas tüyin boluv.**
İçinden hiç çıkaramamak, unutmamak.

1379. **Jüregi tebirenüv.**
Duygulanmak, şefkat göstermek.

1380. **Jüregi uşuv.**
Çok korkmak, ürpermek, paniğe kapılmak.
Ok jılanday iyreŋdep, jaydıŋ oğı tastaldı. *Jüregi uşıp* kunayım, erdiŋ kasın bas saldı (Kenesbayev, 1977: 217).

1381. **Jüregi zu ete kaluv.**
Birdenbire kormak, şaşırmak.

1382. **Jüregi zu etüv.**
Yüreği cız etmek.

1383. **Jüregime inedey kadaluv.**
Gönlünün huzuru kaçmak, huzursuzlanmak, keyfi kaçmak.

1384. **Jüregime judırıktay bop tura kaluv.**
Gönlünün huzuru kaçmak, huzursuzlanmak, keyfi kaçmak.
Tüyeden tüskendey etip, dünk etkizgen sözi *jüregimde judırıktay bop turup kaldı* (Kenesbayev, 1977: 215).

1385. **Jüreginde otı bar.**
Canlı, henüz genç, yüreği ateş gibi canlı.

1386. **Jüregin jaralav.**
Canı yanmak, yüreği yaralanmak.
1387. **Jüregin sızdatuv.**
Yüreği sızlamak, canı acımak.

1388. **Jüregin suv etkizüv.**
Korkmak, paniğe kapılmak, ürpermek.

1389. **Jüregin ustap satuv.**
Canını kiraya vermek, canını feda etmek.

1390. **Jüregine as batpav.**
Sabırsızlanmak, acele etmek, paniklemek.

1391. **Jüregine beriş bolıp katuv.**
İçinden hiç çıkaramamak, unutmamak.
Kök siyırdıŋ keri Dayrabaydıŋ *jüregine beriş bolıp katkan* tärizdi –dedi (Kenesbayev, 1977: 216).

1392. **Jüregine beriş boluv.**
İçinden hiç çıkaramamak, unutmamak.

1393. **Jüregine dak kaluv.**
Dertli olmak, gamlı olmak.

1394. **Jüregine dak tüsüv.**
Dertli olmak, gamlı olmak.

1395. **Jüregine dert saluv.**
Canı yanmak, yüreği yaralanmak.

1396. **Jüregine dert tüsüv.**
Dertli olmak, gamlı olmak.

1397. **Jüregine jara tüsüv.**
Dertli olmak, gamlı olmak.

1398. **Jüregine jıluv berüv.**
Güç vermek, cesaretlendirmek.

1399. **Jüregine ört tüsüv.**
Aşk derdi çekmek, aşkın ızdırabını çekmek.
Kor kıluvğa kudiretten, *jüregime tüsti ört*. Taydı ayağım eski sertten, tüsti emsiz, kattı dert (Kenesbayev, 1977: 216).

1400. **Jüregine tas bolıp katuv.**
İçinden hiç çıkaramamak, unutmamak.

1401. **Jüregine tas boluv.**
İçinden hiç çıkaramamak, unutmamak, içinde kalmak.

1402. **Jüregine tiyüv.**
1. Yemeğin tokanması, midesi kabul etmemek. 2. Düşmanı püskürtmek, yüzünün ifadesini değiştirmek.

1403. **Jüreginiŋ tügi bar.**
Hiçbir şeyden korkmayan, cesur kişi.

1404. **Jüreginiŋ tügi şıkkan.**
Hiçbir şeyden korkmayan, cesur kişi.

1405. **Jürek jalğav.**
Düzensiz yemek yemek.

1406. **Jürek jutkan.**
Hiçbir şeyden korkmayan, cesur, kahraman kişi

1407. **Jürek kalmav.**
Çok korkmak, paniğe kapılmak.

1408. **Jürek kesüv.**
Midesini ekşitmek, yüreğini kesmek.

1409. **Jürek kıjıldav.**
Mide yanması.

1410. **Jürek kılın şertüv.**
Etkilemek, birine tesir etmek.

1411. **Jürekke as batpav.**
Sabırsızlanmak, acele etmek, paniklemek.

1412. **Jürekke jılı tiyüv.**
Birinin gönlüne girmek, güzel gözükmek.

1413. **Jürek tesüv.**
Midesini ekşitmek, yüreğini kesmek.

1414. **Jürekti dert aluv.**
Kaygılanmak, dertlenmek, huzuru kaçamak.

1415. **Jürek toktatuv.**
Yüreği yerine gelmek, rahatlamak, huzura kavuşmak.

1416. **Jürek sırı.**
Jürek sırı aşılmağanı jaksı (Kenesbayev, 1977: 217).
İnsanın içindeki sır, saklanan sır.

1417. **Kan jürek.**
Sıcak kanlı, sevecen, güler yüzlü, iyi yürekli kişi.

1418. **Kara jürek.**
Acımasız, merhametsiz, kötü kalpli kişi.

1419. **Koyan jürek.**
Korkak, cesaretsiz, yüreksiz kişi.

1420. **Köz aşıp, jürek juvav.**
Gönlünü uyandırmak, gönlü bilinçlendirmek.
Köz aşad, jürek juvadı, bult kuva, tuman türedi (Kenesbayev, 1977: 253).

1421. **Muz jürek.**
Hayattan bir beklentisi olmayan, ümitsiz kişi.

1422. **Ot jürek.**
Hiçbir şeyden çekinmeyen, korkmayan, cesur kişi.

1423. **Ör jürek.**
Mağrur, gururlu kişi.

1424. **Sum jürek.**
Sıkıntılarla dolu, dertli kişi.

1425. **Suv jürek.**
Korkak.

1426. **Tas jürek.**
1. Acımasız, taş yürekli. 2. Korkusuz, cesur kişi.

1427. **Tel jürek.**
Doğru, dürüst, iyi düşünceli, iyi kalpli kişi.

1428. **Uyıktap jatkan jürek.**
Derdi, sıkıntısı olmayan kişi.

3. 15. Kabak (''göz kapağı'') İle İlgili Deyimler

1429. **Ay kabak altın kirpik.**
Çok güzel kız, çok yakışıklı olan kızlar için söylenir.
Ay kabak altın kirpik, kızıl erin, kel deseŋ, nege ayayın attıŋ terin, sarı ağaş sazğa bitken sekildenip, kay jerde otır eken buraŋ belim (Kenesbayev, 1977: 18).

1430. **Kabağa kirjiyüv.**
Hoşlanmamak, beğenmemek.

1431. **Kabağı aşıluv.**
Neşelenmek, morali düzelmek.

1432. **Kabağı jazıluv.**
Neşelenmek, morali düzelmek.

1433. **Kabağı jıluv.**
Yüz ifadesi düzelmek, morali yerine gelmek.

1434. **Kabağı jibimev.**
Yüz ifadesi yumuşamamak, neşelenmemek, morali düzelmemek.

1435. **Kabağı katıŋkı.**
Neşesiz, morali bozuk, dargın kimse.

1436. **Kabağı katıŋkılav.**
Neşesiz, morali bozuk, dargın kimse.

1437. **Kabağı kelispev.**
Morali düzelmemek, üzülmek.

1438. **Kabağı kirbiŋ tartuv.**
Bir şeye üzülmek, darılmak, alınmak.

1439. **Kabağım tartuv.**
Sevinmek, sevinçten kendini kaybetmek.

1440. **Kabağına karav.**
Memnun etmek, gönlünü almak, huyuna suyuna gitmek.

1441. **Kabağınan kar javuv.**
Öfkelenmek, kızmak, sinirlenmek.

1442. **Kabağın aŋduv.**
İnsanların huyuna göre hareket etmek.

1443. **Kabağın aşpav.**
Kaşları çatık, neşesiz.

1444. **Kabağın avzına tüsirüv.**
Acılanmak, birine kırılmak, renjimek.

1445. **Kabağın bakuv.**
İnsanların huyuna göre hareket etmek.

1446. **Kabağınıŋ astımen karav.**
Göz ucuyla bakmak.

1447. **Kabağın kars japuv.**
Çok kızmak, öfkelenmek, kaş çatmak.

1448. **Kabağı salbırav.**
Morali bozulmak, kaşlarını çatmak, yüzü turşu gibi sallanmak.

1449. **Kabağın şıtuv.**
Bir şeye darılmak, üzülmek.

1450. **Kabağı tırısuv.**
Bir şeye darılmak, morali bozulmak.

1451. **Kabağı tüsüv.**
Morali bozulmak, kaşlarını çatmak, yüzü turşu gibi sallanmak.

1452. **Kabağın tüyüv.**
1. Kızmak, hoşlanmamak, kaşlarını çatmak. 2. Korkutmak, dur işareti yapmak.

1453. **Kabak aşpav.**
Kaşları çatık, neşesiz.

1454. **Kabak bermev.**
Güler yüzle bakmamak.

1455. **Kabak bildirüv.**
Tavır koymak, tavır göstermek.

1456. **Kabak kakkanday.**
Çabucak, tez, çok çabuk.

1457. **Kabak kakkanşa.**

Çabucak, tez, çok çabuk.

1458. **Kabak kakuv.**
İşaret etmek, işaret vermek, kaş göz etmek.

1459. **Kabak şıtısuv.**
Bir şeye darılmak, üzülmek.

1460. **Kabak şıtuv.**
Bir şeye darılmak, üzülmek.

1461. **Kabak tüyüv.**
1. Kızmak, hoşlanmamak, kaşlarını çatmak. 2. Korkutmak, dur işareti yapmak.

1462. **Kas-kabağına karav.**
Memnun etmek, gönlünü almak, huyuna suyuna gitmek.

1463. **Kas-kabağınan tanuv.**
Yüzüne bakınca tanımak, sima olarak tanımak.

1464. **Kas-kabağın bakuv.**
Söylenenlere itaat etmek, söz tutmak.

1465. **Kas-kabağın baykav.**
Karşısındaki insanın gönlünü almak, onun görüşünü öğrenmek.

1466. **Kırın kabak.**
Dargın, küs.

1467. **Kiyğaş kabak körsetüv.**
Beğenmemek, hoşlanmamak, soğuk bakmak.

1468. **Kiyıs kabak.**
Soğuk, hoşnutsuz bakış.

1469. **Suvık kabak körsetüv.**
Hoşlanmamak, beğenmemek, soğuk bakmak.

1470. **Süyek kas.**
Yedi ceddiyle düşman olmak, bir insanın yedi göbeği ile düşmanlık çekişmek.

3. 16. Karın (''karın'') İle İlgili Deyimler

1471. **Ak tüyeniŋ karnı jarıluv.**
Bolluk içinde olmak, nimete gark olmak.
Baymukanım kelip, *ak tüyeniŋ karnı jarılıp* jatkanda, dastarkanımnıŋ bederin körmey ketesiŋ be (Kenesbayev, 1977: 27).

1472. **Aş karın.**
1. Aç olmak. 2. Yemek yemeye maddi durumu yok, fakir.
Uv-şuv bop jandarınan tünilisti, bürkittiŋ *aş karında* körip küyin (Kenesbayev, 1977: 73).

1473. **Jarık karın jer.**
Güçlü, dinç.
Biyıl köptegen gektar *jarık karın jer* jırtıldı (Kenesbayev, 1977: 190).

1474. **Kara karın.**
1. Atın iç hastalığı. 2. Çocuk çoluk.

1475. **Karın böle.**
Akraba, iki kız kardeşin çocuklarının birbirine akraba olması.

1476. **Karnı aşuv.**
1. Acıkmak, karnı acıkmak, yüreği bulanmak. 2. Gönlü razı olmamak.

1477. **Karın uykısı.**
Bebeklerin dünyaya geldikten sonra ilk uykusu.

1478. **Karın uykısın uyuktav.**
Çocuğun anne karnında uyuması.

1479. **Karnı atuv.**
Çok yemeden dolayı karnı ağrımak, yemeği sığınamamak.

1480. **Karnı jer sızav.**
Karnı çok büyük olan, göbekli kişi.

1481. **Karnı jerge tiyev.**
Karnı çok büyük olan, göbekli kişi.

1482. **Karnı jer tireyüv.**
Karnı çok büyük olan, göbekli kişi.

1483. **Karnı kabaktay.**
Karnı davul gibi olmak.

1484. **Karnı kabusuv.**
Acıkmak, midesi kazınmak.

1485. **Karnı kampiğan, butı tıtiğan.**
Çok zayıf kişi.

1486. **Karnı kampuv.**
1. İçi kurumak, susamak. 2. Böğrü ağrımak, uğunmak.

1487. **Karnına jük bolmav.**
Ağzı doymamak, konuşmaya doymamak.

1488. **Karnınan kaktaluv.**
Ateşe tutulmak.

1489. **Karnı sızdav.**
Çok yemeden dolayı karnı ağrımak, yemeği sığınamamak.

1490. **Karnı şeŋbirek atuv.**
Çok yemeden dolayı karnı ağrımak, yemeği sığınamamak.

1491. **Kebeje karın, keŋ kursak.**
1. Anne kısrak. 2. Edebiyatta şişman anlamında kullanılr.

1492. **Kebeje karın, şubar mes kursak.**
Bir anlaşmazlığı gidermek için iki tarafı dinleyerek karar bildiren kişiler ve halkı idare eden kişiler için kullanılan deyimdir.

1493. **Kebeje karın, şubar tös.**
Bir anlaşmazlığı gidermek için iki tarafı dinleyerek karar bildiren kişiler ve halkı idare eden kişiler için kullanılan deyimdir.

1494. **Kızıl karın, butı şıt.**
Eksik, noksan olan çocukların eğitimi için yapılan ders.

1495. **Kızıl karın jas bala.**
Erginlik çağına gelmemiş çocuk, küçük çocuk.
Ne dep otırğanımdı tüsinip otırsız. Mundağı jurt *kızıl karın jas bala* emes. Ölmesin biletin boldı, -dedi Abay (Kenesbayev, 1977: 371).

1496. **Kök karın.**
Zayıf, şişman olmayan.

1497. **Sarı karın bala.**
Küçücük çocuk, el kadar çocuk.

1498. **Sarı karın.**
Orta yaştaki kadın.

3. 17. Kas (''kaş'') İle İlgili Deyimler

1499. **Ak kas.**
İyi ve kötü zamanlarda Allah'tan yardım istemek.

1500. **Imırt jabılıp, kas karayuv.**
Karanlık düşmek, hava kararmak.

1501. **Kalam kas.**
Güzel kız, ince kaşlı kız.
Kalam kası äldekalay dir etti, köŋil kusım ürke uşıp, dür etti (Kenesbayev, 1977: 310).

1502. **Kara kaska kedey.**
Fakir, öksüz, muhtaç, sakat, özürlü kişi.

1503. **Kas ädilet.**
Bir tek doğru, bir kanun ve nizam.

1504. **Kas aruv.**
Çok güzel, güzel ahlaklı eş.

1505. **Kas batır.**
Tek başına kahramanlık eden kişi, gerçek kahraman.

1506. **Kas bedev.**
Çok hızlı, çok çabuk, pek.

1507. **Kas düşpan.**
Vatanın içinden çıkan düşman, içindeki düşman.

1508. **Kası-közi kiyilüv.**
Yüzü güzel, eli ayağı düzgün olmak.

1509. **Kası-közin töŋkerüv.**

Nazlanarak gülümsemek.

1510. **Kasın kerüv.**
Nazlanmak, süslenmek.

1511. **Kasın tiküv.**
Düşmanına ters ters bakmak, düşmanına uzun uzun bakmak.

1512. **Kasın tiyüv.**
Kaş çatmak, sinirlenmek, somurtmak.

1513. **Kas jaksı.**
Ayrıcalıklı kişi, herkesten daha çok beğenilen farklı kişi.

1514. **Kas jav.**
Vatanın içinden çıkan düşman, içindeki düşman.

1515. **Kas jüzi.**
Kötü kişi, her zaman dövüşe hazır olan kişi.

1516. **Kaska ayğırdıŋ balası kaska tumasa da, töbel tuv.**
Güzelden güzel doğar.

1517. **Kas-kabağın bakuv.**
Karşısındaki insanın gönlünü almak, onun görüşünü öğrenmek.

1518. **Kas-kabağın baykav.**
Karşısındaki insanın gönlünü almak, onun görüşünü öğrenmek.

1519. **Kas-kabağına karav.**
Memnun etmek, gönlünü almak, huyuna suyuna gitmek.

1520. **Kas-kabağınan tanuv.**
Yüzüne bakınca tanımak, sima olarak tanımak.

1521. **Kas kağımda.**
Göz açıp kapayıncaya kadar, kısa bir sürede insanın aklından bin türlü fikirler geçer.

1522. **Kas kağım sätte.**
Göz açıp kapayana kadar, anında.

1523. **Kas kağısuv.**
İşaret etmek, mimiklerle konuşmak, işaret ederek göstermek.

1524. **Kas kakkanday.**
Yalnızca bir defaya mahsuz, bir kez.

1525. **Kas kakkanşa.**
Göz açıp kapayıncaya kadar.

1526. **Kas kakpav.**
1. Hiç kıpırdamamak, olduğu yerde öylece kalmak, yerinden kalkmamak. 2. Gözünü ayırmak, dikkatli ve uzun uzun bakmak.

1527. **Kas karaydı.**
Akşam oldu, karanlık bastı.

1528. **Kas karayıp, ımırt jabıluv.**
Karanlık düşmek, hava kararmak.

1529. **Kas karayuv.**
Karanlık düşmek, hava kararmak.

1530. **Kas kedey.**
Yoksul, fakir kişi.

1531. **Kas kılğanda.**
İnadına yapmak, mahsuz yapmak, garezine yapmak.

1532. **Kas kılğanday.**
İnadına yapmak, mahsuz yapmak, garezine yapmak.

1533. **Kas kıluv.**
Düşmanlık etmek, düşmanlık çekişmek.

1534. **Kas kıran.**
Gerçek kahraman, gerçek cesur, dobra dobur konuşan kişi.

1535. **Kas körüv.**
Düşman saymak.

1536. **Kas maŋğaz.**
Kibirli, gururlu, kendini beğenmiş, mağrur kişi.

1537. **Kas nadan.**
Ufku düşüncesi, dünyası dar, dar görüşlü, cahil, bilgisiz kişi.

1538. **Kas pen közdiŋ arasında.**
Kaş ile göz arasında, çabuk, anında, hemen.

1539. **Kas suluv.**
Çok güzel, güzel ahlaklı eş.

1540. **Kas tağdır.**
İsteklerine karşı gelmek.

1541. **Kerme kas.**
Yay gibi gerilmiş kaş, güzel kaş.

1542. **Kiyğaş kas.**
Yay gibi gerilmiş kaş, güzel kaş.
Kudaydan jatsam-tursam men tileymin Peŋdeŋe jolıktır dep *kiyğaş kastı* (Kenesbayev, 1977: 338).

1543. **Süyek kas.**
Yedi ceddiyle düşman olmak, bir insanın yedi göbeği ile düşmanlık çekişmek.

3. 18. Kevde (‘’gövde’’) İle İlgili Deyimler

1544. **Arıstan kevde.**
İri yapılı, güçlü insan.

1545. **Bos kevde.**
Düşüncesiz, kaygısız, gülünç kimse.
Talapsız, oysız, *bos kevde*, Ermegiŋ elden et jevde (Kenesbayev, 1977: 124).

1546. **Keŋ kevde.**
Merhametli, iyi niyetli kimse.

1547. **Kepe kevde.**
Yemeyi ve içmeyi seven kişi.

1548. **Kevde körsetüv.**
Gösteriş yapmak, kibirlenmek.

1549. **Kevde köterüv.**
Erkeklikliğini göstermek, gücünü göstermek, göğsünü kabartmak, övünmek, göğsü kabarmak.

1550. **Kevde salıstıruv.**
Dengelemek, eşitlemek, denk, eşit hale getirmek.
Men munda küş sınaskalı, *kevde salıstırğalı* kelgenim jok (Kenesbayev, 1977: 217).

1551. **Kevde soğar batır.**
Kahraman kişi, varlığını hissettiren kişi.

1552. **Kevde soğar er.**
Kahraman kişi, varlığını hissettiren kişi.

1553. **Kevde soğar jigit.**
Kahraman kişi, varlığını hissettiren kişi.

1554. **Kevdege körsetüv.**
Güç göstermek, kahramanlık yapmak.
Ağaniyaz Ämirliniŋ kır jigiti dep *kevde körsetüvinde* de özine paydalı bir ülken män jatır (Kenesbayev, 1977: 250).

1555. **Kevdege saluv.**
Güç göstermek, kahramanlık yapmak.

1556. **Kevdemen sokuv.**
Göğsüne almak, kucaklamak.
Jüyeden jığılğan bastık endi jurttı *kevdemen soğuvğa* köşti (Kenesbayev, 1977: 250).

1557. **Kevdem soka saluv.**
Gözünün yaşına bakmamak, acımamak.

1558. **Kevdeni aşuv.**
Gönlünü açmak, rahatlamak.

1559. **Kevdeni jazuv.**
Gönlünü açmak, rahatlamak.

1560. **Kevdesi aksan.**
Şanlı, şöhretli kişi.

1561. **Kevdesi joğarı.**
Bencil, kendini beğenmiş kişi.

1562. **Kevdesi kars ayrıluv.**
Çok kederlenmek, sıkıntı çekmek.

1563. **Kevdesi kuvıs pende.**
1. Hasiyetli, şerefli kişi; vatanını ve milletini seven kişi. 2. İçi boş olmak, içinde her hangi bir sıkıntısı olmayan.

1564. **Kevdesimen jer sokan.**
Serseri, kaba, acımasız kimse.

1565. **Kevdesin aşuv.**
Gönlünü açmak, rahatlamak.

1566. **Kevdesin basuv.**
Başkasının malını almak, başkasına ait olan bir malı kendisi almak.

1567. **Kevdesine jamandık kirüv.**
Azmak, doğruluktan ayrılmak, şeytana uymak.

1568. **Kevdesine jel bitüv.**
Erkeklikliğini göstermek, gücünü göstermek.

1569. **Kevdesine nan pisüv.**
Erkeklikliğini göstermek, gücünü göstermek, kibirlenmek, böbürlenmek, kendini beğenmek.

1570. **Kevdesine nur kuyuv.**
Gözünü açamak, gönlü rahatlamak, huzura kavuşmak.

1571. **Kevdesine şaytan kirüv.**
Azmak, doğruluktan ayrılmak, şeytana uymak.

1572. **Kevdesine şaytan uyalav.**
Azmak, doğruluktan ayrılmak, şeytana uymak.

1573. **Kevdesine sıymav.**
1. Nefes nefese kalmak, yorulmak. 2. Coşmak, yemek içmek, sevinmek, gururlanmak.

1574. **Kevdesine tüyüv.**
1. Gönlünde saklamak, sevgisini içinde saklamak. 2. İntikamını içinde saklamak, ki gütmek.

1575. **Kevdesin kakuv.**
Erkeklikliğini göstermek, gücünü göstermek.

1576. **Kevdesin kerüv.**
1. Gerilmek, yerinden kalkmak, gövdesini göstermek. 2. Kendini göstermek, kendini beğenmişlik taslamak.

1577. **Kevdesin köterüv.**
1. Gerilmek, yerinden kalkmak, gövdesini göstermek. 2. Kendini göstermek, kendini beğenmişlik taslamak.

1578. **Kevdesin tosuv.**

Baş göstermek.

1579. **Kurıs kevde.**
1. Haysiyetli, şerefli kişi; vatanını ve milletini seven kişi. 2. İçi boş olmak, içinde her hangi bir sıkıntısı olmayan.
Äzbergen kırsık minezdi, kırşaŋkı tildi bolğanmen, *kuvıs kevde* korkaktıŋ biri bolatın (Kenesbayev, 1977: 355).

1580. **Kur kevde.**
Devamlı övünen kimse, boş insan.

1581. **Kur kevdege saluv.**
Boşuna övünmek, yüksekten konuşmak, bağırıp çağırmak.

1582. **Kuvıs kevde.**
Elinden hiçbir iş gelmeyen, beceriksiz kişi.
Äzbergen kırsık minezdi, kırşaŋkı tildi bolğanmen, *kuvıs kevde* korkaktıŋ biri bolatın (Kenesbayev, 1977: 355).

1583. **Menmen kevde.**
Kahraman görünüşlü, er kişi.

1584. **Nadan kevde.**
Cahil, gönülsüz kişi.

1585. **Ör kevde.**
1. Kibirli, gururlu. 2. İnatçı, dediğim dedik.

1586. **Ör kevdeli.**
1. Kibirli, gururlu. 2. İnatçı, dediğim dedik.

1587. **Sokır kevde.**
Okumamış, cahil, okuma yazması olmayan kişi.
Okuv jok, köz ornı bar, *kevde sokır*, körgendi, estigendi miyı jok tokır (Kenesbayev, 1977: 462).

1588. **Tar kevde.**
Dar düşünceli kişi.

1589. **Zor kevde.**
1. Cesur, yürekli, gözünü daldan budaktan esirgemeyen kişi. 2. Kibirli, kendini beğenmiş kişi.

3. 19. Kıl (''kıl'') İle İlgili Deyimler

1590. **Arasınan kıl ötpev.**
Candan dost olmak, samimi arkadaş olmak.

1591. **Bası tavday, ayağı kılday.**
Taşıyamayacağı kadar yük altına girmek.

1592. **Er moynında kıl arkan şirimev.**
Er yiğit boynunun borcunu öder, er lokması er kursağında kalmaz.

1593. **Kıldan tayuv.**
Yanlış yapmak, yanılmak.

1594. **Kılday bölüv.**
Eşit bölmek.

1595. **Kılğa ilinip tur.**
Durumu kötü, tehlikeli kimse.

1596. **Kılğa tizüv.**
Hiçbir şey bırakmadan toplamak, dizmek.

1597. **Kılı kisaymav.**
Kötü bir şey olmamak.

1598. **Kılı sınbav.**
Kötü bir şey olmamak.

1599. **Kıl juvıtpav.**
Savunmak, temize çıkarmak.

1600. **Kıl keŋirdekten aluv.**
Zor duruma sokmak, sıkıştırmak, boğazına basmak.

1601. **Kıl moyın.**
İnce uzun boylu kimse.

1602. **Kıl moyınğa takadı.**
Ölmek üzere, ölüm halinde olan kişi.

1603. **Kıl moyınğa takaluv.**
Ölüm döşeğinde olmak, ölmek üzere.

1604. **Kıl üstinde.**
Zor durumda olmak.

3. 20. Kindik (''göbek'') İle İlgili Deyimler

1605. **Bir kindikten.**
Bir anadan olmak, aynı anadan doğmak.
Elaman *bir kindikten* jalğız, äke-şeşesinen erte ayrıldı, äkesimen birge tuvğan Esbol degen ağası bar, birak bul aradan bir künşilik jerde turatın (Kenesbayev, 1977: 134).

1606. **Erkek kindik.**
Erkek göbekli, erkeklerin tamamı.

1607. **Erkek kindikti.**
Erkek göbekli, erkeklerin tamamı.
Üy-üydiŋ ortasında *erkek kindikten* menen tört-bes jası ülken ağay bar (Kenesbayev, 1977: 164).

1608. **Jupar kindik.**
Bahtı açık.
Janına kızın körgen, alğan, tiyresin, jigttiŋ *jupar kindik* birev eken (Kenesbayev, 1977: 210).

1609. **Kindigi bir.**

1. Bir anadan doğan kişi. 2. Aynı fikirde olanlar, aynı ülküyü paylaşanlar.

1610. **Kindiginen jarav.**
Aynı soydan olan, kendi çocuğu.

1611. **Kindik ata.**
1. Bebeğin göbek bağını kesen erkek. 2. Bir işin başlatıcısı.

1612. **Kindik bala.**
Göbek bağı kesilmiş cocuk.

1613. **Kindik boyı.**
Beline kadar alınan ölçü.

1614. **Kindik kanı tamğan jer.**
Bir insanın doğduğu yer.

1615. **Kindik keser.**
Bebeğin göbeğini kesen adama verilen hediye.

1616. **Kindik kesip, kir juvğan jer.**
Ana vatan, insanın doğduğu yer.

1617. **Kindik kesken jer.**
Doğulan yer.

1618. **Kindik şeşe.**
Yeni doğan bebeğin göbeğini kesen kadın, ebe.

1619. **Kindik tamır.**
İnsanın aslı, soyu, temeli.

1620. **Kindikten jalğız.**
Tek çocuk olmak, kardeşi olmamak, ana babanın tek oğlu olmak.

1621. **Kindik tus.**
Şu anda, tam şimdi.

1622. **Kir juvıp, kindik kesken jer.**
Ana vatan, insanın doğduğu yer.

1623. **Kisideginiŋ kindigi tartık.**
İnsandan mal almak zordur.

1624. **Kos kindik.**
Hayvanlarda olan bir hastalık türü.

3. 21. Kirpik (‘’kirpik’’) İle İlgili Deyimler

1625. **Ay kabak altın kirpik.**
Çok güzel kız, çok yakışıklı olan kızlar için söylenir.

1626. **Kirpigi aykaspav.**
Kirpiği kirpiğine değmemek, geceden sabaha kadar uyumamak.

1627. **Kirpigi kakpav.**
Kirpiği kirpiğine değmemek, geceden sabaha kadar uyumamak.

1628. **Kirpigi kiymıldap jatır.**
Ölüm her zaman insanın başında durur.

1629. **Kirpigine muz katuv.**
Uzak bir yolculuğun yorgunluğunu çekmek.

1630. **Kirpigine muz toŋuv.**
Uzak bir yolculuğun yorgunluğunu çekmek.

1631. **Kirpiginen kırav tamuv.**
Sıkıntılı, öfkeli, sinirli olmak.
Kabağınan kar javıp, *kirpiginen kırav tamğan* batırlar kayda (Kenesbayev, 1977: 297).

1632. **Kirpigi zorğa kiymilday.**
Ölmek üzere olan kimse, ölüm eşiğinde.

1633. **Kirpik astınan köz tastav.**
Saklanarak bakmak, gizlenerek bakmak.
Gavhardıŋ *kirpik astınan köz tastap*, özin bakılap otırğanın sezip kaldı Seräli (Kenesbayev, 1977: 297).

1634. **Kirpik ilmev.**
1. Hiç uyumamak, göz yummamak. 2. Gözünü ayırmadan bakmak, delercesine bakmak.

1635. **Kirpik juluv.**
Yavrulayacak olan develeri hastalıktan korumak için uygulanan halk tedavisi.

1636. **Kirpik kakkanşa.**
Hızlı, göz açıp kapayıncaya kadar.

1637. **Kirpik kakpastan karav.**
1. Hiç uyumamak, göz yummamak. 2. Gözünü ayırmadan bakmak, delercesine bakmak.

1638. **Kirpik kakpastan ötkizüv.**
1. Hiç uyumamak, göz yummamak. 2. Gözünü ayırmadan bakmak, delercesine bakmak.

1639. **Kirpik kakpav.**
1. Hiç uyumamak, göz yummamak. 2. Gözünü ayırmadan bakmak, delercesine bakmak.

1640. **Kirpik kakpay uyuv.**
1. Hiç uyumamak, göz yummamak. 2. Gözünü ayırmadan bakmak, delercesine bakmak.

1641. **Kirpik kaktırmav.**
Hareket ettirmemek, kıpırdatmamak.

1642. **Kirpik sanay.**
Eski inançlara göre ayda bir cadı vardır, o cadı büyü yaparak insanları öldürür.

1643. **Nayza kirpik.**

Dik uzun kirpik.

3. 22. Kol (''kol'') İle İlgiliş Deyimler

Türkiye Türkçesindeki ''kol'' sözcüğü, Kazak Türkçesinde ''kol'' şeklindedir. Kazak Türkçesindeki ''kol'' sözcüğü aynı zamanda, Türkiye Türkçesindeki ''el'' sözcüğünün yerine de kullanılır.

1644. **Akırette eki kolım jağanda.**
Ahir dünyada da iki kolum yakandadır. Bu dünyada alamadığımı ahir dünyada alırım mağnasında.
Torka: Joğal äri közimen, kırşınıŋnan kiyılğır. *Akırette eki kolım jağanda,* Jarkın (Kenesbayev, 1977: 29).

1645. **Ala kol.**
Adaletsizlik yapmak, birilerini kayırmak.
Ala kolsız mırza edi, Kem-ketikti elepti (Kenesbayev, 1977: 31).

1646. **Alıska kol sermev.**
Çok düşünmek, ileriyi düşünmek.
Ol köp oylap, jırakka, *alıska kol sermeytin* kisi (Kenesbayev, 1977: 40).

1647. **Arzan kol.**
Orta seviyede yapılmış olan, basit olan.
Jaŋbırşı üyine kele, *arzan kol,* eski kamzol-şalbardı äreŋ kurastırdım (Kenesbayev, 1977: 46).

1648. **Avzıben aydı aluv, kolımen kosayak sokuv.**
Dili ile her işi yapmak, ama gerçekte yapmamak.

1649. **Avzıben orak orav, kolımen kosayak sokuv.**
Dili ile her işi yapmak, ama gerçekte yapmamak.

1650. **Avzına kolı jetüv.**
Kendini idare edecek duruma gelmek.

1651. **Ayak-kolın bavrına aluv.**
Sağ salim doğum yapmak.

1652. **Ayak-kolın jerge tiygizbev.**
Hiçbir zorluğa katlanmamak.

1653. **Ayak-kolın jiyıp, bavırın köterüv.**
Sağ salim doğum yapmak.

1654. **Ärkimniŋ kolı öz avzına juyık.**
İyi kötü kim olursa olsun yardım etmek, kendisinde olanı başkasıyla paylaşmak.
Ölseŋ de, tirilseŋ de täniŋ birge. *Ärkimniŋ öz avzına kolı juyık.* Egerde ölşestirip salsaŋ girge (Kenesbayev, 1977: 85).

1655. **Beregen kolım alağan.**
Vermesini de, almasını da bilmek.

1656. **Bes koldıŋ salasınday.**
Güzel, uyumlu.

1657. **Bir jağadan bas, bir jeŋnen kol şığaruv.**
Ağız birliği yapmak, anlaşmak, danışmak.
1658. **Bir jeŋnen kol, bir jağadan bas şığaruv.**
Ağız birliği yapmak, anlaşmak, danışmak.
Bir jeŋnen kol, bir jağadan bas şığarıp el bolayık (Kenesbayev, 1977: 134).

1659. **Bir jeŋnen kol, bir jağadan şıkaruv.**
Ağız birliği etmek, danışıklı olmak, aynı konuşmak.

1660. **Bir kolı ekev bolıp körinüv.**
Fakirleşmek, muhtaç olmak.
Beyterekke at basınday altın tıktım, minerge at taba almağandarında, *bir koldarıŋ ekev bolıp* köringende alıp, künderiŋdi köriŋder (Kenesbayev, 1977: 135).

1661. **Bir kolı on boluv.**
Tek başına birçok insanın yaptığı işi yapmak.

1662. **Bos kol.**
Eli boş, işsiz güçsüz kimse.

1663. **Butın but, kolın kol kıluv.**
1. Parça parça etmek, etini butunu ayırmak. 2. Faydasız hale getirmek.
Balanıŋ töbetteri, jalmavsız kempirdiŋ *kolın kol, butın but kılıp* jün-jünin şığarıp talap tastaydı (Kenesbayev, 1977: 129).

1664. **Dädesin kolına bedri.**
Bir şeyi en iyi, en güçlü bir şekilde sergilemek.

1665. **Eki ayağın kolına aluv.**
Sevinçten ayakları yerden kesilmek, ayakları yere değmemek.

1666. **Eki kolğa bir jumıs.**
İş güç sahibi olmak.

1667. **Eki kolı adlına sıymav.**
Bıkmak, usanmak, ne yapacağını nereye gideceğini bilememek.

1668. **Eki kolı jağasında boluv.**
Tartışmak, kavga etmek, güreşmek.

1669. **Eki kolım jağaŋda.**
İki elim yakanda, seninle daha uğraşacağım anlamında.

1670. **Eki kolın avızğa tört eli kakpak.**
Dilini tutmak, sır vermemek, ağzı sıkı olmak.

1671. **Eki kolın kuvsıruv.**
Eğilmek, büyüklere saygı göstermek.

1672. **Eki kolın tanavına tığıp kaluv.**
Tek başına kalmak, ayrı kalmak.

1673. **Eki kolın töbesine koyuv.**
Ümitsizliğe düşmek, ümidini kesmek.

1674. **Eki ökpesin kolına alıp jügirüv.**
Hızlı koşmak, acele etmek.

1675. **Jağasına kol saluv.**
1. Boğulmak, nefes alamamak. 2. Acele etmek, ortalığı birbirine katmak.
Keşe ğana tüv degen tükirigin jerge tüsirmey kağıp alıp turğandar bügin *jağasına kol saldı* (Kenesbayev, 1977: 173).

1676. **Jalğız ayak kol.**
Tek başına yürüyen adam, tek başına yürümek.

1677. **Jalına kol aparmav.**
Boyun eğmemek, kendi bildiğini okumak.

1678. **Jasalğan kol.**
Silahlı asker, güçlü ordu.

1679. **Kabırğasına kolı batpav.**
1. Kimsenin dişi geçmemek, kimsenin sözü geçmemek. 2. Şişman.

1680. **Kalıŋ kol.**
Askeri çok olan devlet, güçlü devlet, milletinin namusunu ve haysiyetini düşmanlardan koruyabilen güçlü bir devlet.

1681. **Kara nöpir kol.**
Çok asker, hacim.

1682. **Kıska kol.**
Yoksul, fakir, kimseye sözü geçmeyen kişi.

1683. **Koldan-kolğa avısuv.**
Birinden diğerine geçmek, elden ele gitmek.

1684. **Koklama kol salma.**
Kıymetli, değerli malıma değmeyin.

1685. **Kol ağısıp, tös soğısıp dos boluv.**
Hayat boyu arkadaşlık antlaşması yapmak, ölürcesine dost olmak.

1686. **Kol alısuv.**
Selamlaşmak, merhabalaşmak.

1687. **Kol aluv.**
Selamlaşmak, merhabalaşmak.

1688. **Kol artuv.**
1. Niyet etmek. 2. Arkasına güvenmek, arkalanmak.

1689. **Kol astında.**
Elinin altında, hazır, bilgisinde.

1690. **Kol-ayağı bütin.**
Eli ayağı düzgün, sakat olmayan, bedeni kusursuz.

1691. **Kol-ayağı jerge tiymev.**

Sağa sola koşmak, her şeyi yapmaya çalışmak.

1692. **Kol-ayağı sırkırav.**
Eli ayağı sızlamak.

1693. **Kol-ayağı uzaruv.**
Emir vermek, patronluk taslamak

1694. **Kol bala.**
Uysal, söz tutan, denileni yapan çocuk.

1695. **Kol basınday.**
Yumruk kadar, küçücük.

1696. **Kol basınday.**
Yumruk kadar, küçücük.

1697. **Kol bastav.**
Asker etmek, savaşçı yapmak.

1698. **Kol batpağan alması.**
Yetişkin kız, evlenme çağına gelmiş kız.

1699. **Kol baylav boluv.**
Acı çekmek, yokluğa düşmek, el ayak bağlar olmak.

1700. **Kol baylav.**
Acı çekmek, yokluğa düşmek, el ayak bağlar olmak.

1701. **Kol berüv.**
Gönül vermek, bir yere bağlanmak, sığınmak, Allah'a sığınmak.

1702. **Kol boluv.**
Birlik olmak, bir araya gelmek, aynı düşüncede birleşmek.

1703. **Kol bulğav.**
El sallamak, vedalaşmak, ayrılmak.

1704. **Kol emes.**
Layıkı olmamak, uygun olmamak.

1705. **Kol enbegi.**
El emeği.

1706. **Kol jalğav.**
1. Yardımlaşmak, yardım etmek. 2. Bir yerden alıp bir yere vermek.

1707. **Kol jay.**
1. Dilekte bulunmak, istekte bulunmak. 2. Dua etmek, yalvarmak.

1708. **Kol jetpes.**
Çok pahalı, ele alınacak gibi değil.

1709. **Kol jetüv.**
Dediği çıkmak, söyledikleri çıkmak, bir şeye sahip olmak, maksatına ulaşmak.

1710. **Kol jiyüv.**

Askerlerin bir arada toplanması.

1711. **Kol jumıs.**
Kendi işi.

1712. **Kol jumsav.**
Güç göstermek, gücünü göstermek, vurmak, dövmek.

1713. **Kol juvdı boluv.**
Her şeyini kaybetmek, elinde bir şey kalmamak.

1714. **Kol jürüv.**
İşleri yoluna girmek, işleri düzelmek.

1715. **Kol kağısuv.**
Selamlaşmak, merhabalaşmak.

1716. **Kol kanat boluv.**
Yardım sever olmak, insanlara yardım etmek, kimseden yardımını esirgememek.

1717. **Kol keser.**
Kasapların kestiği hayvan karşılığında aldığı hediye.

1718. **Kol kıska.**
Eli dar, fakir, yoksul.

1719. **Kol koyuv.**
1. İmzalamak, tasdik etmek. 2. Kabul etmek, razı etmek. 3. Bir işe girişmek, var gücüyle çalışmak.

1720. **Kol körüv.**
Uygun görmek, tasdiklemek.

1721. **Kol köterüv.**
1. Dize getirmek, önünde diz çöktürmek. 2. Güç göstermek.

1722. **Kol kusıruv.**
1. Sevinmek, mutlu olmak. 2. Geleceğe dönük güzel dileklerde bulunmak.

1723. **Kol kuvattı bolsın.**
Allah bileğine güç versin.

1724. **Kol kuvsırıp otır.**
Hiçbir iş yapmadan boş boş oturmak.

1725. **Kol kuvsıruv.**
1. İtaat etmek, boyun eğmek. 2. Hürmet etmek, saygı göstermek.

1726. **Kol saluv.**
1. Bir işi yapmaya başlamak, bir işi yapmak için kolları sıvamak. 2. Güç göstermek. 3. İmza atmak. 4. Hırsızlık yapmak, çalmak.

1727. **Kol sermev.**
Bir şeye uzanmak, çabalamak.

1728. **Kol sokuv.**
Alkışlamak, çibilik çalmak, iki avucunun içini birbirine vurmak.

1729. **Kol sozım.**
Yakın yer.

1730. **Kol sozım jer.**
Çok yakın olan yer, ulaşılması kolay yer, el altında.

1731. **Kol sozuv.**
Ümitlenmek, ümitvar olmak, bir şeyin gerçekleşebileceğine ümitlenmek.

1732. **Kol sukuv.**
Soyulmak, farkında olmadan hırsızlar tarafından soyulmak, çarpılmak.
Sultannıŋ köpşiliktiŋ düniyesine *kol suğıp*, ozbırlık jasavğa janı kas (Kenesbayev, 1977: 345).

1733. **Kol şapalaktav.**
Alkışlamak.

1734. **Kol şokpar boluv.**
Var mı, yok mu diye yoklamak.

1735. **Kol şokpar etüv.**
Var mı, yok mu diye yoklamak.

1736. **Kol tapsıruv.**
Gönül vermek, bir yere bağlanmak, sığınmak, Allah'a sığınmak.

1737. **Kol terisi soyıluv.**
Acı çekmek, acılanmak, sıkıntı çekmek, azap görmek.
Köp kasiret kördim men tabandarım oyılıp, *kol terilerim soyılıp* (Kenesbayev, 1977: 345).

1738. **Kol tiygizbev.**
1. Hiç kimse tarafından rahatsız edilmemek. 2. Ağrıdan el değdirememek.

1739. **Kol tiymev.**
1. İş sahibi olmak, bir işin başına geçmek. 2. Bir işe elini sürmemek, işin ucundan tutmamak.

1740. **Kol tiyüv.**
Boş vakti olmamak.

1741. **Kol tokpaktay.**
Küçücük, ufacık, ufak tefek, el kadar.

1742. **Kol tuma.**
1. Kendi elinde büyüyen çocuk. 2. Kendi eliyle yapılan iş.

1743. **Kol tuzak oynav.**
Parmaklarını şakıdarak oynama şekli.

1744. **Kol tügizbev.**
1. Ağrıyan yere dokundurtmamak. 2. Hiçbir şeye yardım etmemek.

1745. **Kol uruv.**
Alkışlamak, koluna almak, isteklerine kavuşmak.

1746. **Kol uşın berüv.**
Yardım etmek, yardımını esirgememek.

1747. **Kol uşın tiygizüv.**
Yardım etmek, yardımını esirgememek.

1748. **Kol usınım.**
Yakın yer.

1749. **Kol usınım jer.**
Çok yakın olan yer, ulaşılması kolay yer, el altında.

1750. **Kol ustasın.**
Birlikte, beraber, el ele verip çalışmak.

1751. **Kol ustasuv.**
Bir araya getirmek, toplamak.

1752. **Kol ustatar.**
Güvey tarfından bolluk bereket için yapılan gelenek.

1753. **Kol ustav.**
Güvey tarfından bolluk bereket için yapılan gelenek.

1754. **Kol üzdik.**
Bir işin yapılması karşılığında verilen para.

1755. **Kol üzüv.**
İlgiyi ve alakayı kesmek, araları soğmak.

1756. **Koldan berüv.**
1. Düğün yaparak kızı evlendirmek. 2. Göz göre göre ayrılmak.

1757. **Koldan şığarmav.**
Elden çıkarmamak, özgür bırakmamak.

1758. **Koldan şığaruv.**
Elinden çıkarmak, kendi hakimiyetinden çıkmak.

1759. **Koldan uşkan.**
1. Adam eden, ayağa kaldıran, iyileştiren. 2. Dünyadan göçüp giden, ölen.

1760. **Koldan-kolğa tüsirmev.**
Çok iyi bir şekilde bakmak, elini sıcak sudan soğuk suya sokturmamak.

1761. **Koldı boluv.**
Farkında bile olmadan soyulmak, hısızlar tarafından soyulmak.

1762. **Koldı-ayakka tiygizbev.**
Hiç durmamak, durmaksızın çalışmak.

1763. **Koldı-ayakka turğızbav.**
Acele ettirmek, telaşlandırmak.

1764. **Koldı-ayakka turmav.**

Tahammül edememek, ele avuca sığmamak.

1765. **Koldı-ayaktı bala.**
Elli ayaklı, kimseye eyvallahı olmayan çocuk.

1766. **Koldıŋ salasınday.**
Güzel, uyumlu, iri taneli, iri iri.

1767. **Kolğa aluv.**
1. Tutmak, ele almak, ele geçirmek. 2. Bir işi yapmaya başlamak. 3. Şaka yapmak.

1768. **Kolğa karav.**
1. Ahırda kalmak (Hayvanlar için) 2. Muhtaç olmak. 3. Başkalarından bir şeyler beklemek, istemek.

1769. **Kolğa ketüv.**
Tutkun olmak, birbirine sarılmak.

1770. **Kolğa kondıruv.**
Kendisini kıza sevdirmek, evlenmek, kızın gönlünü çekmek.

1771. **Kolğa saluv.**
Bir şey istemek, dilemek.

1772. **Kolğa tok bolsın.**
Bereketli olsun.

1773. **Kolğa tüsirüv.**
Kendisini kıza sevdirmek, evlenmek.

1774. **Kolğa tüsüv.**
1. Yakalanmak, tutuklanmak. 2. Bulunmak.

1775. **Kolğa üyrenüv.**
Kendi işini yapabilecek duruma gelmek.

1776. **Kolğabıs berüv.**
Yardım etmek, yardımlaşmak.

1777. **Kolğabıs etüv.**
Yardım etmek, yardımlaşmak.

1778. **Kolğabıs jasav.**
Yardım etmek, yardımlaşmak.

1779. **Kolğabıs kıluv.**
Yardım etmek, yardımlaşmak.

1780. **Kolğabıs tiygizüv.**
Yardım etmek, yardımlaşmak.

1781. **Kolı adlına sıymav.**
Şaşırmak, paniğe kapılmak.

1782. **Kolı aşık.**
Cömert, eli açık.

1783. **Kolı aşıluv.**
Yumuşamak, hiçbir şeye sinirlenmez olmak.

1784. **Kolı avzına jetüv.**
Kendi kendini geçindirecek duruma gelmek, kendi ayakları üstünde durmak.

1785. **Kolı barmav.**
Eli varmamak.

1786. **Kolı batpav.**
Vurmaya acımak, kıyamamak.

1787. **Kolı bos.**
Yapacak işi yok, eli boş.

1788. **Kolı bosav.**
Boş vakti olmak, eli boşalmak.

1789. **Kolı epti.**
Hünerli, marifetli, usta, eli yatkın.

1790. **Kolı ilinüv.**
Eli değmek, tutmak.

1791. **Kolı jazık.**
Cömert, eli açık.

1792. **Kolı jeŋil.**
İşi rast gelen, yolu açık olan kimse, eli hafif.

1793. **Kolı jetüv.**
Dediği çıkmak, söyledikleri çıkmak.

1794. **Kolı jürüv.**
Kumarda utmak, oyunu kazanmak.

1795. **Kolı jüyrik.**
Eli çabuk, eli hızlı, çabuk iş yapan.

1796. **Kolı kalt etüv.**
Boş vakti olmak, eli boşalmak.

1797. **Kolı karap otırmav.**
Eli boş duramamak.

1798. **Kolı kattı.**
1. Eli sert, eli ağır. 2. Cimri.

1799. **Kolı kesilüv.**
Hiçbir şey yapmamak, gücü tükenmek.

1800. **Kolı kıska.**
Eli dar, fakir, yoksul.

1801. **Kolı kolına jukpav.**

İşi çabucak bitirmek, eli hızlı olmak.

1802. **Kolı kolına tiymev.**
İşi çabucak bitirmek, eli hızlı olmak.

1803. **Kolı kolına tiymev.**
İşi çabukcak bitirmek, eli hızlı olmak.

1804. **Kolı kutaymav.**
1. Bereketi olmamak, bereketsiz olmak. 2. Çocuğu yanında durmamak.

1805. **Kolı kutaymaydı.**
1. Bereketi olmaz, zenginleşmez. 2. Hiç çocuğu olmaz.

1806. **Kolı sakiy.**
Cömet, eli açık.

1807. **Kolı şıkuv.**
Kumarda utmak, oyunu kazanmak.

1808. **Kolı suğanak.**
Hırsızlık yapmaya meyilli kişi.

1809. **Kolı taluv.**
Kuvveti azalmaki halsizleşmek, yorulmak.

1810. **Kolı tar.**
Eli sıkı, cimri, hasis, pinti, cebinden para çıkmayan kişi.

1811. **Kolı tarlık.**
Eli darda olmak, para sıkıntısı çekmek, para yetiştirememek.

1812. **Kolı tiyüv.**
Boş vakti olmak, eli boşalmak.

1813. **Kolı tüsinüv.**
Yapmaya eli alışmak, işi öğrenmek.

1814. **Kolı uzaruv.**
1. Yardımlaşmak, yardım etmek. 2. Zenginleşmek, varlıklı olmak.

1815. **Kolı uzın.**
Sözü geçerli olmak, etkili olmak, eli ayağı uzun.

1816. **Kolı-kolına jukpay.**
Hemen, göz açıp kapayana kadar.

1817. **Kolı-kolına tiymey.**
Hemen, göz açıp kapayana kadar.

1818. **Kolım k…ime jetpey ketsin.**
Doğru söylediğine inandırmak için söylenen söz, iki gözüm önüme aksın gibi.

1819. **Kolımen istegendi moynımen köterüv.**
Kendi günahını kendi çekmek, kimseye zararı bulaşmamak.

1820. **Kolımen koyğanday.**

Tam, kesin.

1821. **Kolımen kül kösev.**
Bir işin sonunu getirmek.

1822. **Kolımen kül kösev.**
Birinin bütün işlerini yapmak.

1823. **Kolın baylav.**
Engel olmak, elini ayağını bağlamak.

1824. **Kolın jılı suvğa malıp otıruv.**
Rahat hayat sürmek, sükunet içinde yaşamak.

1825. **Kolın jılı suvğa maluv.**
Rahata kavuşmak, elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak.

1826. **Kolın jipsiz baylav.**
Engel olmak, elini ayağını bağlamak.

1827. **Kolın kakpav.**
Denilenleri yapmak, karşı gelmemek, makul görmek.

1828. **Kolın kayda koyarın bilmev.**
İşsizlikten ne yapacağını bilememek, ne yapacağını şaşırmak.

1829. **Kolın keş sermev.**
Zamanı geçmek, vakti gecikmek.

1830. **Kolın kol, butın but kıluv.**
Parça parça etmek, etini butunu ayırmak.

1831. **Kolın mezgilinen keş sermev.**
Zamanı geçmek, vakti gecikmek.

1832. **Kolın şığaruv.**
Sinirlenip karşıdaki insana jop atmak, baş parmağını iki parmağının arasından çıkarmak.

1833. **Kolına karav.**
1. Ahırda kalmak (Hayvanlar için söylenir). 2. Muhtaç olmak. 3. Başkalarından bir şeyler beklemek, istemek.

1834. **Kolına kondıruv.**
1. Örtünmek. 2. Kendisine kadın etmek, evlenmek.

1835. **Kolına konuv.**
1. Örtünmek. 2. Kendisine kadın etmek, evlenmek.

1836. **Kolına ölüv.**
Ölümden, beladan kormamak.

1837. **Kolına tükirip otıruv.**
Sakin bir şekilde oturmak.

1838. **Kolına tüsirüv.**
1. Örtünmek. 2. Kendisine kadın etmek, evlenmek.

1839. **Kolınan bir ak siltev.**
Kimseye eyvallahı yok.

1840. **Kolınan bir kelse, eki kılsın.**
Elinden geleni ardına koymasın, elinden geleni esirgemesin.

1841. **Kolınan bok ta kelmey.**
Elinden hiçbir iş gelmemek, hiçbir işe yaramamak.

1842. **Kolınan däneme kelmev.**
Bir işi yapamamak, elinden gelmemek.

1843. **Kolınan däneŋe kelmev.**
Bir işi yapamamak, elinden gelmemek.

1844. **Kolınan eki kelse, birin kılsın.**
Elinden geleni ardına koymasın.

1845. **Kolınan eşteme kelmev.**
Bir işi yapamamak, elinden hiçbir iş gelmemek.

1846. **Kolınan jumsav.**
Kendi bildiğini yapmak, ne biliryorsa onu yapmak.

1847. **Kolınan kelgen konışınan basuv.**
Hiçbir iş yaptırmamak.

1848. **Kolınan kelgenşe.**
Elinden geldiği kadar.

1849. **Kolınan kelmev.**
Bir işi yapamamak, elinden gelmemek.

1850. **Kolınan koy jarısı kelmev.**
Hiçbir işe faydası yok, hiç bir işte alnının teri olmamak.

1851. **Kolınan namıs bermev.**
Yenilmemek, direnmek.

1852. **Kolınan soyıl tüspeytin kisi.**
Hiçbir şeyden kormayan, her zaman dövüşe hazır olan kişi.

1853. **Kolınan tük kelmev.**
Bir işi yapamamak, elinden gelmemek.

1854. **Kolında boluv.**
Elinde büyümek.

1855. **Kolınıŋ jımıskısı bar.**
Hırsızlık yapmaya meyilli kişi.

1856. **Kolınıŋ jiyendigi bar.**
Hırsızlık yapmaya meyilli kişi.

1857. **Kolınıŋ suğanaktığı bar.**

Hırsızlık yapmaya meyilli kişi.

1858. **Koramkaska kol saluv.**
Düşmanların cephanesine nişan almak, düşmanların silahlarını yok etmek.

1859. **Köringenge kol sozuv.**
Her şeyden ümit gütmek, ümitlenmek.

1860. **Kur kol.**
Hiçbir şeyi yok, yoksul.

1861. **Küs kol.**
Hizmetçi, işçi.

1862. **Mal kolda, jan uyada.**
Hiçbir kaygısı olmayan kişi.

1863. **Mayda kolmen ustav.**
Güzel insan olmak, ihlaslı olmak.

1864. **Meniŋ de kolıma karğa tışar.**
Bir gün senin de bana işin düşer.

1865. **Mol kol.**
Eli açık, cömert.

1866. **Namıstı koldan bermev.**
Ar ve namusu kolay kolay teslim etmemek.

1867. **On kolı on kisi, kara bası bir kisi.**
Çok marifetli, eli her işe yakışan kişi.

1868. **On kolınan öneri tamuv.**
Çok marifetli olmak, elinden her iş gelmek.

1869. **Oŋ kolı boluv.**
Sağ kolu olmak, bir insanın en yakın yardımcısı olmak.

1870. **Oŋ kolı.**
Güvenilir yardımcısı, sağ kolu, koruyucusu.

1871. **Ökpesin kolına alıp jetüv.**
Acele etmek, bütün gücüyle çabalamak.

1872. **Ökpesin kolına alıp jügirüv.**
Acele etmek, bütün gücüyle çabalamak.

1873. **Ökpesin kolına alıp.**
Alelacele, telaşla.

1874. **Öz kolı avzına jetüv.**
1. Durumu düzelmek, işleri iyi gitmeye başlamak, kendisini geçindirebilecek duruma gelmek, eli ekmek tutmak. 2. Büyümek, olgunlaşmak.

1875. **Pirge kol berüv.**
Doğru yolu bulmak, iman etmek, doğruya yönelmek.

1876. **Sakaldı koldan berüv.**
Olgun bir kişinin ar namus etmesi.

1877. **Sakilıkka kol saluv.**
Eli açık kimse olmak, cömert olmak.

1878. **Samsağan san kol.**
Güçlü ordu, birlik ve beraberlik duyguları güçlü olan millet.

1879. **Samsağan sarı kol.**
Güçlü ordu, birlik ve beraberlik duyguları güçlü olan millet.

1880. **Sıŋsığan kol.**
Çok kalabalık nüfusa sahip olan vatan.

1881. **Siŋbiruvge kol tiymev.**
İş sahibi olmak, bir işi yürütmek.
Oğan eŋ jakın *siŋbirüvge kolı tiymeytin* kazaktar jer jırtıp, şöp şabatındar, söytip jürip erteŋniŋ kamın koca oylaytıŋdar (Kenesbayev, 1977: 481).

1882. **Suvık kolın sukuv.**
Talan etmek, soygun yapmak, yağma etmek.
Bizdiŋ ulı otanğa s*uktırmaymız suvık kol* (Kenesbayev, 1977: 472).

1883. **Şaruva kol.**
İşe yatkın, hamarat.

1884. **Şeruv kol.**
Asker, ordu.
Kalın *şerüv kol* kanday, jalğız üyge koyıldı at, jer kayısa uranday, kakırık kan tatığan (Kenesbayev, 1977: 565).

1885. **Tağdırın kolına aluv.**
Geleceği görmek, geleceğini kendi kendine planlamak.

1886. **Tar jerde kol sozuv.**
Dara düşene yardım etmek, durumu bozulan adama destek vermek.
Tuvsıŋız, *tar jerde kol spozğan* ağaŋız, ayrılısıp, javğa jem bop kaytesizder (Kenesbayev, 1977: 494).

1887. **Tistegenniŋ avzında, ustağannıŋ kolında ketüv.**
Herkes tarafından yağmalanmak, önüne gelen alıp götürmek.

1888. **Tistegenniŋ avzında, ustağannıŋ kolında.**
Herkes tarafından yağmalanmak, önüne gelen alıp götürmek.

1889. **Tize bügip, kol kuvsırar jayı jok.**
Baş eğmek, yalvarmak, boyun eğmek, yalvararak istekte bulunmak.

1890. **Tömen kol katın.**
Kötü, edepsiz, ahlaksız kadın.

1891. **Tömen kol.**
Kalitesi kötü, kalitesiz, ucuz mal.

1892. **Ustağannıŋ kolında, tistegenniŋ avzında.**
Kimin eline geçerse onun olmak.

3. 23. Kökirek (''göğüs'') İle İlgili Deyimler

1893. **Er kökirek.**
Kendi dediğini doğru sanan insan, namusuna düşkün.

1894. **Kökiregi aşık.**
Bilge, tahsilli, okumuş insan.
Kökiregi aşık, köpke aşık, anık meniŋ kumarım (Kenesbayev, 1977: 270).

1895. **Kökiregi baylavlı.**
İlgi çekici hale getirmek, bir şeyi ezberlemek için şifrelemek.

1896. **Kökiregi bitev.**
Cahil, hiçbir şey umursamayan kişi.

1897. **Kökiregi javlı ösüv.**
Kahraman, cesur, yiğit bir şekilde yetişmek.
Kökiregi javlı össin dep, Kaşkan javdı kuvğızdım (Kenesbayev, 1977: 270).

1898. **Kökiregi kara.**
Cahil, bir şey bilmeyen, okuma yazması olmayan kişi.

1899. **Kökiregi karanğı.**
Cahil, bir şey bilmeyen, okuma yazması olmayan kişi.

1900. **Kökiregi kars ayrıluv.**
Endişe etmek, kaygılanmak, evhamlanmak.

1901. **Kökiregi közüv.**
Açık gözlü, uyanık, işini bilen kişi.

1902. **Kökiregimen kök tirev.**
1. Yüksek yer, çok yüksek. 2. Dediği çıkmak, söylediği gerçekleşmek.

1903. **Kökireginde otı bar.**
Cesur, hareketli kimse.

1904. **Kökireginde sayrap tur.**
Açık bir şekilde belli oluyor, ortada.

1905. **Kökiregi nurğa toluv.**
Düşüncesi artmak, daha iyi düşünür olmak.

1906. **Kökiregin kerüv.**
1. Gerilmek, yerinden kalkmak, gövdesini göstermek. 2. Kendini göstermek, kendini beğenmişlik taslamak.

1907. **Kökiregin köterüv.**
1. Gerilmek, yerinden kalkmak, gövdesini göstermek. 2. Kendini göstermek, kendini beğenmişlik taslamak.

1908. **Kökiregin küydirüv.**
Acı çekmek, kaygılanmak.

1909. **Kökiregin örtev.**
Acı çekmek, kaygılanmak.

1910. **Kökiregin tosuv.**
Baş göstermek.

1911. **Kökiregine konuv.**
Anlamak, bellemek, öğrenmek.
1912. **Kökiregine kuyuv.**
Anlamak, kavramak.

1913. **Kökiregine nan pisüv.**
Gururlanmak, kendini herkesten üstün görmek, kendisini övmek, kendisiyle gururlanmak, sevinmek.

1914. **Kökiregine tokuv.**
Anlamak, kavramak.

1915. **Kökiregine uyarlav.**
Anlamak, kavaramak.

1916. **Kökireginiŋ közi bar.**
Açık gözlü, uyanık, işini bilen kişi.

1917. **Kökiregi sanav.**
Cahil, hiçbir şey umursamayan kişi.

1918. **Kökiregi şerge toluv.**
Kaygılanmak, endişelenmek, panik yapmak.

1919. **Kökiregi taza.**
Açık gönüllü, sinesi herkese açık, iyi niyetli kişi.

1920. **Kökirek avruvı.**
Akciğer hastalığı, ince hastalık, verem.

1921. **Kökirek bitüv.**
Erkeklik dönemine girmek; ben bilirim, ben yaparım demek, kendini beğenmek, göğsü kabarmak.
Sodan keybir okuvı şala äyelderge *kökirek bitip*, ayak astınan şaypav minez tavıp ala koyadı (Kenesbayev, 1977: 271).

1922. **Kökirek kakuv.**
1. Sevinmek, gururlanmak, kendini beğenmek, göğsü kabarmak. 2. Hedefine ulaşmak, umduğunu bulmak.

1923. **Kökirek kerüv.**
1. Sevinmek, gururlanmak, kendini beğenmek, göğsü kabarmak. 2. Hedfine ulaşmak, umduğunu bulmak.

1924. **Kökirek körsetüv.**
Kendini üstün görmek, kendini beğenmek, göğsü kabarmak.

1925. **Kökirek köterüv.**
1. Sevinmek, gururlanmak. 2. Hedfine ulaşmak, umduğunu bulmak.

1926. **Kökirek közi aşıluv.**
Gönlü açılmak, düşünebilme gücü artmak.

1927. **Kökirekte sayrap turuv.**

Her zaman aklında olmak, göz önünde durmak.

1928. **Kör kökirek.**
Cahil, hiçbir şey umursamayan kişi.

1929. **Kur kökirekke saluv.**
Güç göstermek, çalım satmak.

1930. **Ör kökirek.**
1. Kibirli, gururlu. 2. İnatçı, dediğim dedik.

3. 24. Kömey (''boğaz'') İle İlgili Deyimler

Türkiye Türkçesindeki ''boğaz'' sözcüğü, Kazak Türkçesinde ''kömey, kemirdek'' şeklinde hem boğaz hem de gırtlak anlamında kullanılmaktadır.

1931. **Keŋ kömey.**
Hiç doymak bilmeyen, obur.

1932. **Kömeyi baykaluv.**
Ne demek istediği henüz söylemeden belli olmak.

1933. **Kömeyi bülkildev.**
1. Ustaca konuşabilmek. 2. Bir şey söylemek istemek. 3. Birisinden bir şey beklemek.

1934. **Kömeyi jıbırlav.**
Bir şeyi arzulamak.

1935. **Kömeyi jok.**
Akıcı konuşma yapan kimse, hitabetçi.

1936. **Kömeyi keŋ.**
Obur, açgözlü.

1937. **Kömeyinen bal tamuv.**
Güzel şarkı söylemek, güzel konuşmak.

1938. **Kömeyine tas tığıluv.**
1. Sesi çıkmamak, ses çıkarmamak. 2. Boğazında kalmak, yediği yaramamak.

1939. **Kömeyine tirelüv.**
Konuşamamak, duraksamak.

3. 25. Köt (''göt'') İle İlgili Deyimler

1940. **Köt aynalğış.**
Dönek kimse, işten kaytaran kişi.

1941. **Köt basar.**
Cirit atanları gözlemleyen kimse.

1942. **Köti aşıluv.**
Namusu gitmek, ayıplanacak duruma düşmek, götü açılmak, maskara olmak, rezil olmak.

1943. **Köti belgili.**
Durumu belli, malı az, fakir.

1944. **Köti bos.**
Dönek, ödlek, korkak.
1945. **Köti jerge tiymev.**
Koşuşturmak, götünün üstüne oturmamak, dinlenmemek.

1946. **Köti kızuv.**
Sinirlenmek, öfkelenmek, sinirden gözü hiçbir şey görmemek.

1947. **Köti kökten kelüv.**
Sanki gökten zembille inmiş gibi kibirli kimse.

1948. **Köti maylı.**
Zengin kimse, hali vakti yerinde kimse.

1949. **Kötimen bal aşuv.**
Akla ve mantığa uymayan tahminler yürütmek, bilgiçlik taslamak.

1950. **Kötin basuv.**
Birazcık dinlenmek, soluklanmak.

1951. **Kötin tiygizüv.**
Birazcık dinlenmek, soluklanmak.

1952. **Kötine karav.**
Haddini bilmek, götüne bakmak.

1953. **Kötine kıstırmav.**
Önem vermemek, dikkat ayırmamak.

1954. **Kötinen pısuv.**
Çok korkmak, korkudan ses çıkarmamak.

1955. **Köti şelektey boluv.**
Çok sevinmek, memnun olmak.

1956. **Köti şömey.**
Zayıflamak, halsizleşmek.

3. 26. Köz (''göz'') İle İlgili Deyimler

1957. **Ak köz erlik.**
Etrafını görememek.
Osınan keyin janjal dese, janı kirip koya beretin äşeyindegi *ak köz erligine* basıp, kolındağı juvan doyıtdı, köken sığımdap kısa tüsti (Kenesbayev, 1977: 24).

1958. **Ak köz.**
Cahil, okuma yazma bilmeyen.
Okığan biler är sözdi, nadanday bolmas *ak közdi* (Kenesbayev, 1977: 24).

1959. **Akıl közben bakuv.**
Derin derin düşünmek, anlamak, kavramak, akıl gözüyle görmek.

1960. **Akıl közimen karav.**
Derin derin düşünmek, anlamak, kavramak, akıl gözüyle görmek.

1961. **Aktı köz.**
1. Alaca göz, beyazı siyahından fazla olan gözler. 2. Kızgın bakış, öfkeli bakış.

1962. **Ala köz.**
1. Beyazı siyahından fazla olan göz. 2. Kızgın bakış.
Üy işinen şekara jasap, eki semyanı *ala köz* kılıp, şaykastırıp koydı (Kenesbayev, 1977: 30).

1963. **Ala köz kıluv.**
Dargın olmak, küsmek, arası açık olmak.

1964. **Ala közdek jasav.**
Dargın olmak, küsmek, arası açık olmak.

1965. **Ala közimen atuv.**
Beğenmemek, hoşlanmamak, dost gözüyle görmemek.

1966. **Ala közimen karav.**
Beğenmemek, hoşlanmamak, dost gözüyle görmemek.

1967. **Alğa köz saluv.**
İleriye göz atmak, geleceği sezinlemek, geleceği yorumlamak.

1968. **Alıksa köz jiberüv.**
Uzaklara bakarak düşünmek, başarıda çok uzakları hedef almak.
Köz jibersem alısaka, köpti kördim degenim, köp zarıkkan el eken (Kenesbayev, 1977: 40).

1969. **Aş köz.**
Obur, aç gözlü kimse.
Tamakka derbirsiz *aş köz* adamnan kuday saktasın (Kenesbayev, 1977: 73, 473).

1970. **Aş közdenüv.**
Yemek aramak, aç kalmak.
Tek sınık müyiz kara sıyır anaday jerde *aş közdene* karap, telmirip tur (Kenesbayev, 1977: 73).

1971. **Aşık közben karav.**
Açık gözlü olmak, işte aklını kullanarak hareket etmek.
Bar jamnşılıkka *aşık közben anıktap karavdan* baska şara jok (Kenesbayev, 1977: 74).

1972. **Avzın aşıp közin jumuv.**
1. Ağzına geleni söylemek, ağzını açıp gözünü yummak. 2. Hayran kalmak, ağzı açık kalmak.

1973. **Ay dese avzı bar, kün dese közi bar.**
Çok güzel olmak, yakışıklı olmak.
Balası suluv, *ay dese avzı, kün dese közi bar* (Kenesbayev, 1977: 17).

1974. **Ay dese avzı jok, kün dese közi jok.**
Çok güzel olmak, yakışıklı olmak.

1975. **Äkeŋniŋ köz kunı bar ma.**
Babanın parası var mı, neyine güveniyorsun.

Korabay entelep kelip akırıp jiberdi: *Äkeŋniŋ köz kunı bar ma* edi? Men Korabay... –Dedi (Kenesbayev, 1977: 81, 406).

1976. **Äkeŋniŋ köz küni kaldı ma.**
Babanın parası var mı, neyine güveniyorsun.
1977. **Äkesin közine körsetüv.**
Şeytanından buldu, Allah cezasını verdi.

1978. **Badana köz.**
İri göz, büyük göz.
Bügilgen *badana köz*, minsiz süyrik, almaydı kanatsızdı kaptalına, jüytkize köz ilespes sağım jüyrik (Kenesbayev, 1977: 88).

1979. **Bakıttıŋ közi sokır.**
Baht denen kimseyi ayırt edemez.
Bolsıŋ Karataz! –Oy, kuday-ay! *Bakıttıŋ da közi sokır* eken ğoy, -dedi Ray (Kenesbayev, 1977: 91).

1980. **Bas jarıp köz şığarıp baruv.**
Başına buyruk takılmak, kendi bildiğini okumak, kimseyi dinlememek.

1981. **Bas jarıp, köz şığarıp barav.**
Hiç kimseyi dinlememek, kendi bildiğini okumak, kendi bildiğini yapmak.

1982. **Bas-ayağına köz jetpey.**
Başına sonuna göz yetmiyor, uçsuz bucaksız yer.

1983. **Bas-ayağına köz jügirtüv.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak, baştan ayağa göz gezdirmek.

1984. **Bas-ayağına köz karav.**
İnsanı tepeden tırnağa incelemek, bakmak.

1985. **Bası-közine karamav.**
Hesabını yapamamak, iyiyi kötüyü birbirinden ayırt edememek, duygularına kulak vermemek.

1986. **Basın jarıp, közin şığaruv.**
Başını yarıp gözünü çıkarmak, bir işi bozmak, kaş yapayım derken göz çıkarmak.

1987. **Baska, közge töpelev.**
Himayesi altına almak, gücüyle zabtetmek, yumruk atmak, dövmek.

1988. **Bas-köz boluv.**
Koruyuculuk yapmak, anne babalık yapmak.

1989. **Bas-köz demey.**
Canını hiçbir şeyden esirgememek.
Üydiŋ esigine şeginip kele jatkan Kämeş artına turğan uzın köcevge kolı tiygenin sezdi de, şapşaŋ köterip alıp, *bas-köz demey*, alıp adamğa siltep kaldı (Kenesbayev, 1977: 96).

1990. **Bir közinen kan bir közinen jas akuv.**
Aşırı bir şekilde ağlamak.
Jandıbatır kärilik basıp, onıŋ üstine balasınıŋ kayğısı kosılıp, *bir közinen kan, bir közinen jas ağıp* otırğan äke-şeşesin köredi (Kenesbayev, 1977: 134).

1991. **Düniyege közi toymav.**
Dünya malına gözü doymamak, aç gözlü olmak.

1992. **Duşpan közi.**
Başkasına sır vermemek için yapılan hareket.
Bügin köpke *duşpan közi* bolsa da, bundaylık azamatka ayanış kerektigin ayttı (Kenesbayev, 1977: 151).

1993. **Eki közdiŋ biri.**
En yakın, dost, akraba gibi görülen kimse.

1994. **Eki közdiŋ birindey.**
Bir insanın en yakın dostu.
En jakını, tuvıskanday köretin adamı; bavırı; dosı. *Eki közdiŋ birndey*, eki talay jer bolsa, men edim kiymas egiziŋ (Kenesbayev, 1977: 158).

1995. **Eki közdiŋ şarası.**
Gözün yuvası.
Altın şını kesedey *eki köziniŋ şarası* (Kenesbayev, 1977: 158).

1996. **Eki közi adlında.**
Gözünü önüne dikmek.
Äbdirahmannıŋ *eki közi aldında*. Aldımızda jüz sarjan şamasında Esimbektiŋ üyi tur. Birak Şuğa körinbeydi (Kenesbayev, 1977: 158).

1997. **Eki közi alayuv.**
Korkmak, gözleri fal taşı gibi açılmak.

1998. **Eki közi aspanda.**
1. Şaşırmak, şaşırarak etrafa bakınmak. 2. Kibirlenmek, kendisini üstün görmek.

1999. **Eki közi jer barav.**
Gözlerini dikmek, çok dikkatli bakmak.

2000. **Eki közi ottay januv.**
Gözleri parlamak.

2001. **Eki közi şarasınan atızday boluv.**
Aşırı bir şekilde korkmak, yüreği ağzına gelmek.

2002. **Eki közi şarasınan şıkuv.**
Çok korkmak, şaşırmak, ne yapacağını bilememek, gözleri yuvalarından fırlamak.

2003. **Eki közi suv karanğı.**
Gözü görmeyen, kör.
Özine kattı unağan küyşiniŋ birevin alıp kaldı. Onıŋ *eki közi suv karanğı* eken (Kenesbayev, 1977: 158).

2004. **Eki közi tört boluv.**
Hasretle beklemek, dört gözle beklemek, özlemek.
Süyengen kızıl tilge şın sorlı öziŋ, Kalmaktay kolğa tüsken ıktiyarsız, *tört bolar kulğa barsaŋ eki köziŋ* (Kenesbayev, 1977: 158).

2005. **Eki közin kan basuv.**

Öfkesi taşmak, çok kızmak, gözünü kan bürümek.

2006. **Eki közin şart jumuv.**
Hiçbir şey görmek istememek.

2007. **Eki köziniŋ biri.**
Bir insanın en yakın dostu.

2008. **Esik közi.**
Kapının iki tarafındaki duvar, eşik.

2009. **Esik közinde.**
Evin eşiğinin karşısında olmak.
Keliŋiz ağay, beri kele beriŋiz! –Dep Sävle *esik közinde* turıp kalğan Oljayğa karap edi, betinde şirkevi bar ma, kalay ol törge bas berse şığar emes (Kenesbayev, 1977: 169).

2010. **Eski köz.**
1. Sırdaş, dost. 2. İhtiyar.

2011. **İneniŋ közinen ötkendey.**
Açık gözlü, uyanık, nerede ne yapacağını bilen kişi.

2012. **İstiŋ közin bilüv.**
İşin püf noktasını bilmek.

2013. **İstiŋ közin tapuv.**
İşin püf noktasını bilmek.

2014. **İynenin közinen ötkendey.**
İğnenin gözünden geçmiş gibi, becerikli, pişkin, açıkgöz.

2015. **İynenin közünen ok ötküzüv.**
İğnenin deliğinden ok geçirmek, keskin nişancı.

2016. **Jaltaŋ köz boluv.**
Yalvarmak, istekte bulunmak.
Sol jaksılık burın naşar, kedey küninde maŋındağı maldı juvan avıldarğa *jaltaŋ köz boluvşı* edi (Kenesbayev, 1977: 179).

2017. **Jamalına köz almasuv.**
Sevimli çehre, güzel yüz.

2018. **Jaman közben karav.**
Beğenmemek, hoşlanmamak.
Jaman közben karadı, unatpadı. Jaman *jaman közben karadı* Vadim sonda, ertip jürgen ekevge baydı jolda (Kenesbayev, 1977: 179).

2019. **Janı közine körinüv.**
Çok korkmak, sıkıntıya düşmek.

2020. **Janın közine körsetüv.**
Çok sıkıştırmak, canını alırcasına rahatsız etmek.

2021. **Jasık köz.**
İfadesiz göz, boş gözler.

2022. **Javdır köz.**
Güzel göz, berrak göz.

2023. **Jıppık köz.**
1. Kirpiklerini sık sık açıp kapamak. 2. Yalandan sessiz durmak.

2024. **Jirenişti közben karav.**
Küs, araları açık olmak.
Osınan keyin ol mağan it tiygen tabaktay *jiyrenişti közben karaydı*, -dep, sözin tamam etti (Kenesbayev, 1977: 203)

2025. **Jiti köz.**
Açıkgöz.
Äskeri adamnıŋ *jiti közi* küzgi koŋırkay jer reŋinde äreŋ baykalatın, jaksı tasalanğan zeŋbirekterdi baykadı (Kenesbayev, 1977: 225).

2026. **Jüzik közinen ötkendey.**
1. Güzel, hoş. 2. Hızlı, hareketli.

2027. **Kandı köz.**
1. Keskin gözlü, iyi nişancı, attığını vuran kişi. 2. Kötü niyet, kötü düşünce.

2028. **Kara köz.**
Güzel göz, berrak göz, simsiyah göz, boyu posu yerinde olan genç kız.
Kara köz, iymek kas, karasa jan toymas (Kenesbayev, 1977: 324).

2029. **Karakat köz.**
Parlak siyah gözler.

2030. **Karakat közdi.**
Son derece güzel kadın, boylu poslu kadın.

2031. **Karakattay köz.**
Son derece güzel kadın, boylu poslu kadın.

2032. **Käri köz.**
İhtiyar göz, hayatta birçok şeyi görmüş geçirmiş kimse, ak sakal.

2033. **Kas pen közdiŋ arasında.**
Kaş ile göz arasında, çabuk, anında, hemen.

2034. **Kası-közi kiyıluv.**
Yüzü güzel, eli ayağı düzgün olmak.

2035. **Kası-közin töŋkerüv.**
Nazlanarak gülümsemek.

2036. **Kırağı köz.**
Etrafını kolaçan eden, gözleyen, kontrol eden kişi.
Kırağı köz kalğıp ketti, degizbe, jav tumsığın şepke jakın engizbe (Kenesbayev, 1977: 374).

2037. **Kıran köz.**
Keskin gözlü, hemen farkeden kimse.

2038. **Kıran közdi.**
Keskin gözlü, hemen farkeden kimse.

2039. **Kızıl köz päle.**
İftiracı, kara çalan kişi.
Meniŋ biletinim –kälen *kızıl köz päle.* Öziŋniŋ tınıştığıŋdı oylasaŋ, onımen kayta tatuv bol (Kenesbayev, 1977: 370).

2040. **Kızıl köz.**
İftiracı, dedikoducu, kötü kimse.

2041. **Kirpik astınan köz tastav.**
Saklanarak bakmak, gizlenerek bakmak.

2042. **Kiyaza köz saluv.**
Uzaklara bakmak, geleceği düşünmek, geleceğin hesabını şimdiden yapmak.

2043. **Kiyğa köz saluv.**
Geleceği düşünmek, uzakları hedeflemek.

2044. **Kiyık köz.**
Çelik göz.

2045. **Kiysabına köz jetpey.**
Haddi hesabı yok, çok fazla olmak, pek çok, hesapsız.

2046. **Koy köz.**
Güzel büyük kahverengi göz.

2047. **Koy közdi.**
Güzel büyük kahverengi göz.

2048. **Kögen köz.**
Çocuk, genç.
Kögen közdi kosaktap, kalay kiyip beremiz (Kenesbayev, 1977: 252).

2049. **Kögen közdenüv.**
Gözünü ayırmamak, gözünü dikip bakmak, bir şey umarcasına bakmak.

2050. **Kök örim, ögen köz.**
Gençlik zamanı, çocukluk zamanı.

2051. **Kökesin közine körsetüv.**
Cezası neyse vermek, cezasını çektirmek.

2052. **Kökirek közi aşıluv.**
Gönlü açılmak, düşünebilme gücü artmak.

2053. **Köne köz.**
Çok yaşamış, çok şeyi görmüş ihtiyar kimse.

2054. **Köneniŋ közi.**
Tarihe şahit olan, geçmişin şahidi olan kimse.

2055. **Köŋil kazı, köz tarazı.**
İyi niyetli olmak, doğruluktan ayrılmamak.

2056. **Köŋildegi mundı aytıp, közdegi jastı tıyuv.**
Avutmak, teselli etmek için konuşmak

2057. **Köŋilge salkın, közge jat.**
İnsana zararlı olan eşyalar için söylenir.
Bir karağannan-ak mola ekendigi baykaladı: *köŋilge salkın, közge jat* (Kenesbayev, 1977: 275).

2058. **Kör közin aşuv.**
Gözünü açmak.

2059. **Körer közge.**
Göz önünde, ortada.
Ayşanıŋ *körer közge* jar astında kalıp bara jatkanı jannıŋ bärin bezektetti (Kenesbayev, 1977: 283).

2060. **Körer taŋdı közimen atkızuv.**
Gece boyu hiç uyumamak, sabaha kadar uyanık durmak, gece boyunca gözünü kapatmamak.

2061. **Körgennen köz akı aluv.**
Değersiz olsa dahi istemek.

2062. **Körgenniŋ közi toyğanday.**
Gözü doyana kadar, istediği kadar.
Körgenniŋ közi toyğanday, toptı ortadan oyğanday. Butağına şınardıŋ Kündi äkel ilip koyğanday (Kenesbayev, 1977: 282).

2063. **Köringenge köz süzüv.**
Gözünü ayırmamak, gözünü dikip bakmak, bir şey umarcasına bakmak.
Köringenge köz süzgen älde kanday deme. Kebek: şınımdı aytsam, tüsiner dep kelem (Kenesbayev, 1977: 284).

2064. **Köringenge köz türtki boluv.**
Kötü diye tanınmak, kötü diye adı çıkmak.

2065. **Köz adlında.**
Görünür yerde, gözle görülebilen yerde, göz önünde.

2066. **Köz akı aluv.**
Baktığı için ücret almak.

2067. **Köz alartısuv.**
Düşmanlık çekişmek, öç almak.
Ya körse kızarlık kılıp, *köz alartıspak* layık pa (Kenesbayev, 1977: 252).

2068. **Köz alartuv.**
1. Soğuk bir ifadeyle bakmak. 2. Başkalarının mallarına göz dikmek.

2069. **Köz aldav.**
Göz boyamak, birini kandırmak, aldatmak.
Börene emes, böşke emes, *köz aldağan* bir elek (Kenesbayev, 1977: 252).

2070. **Köz aldına elestev.**
Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2071. **Köz aldına kelüv.**
Hatırlamak, göz önüne gelmek.

2072. **Köz aldınan ketpev.**

Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2073. **Köz aldınan ötkizüv.**
Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2074. **Köz aldında turuv.**
Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2075. **Köz almav.**
Gözünü bir yerden hiç ayırmamak, bir yere devamlı bakmak.

2076. **Köz asıp asıruv.**
Gözden kaybolmak, ortalıkta görünmez olmak.

2077. **Köz asıp ketüv.**
Gözden kaybolmak, ortalıkta görünmez olmak.

2078. **Köz aşıp, jürek juvav.**
Gönlünü uyandırmak, gönlü bilinçlendirmek.

2079. **Köz aşkızbav.**
1. Göz açtırmamak, fırsat vermemek. 2. Rahat vermemek, huzursuz etmek.

2080. **Köz aşpav.**
Kurtulamamak, rahatlığa kavuşamamak.
Ospanmen Smağul alısuv men töbelesüvden *köz aşpadı* (Kenesbayev, 1977: 253).

2081. **Köz astımen bakuv.**
Gözünün ucuyla, fark ettirmeden bakmak.

2082. **Köz astımen karav.**
Gözünün ucuyla, fark ettirmeden bakmak.

2083. **Köz aştırmav.**
1. Göz açtırmamak, fırsat vermemek. 2. Rahat vermemek, huzursuz etmek.

2084. **Köz aşuv.**
1. Gözü açılmak, hayatı anlamak, hayatı tanımak. 2. Kendi işini yapabilecek duruma gelmek. 3. Bir işin önü açılmak, bir işin kolayı bulunmak. 4. İlim tahsil etmek.

2085. **Köz avdarmav.**
Gözünü ayırmamak, dikkatli ve uzun uzun bakmak.

2086. **Köz ayırmav.**
Gözünü ayırmamak, dikkatli ve uzun uzun bakmak.

2087. **Köz baylanuv.**
Karanlık basmak, akşam olmak.

2088. **Köz baylav.**
Kandırarak etkilemek, tuzağa düşürmek.

2089. **Köz baylavşı.**
Sahtekar, göz boyan, düzenbaz, dalevereci.

2090. **Köz boluv.**

Göz kulak olmak, sahip çıkmak.
Bizdiŋ malğa *köz bolatın* kisimiz jok degen sayın Eŋliktiŋ takatı kalmaydı (Kenesbayev, 1977: 253).

2091. **Köz boyav.**
Kandırmak, yalan söylemek, gözünü boyamak.
Köz boyap raport bergen –zälimder me (Kenesbayev, 1977: 253).

2092. **Köz boyavşı.**
Dalevereci, sahtekar, göz boyayan, insanları kandıran kişi.
Jaksı körse moldanı *köz boyavşı*, zulım dep, köpşilik nege karğağan (Kenesbayev, 1977: 253).

2093. **Köz bukasın körsetüv.**
Ters ters bakmak, korkutmak, düşmanca bakmak.
Zorka burıştağı kara savlıkka da *köz buksın körsetken* (Kenesbayev, 1977: 253).

2094. **Köz ilespev.**
Çok çabuk, tez, çarçabuk hareket etmek.

2095. **Köz ilmev.**
Göz kırpmamak, hiç uyumamak.

2096. **Köz itiri.**
Hayatta, hali vakti yerinde.

2097. **Köz janarı suvaluv.**
1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Bir ayağı çukurda olmak, ölmek üzere olmak.

2098. **Köz janarınıŋ uvıtın töküv.**
Gözünü ayırmadan bir yere uzun uzn bakmak, gözünü dikip bakmak.

2099. **Köz jası bulak boluv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2100. **Köz jası jeŋ bermev.**
Cezasını çekmek.

2101. **Köz jası kabıl boluv.**
Diliği kabul olmak, dilediğini elde etmek, duası kabul olmak.

2102. **Köz jası kabıl boluv.**
Göz yaşlarını faydasını görmek, sonunda dileklerine kavuşmak.

2103. **Köz jası köl boluv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2104. **Köz jasın bulav.**
Çok ağlamak, iki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2105. **Köz jasın iyüv.**
Dileği kabul olmak, dilediğini elde etmek, duası kabul olmak.

2106. **Köz jasın köl kıluv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2107. **Köz jasın köl kıp jılav.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, bardaktan su boşanırcasına göz yaşı dökmek.

2108. **Köz jasın körüv.**
Dileği kabul olmak, dilediğini elde etmek, duası kabul olmak.

2109. **Köz jasın tıyıluv.**
1. Ağlamasını kesmek, susmak. 2. Kaygıdan kurtulmak, rahatlamak, huzura eişmek.

2110. **Köz jasın tıyuv.**
Ağlamasını kesmek, susmak. 2. Kaygıdan kurtulmak, rahatlamak, huzura erişmek.

2111. **Köz jas töküv.**
Göz yaşı dökmek, çok ağlamak.

2112. **Köz jasına kaluv.**
İhanete uğramak, ağlamak.

2113. **Köz jazbav.**
1. Niyetinden vazgeçmemek, takip etmek, gözden kaçırmamak 2. Göz ayırmamak, bir yere uzun uzun bakmak.

2114. **Köz jazdıruv.**
Yolunu kaybettirmek, niyetinden vazgeçirmek, şaşırtmak.

2115. **Köz jazıp kaluv.**
Niyetinden vazgeçmek, yolunu değiştirmek, beklenmedik anda ayrılmak, kaybetmek.

2116. **Köz jeter jer.**
Göz ile görülebilen yer, yakın yer.

2117. **Köz jetetiŋ jer.**
Göz ile görülebilen yer, yakın yer.

2118. **Köz jetkisiz jer.**
Ulaşılması çok zor olan yer, uzak yer.

2119. **Köz jetkisiz.**
Gözün alamayacağı kadar uçsuz bucaksız yer.

2120. **Köz jetkizgisiz.**
Uçsuz bucaksız, çok geniş yer.

2121. **Köz jetpes.**
1. Ucu bucağı yok, çok büyük, çok uzak yer, ulaşılması zor olan yer. 2. Derin derin düşünmek, arzulamak, yorum yapamamak, tahmin edememek.

2122. **Köz jetpestey.**
1. Ucu bucağı yok, çok büyük. 2. Derin derin düşünmek, arzulamak.

2123. **Köz jetpey.**
Akıl erdirememek, tahmin yüretememek.

2124. **Köz jiberüv.**
Etrafına bakmak, göz atmak.

2125. **Köz jok batır.**
Gözü kara, cesaretli, kahraman kişi.

2126. **Köz jumbay.**
Göz yummadan, ne olursa olsun.

2127. **Köz jumbayğa saluv.**
1. Bir işi elinden geldiği kadar yaparak sonucuna razı olmak, tevekkül etmek. 2. Bir iş yapmasını bilmeyen, beceriksiz kişi.

2128. **Köz jumuv.**
1. Görmezlikten gelmek, göz yummak. 2. Karar vermek, başlamak. 3. Ölmek, gözleri kapanmak, öbür dünyaya göçmek.

2129. **Köz jügirtüv.**
Göz gezdirmek, gözleriyle etrafa bakınmak.

2130. **Köz kadav.**
1. Çok dikkatli bakmak, delercesine bakmak. 2. Bir şeylere sahip olmak istemek.

2131. **Köz karakuv.**
Okumuş, kültürlü, saygın kişi.

2132. **Köz karıktıruv.**
Güneşe bakamamak, gözü kamaşmak.

2133. **Köz kıluv.**
1. Görmesine, bakmasına izin vermek. 2. Korumaya almak, güvenlik altına almak.

2134. **Köz kırın saluv.**
1. Yardım etmek, yardımlaşmak, destek olmak. 2. Göz ucuyla bakmak. 3. Önem vermek, değer vermek, göz kulak olmak.

2135. **Köz kırın tastav.**
1. Yardım etmek, yardımlaşmak, destek olmak. 2. Göz ucuyla bakmak. 3. Önem vermek, değer vermek, göz kulak olmak.

2136. **Köz kırına aluv.**
İzlemek, dikkat etmek, kontrol etmek, takip etmek.

2137. **Köz kıspağı bar.**
Kurnazlık, hilekarlık etmek.

2138. **Köz kıspayı bar.**
Kurnazlık, hilekarlık etmek.

2139. **Köz kıstı, barmak bastı.**
Gizlice alışveriş yapmak.

2140. **Köz kısuv.**
1. Gözü ile işaret etmek. 2. Kurnazlık etmek.

2141. **Köz kiyığı tüsüv**.
Gözünün ucuyla bakmak, hafiften bakmak.

2142. **Köz kiyığımen karav.**
Çaktırmadan bakmak, gözünün ucuyla bakmak.

2143. **Köz kiyığın saluv.**
Gözünün ucuyla bakmak, hafiften bakmak.

2144. **Köz kiyığın tastav.**
Gözünün ucuyla bakmak, hafiften bakmak.

2145. **Köz kiyığın tiküv.**
Yan bakmak, dikkatli bakmak.

2146. **Köz kiymav.**
1. Vermek istememek, cimrilik etmek. 2. Dayanamamak, vicdanı müsaade etmemek.

2147. **Köz kızartuv.**
Çok özlemek, hasret çekmek, çok istemek, arzulamak.

2148. **Köz körüv.**
Birbirini bilmek, tanımak.

2149. **Köz körim jer.**
Göz ile görülebilen yer, yakın yer.

2150. **Köz körmes jer.**
Ulaşılması çok zor olan yer, uzak yer.

2151. **Köz körmes, kulak estimes jer.**
Ulaşılması çok zor olan yer, uzak yer.

2152. **Köz kumarı kanuv.**
Doya doya bakmak.

2153. **Köz kunı kaluv.**
Tek kalmak.

2154. **Köz kurğatuv.**
Ağlamasını kesmek, susmak, gözleri kurumak.
Köz kurğatıp eki kart, arsalanıpsüyegi, kelseŋ kağıp iyegi, süyevim tıŋda er dedi (Kenesbayev, 1977: 257).

2155. **Köz kuvanış.**
Gözü doymak, bol bol bakmak.
Ata-anağa *köz kuvanış*, aldına alğan erkesi, kökiregine köp jubanış, Güldenip oy ölkesi (Kenesbayev, 1977: 257).

2156. **Köz kuyrığımen karav.**
Çaktırmadan bakmak, gözünün ucuyla bakmak.

2157. **Köz mayın ağzuv.**
1. Çok üzülüp ağlamak, duygulanmak, kendini tutamamak. 2. Çok emek vermek, çok çalışmak.

2158. **Köz mayın tavısuv.**

1. Çok üzülüp ağlamak, duygulanmak, kendini tutamamak. 2. Çok emek vermek, çok çalışmak.

2159. **Köz maylanuv.**
Gözü doymak.
2160. **Köz mölşeri.**
Göz kararı, göz terazisi, göz ölçüsü ile.

2161. **Köz mölşermen.**
Göz kararı, göz terazisi, göz ölçüsü ile.

2162. **Köz moyın tavısuv.**
Göz nuru dökmek.

2163. **Köz ötüv.**
Göz değmek, nazar değmek.

2164. **Köz oydım.**
Avıl janındağı muz aydıŋ *köz oydım* oyıktarğa (Kenesbayev, 1977: 258).
Göz gibi oyuk oyuk yer.

2165. **Köz şağılısuv.**
Bir insanın gözüne doğrudan bakamamak.

2166. **Köz şalım jer.**
Göz ile görülebilen yer, yakın yer.

2167. **Köz saluv.**
1. Dikkatli bakmak, göz dikmek. 2. Yardım etmek, yardımlaşmak.

2168. **Köz şarası.**
Göz yuvası, göz yeri.

2169. **Köz şırımın aluv.**
Çok az uyuya kalmak, mızganmak, kestirmek, hafiften dinlenmek.

2170. **Köz suğın kadav.**
Gözünü ayırmadan bir yere uzun uzn bakmak, gözünü dikip bakmak.

2171. **Köz sürinev.**
1. Çok, bol bol, göz yanılırcasına çok. 2. Güzelliğinden dolayı gözü yanılmak.

2172. **Köz süzüv.**
Göz süzmek, gözünü süzdürerek bakmak.

2173. **Köz taldırıp, köŋil kaldıruv.**
Özlem çekmek, hasret çekmek.

2174. **Köz taluv.**
Yorulmak, halsiz kalmak, takatsiz kalmak, dermanı kesilmek.

2175. **Köz tandayuv.**
Güzellikler karşısında gözün doyuma ulaşması, gözün gülmesi.

2176. **Köz tanıs.**
Hep gördüğü ancak tanımadığı insan, göz aşinalığı.

2177. **Köz tartarlık.**
Göz alıcı, çekici.

2178. **Köz tartav.**
Dikkatini vermek, ilgi çekmek.

2179. **Köz tasalap.**
Gözü bir an ayırmak, gözünü almak.

2180. **Köz tastav.**
Gözünün ucuyla bakmak, hafiften bakmak.

2181. **Köz tigiş.**
Engele rastlamak, zorluk sıkıntı çekmek.

2182. **Köz tiküv.**
1. Çok dikkatli bakmak, delercesine bakmak. 2. Bir şeylere sahip olmak istemek.

2183. **Köz tiyüv.**
Göz değmek, nazar değmek.

2184. **Köz toktatuv.**
İyice bakmak, dikkatini vermek.

2185. **Köz toymav.**
1. Baktıkça ilgisini çekmek. 2. Gözü doymamak, kanaat etmemek.

2186. **Köz türtki boluv.**
Göze görünmek, devamlı göze çarpmak.

2187. **Köz türtki etüv.**
Göze görünmek, devamlı göze çarpmak.

2188. **Köz türtki kıluv.**
Göze görünmek, devamlı göze çarpmak.

2189. **Köz türtkisiz.**
Zifiri karanlık, çok karanlık.

2190. **Köz tutıp otır.**
Takip etmek, izlemek, gözlemek.

2191. **Köz uşına ketüv.**
Uzaklara gitmek, gözlerden uzaklaşmak.

2192. **Köz uşında.**
Uzaklarda, ırak yerlerde, ulaşılamayacak kadar uzak olan yerlerde.

2193. **Köz uykıda, k…i buharda.**
Uyuyan insanın hiçbir şeyden haberi olmaz, uyuyan insan yarı ölü gibidir.

2194. **Köz uykuğa ketkende, k…i buharğa ketev.**
Uyuyan insanın hiçbir şeyden haberi olmaz, uyuyan insan yarı ölü gibidir.

2195. **Közayım boluv.**
Özlediği beklediği insan geldiği için sevinmek, gözü aydın olmak.

2196. **Közbe şoluv.**

Çabuk göz atmak, sağ sola bakınmak.

2197. **Közben atuv.**
Ters ters bakmak, korkutmak, düşmanca bakmak.

2198. **Közben işip-jev.**
Göz ile yiyip bitirmek, işi gözüyle yapmak.

2199. **Közben jev.**
Göz ile yiyip bitirmek, işi gözüyle yapmak.

2200. **Közben körgen anık, kulakpen estigen tanık.**
Gözle görülen gerçek, kulakla duyulan yalan.

2201. **Közben şoluv.**
Göz ile bakmak, etrafı gözetlemek, göz gezdirmek, incelemek.
Közben şolıp egin orğan alanıŋ, Äbiş penen tur baskarma kara murt (Kenesbayev, 1977: 253).

2202. **Közden bir-bir uşuv.**
Birdaha görünmemek üzere gitmek, kaybolmak.

2203. **Közden bulbul uşuv.**
Birdaha görünmemek üzere gitmek, kaybolmak.

2204. **Közden eki eli tasa kılmav.**
Elini soğuk sudan sıcak suya sokturmamak.

2205. **Közden ğayıp boluv.**
Göz açıp kapayıncaya kadar ortadan kaybolmak, kısa bir sürede kaybolup gitmek.

2206. **Közden jası burşaktav.**
Gözlerinden yaşlar akmak, ağlamak.

2207. **Közden jok boluv.**
Gözden kaybolmak.

2208. **Közden nur tayuv.**
Kör olmak, görmez olmak.

2209. **Közden salmay.**
Yabancı görmemek, dışlamamak.

2210. **Közden tasa boluv.**
Göz açıp kapayıncaya kadar ortadan kaybolmak, kısa bir sürede kaybolup gitmek.

2211. **Közden tasa kılmav.**
Rahat bırakmamak, huzurunu kaçırmak.
Kalen Raydı *közinen tasa kılmay* jür edi (Kenesbayev, 1977: 255).

2212. **Közdi aluv.**
1. Alımlı olmak, herkes tarafından bakılmak. 2. Sevimli görünmek.

2213. **Közdi aşıp-jumğanşa.**
Kaş ile göz arasında, çok kısa bir sürede, göz açıp kapayıncaya kadar.

2214. **Közdi aşısımen.**

1. Uykudan uyanıldığı an. 2. Yeni doğan çocukların aklı yerleşmeye başladığı an.

2215. **Közdi jumıp jiberev.**
Gözünü yumup göndermek, gidenin arkasından üzülmemek, ağlamamak.

2216. **Közdi jumuv.**
Hiçbir şeye bakmamak, hiçbir şeyi hesaba katmamak.

2217. **Közdi şel kaptav.**
Cahil olmak, bilinçsiz davranmak, bir işi bilmemek.

2218. **Közdi tars jumuv.**
Gözünü yumup göndermek, gidenin arkasından üzülmemek, ağlamamak.

2219. **Közdiŋ ak pen karaşığınday.**
En çok değer verdiği kişi, en iyisi.

2220. **Közdiŋ bolatın saluv.**
Başka birine ait olan bir mala göz dikmek.

2221. **Közdiŋ jasın bulav.**
Göz yaşı dökmek, çok ağlamak.

2222. **Közdiŋ jasın köl etüv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, çok ağlamak.

2223. **Közdiŋ jasın köl kıluv.**
Göz yaşı dökmek, çok ağlamak.

2224. **Közdiŋ jasın köldetüv.**
Göz yaşı dökmek, çok ağlamak.

2225. **Közdiŋ jasın sel etüv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, çok ağlamak.

2226. **Közdiŋ jasın töküv.**
Göz yaşı dökmek, çok ağlamak.

2227. **Közdiŋ jasınday.**
1. Tap taze, pırıl pırıl. 2. Çok az, işe yaramayacak kadar az.

2228. **Közdiŋ javın aluv.**
1. Alımlı olmak, herkes tarafından bakılmak, güzelliği ile dikkat çekmek. 2. Sevimli görünmek.

2229. **Közdiŋ karası.**
Göz karası.

2230. **Közdiŋ karaşığınday saktav.**
Malına gözü gibi bakmak, sahip çıkmak, kıymetini bilmek.

2231. **Közdiŋ kurtın jev.**
Kendisine imrendirmek, gıpta ettirmek.

2232. **Közdiŋ şırımın aluv.**
Çok az uyuya kalmak, mızganmak, hafiften dinlenmek.

2233. **Közge almav.**
Göze alamamak, cesaret edememek.
Şeşesiniŋ kayısınan ba, älde, jeke üyrengendikten be, birevdin adam eken dep *közge almadı* (Kenesbayev, 1977: 253).

2234. **Közge bitken süyeldey.**
Göze çirkin gözükmek, göze batmak.

2235. **Közge elestev.**
Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2236. **Közge iliküv.**
1. Göze çarpmak, görünmek. 2. Toplum içinde çok iyi tanınmak.

2237. **Közge ilinüv.**
1. Görünmek, ortaya çıkmak. 2. Toplum içinde iyi insan olarak tanınmak.

2238. **Közge ilmev.**
Dikkate almamak, önem vermemek, kaliye almamak.
Temir osında kelip, seni surastırıp jürgen körinedi. Senen baskanı *közine iletin* emes, -dedi Perizat Sävlege (Kenesbayev, 1977: 254).

2239. **Közge ıstık körinüv.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2240. **Közge jılı körinüv.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2241. **Közge jılpın, sırtka kılpın körinüv.**
Gerçek olmayan, boyalı iken güzel görünen ama gerçekte çirkin olan.

2242. **Közge kağıs jer.**
Göz ile görülemeyen uzak yer.

2243. **Közge kamşı tiyegendey.**
Göz dağı vermek, korkutmak.

2244. **Közge koraş.**
Yersiz, uygunsuz, uygun olmayan, dış görünüşü güzel olmayan.
Közge koraş boyım bar, teŋizden terŋ oyım bar (Kenesbayev, 1977: 254).

2245. **Közge körinbev.**
1. İstenilen davranışı sergileyememek. 2. Gözüne az görünmek, kanaat etmemek.

2246. **Közge körinüv.**
Göze görünmek, insanların dillerine düşmek, insanların dikkatini çekmek.
Kempirdiŋ kızı suluvlığımen *közge tez körindi* (Kenesbayev, 1977: 253).

2247. **Közge küyik boluv.**
Çekilmez olmak, sevimsiz olmak, gözde çıkan çıban gibi olmak.

2248. **Közge ottay basıluv.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2249. **Közge ottay uşırav.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2250. **Közge şalınuv.**
1. Görünmek, ortaya çıkmak. 2. Toplum içinde iyi insan olarak tanınmak.

2251. **Közge salınuv.**
1. Göze çarpmak, görünmek. 2. Toplum içinde çok iyi tanınmak.

2252. **Közge salmay.**
Yabancı görmemek, dışlamamak.

2253. **Közge sap ete tüsüv.**
Hoşuna gitmek, hoşlanmak.

2254. **Közge şıkkan süyeldey.**
Göze çirkin gözükmek, göze batmak.

2255. **Közge şıkkan.**
Etrafını rahatsız etmek.

2256. **Közge sınık kelüv.**
Göze iyi görünmek, edepli, terbiyeli görünmek.

2257. **Közge sınık körinüv.**
Göze iyi görünmek, edepli, terbiyeli görünmek.

2258. **Közge şoktay basıluv.**
Göze hoş görünmek, sevimli görünmek.

2259. **Közge şoktay uşırav.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2260. **Közge şukuv.**
1. Yüzüne açık açık söylemek. 2. Çekilmez hale getirmek.

2261. **Közge süyel boluv.**
Göze çirkin gözükmek, göze batmak.

2262. **Közge türtki boluv.**
Göze görünmek, göze batmak, devamlı göze çarpmak.

2263. **Közge türtki etüv.**
Göze görünmek, devamlı göze çarpmak.

2264. **Közge türtki kıluv.**
Göze görünmek, devamlı göze çarpmak.

2265. **Közge türtkisiz karanğı.**
Zifiri karanlık, çok karanlık.

2266. **Közge türtse körgisiz karanğı.**
Zifiri karanlık, çok karanlık.
Dalada arba dıbısı, adam davısı estiledi. Tün *közge türtse körgisiz karaŋğı*. Nayzağay oktın-oktın jarkıldap koyadı (Kenesbayev, 1977: 254).

2267. **Közge türtse körgisiz.**
Zifiri karanlık.

2268. **Közge türtse körinbeytin karanğı.**
Zifiri karanlık, çok karanlık.

2269. **Közge türtüv.**
1. İçinde saklamak. 2. Gözler önüne sermek.

2270. **Közge tüskiş.**
Kendi kendine nazar etmek, kendine göz değmek.

2271. **Közge tüsüv.**
1. Görünmek, ortaya çıkmak. 2. Toplum içinde iyi insan olarak tanınmak.

2272. **Közge uruv.**
1. Yüzüne vurmak. 2. Göz önüne sermek, ne var ne yok ortaya dökmek.

2273. **Közi ağaruv.**
1. Çok ağlamak, hüngür hüngür ağlamak. 2. Kör olmak, gözleri görmez olmak.

2274. **Közi akuv.**
1. Çok ağlamak, hüngür hüngür ağlamak. 2. Kör olmak, gözleri görmez olmak.

2275. **Közi alakanday boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek, paniğe kapılmak.

2276. **Közi alayuv.**
Korkmak, gözleri fal taşı gibi açılmak.

2277. **Közi aşık.**
Açık gözlü, bilgili, nerede ne yapacağını bilen kişi.

2278. **Közi aşıluv.**
1. Gözü açılmak, hayatı anlamak, hayatı tanımak. 2. Kendi işini yapabilecek duruma gelmek. 3. Bir işin önü açılmak, bir işin kolayı bulunmak. 4. Bilim tahsil etmek, tahsilli olmak.

2279. **Közi aşıluv.**
1. Hayatı öğrenmeye başlamak, gözü açılmak. 2. Beladan kurtulmak. 3. Yolu açılmak. 4. Bilgi sahibi olmak, okumak.

2280. **Közi atızday boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek, paniğe kapılmak.

2281. **Közi aytuv.**
Bir olayı gözleriyle hissettirmek, gözüyle bildirmek.

2282. **Közi batuv.**
Yok olmak, ortadan kaybolmak, kurumak.

2283. **Közi bileydey boluv.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin eti şişmek.

2284. **Közi bulavday boluv.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin eti şişmek.
Köp jılap, *közi bulayday bolğan* balanı jubatıpsıŋ (Kenesbayev, 1977: 260).

2285. **Közi buldırav.**
Gözleri bulanmak, net görememek.

2286. **Közi dobalday boluv.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin eti şişmek.

2287. **Közi ilinüv.**
Çok az uyuya kalmak, mızganmak, hafiften dinlenmek.

2288. **Közi jark ete tüsüv.**
Rahatlığa kavuşmak, huzur bulmak, sakinleşmek.
Bir tostak kımızdı işip jiberip edi, *közi jark ete tüsti* (Kenesbayev, 1977: 260).

2289. **Közi javdırav.**
Gözleri parlamak, dikkatli bakmak, gözlerini dikmek.

2290. **Közi jävdirev.**
Kendini acındırarak bakmak, ağlamaklı olmak.

2291. **Közi javtaŋdav.**
Dikkatli bakmak, gözlerini bir yere dikerek devamlı bakmak, gözünü dikip derin derin bakmak.

2292. **Közi jetüv.**
1. Gerçeği bulmak, doğruyu bulmak. 2. İyice tanımak.

2293. **Közi joğaluv.**
Yok olmak, ortadan kaybolmak, kurumak.

2294. **Közi joyıluv.**
Yok olmak, ortadan kaybolmak, kurumak.

2295. **Közi jüŋirev.**
Gözü çukurlaşmak, çok zayıflamak, gözleri çukura kaçmak.

2296. **Közi kanık.**
Çok bilgili, tahsilli, bilge kişi.

2297. **Közi karakuv.**
Okumuş, kültürlü, saygın kişi.

2298. **Közi karavıtuv.**
Çok yorulmak, başı dönmek, gözünün önünü görmez olmak.

2299. **Közi karayuv.**
1. Karnı acıkmak. 2. Arzusu, isteği başka bir tarafa akmak.

2300. **Közi karıkuv.**
Gözü kamaşmak, bir an geçici olarak görememek.

2301. **Közi kaynav.**
Çok sevinmek, mutluluğu yakalamak.

2302. **Közi kiymav.**
1. Bir şeyi veresi gelmemek. 2. Edebini, terbiyesini korumak.

2303. **Közi kiyüv.**
Bir işi yapmaya eli varmak, yapmayı göze almak.

2304. **Közi kızıktuv.**
Çok özlemek, hasret çekmek, çok istemek, arzulamak.

2305. **Közi kızuv.**
Çok özlemek, hasret çekmek, çok istemek, arzulamak.

2306. **Közi köl jaska toluv.**
Çok kaygılanmak, zar eylemek, ağlamak, inlemek.

2307. **Közi kör boluv.**
Gözü görmez olmak, kör olmak, ağma olmak.

2308. **Közi kuruv.**
Yok olmak, ortadan kaybolmak, kurumak.

2309. **Közi möldirev.**
Gözleri parlamak, dikkatli bakmak, gözlerini dikmek.

2310. **Közi öŋmeninen ötüv.**
Öfke ile bakmak, nefretle bakmak.

2311. **Közi ot şaşuv.**
Sinirlenmek, kızmak, gözleri ateş saçmak.

2312. **Közi ottay januv.**
1. Gözünden etrafa ışık yayılmak. 2. Canlanmak, canı üstüne gelmek.

2313. **Közi oynakşuv.**
Yiyip içip keyif yapmak.
Jas jigit *közi oynakşıp* Ravşan men Dämetke kezek-kezek kadaluvmen boldı (Kenesbayev, 1977: 264).

2314. **Közi sağal eken.**
Kör, gözü görmeyen kişi.

2315. **Közi şağılısuv.**
Bir insanın gözüne doğrudan bakamamak.

2316. **Közi şaluv.**
1. Görünmek, ortaya çıkmak, gözü çalmak, görür gibi olmak. 2. Toplum içinde iyi insan olarak tanınmak.

2317. **Közi şaŋıraktay boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek, paniğe kapılmak.

2318. **Közi şaraday boluv.**
Şaşırmak, ne yapacağını bilememek, korkmak.

2319. **Közi şarasınan şıkuv.**
Şaşırmak, korkmak, ne yapacağını bilememek, paniğe kapılmak.

2320. **Közi şatınav.**
Çok kızmak, öfkelenmek.

2321. **Közi şayday aşıluv.**
Uykusu kaçmak, gözlerini iyice açmak.

2322. **Közi şıkuv.**

1. Kör olmak, görmez olmak. 2. Ümidini yitirmek, ümitsizlenmek, ümitsizliğe düşmek.

2323. **Közi şıraday januv.**
Gözü çıra gibi yanmak, çok sevinmek, sevincinden gözleri parlamak.

2324. **Közi sokır boluv.**
Gözü görmez olmak, kör olmak, ağma olmak.

2325. **Közi sokır.**
Kör, gözü görmeyen, ağma kişi.

2326. **Közi taluv.**
Gözü yorulmak.

2327. **Közi tayuv.**
1. Dikkatini başka yere çekmek. 2. Ölmek, dünyadan göçmek.

2328. **Közi tiri.**
Hayatta, yaşayan kimse.

2329. **Közi tirisinde.**
1. Tadı tuzu bitmeden, hayatta, hali vakti yerinde iken. 2. Ölmeden önce.

2330. **Közi toyuv.**
Gözü doymak, kanaat etmek.

2331. **Közi tüsüv.**
1. Dikkati başka yere kaymak, dikkati başka yere gitmek, arzulamak. 2. Heveslenmek.

2332. **Közi tuzday boluv.**
Bekleye bekleye gözleri hastalanmak.

2333. **Közi tuzday.**
Tırnaday sorayğan, munı iymegen, *közi tuzday* äyel eken (Kenesbayev, 1977: 265).
Gözü masmavi, deniz mavisi.

2334. **Közi üŋireydi.**
Çok zayıflamak.

2335. **Közi uyasınan şıkuv.**
Şaşırmak, korkmak ne yapacağını bilememek, paniğe kapılmak.

2336. **Közi uykığa baruv.**
Uyumaya başlamak, gözlerini kapamak.

2337. **Közi uykığa ketüv.**
Uymaya başlamak, gözlerini kapamak.

2338. **Közi üyrenüv.**
Göz ile görülen bir olaya tanıklık yapmak, gördüğü bir olayın tanığı olmak.

2339. **Közim taska bolsın.**
Konuşmamak, bir şey söylememek.

2340. **Közim taska.**

Konuşmamak, bir şey söylememek.

2341. **Közimen atuv.**
Dikkatle bakmak, delercesine bakmak.

2342. **Közimen tizüv.**
Saf halinde görmek, grup olarak görmek.

2343. **Közimniŋ karaşığı.**
Gözümün nuru, çok kıymetli, çok değerli.

2344. **Közimniŋ karaşığın suvaldıruv.**
Hüngür hüngür ağlamak, zar eylemek.

2345. **Közimniŋ nurı.**
Gözümün nuru, çok kıymetli, çok değerli.

2346. **Közimniŋ şamşırağı.**
Gözümün nuru, çok kıymetli, çok değerli.

2347. **Közin ak şel kaptav.**
Gözü hiçbir şeyi görmez olmak.

2348. **Közin ala almav.**
1. Zorlukları aşamamak. 2. Uzaklaştırmak, kovmak.

2349. **Közin ala bere.**
Göstermemek, dikkati başka yere çekilmek.

2350. **Közin aldav.**
Kandırmak, yalanı gerçek gibi söylemek.

2351. **Közin almav.**
Delercesine bakmak, gözünü hiç ayırmadan bakmak.

2352. **Közin aluv.**
Kandırmak, yalanı gerçek gibi söylemek.

2353. **Közin appak kıluv.**
Aldatmak, kandırmak, izini kaybettirmek.

2354. **Közin aşa almav.**
1. Azaptan, işkenceden, sıkıntıdan kurtulamamak. 2. Gururu, kibiri kalmamak.

2355. **Közin aşkalı.**
1. Uykudan uyanıldığı an. 2. Yeni doğan çocukların aklı yerleşmeye başladığı an.

2356. **Közin aşkannan beri.**
1. Uykudan uyanıldığı an. 2. Yeni doğan çocukların aklı yerleşmeye başladığı an.

2357. **Közin aşkannan.**
1. Uykudan uyanıldığı an. 2. Yeni doğan çocukların aklı yerleşmeye başladığı an.

2358. **Közin aşuv.**
1. Gözü açılmak, hayatı anlamak, hayatı tanımak. 2. Kendi işini yapabilecek duruma gelmek. 3. Bir işin önü açılmak, bir işin kolayı bulunmak. 4. İlim tahsil etmek.

2359. **Közin avdarmav.**
Delercesine bakmak, gözünü hiç ayırmadan bakmak.

2360. **Közin ayırmav.**
Delercesine bakmak, gözünü hiç ayırmadan bakmak.

2361. **Közin bakıraytıp koyıp.**
Göz önünde, göz göze, yüz yüze.

2362. **Közin ildirüv.**
Çok az uyuya kalmak, mızganmak, hafiften dinlenmek.

2363. **Közin izdev.**
Bir şeyin yolunu bulmak, karara bağlamak.

2364. **Közin jaska toltıruv.**
Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak.

2365. **Közin jetkizüv.**
1. Gerçeği bulmak, doğruyu bulmak.

2366. **Közin joğaltuv.**
Yok etmek.

2367. **Közin kadav.**
1. Çok dikkatli bakmak, delercesine bakmak. 2. Bir şeylere sahip olmak istemek.

2368. **Közin karaytuv.**
1. Sertlik, baskıcı olmak. 2. Karnı acıkmak.

2369. **Közin kısuv.**
1. Gözü ile işaret etmek. 2. Kurnazlık etmek.

2370. **Közin kızartuv.**
Çok özlemek, hasret çekmek, çok istemek, arzulamak.

2371. **Közin köterüv.**
Azap çektirmek, sıkıntı çektirmek.

2372. **Közin malmen aşkan.**
Kendini bildi bileli hayvanlarla uğraşan kimse.

2373. **Közin oyuv.**
Zorluk göstermek.

2374. **Közin satuv.**
Bir şey umarcasına bakmak, gözünü ayırmamak, gözünü dikip bakmak.
Bosağada naşarlar, odan ärkim kaşarlar, *közin satıp*, telmirip, käsip kılmay jasarlar, bir eki, üş ay ötpesen, jılavğı jetpesen, borış basın basarlar (Kenesbayev, 1977: 263).

2375. **Közin şel basuv.**
Kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek, küçümsemek, aşağı görmek.

2376. **Közin şel bitüv.**

Kimseyi layık görmemek, küçümsemek, aşağı görmek.

2377. **Közin şel kaptav.**
1. Hiçbir şeyi görmez olmak, kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek 2. Cahillikten kurtulmak.

2378. **Közin süzüv.**
1. Aşağı görmek. 2. Bir şey umarcasına bakmak.
Kayta-kayta *közin süzip* suktanğan maylıayaktı eleŋ kılmay, özi kavjaydı (Kenesbayev, 1977: 263).

2379. **Közin tapuv.**
İmkan, olanak bulmak, işi yoluna koymak.

2380. **Közin tartıp aluv.**
Bir şeyi öğrenmenin yolunu bulmak.

2381. **Közin tesüv.**
Zorluk göstermek.

2382. **Közin tiküv.**
1. Çok dikkatli bakmak, delercesine bakmak. 2. Bir şeylere sahip olmak istemek.

2383. **Közin tuzday etüv.**
Bekleye bekleye gözleri hastalanmak.

2384. **Közinde kaluv.**
Gözünde kalmak, hoşlanmak.

2385. **Közindey körüv.**
Kendisine baktığı gibi bakmak, değer vermek, gözü gibi sevmek.

2386. **Közindi aş.**
Uyan, artık gözünü aç.

2387. **Közine aytuv.**
Doğrudan anlatacağı kişiye söylemek, yüzüne söylemek.

2388. **Közine basuv.**
Ayıbını yüzüne doğrudan söylemek, ayıbını yüzüne vurmak.

2389. **Közine elestev.**
Hafızasında saklamak, unutmamak, göz önüne gelmek.

2390. **Közine ilinbev.**
Hiçbir şey görünmemek, çok karanlık olmak, göz gözü görmemek.

2391. **Közine ilmev.**
Dikkate almamak, önem vermemek, kaliye almamak.

2392. **Közine jılı uşırav.**
Göze güzel görünmek, önceden birbirini tanımak, hoşlanmak.

2393. **Közine kan kuyıluv.**
Aşırı kızgınlıktan, öfkeden gözü kanlanmak.

2394. **Közine kök ala şıbın üymeletüv.**
Azap çektirmek, sıkıntı çektirmek.

2395. **Közine kök şıbın üymeletüv.**
Azap çektirmek, sıkıntı çektirmek.

2396. **Közine kum kuyıluv.**
Ölmek, toprağa defnedilmek.

2397. **Közine ot uruv.**
Acı çekmek, ızdırap çekmek.

2398. **Közine şel bitüv.**
Kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek.

2399. **Közine şöp saluv.**
1. Birisine zarar vermek, kötü niyet, fikir, kasıt göstermek. 2. Aldatmak.

2400. **Közine topırak şaşuv.**
1. Kötülük yapmak. 2. Korkutmak.

2401. **Közine uykı tığıluv.**
Uykusu gelmek, gözlerini açamamak.

2402. **Közine uykı tirelüv.**
Uykusu gelmek, gözlerini açamamak.

2403. **Közinen jas ırşıp ketüv.**
Aşırı sevinçten veye üzüntüden ağlamak, göz yaşını tutamamak.

2404. **Közinen ot şaşuv.**
Acı çekmek, ızdırap çekmek.

2405. **Közinen otı januv.**
Genç, dinç, gözünün içi parlamak.

2406. **Közinen sorası akuv.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin rengi solmak.

2407. **Közinen tamşı şıkpay.**
Gözünden yaş çıkmamak.

2408. **Közinen tasa kılmav.**
Göz önünden hiç ayırmamak.

2409. **Közinen tasa kılmav.**
Közden kaybolmamak.

2410. **Közinen tizüv.**
Saf halinde görmek, grup olarak görmek.

2411. **Köziniŋ ağı men karası.**
En çok değer verdiği kişi, en iyisi.

2412. **Köziniŋ ağı men karasınday.**
En çok değer verdiği kişi, en iyisi.

2413. **Köziniŋ astımen bakuv.**

Gözünün ucuyla, fark ettirmeden bakmak.

2414. **Köziniŋ astımen karav.**
Gözünün ucuyla, fark ettirmeden bakmak.
Küreŋ biyege kasapşı esim *köz astımen karadı* (Kenesbayev, 1977: 263).

2415. **Köziniŋ baharı toyuv.**
Gözü, gönlü doymak.

2416. **Köziniŋ eti ösüv.**
Kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek.

2417. **Köziniŋ jası kabıl boluv.**
Dileği kabul olmak, dilediğini elde etmek, duası kabul olmak.

2418. **Köziniŋ jası keppev.**
Çok ağlamak, hüngür hüngür ağlamak, gözünün yaşı kurumamak.
Közinen jası keppegen, ket dese de ketpegen (Kenesbayev, 1977: 264).

2419. **Köziniŋ jası kurğamav.**
Çok ağlamak, hüngür hüngür ağlamak.

2420. **Köziniŋ jasın bulaydı.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2421. **Köziniŋ jasın köl kılıp bulav.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2422. **Köziniŋ jasın köldey töküv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2423. **Köziniŋ jasın töküv.**
İki gözü iki çeşme ağlamak, durmaksızın hüngür hüngür ağlamak.

2424. **Köziniŋ kurtın salıp, suğın kadap otır.**
Bir şeye işaret etmek, işaret ile göstermek.

2425. **Köziniŋ nurı öşüv.**
1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Bir ayağı çukurda olmak, ölmek üzere olmak.

2426. **Köziniŋ nurı sönüv.**
1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Bir ayağı çukurda olmak, ölmek üzere olmak.

2427. **Köziniŋ nurı tayuv.**
1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Bir ayağı çukurda olmak, ölmek üzere olmak.

2428. **Köziniŋ otı bar.**
Canlı, genç kişi.

2429. **Köziniŋ otı öşüv.**
1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Bir ayağı çukurda olmak, ölmek üzere olmak.

2430. **Köziniŋ şırımın aluv.**
Çok az uyuya kalmak, mızganmak, hafiften dinlenmek.

2431. **Köziniŋ sorası akuv.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin rengi solmak.

2432. **Köziniŋ sorası sorğalav.**
Ağlaya ağlaya gözlerinin rengi solmak.

2433. **Köziŋiz jamandık körmesin.**
Kötülükler senden uzak olsun.

2434. **Köz-kulak boluv.**
Göz kulak olmak, sahip çıkmak.
Jakın jerge barsam, Erjan da *köz kulak bolar* (Kenesbayev, 1977: 257).

2435. **Közsiz batır.**
Gözü kara, cesaretli, kahraman kişi.

2436. **Közsiz erlik.**
Cesaretli, kahraman.

2437. **Közsiz köbelek.**
Güzünü daldan budaktan esirgemeyen, hiçbir şeyden korkmayan kimse.

2438. **Kuday köz jasın iyüv.**
Dileği gerçekleşmek, muradına ermek.

2439. **Kulak estimes, köz körmes äŋgime.**
Kimse tarafından tanınmamak.

2440. **Kulak estimes, köz körmes is.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2441. **Kulak estimes, köz körmes jer.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2442. **Kulak estimes, köz körmes kılık.**
Bir insanın kimse tarafından tanımadığı yer.

2443. **Kuralay köz.**
Büyük güzel göz.
Kuralay köz, kolaŋşaş, alma moyın, kiyğaş kas, süygen sävlem (Kenesbayev, 1977: 365).

2444. **Kuralaydı közge aktan.**
Keskin nişancı, attığını vuran kişi.

2445. **Kutırğan kaskırdıŋ közin oyıp jediŋ be.**
Kulağın iyi duyuyor mu.

2446. **Külim köz.**
Güzel, zarif, görkemli göz.
Meniŋ dosım sen bolsaŋ, oymak avız *külim köz*. Men ketkende sen kalma (Kenesbayev, 1977: 289).

2447. **Malmen közi şıkuv.**
Varlık içinde dünyaya gelmek, zenginlik içinde büyümek.

2448. **Malmen közin aşuv.**
Varlık içinde dünyaya gelmek, zenginlik içinde büyümek.

2449. **Moyıl köz.**
Kara gözlü.

2450. **Närkes köz.**
Parlak, tertemiz göz.

2451. **Oktı közben atuv.**
Öfkeli bakış atmak.

2452. **Oktı közimen atuv.**
Öfkeli bakış atmak.

2453. **Oktı közimen karav.**
Öfkeli öfkeli bakmak.

2454. **Onsız da şığayın dep tuğran köz edi degendey.**
Onsuz da yaşayabilirim.

2455. **Oŋ közi.**
Yardım sever, merhametli, güvenilir kişi.
Baram erteŋ gorkomğa, Şahterdiŋ *oŋ közine*, aytpağanda korkam ba: Sekretardıŋ özine (Kenesbayev, 1977: 418).

2456. **Oŋ közimen karav.**
1. Canı gönülden bakmak, her dediğini yerine getirmek. 2. Doğru yolu göstermek, doğruluktan ayrılmamak.

2457. **Oŋ közimen karav.**
1. İçtenlikle ağırlamak. 2. Samimi davranmak.

2458. **Ot közdi.**
Heybetli, keskin bakışlı.

2459. **Ottı köz.**
Keskin bakan, ateşli ateşli bakan göz.
Bölekbas öz sözine özi eligip, älge neni aytuvğa oŋtaylanıp edi, Sävleniŋ *ottı közine* közi tüsip ketti de, jüregi zırk etti (Kenesbayev, 1977: 423).

2460. **Oy közimen tıŋdav.**
Çok dikkatli bir şekilde dinlemek, can kulağıyla dinlemek.

2461. **Ölimge közi kiymav.**
Acımak, kıyamamak.

2462. **Özi toysa da közi toymay.**
Karnı doysa da gözü doymamak.

2463. **Sananıŋ közi aşıluv.**
Aklı başına gelmek, bazı şeyleri fark etmek, uyanmak.
Älemge tolsa kökirek, *aşılar közi sananıŋ,* kulak salsaŋ, jaksılar, azırak sözdi jazamın (Kenesbayev, 1977: 449).

2464. **Sırt köz.**
Yabancı el, yabancı vatan, başka yurt.

2465. **Suk köz.**
Gözünü dikerek bakmak, yiyecekmiş gibi bakmak.

2466. **Suk közge uşırav.**
Gözünün önünden geçmek.

2467. **Suvğanak köz.**
Gözünü dikerek bakmak, yiyecekmiş gibi bakmak.

2468. **Suvık közben karav.**
Hoşlanmamak, beğenmemek, soğuk bakmak.
Kız javap kayıra almadı. Aman uyalğannan kıp-kızıl bolıp, Taymaska *suvık közben karap* koyıp edi, ol buğan kasakana karamadı (Kenesbayev, 1977: 472).

2469. **Suvık közben karsı aluv.**
Hoşlanmamak, beğenmemek, soğuk bakmak.

2470. **Şüŋeyt köz.**
Gözleri çukur, gözleri çok içeride olan kişi.

2471. **Şüŋirek köz.**
Gözü çukur, gözleri çok içeride olan kişi.

2472. **Tana köz.**
Parlak, pırıl pırıl göz.

2473. **Temir közdi saray.**
Izdırabını, çilesini dile getirmek.
Özi zalım zakünşik tanıp aldı talaydı. Körmey turıp kusamın *temir közdi saraydı* (Kenesbayev, 1977: 500).

2474. **Til men köz tiyüv.**
Birine göz değmek, bir şey hakında çok söyleyerek onu olumsuz yönde etkilemek.

2475. **Til-köz tiyüv.**
Göz değmek, nazar değmek.

2476. **Til-közden kakas bolsın.**
Allah gözden nazardan saklasın.

2477. **Toğız közdi kirevke.**
Şairlerin giydiği bir giyim türü.

2478. **Tömen karasam süzbe köz deydi.**
Ne yaparsa yapsın bir türlü karşısındaki insanı ikna edememek, onun beğenisini, takdirini alamamak.

2479. **Tört közi tügel.**
Hepsi toplanmış, bir araya gelmiş.

2480. **Tuz köz.**
Mavi göz.
Sarbas köntek avız, domalak murın, *tuz köz,* tapal boyı, taldırmaş sarı jigit eken (Kenesbayev, 1977: 521).

3. 27. Kulak (‘’kulak’’) İle İlgili Deyimler

2481. **Akılına kulak asuv.**
Sözünü dinlemek.

2482. **Akılına kulak saluv.**
Sözünü dinlemek.

2483. **Akpa kulak.**
Anlatılanları kafası almayan insan, kalın kafalı.
Basıŋnan bak däreje taymasın küy. Parıksız, *akpa kulak* akımak bolmay, körinse nuskalı söz, köŋiliŋe tüy (Kenesbayev, 1977: 25).

2484. **Aş kulaktan tınış kulak.**
Rahat ve huzur içinde olmak, sükunet içinde yaşamak.
Aş kulaktan tınış kulak, sol jarıktıktan kaşık jürsek deymin, -dedi hatşı (Kenesbayev, 1977: 73, 529).

2485. **Aş tamağım, tınış kulağım.**
Rahat ve huzur içinde olmak, sükunet içinde yaşamak.

2486. **At kulağı körinbey.**
Şokparday sarı torı tur balasın iyip, *körinbes at kulağı* toğay biyik. Suvdırlap teŋseledisuluv sulı, Suvmaŋdap, sırdırlağan suvdı süyip (Kenesbayev, 1977: 59).
1. Çok yüksek, çok derin. 2. Bembeyaz kar fırtınası.

2487. **At kulağında oynav.**
Ata hakim olabilmek, becerikli olmak.
Birak... sen siyaktı er üstinde otıra almaydı emes, tipti *attıŋ kulağında oynaydı*, asavdı üyretedi (Kenesbayev, 1977: 59).

2488. **Ayğır kulak suv.**
Bol miktarda su, tazyikli su.
Ayğır kulak suvmen erindi tez suvardık (Kenesbayev, 1977: 16).

2489. **Aytkan söz kulağından ağıp ketüv.**
Söylenen sözlerin kulaktan içeri girmeden boşa gitmesi.
Jamanğa *aytkan söziŋ eş konbaydı, ağadı kulağınan* sözdiŋ bäri (Kenesbayev, 1977: 20).

2490. **Azan şakırıp, kazanıŋ kulağın kağıp koyğan atı.**
Yeni doğan bir çocuğun kulağına ezan okuyarak ad koymak. (İslam dinine göre çocukların ismi koyulurken kulaklarına ezan okunur, bizde olduğu gibi Kazak kültüründe de bu gelenek vardır).

2491. **Bas desen kulak deydi.**
Sözü yanlış anlamak, başı kulak olarak anlamak, lafı eksik anlamak.

2492. **Baska kelgen päleden, bastan kulak sadağa.**
Allah'ın vermiş olduğu sağlık için şükretmek, sadaka vermek.

2493. **Bastan kulak sadağa.**
Baş sağlığı için bir fakire verilen sadaka.

2494. **Bay bastas, batır kandas, biy kulaktas.**
Aynı düşünceleri paylaşmak.
Kelipsiŋ Şormanovtı tustasım dep, bul şorman ne kılmadı naşardı jep. *Bay bastas, batır kandas, biy kulaktas*, Şormanğa akılıŋdı sen berip ket (Kenesbayev, 1977: 89).

2495. **Bir kulak suv.**
Köldeneŋ şöp *bir kulak suvdı* baylaydı (Kenesbayev, 1977: 135).
Baş arık, suyun gözü.

2496. **Eki ezuvi eki kulağında.**
Çok sevinçli, neşeli, ağzı kulaklarında.
Jaksılık *eki ezuvi eki kulağında*, jarkılday tüsip, kasındağılarğa jalt-jult karap asığa basıp kele jatır (Kenesbayev, 1977: 157).

2497. **Eki kulağınan baska adal karası jok.**
Fakir, hiç malı olmayan yoksul kimse.

2498. **Eki kulağınan kün körinüv.**
Çok zayıf, halsiz durumda olmak.

2499. **El kulağı türilüv.**
Telaş almak, merak sarmak.
Dabısı burın jetken Kekulanıŋ Degenge keldi *türdi el kulağım*. As tegis aldı-artına kaldı üymelep, körüvge kökşetaydıŋ ker pırağın (Kenesbayev, 1977: 160).

2500. **Ezuvi kulağında.**
Sevinçli, gönüllü kişi.

2501. **Jar kulağı jastık ka tiymev.**
Rahat yüzü görmemek.

2502. **Jarak kulağı jastıkka tiymev.**
Rahat yüzü görmemek.

2503. **Jarğak kulak.**
Dar kulak, ince kulak.

2504. **Kamıs kulak.**
Sivri kulak.
Şokparday kekili bar, *kamıs kulak,* koy moyındı, koya jak, böken kabak (Kenesbayev, 1977: 313).

2505. **Kara kulak boluv.**
1. Büyümek, gelişmek, el içine karışmak. 2. Buluğ çağına ermek, yetişmek.

2506. **Kara kulak.**
1. Tehlikeli kişi. 2. İspiyoncu, casus, ajan, çaşıt.

2507. **Kazan kulağın ustav.**
İdareyi eline geçirmek, yönetmek.

2508. **Kazannıŋ kulağın kağıp koyğan at.**
Çocuğun kulağına ezan okunarak koyulan ilk isim.

2509. **Käri kulak.**
Çok yaşayan, ihtiyar, yaşlı, bilge, ak sakal kişi.

2510. **Kesik kulak.**
Hizmetçi, uşak.

2511. **Kır kulak boluv.**

Yemek yemeyen, et yemeyen hasta kişi.

2512. **Kırık kazannıŋ kulağın tistev.**
Gezmeyi çok seven, gezgin kişi.

2513. **Kızıl kulak.**
Tüccar, satıcı.

2514. **Kiyinğa kulak uruv.**
Zor bir işi yapmaya kalkışmak, büyük maksat için çabalamak.

2515. **Köne kulak.**
Çok yaşayan, ihtiyar, yaşlı, bilge, ak sakal kişi.

2516. **Köz körmes, kulak estimes jer.**
Ulaşılması çok zor olan yer, uzak yer.

2517. **Közben körgen anık, kulakpen estigen tanık.**
Gözle görülen gerçek, kulakla duyulan yalan.

2518. **Köz-kulak boluv.**
Göz kulak olmak, sahip çıkmak.

2519. **Kudaydı kulağınan ustav.**
Çok sevinmek, şad olmak, kıvanmak.
Ya, ol *kudaydı kulağınan ustadım* dep jür ğoy (Kenesbayev, 1977: 357).

2520. **Kudaydıŋ kulağı süysinsin dep.**
Allah razı olsun, Allah dilediğine kavuştursun, Allah gönlüne göre versin.

2521. **Kulağı eleŋ etüv.**
Kulak kabartmak.

2522. **Kulağı jattıkuv.**
Anlatılanları öğrenmek.

2523. **Kulağı kanuv.**
İyice anlamak, iyice dinlemek.

2524. **Kulağı mükis tartuv.**
Kulağı iyi duymayan, iyi işitmeyen kişi.

2525. **Kulağı mükis.**
Kulağı iyi duymayan, iyi işitmeyen kişi.

2526. **Kulağı şaluv.**
Duymak, haberdar olmak.

2527. **Kulağı tars bitüv.**
Duymaz olmak.

2528. **Kulağı teris bitken.**
Dinlemeyen, söylenenlere kulak vermeyen kişi.

2529. **Kulağı tesik adam.**
Kulağı kesik, her şeyden haberi olan kişi.

2530. **Kulağı tınış.**
Hiç kimse rahatsız etmez, huzurlu kimse.

2531. **Kulağı türik adam.**
Kulağı kesik, her şeyden haberi olan kişi.
2532. **Kulağı türik.**
Olup biten olaylardan haberdar olmak.

2533. **Kulağı türiŋki.**
Her şeyden haberdar olan kimse.

2534. **Kulağı üyrenüv.**
Anlatılanları öğrenmek.

2535. **Kulağım sende.**
Kulağım sende, dinliyorum, can kulağıyla seni dinliyorum.

2536. **Kulağımdı kesip bereyin.**
Bir işin gerçekleşeceğini söylemek.

2537. **Kulağın aluv.**
Haber almak, haberdar olmak, bilgi almak.

2538. **Kulağın burav.**
Söylediklerine inandırmak.

2539. **Kulağın katıruv.**
Bıktırmak, bezdirmek, kulağının etini yemek.

2540. **Kulağın koyuv.**
Can kulağı ile dinlemek, gönülden dinlemek.

2541. **Kulağın saluv.**
Can kulağı ile dinlemek, gönülden dinlemek.

2542. **Kulağın sarsıtuv.**
Söyleye söyleye bıktırmak, bezdirmek.

2543. **Kulağın satuv.**
Para karşılığında duyduklarını anlatmak.

2544. **Kulağın şuvlatuv.**
Birisi hakkında dedikodu yapmak, kulağını çınlatmak.

2545. **Kulağın tiküv.**
Can kulağı ile dinlemek, gönülden dinlemek.

2546. **Kulağın tösev.**
Can kulağıyla dinlemek, kulağını açmak.

2547. **Kulağın tosuv.**
Can kulağı ile dinlemek, gönülden dinlemek.

2548. **Kulağın türüv.**
Can kulağı ile dinlemek, gönülden dinlemek.

2549. **Kulağına altın sırğa.**

Kulağına altın küpe olsun, dediklerim her zaman aklında olsun.

2550. **Kulağına deyin kızaruv.**
Kulaklarına kadar kızarmak.

2551. **Kulağına ilmev.**
Dinlememek, kulak asmamak.

2552. **Kulağına jakuv.**
Söylediği hoşuna gitmek, beğenmek.

2553. **Kulağına jılı tiyüv.**
Söylediği hoşuna gitmek, beğenmek.

2554. **Kulağına kirip te ilmev.**
Kulağına girmemek, kulak asmamak, anlamamak.

2555. **Kulağına kirip te şıkpav.**
Kulağına girmemek, kulak asmamak, anlamamak.

2556. **Kulağına kirmev.**
Kulağına girmemek, kulak asmamak, anlamamak.

2557. **Kulağına konuv.**
Söylenenleri hemen anlamak.

2558. **Kulağına koyuv.**
Tekrar tekrar anlatmak.

2559. **Kulağına makta tıkuv.**
Dinlememek, duymamak, kulaklarını tıkamak.

2560. **Kulağına şalınuv.**
Duymak, haberdar olmak.

2561. **Kulağına saluv.**
İhtar etmek, söylemek.

2562. **Kulağına tiyüv.**
Duymak, haberdar olmak, kulağına gelmek, kulağına değmek.

2563. **Kulağınan ağıp ketüv.**
Kulağına girmemek, anlamamak.

2564. **Kulağınan ketpev.**
Sesi aklında kalmak, unutulmamak.

2565. **Kulağınan kün körinüv.**
1. Fakir, yoksul, muhtaç kimse. 2. Çok zayıf, bir deri bir kemik kişi.

2566. **Kulağınan tartıp turğızğanday.**
Halsiz, kötürüm.

2567. **Kulağında oynay.**
Ata iyi binen kişi, at bincisi.

2568. **Kulağının mükisi bar.**

Kulağı kötü işiten.

2569. **Kulağınıŋ etin jev.**
Bıktırmak, bezdirmek, kulağının etini yemek.

2570. **Kulağınıŋ kurtın jev.**
Bıktırmak, bezdirmek.

2571. **Kulağınıŋ mükisi bar.**
Kulağı iyi duymayan, iyi işitmeyen kişi.

2572. **Kulağınıŋ şeri tarkav.**
İyice anlamak, iyice dinlemek.

2573. **Kulağınıŋ tesigi bar ma, jok pa.**
Sağır mısın, duy muyormusun, sersem, budala, alık.

2574. **Kulağınıŋ uşına deyin kızaruv.**
Kulaklarına kadar kızarmak.

2575. **Kulak aş.**
Sözümü dinle, bu sözlerimi kulağını aç dinle.

2576. **Kulak aspav.**
Kulağına girmemek, kulak asmamak, anlamamak.

2577. **Kulak asuv.**
Kulak asmak, dinlemek, kulak vermek.

2578. **Kulak bitirüv.**
Çok yüksek ses, yüksek ses.

2579. **Kulak estimes, köz körmes äŋgime.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2580. **Kulak estimes, köz körmes is.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2581. **Kulak estimes, köz körmes jer.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2582. **Kulak estimes, köz körmes kılık.**
Bir insanı kimsenin tanımadığı yer.

2583. **Kulak jaruv.**
Yüksek sesle konuşarak etrafını rahatsız etmek.

2584. **Kulak kağıs etüv.**
Düşüncesini açıklamak.

2585. **Kulak kağıs kıluv.**
Düşüncesini açıklamak.

2586. **Kulak kakpav.**
Ağzını açmamak, hiçbir şey konuşmamak.

2587. **Kulak kesti kul.**

Birisine bağlı, tabi olan kişi, kul, cariye, hizmetçi.

2588. **Kulak kesti küŋ.**
Birisine bağlı, tabi olan kişi, kul, cariye, hizmetçi.

2589. **Kulak koymav.**
Kulağına girmemek, anlamamak.

2590. **Kulak kurışı kanuv.**
İyice anlamak, iyice dinlemek.

2591. **Kulak kurışın kandıruv.**
İyice dinlemek.

2592. **Kulak süyinşi.**
Gelen bir habere sevinmek.

2593. **Kulak tosuv.**
Telaş almak, merak sarmak.
Köp boldı jolıkkalı, alıs dosım, yniŋe men de talay *kulak tostım*, este me tınık muhit jağasında turğan şak bir köterip jeŋis tosın (Kenesbayev, 1977: 361).

2594. **Kulak tundıruv.**
Çok yüksek sesli çıkan ses, yüksek ses.

2595. **Kulak türüv.**
Telaş almak, merak sarmak.

2596. **Kulakka jılı tiyüv.**
Kulağına hoş gelmek, hoşa gitmek, beğenmek.

2597. **Kulakka kulak, tuyakka tuyak.**
Hayvanları başa baş değişmek.

2598. **Kulakka siŋgen söz.**
Her zaman tekrar tekrar söylenen iyice öğrenilen söz.

2599. **Kulakka siŋüv.**
Kulağına girmek, söylenen sözleri anlamak.
Uğar kevde bolsa, *kulakka siŋerlik* boldı, oylanar (Kenesbayev, 1977: 361).

2600. **Kulakka türpidey tiyüv.**
Kulak tırmalayıcı olmak, dinleyenleri rahatsız etmek.

2601. **Kulakka uğran tanaday.**
Çok sessiz çıkan ses, duyulması çok zor olan ses.

2602. **Kulaktan ötüv.**
Çok yüksek sesli çıkan ses, yüksek ses.

2603. **Kulaktas boluv.**
Birlikte haberdar olmak, birbirine haber vervek, birlikte hareket etmek.
Bay bastas boladı, batır kındas boladı, biy *kulaktas boladı* (Kenesbayev, 1977: 361).

2604. **Kulaktı jaruv.**
Çok yüksek ses, yüksek ses.

2605. **Kulaktı sarsıtuv.**
Konuşa konuşa bıktırmak, usandırmak, bezdirmek.
Osına kali bilimdi, kam bilgir dep *kulağımdı sasıtuvşı* edi (Kenesbayev, 1977: 362).

2606. **Kur kulak boluv.**
Yemek yemeyen, et yemeyen hasta kişi.

2607. **Kutırğan ittiŋ kulağın jediŋ be.**
Kulağın iyi duyuyor mu.
Sen päle boldıŋ ğoy, *kutırğan ittiŋ kulağın jediŋ be* (Kenesbayev, 1977: 368).

2608. **Kuyma kulak.**
Hemen anlayan, akıllı kimse.

2609. **Mal kulağı saŋırav.**
1. Hiç kimse duymasın, ikimizin arasında kalsın. 2. Hayvanın bereketi kaçmasın, eti çok olsun.

2610. **Oysız kulak.**
Cahil, aptal, hiçbir bilgisi olmayan kişi.
Bul düniyeniŋ läzatı bäri sonda, *oysız kulak* ala almas onday sıydı (Kenesbayev, 1977: 410).

2611. **Periştenin kulağına şalınsın.**
Duaların kabul olsun, dileğin yerine gelsin.
Periştenin kulağına şalınsın, şığarmın. Avzıŋa may, astına tay, -dedi (Kenesbayev, 1977: 442).

2612. **Sabık kulak**.
Avare, başı boş gezen kişi.

2613. **Sak kulak.**
Sezgi gücü yüksek olan kişi.
Saptayak bunı kostap: sonıŋ jılkısında jürgen kanday *sak kulağı* bolsa da, biz kiykuv salıp tiyip ketkenge şeyin dabırımızdı aŋdamay kalatın bir sät bop tur. – Dedi (Kenesbayev, 1977: 449).

2614. **Salpaŋ kulak.**
1. Cansız, bedeninde canı olmayan kişi. 2. Elinden bir iş gelmeyen kişi.
Mümkin öz adamdarımızdıŋ işinde *salpaŋ kulak* bolıp jürmesin (Kenesbayev, 1977: 449).

2615. **Şıbış kulak suv.**
Çok az miktarda olan su.

2616. **Sözge kulak asuv.**
Söyleneni dinlemek, kulak vermek.

2617. **Sözge kulak koyuv.**
Söyleneni dinlemek, kulak vermek.

2618. **Sözge kulak saluv.**
Söyleneni dinlemek, kulak vermek.
Öz degenim bolmasa, özgeniŋ tilin almağan. Kisi akılı konbağan kanşa aytsa da bolmadım, *sözine kulak salmadım* (Kenesbayev, 1977: 466).

2619. **Tas kulak.**
Küyeviniŋ jılın bergennen keyin ağayın-tuvğan kavmalap, kurık sala bergen soŋ, jesir äyel *tas kulak* saŋırav şalğa tiydi (Kenesbayev, 1977: 496).
Kulağı hiç duymayan kişi.

2620. **Tınış kulağım.**
Rahat ve huzur içinde olmak, sükunet içinde yaşamak.
Aş tamağım, *tınış kulağım* (Kenesbayev, 1977: 529).

2621. **Türik kulak.**
Olup biten olaylardan haberdar olmak.
Asanbay bastıkka: -*kulağıŋ türik j*anıŋ sergek bolsın! –Dedi (Kenesbayev, 1977: 528).

2622. **Uvıstı kulak.**
Eski gelnekte ekin ekmeyen birinin ekin ekenlerden aldığı buğday.

2623. **Uzın kulak.**
Lakap.

2624. **Uzın kulaktan esitken äŋgime.**
Lakap.

2625. **Uzın kulaktan esitken habar.**
Lakap.

2626. **Uzın kulaktan esitken söz.**
Lakap.

3. 28. Maŋday (''alın'') İle İlgili Deyimler

2627. **Adal akı maŋday ter.**
Alın teriyle çalışmak.

2628. **Er maŋdayın bakka ber.**
Er olanın bahtı açık olsun.
Adaldan ber, aktan ber. Bäleketin jatka ber, *er maŋdayın bakka ber* (Kenesbayev, 1977: 165).

2629. **Kuv maŋday.**
Bahtı kara, talihsiz.

2630. **Maŋday aluv.**
Üstün başarı göstermek, birinci gelmek, dereceye girmek.
Kabdığalidıŋ kolhozdıŋ *maŋday aldı* balıkşısı atanıp jürgeni de osı eŋbektiŋ jemisi ğoy (Kenesbayev, 1977: 386).

2631. **Maŋday aşıluv.**
Bahtı açılmak, yolu açık olmak.

2632. **Maŋday jarıluv.**
Bahtı açılmak, yolu açık olmak.

2633. **Maŋday jarkırav.**
Bahtı açılmak, yolu açık olmak.

2634. **Maŋday ter.**

Alın teri, helal kazanç.
Şırağım, munıŋ bäri beynet adamnıŋ *maŋday teri* (Kenesbayev, 1977: 387).

2635. **Maŋday terimen tapuv.**
Çalışarak, alın teriyle para kazanmak, mal sahibi olmak.
2636. **Maŋday terin sıpıruv.**
Çalışarak, alın teriyle para kazanmak, mal sahibi olmak.

2637. **Maŋday terin töküv.**
Çalışarak alın teriyle para kazanmak, alın teri dökmek, mal sahibi olmak.

2638. **Maŋdaydan siypav.**
Himayesi altına almak.

2639. **Maŋdaydıŋ katparı.**
Alnın kırışıklığı.

2640. **Maŋdayğa jazğan.**
Alnına yazılan yazgı, alın yazısı.

2641. **Maŋdayğa jazuv.**
Alnına yazılan yazgı, kader, alın yazısı.

2642. **Maŋdayğa tiyüv.**
Sıkıntıya düşmek, dert çekmek.

2643. **Maŋdayğı bay boluv.**
Zengin olmak, bolluk içinde yaşamak.

2644. **Maŋdayı aşık.**
1. Bahtı açılan, sıkıntılardan kurtulan kişi. 2. Yolun açık olsun.

2645. **Maŋdayı aşıluv.**
Bahtı açılmak, önü açılmak.

2646. **Maŋdayı jarıluv.**
Bahtı açılmak, önü açılmak.

2647. **Maŋdayı künge küyüv.**
Azap çekmek, sıkıntı çekmek.

2648. **Maŋdayı taksa tiyüv.**
Rengi atmak, sıkıntıya düşmek, ümidini kaybetmek, cesaretini yitirmek.

2649. **Maŋdayı terlep körmev.**
Zorluk, acı, meşakkat, ıstırap görmemek.

2650. **Maŋdayın jarğa sokuv.**
Rengi atmak, sıkıntıya düşmek.

2651. **Maŋdayın kün şalmav.**
Başı zorluğa düşmemek, başı sıkışmamak.

2652. **Maŋdayına berüv.**
Bahtı açılmak, önü açılmak.

2653. **Maŋdayına bitüv.**

Elinde olan mal, elindekinden başka bir varlığı olmayan kişi.

2654. **Maŋdayına jazıluv.**
Başına yazılan yazgı, alnına yazılmak, kader.

2655. **Maŋdayına jazuv.**
Alnına yazılan yazgı, kader.

2656. **Maŋdayına kün tiymev.**
Başı zorluğa düşmemek, başı sıkışmamak.

2657. **Maŋdayına sipav.**
Acımak, korumak, merhamet etmek.

2658. **Maŋdayına sıymav.**
Emir vermemek, bir işin yapılmasını buyurmamak.

2659. **Maŋdayınan şertip jürip aluv.**
Bir malın en iyisini almak.

2660. **Maŋdayınan şertip jürip taŋdav.**
Bir malın en iyisini almak.

2661. **Maŋdayınan şertip jürip.**
Seçerek, beğenerek.

2662. **Maŋdayınan şertkizbev.**
Serbest bırakmak, istediği her şeyi yapmasına izin vermek.

2663. **Maŋdayınan şertpev.**
Serbest bırakmak, istediği her şeyi yapmasına izin vermek.

2664. **Maŋdayınıŋ arılmağan bes batpan sorı bar.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2665. **Maŋdayınıŋ arılmağan bes eli sorı bar.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2666. **Maŋdayınıŋ arılmağan kere karıs sorı bar.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2667. **Maŋdayınıŋ arılmağan sorı bar.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2668. **Maŋdayınıŋ bağı bar.**
Bahtı açık, rahat içinde yaşayan kişi.

2669. **Maŋdayınıŋ bağı beseli.**
Bahtı açık, rahat içinde yaşayan kişi.

2670. **Maŋdayınıŋ bes eli bağı bar.**
Bahtı açık, rahat içinde yaşayan kişi.

2671. **Maŋdayınıŋ ırısı bes eli.**
Bahtı açık, rahat içinde yaşayan kişi.

2672. **Maŋdayınıŋ ırısı kere karıs.**

Bahtı açık, rahat içinde yaşayan kişi.

2673. **Maŋdayınıŋ sorı bes baptan.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2674. **Maŋdayınıŋ sorı bes eli.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2675. **Maŋdayınıŋ sorı bes kere karıs.**
Bahtı kapalı olan, işleri yolunda olmayan kişi.

2676. **Maŋdayınıŋ sorı bes yeli.**
Talihsiz olmak, şansı gülmemek.

2677. **Sor maŋday.**
Bahtı kara, talihsiz.

2678. **Şot maŋday.**
1. Çıkık alınlı. 2. Dik başlı kişi.

3. 29. Miy (''beyin'') İle İlgili Deyimler

2679. **Jındı koydıŋ mıyın jediŋ be.**
Kulağın iyi duyuyor mu.

2680. **Miy batpakka batuv.**
Kötülük düşünmek.
Sonday doska erem dep, *batarsıŋ miyğa bir batpak* (Kenesbayev, 1977: 391).

2681. **Miyğula boluv.**
Sersem olmak, sokaklarda gezmek, gidecek yeri yurdu olmamak.

2682. **Miyı almaytın adam.**
Kafası hiçbir şey almamak, beyni almamak, hiçbir şey anlamamak.

2683. **Miyı jetüv.**
Aklı olgunlaşmak, akıllanmak, düşünecek çağa gelmek.

2684. **Miyığınan külüv.**
Bıyık altından gülmek.

2685. **Miyına jetüv.**
Aklı yetmek, olgunlaşmak.

2686. **Miyına konuv.**
Aklı yetmek, olgunlaşmak.

2687. **Miy jetüv.**
Aklı yetmek, olgunlaşmak.

2688. **Miy kaynar.**
Hava çok sıcak, insanın beyni kaynatıyor.

2689. **Miy kaynatar.**
Hava çok sıcak, insanın beyni kaynatıyor.

2690. **Miy keptirüv.**

Kafa yormak, düşünmek, aklını zorlamak.

2691. **Miy tolmav.**
Henüz aklı olgunlaşmamış kişi.

2692. **Miyu aşuv.**
Sersem olmak, sokaklarda gezmek, gidecek yeri yurdu olmamak.

2693. **Miyu katuv.**
Sersem olmak, sokaklarda gezmek, gidecek yeri yurdu olmamak.

3. 30. Moyın (''boyun'') İle İlgili Deyimler

2694. **Alma moyın, arşın tös.**
Yakışıklı, gerdan boyunlu olan.
Dämeli karşığa da, kara kus ta, bop tursıŋ sen bir üyrek kölden uşkan. *Arşın tös, alma moyın*, kiyğaş kastan eşbir jan köre almadım senen askan (Kenesbayev, 1977: 37).

2695. **Baydı köşse ne jeti atın jeydi, ne kök moyınnan yuzdık berev.**
''Toğız kumalak'' oyununda söylenen deyimdir.

2696. **Bir moyın jer.**
Yarım hektar kadar olan yer.
Biz burın *bir moyın jer* dep aytatın edik (Kenesbayev, 1977: 135).

2697. **Biti torğanday, moynı ırğayday.**
Azmak, yoldan çıkmak.
Üsenniŋ halinen de jaman azıp-tozğan, biti *torğayday, moynı ırğayday* bolğan Asanğa kezdesedi (Kenesbayev, 1977: 120).

2698. **Buka moyın.**
Kalın boyunlu, ensesi kalın.
Ey, -oŋbağan! –Dep kijindi maşinanıŋ esigin aşıp, sırtka karağan *buka moyın,* juvantık şofer, -nemene baska jer tappadıŋ ba? Äliŋ kelse senağa bar (Kenesbayev, 1977: 128).

2699. **Er moynında kıl arkan şirimes.**
Ay, şıbın janım-ay, oh, zeketiŋ keteyin-ay! *Er moynında kıl arkan şirimes*, äl üstinde jatkan Düysenbi Kündikbayev baksığa jalındı (Kenesbayev, 1977: 165).
Er yiğit boynunun borcunu öder, er lokması er kursağında kalmaz.

2700. **Eri moynına ketüv.**
1. Bereketi gitmek. 2. Utanmak, çekinmek.
O, kurmetti dosım, Bakaş, *eriŋ moynına ketip* kalıptı ğoy, sağan bir dos järdemi kerek-av, -dedi ol (Kenesbayev, 1977: 166).

2701. **Erin moynına aluv.**
Sıkıntıya düşmek, acılanmak.
Şal ävel basta zavottı kiymay, *erin moynına alıp*, biraz mönkise de, akırı könipti (Kenesbayev, 1977: 166).

2702. **Esektiŋ moynına jiberüv.**
Gülecek bir durum ortaya çıkarmak.
Katın karğısınan karanğılık ornağanın körgenim jok, bas taŋbaŋdı, Jalmukan, Karavıldıŋ ul kızına ülgi bolsın, baylap *jiber bir esektiŋ moynına* (Kenesbayev, 1977: 167).

2703. **Jer moynı kaşık.**
Çok uzak.

2704. **Jez moyın.**
Uzun güzel boyunlu kimse.

2705. **Kandı moyın.**
Günahkar, günahı çok olan kişi.
Kandı moyın ayıpker bop, tügel jigitek bop tize bügetin bop tur (Kenesbayev, 1977: 301).

2706. **Kanı moynında ketüv.**
Günahsız birini öldürmek, suçsuz yere öldürmek, vebalini almak.

2707. **Kaz moyın.**
Görkemli at, güzel at, yürüyüşü güzel olan at, bazen de endamı güzel olan kızlar için kullanılır.
Omıravı köterinki, *kaz moyın*, kamıs kulak arğımaktı körip kaldım (Kenesbayev, 1977: 305).

2708. **Kerdeŋ moyın.**
Güzel boyunlu, bir boyun türü.

2709. **Kıl moyın.**
İnce uzun boylu kimse.

2710. **Kıl moyınğa takadı.**
Ölmek üzere, ölüm halinde olan kişi.

2711. **Kıl moyınğa takaluv.**
Ölüm döşeğinde olmak, ölmek üzere.

2712. **Kılka moyın.**
Kıl boyunlu, ipince.

2713. **Kılşa moyını taşla.**
Her şeye boyun eğen, kabul eden, boynum kıldan ince.

2714. **Kırıs moyın.**
Etrafına zararı olan kişi.

2715. **Koy moyın.**
Koyun boynuna benzeyen güzel boyun.

2716. **Kök moyın.**
1. Bıktırmak, usandırmak. 2. Güzel, çekici, alımlı.

2717. **Köz moyın tavısuv.**
Göz nuru dökmek.

2718. **Kudaydan moyına burşak salıp surap aluv.**
İnsana Allah tarafından verilen akıl, güzellik gibi nimetler.
Burşak salıp tilep alğan kudaydan, esekenniŋ ul kıp süygen bir kızı ed (Kenesbayev, 1977: 356).

2719. **Kudaydan moyına burşak salıp tilep aluv.**
İnsana Allah tarafından verilen akıl, güzellik gibi nimetler.

2720. **Kuv moyın.**
Uzun, ince, güzel boyun.

2721. **Moyın bermev.**
İtaat etmemek, boyun eğmemek.

2722. **Moyın burav.**
Dediğini yaptırmak, boyun eğdirmek.

2723. **Moyındı kaşıkka salıp ketüv.**
Uzaklaşmak, kendini soyutlamak.

2724. **Moyındı kaşıkka saluv.**
Boyun eğmemek, kaçmak.

2725. **Moyındı sırtka salıp ketüv.**
Uzaklaşmak, kendini soyutlamak.

2726. **Moyın kayıruv.**
Dediğini yaptırmak, boyun eğdirmek.

2727. **Moyın koyuv.**
Kabullenmek, kabul etmek, baş eğmek, bağlı kalmak, tabi olmak.

2728. **Moyın saluv.**
1. İstekte bulunmak, dilemek. 2. Göz değmek.

2729. **Moyın serik boluv.**
Bir işi birlikte yapmak, hep beraber bir işi yapmaya girişmek.

2730. **Moyın usınuv.**
Kabullenmek, kabul etmek, baş eğmek, bağlı kalmak, tabi olmak.

2731. **Moyıntavlık kıluv.**
Canını hiçe saymak, ölürcesine çalışmak.

2732. **Moynı astına kelüv.**
1. Kötü hale düşmek, yenilmek. 2. Talihsiz olmak, şanssız olmak.

2733. **Moynı astına tüsüv.**
Kötü hale düşmek, yenilmek.

2734. **Moynı astınan kelüv.**
Kötü hale düşmek, yenilmek.

2735. **Moynı bosav.**
Boş vakti olmak.

2736. **Moynı ırğayday, biti torğayday boluv.**
Çok zayıflamak.

2737. **Moynı ırğayday, biti torğayday.**
Perişan halde olmak, zayıflamak, halsizleşmek, yorgun argın olmak.

2738. **Moynı ırğayday, siyrağı şiydey.**
Perişan halde olmak, zayıflamak, halsizleşmek, yorgun argın olmak.

2739. **Moynı ırğayday.**
Dümdüz, dosdoğru.

2740. **Moynı jar bermev.**
Tembelliği tutmak.

2741. **Moynı juvan.**
Güçlü, kuvvetli.

2742. **Moynı kaşık.**
Arası uzak.

2743. **Moynı katuv.**
İsteksizleşmek, bir işi yapmaya isteksiz olmak.

2744. **Moynı ozuv.**
Birinci olmak, dereceye girmek, başarı elde etmek.

2745. **Moynımda bul is bar.**
Başında bir iş var, başı dertte olmak.

2746. **Moynımen köterüv.**
1. Zorluklara katlanmak, dayanmak. 2. Yapmış olduğu hatalarını düzeltmek.

2747. **Moynın burav.**
Ehemmiyet vermek, bakmak.

2748. **Moynın işine tıkuv.**
Keyfi kaçmak, huzuru kaçmak, cesaretini kaybetmek, morali bozulmak.

2749. **Moynın kayıruv.**
Ehemmiyet vermek, bakmak.

2750. **Moynın sozuv.**
Belli bir amaca ulaşmak için çalışmak, çabalamak.

2751. **Moynın tüsüv.**
Keyfi kaçmak, huzuru kaçmak, morali bozulmak.

2752. **Moynına ala kap saluv.**
Başı boş olmak, başı boş gezmek, avare dolaşmak.

2753. **Moynına ala korjın saluv.**
Başı boş olmak, başı boş gezmek, avare dolaşmak.

2754. **Moynına aluv.**
1. Suçunu itiraf etmek, suçu kabullenmek. 2. Kendi sorumluluğuna almak.

2755. **Moynına arkan saluv.**
İtaat ettirmek, himayesine almak.

2756. **Moynına artuv.**
Yüklemek, sorumluluk vermek.

2757. **Moynına burşak salıp tilev.**

Allah'tan dilemek, yalvarmak.

2758. **Moynına burşak saluv.**
Allah'tan dilemek, yalvarmak.

2759. **Moynına er erttemey minüv.**
Birbirinin malına göz dikmek.

2760. **Moynına jalı ketüv.**
Zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak.

2761. **Moynına kiyıp saluv.**
Boşu boşuna, haksız yere birinin malını elinden almak.

2762. **Moynına korjın ilüv.**
Başı boş olmak, başı boş gezmek, avare dolaşmak, dilencilik yapmak, dilenmek.

2763. **Moynına koyuv.**
Gerçekleri söylemek, doğrusu neyse onu söylemek, suçunu itiraf etmek, suçu kabul etmek.

2764. **Moynına kurık tüsüv.**
1. Bağımlı olmak, kurtulamayacak gibi olmak. 2. Evlenmek, başı bağlanmak.

2765. **Moynına kurım ilüv.**
Aşağılamak, rezil rüsva etmek.

2766. **Moynına minip aluv.**
1. Birisine ayak bağı olmak. 2. Birisini sülük gibi emmek, başkalarının sayesinde geçinmek.

2767. **Moynına minüv.**
Sorumlu olmak, sorumluluk almak..

2768. **Moynına saluv.**
Gerçekleri söylemek, doğrusu neyse onu söylemek, suçu üstüne almak.

2769. **Moynına şılbır saluv.**
Allah'tan dilemek, yalvarmak.

2770. **Moynına suv ketüv.**
Üzülmek, perişan olmak, morali bozulmak.

2771. **Moynına suv kuyıluv.**
Üzülmek, perişan olmak, morali bozulmak.

2772. **Moynına tav tesip ilüv.**
Çok ağır azap çekmek, sıkıntı çekmek, dert çekmek.

2773. **Moynına tüsüv.**
Sorumlu olmak, sorumluluk düşmek.

2774. **Moynın buruv.**
Gönlünü kaptırmak, etrafına bakınmak.

2775. **Moynıŋmen köter.**
Bütün zorlukları tek başına aşmaya çalış, kendi işini kendin yap.

2776. **Obalı moynıŋa.**
Günahı boynuna, yapılan bir kötülüğün günahını başka birine yükleme.

2777. **Sarı moyın bala.**
Küçücük çocuk, el kadar çocuk.

2778. **Şiy moyın.**
Jäşiginde kämpit köp, düniyekor, *şiy moyın*, -dep mazaktadı (Kenesbayev, 1977: 566).
Zayıf adam, boynu kuru.

2779. **Tavkımeti moynına.**
Yaptığı günahların sıkıntısını çekmek, azap çekmek.

2780. **Toŋ moyın.**
Görünüşte sakin ancak sinirlendiğinde gözü hiçbir şey görmeyen, dik başlı, inatçı, dediği dedik kişi.

3. 31. Murın (''burun'') İle İlgili Deyimler

2781. **Esek kurtı murnınan tüsüv.**
Zenginleşmek, rahatlamak, bolluk içinde yaşamak.
Esek kurtı murnınan tüsip jetilip tur deydi dep osı äkişterdi söz kıladı (Kenesbayev, 1977: 167).

2782. **Janı murnının uşına kelüv.**
Çok korkmak, sıkıntıya düşmek.
Bese, bese, kuday biledi, *janı murnınıŋ uşında dep* azamattar guv-guv etedi (Kenesbayev, 1977: 185).

2783. **Kır murın.**
Güzel burun, görünüşü güzel olan burun.

2784. **Kırlı murın.**
Güzel burun, görünüşü güzel olan burun.

2785. **Kolağaş murın.**
Büyük burunlu kimse.

2786. **Kus murın.**
Karga burunlu.

2787. **Murın jaruv.**
Kokusu yayılmak, kokusu etrafı sarmak, kokudan burnu düşmek.

2788. **Murın siŋbiruvge murşası jok.**
İşi başından aşkın olmak.

2789. **Murındık boluv.**
Bir işe önderlik eden kimse olmak.

2790. **Murındıktağan tüyedey.**
Yumuşak başlı, çabuk ikna olunan, uysal, uslu, sakin kişi.

2791. **Murnı bitüv.**

Nefes alamamak.

2792. **Murnı kanap jatkan jok.**
Ölürcesine çalışmak.

2793. **Murnı kışuv.**
Bir şey istemek.

2794. **Murnımdı kesip bereyin.**
Öyle olduğuna eminim, tam öyle.

2795. **Murnın bet kıluv.**
Ağzını burnunu dağıtmak.

2796. **Murnın jaruv.**
Kokusu etrafa iyice yayılmak, kokusundan burnu düşmek.

2797. **Murnın kökke köterüv.**
Kendini başkalarından üstün görmek, kibirlenmek, büyüklenmek.

2798. **Murnın kökke şüyirüv.**
Kendini başkalarından üstün görmek, kibirlenmek, büyüklenmek.

2799. **Murnın köterüv.**
Burnu havada olmak.

2800. **Murnın şüyire karav.**
Kendini başkalarından üstün görmek, kibirlenmek, büyüklenmek.

2801. **Murnın şüyirüv.**
Kendini başkalarından üstün görmek, kibirlenmek, büyüklenmek.

2802. **Murnın tesken ögizdey.**
Uysal, uslu, sakin kimse.

2803. **Murnın tesken taylaktay.**
Yumuşak başlı, çabuk ikna olunan, uysal, uslu, sakin kişi.

2804. **Murnın tırjitüv.**
1. Beğenmemek, hoşlanmamak, burun kıvırmak. 2. Kendini diğer insanlardan üstün görmek.

2805. **Murnına iyisi de kelmev.**
Sezmemek, hiçbir şeyden haberi olmamak.

2806. **Murnına iysi kelmev.**
Sezmemek, hiçbir şeyden haberi olmamak.

2807. **Murnına jıldıŋ iysi kelüv me.**
Çok uyuyan kişi.

2808. **Murnınan esek kurt tüsip kapuv.**
Zengin olmak, varlık içinde yaşamak.

2809. **Murnınan miŋgirlev.**
Net konuşmamak, burnuyla konuşmak, mırıltılı konuşmak.

2810. **Murnınan şanşılıp jürüv.**

Çok yoğun çalışmak, işten elini değdirememek.

2811. **Murnınan şanşıluv.**
Çok yoğun olmak, işi başından aşkın olmak.

2812. **Murnınan sorası akuv.**
Çok genç, gencecik kişi.

2813. **Murnınan su ketüv.**
Çok yoğun olmak, işi başından aşkın olmak.

2814. **Murnınan suv ketip jürüv.**
Çok yoğun çalışmak, işten elini değdirememek.

2815. **Murnınan tizüv.**
Her şeyi söylemek, hiçbir şeyi unutmadan söylemek.

2816. **Murnınıŋ astın körmey.**
Hiçbir şeyi sezmemek, burnunun ucundan ötesini görememek.
Men de tuvdım atadan, artıksıŋ ba sen menen? Dep şıktay ma key nadan, *murnınıŋ astın körmegen* (Kenesbayev, 1977: 396).

2817. **Murnınıŋ astındağını körmev.**
Hiçbir şeyi sezmemek, burnunun ucundan ötesini görememek.

2818. **Piste murın.**
Küçük burun.
Marjanday otız tisi, *piste murın*, keŋ maŋday, kası kara, ötkir közdi (Kenesbayev, 1977: 443).

2819. **Suv murın.**
Pısırık, gevşek, sessiz kişi.

3. 32. Murt (''bıyık'') İle İlgili Deyimler

2820. **Murt astınan külüv.**
Bıyık altından gülmek.

2821. **Murt şıkuv.**
Bıyığı çıkmak, büyümek, ergenlik çağına gelmek.

2822. **Murtı buzılmav.**
Azalmamak, eksilmemek.

2823. **Murtı ketilmev.**
Azalmamak, eksilmemek.

2824. **Murtı kisaymav.**
Hiçbir şey kaybetmemek, bozulmamak.

2825. **Murtı sınbav.**
Azalmamak, eksilmemek.

2826. **Murtı tikirey.**
Öfkelenmek, kızmak, sinirlenmek.

2827. **Murtın balta şappav.**

1. Hiçbir şey kaybolmamak, eksilmemek, bozulmamak. 2. Önem vermemek, dikkat etmemek.

2828. **Murtın balta şappaytınday boluv.**
Bıyığını balta kesmez olmak.
2829. **Murtın basuv.**
1. Sakalını bıyığını düzeltmek. 2. Dikişini düzeltmek.

2830. **Murtın maylav.**
1. Rüşvet vermek. 2. Yiyip içmek.

2831. **Murtın şiyratüv.**
Güzelleştirmek, süslemek.

2832. **Murtınan külüv.**
Bıyık altından gülmek.

2833. **Murttay uşuv.**
1. Yere devrilmek, düşmek. 2. Hastalanıp yatağa düşmek.

3. 33. Ökpe (''ciğer'') İle İlgili Deyimler

2834. **Ala ökpe boluv.**
Boş yere çaba sarf etmek, boşuna zahmete girmek.
Baydıŋ munday maktavın alğan malay nege bolsa da, eliktemey uşıp, bar ıkılasımen kızmet kılıp, *ala ökpe bolatın* edi (Kenesbayev, 1977: 32).

2835. **Boz ökpe.**
Çekingen, utangaç kimse.
Öziŋ bir *boz ökpesiŋ*-av deymin (Kenesbayev, 1977: 120).

2836. **Eki ökpesin kolına alıp jügirüv.**
Çok çabuk koşmak.

2837. **Jel ökpe.**
Her denene kanan adam.
Keybir *jel ökpe* käriler de jür. Aynala korşağan top işinde Nağima sızıltıp, mayısa biyleydi (Kenesbayev, 1977: 196)

2838. **Kara ökpe.**
Bir tür at hastalığı.

2839. **Köbik ökpe.**
Beceriksiz.

2840. **Ökpe aytuv.**
Sitem etmek, karşı çıkmak.

2841. **Ökpe kaldık artuv.**
Karşı çıkmak.

2842. **Ökpe kaldık kıluv.**
Karşı çıkmak.

2843. **Ökpe kıluv.**
Karşı çıkmak.

2844. **Ökpe sızuv.**
Ciğeri sızlamak, bir acıyı içerlemek.

2845. **Ökpe tus.**
Arka taraf.

2846. **Ökpe-bavır, jalı bar.**
Hali vakti yerinde, malı da mülkü de var.

2847. **Ökpesi alkımına tığıluv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2848. **Ökpesi alkınuv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2849. **Ökpesi avzına küyüv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2850. **Ökpesi avzına tığıluv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2851. **Ökpesi jok.**
Sitemi, kızgınlığı, öfkesi, serzenişi yok.

2852. **Ökpesi jürmev.**
Kızgınlığı dinmemek, öfkesi geçmemek.

2853. **Ökpesi kabınuv.**
Nefes nefese kalmak, yorulmak, nefesi daralmak.

2854. **Ökpesi kara kazanday boluv.**
Çok kırılmak, darılmak.

2855. **Ökpesi kara kazanday.**
Çok kırılmak, darılmak, kırılmak, küsmek.

2856. **Ökpesi küyüv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2857. **Ökpesi öşüv.**
Gücü kalmamak, yorulmak, nefessiz kalmak.

2858. **Ökpesin ala jügirüv.**
1. Kızgınlığını, öfkesini bildirmek. 2. Acele etmek, nefes nefese kalmak.

2859. **Ökpesin avzına tistep aytısuv.**
Çok sesli bir şekilde konuşmak.

2860. **Ökpesin kolına alıp jetüv.**
Acele etmek, bütün gücüyle çabalamak.

2861. **Ökpesin kolına alıp jügirüv.**
Acele etmek, bütün gücüyle çabalamak.

2862. **Ökpesin kolına alıp.**
Acele ederek, bütün gücüyle çabalamak.

2863. **Ökpesin kolına alıp.**

Alelacele, telaşla.

2864. **Şişki ökpe.**
Bebek, yeni doğan çocuk.

2865. **Şiyki ökpe.**
Genç çocuk.
Bermes pe edi bir *şiyki ökpe* ne jazsa! Uylıkkan ündey almay otırğan jurt, şettegi türe keldi jetim tazşa (Kenesbayev, 1977: 566).

2866. **Tesik ökpe.**
Zorluklara göğüs geren sabırlı kimse.

3. 34. Sakal (''sakal'') İle İlgili Deyimler

2867. **Ak sakal, kara sakal.**
Yaşlılar, gençler. (Ak sakal yaşlıları, kara sakal gençleri temsil eder).
Korısbaydıŋ kırkın ötkizip, üş otvdıŋ *ak sakal, kara sakaldarı* uvädelesip tarağanına, mine, bügin, attay jıl (Kenesbayev, 1977: 25).

2868. **Ata sakal avzına bitken.**
Yetişkin olmak.

2869. **Boyı bir karıs, sakalı kırık karıs.**
Görüldüğünden daha fazla bilgili kimse.
Meniŋ küyevim *boyı bir karıs, sakalı kırık karıs*. Ol kazir adam izdep, äri malın bağıp dalağa jür (Kenesbayev, 1977: 122).

2870. **Kaba sakal.**
Gür sakallı olmak, sakalı yüzünün her yerini kaplamak.

2871. **Kırma sakal.**
Sakalını çenesinde bırakan kişi.

2872. **Kök sakal.**
Orta yaştaki insanlar, bıyığına ak düşmeye başlayan insanlar.

2873. **Sakal sipap kaluv.**
Aldatılmak, birileri tarafından kandırılmak.
Ävliye, ävliye dep ävkesi tüsip edi, ävliyesi atın minip ketip, *sakalın sipap kaptı* (Kenesbayev, 1977: 449).

2874. **Sakaldı basımen.**
Yaşlılığına rağmen, yaşına başına bakmadan.

2875. **Sakaldı koldan berüv.**
Olgun bir kişinin ar namus etmesi.
Äy, bärimiz sapsiyıp, bizge akıl salar dep otırğanda, isti bitirip koyıptı, kerek, *sakaldı koldan berdik* (Kenesbayev, 1977: 436).

2876. **Sakaldı kul jarıtpas.**
Kimseden sana fayda gelmez.

2877. **Sakaldı kuv jarıtpas.**
Kimseden sana fayda gelmez.

2878. **Sakalı örtenüv.**

Yaşlı başı ile milletten utanmak, yüz kızartacak işler yapmak.

2879. **Sakalı şığıp jat boluv.**
Büyümek, olgunlaşmak, adam olmak, er olmak.

2880. **Sakalın buldav.**
Büyüklüğünü, yaşlılığını bir anda fark etmek.

2881. **Sakalın juluv.**
Zor duruma düşmek, sıkıntıya düşmek.

2882. **Sakalın satuv.**
Büyüklüğünü, yaşlılığını bir anda fark etmek.

3. 35. Barmak, Savsak (''parmak'') İle İlgili Deyimler

Türkiye Türkçesindeki ''parmak'' sözcüğü, Kazak Türkçesinde ''savsak'' şeklindedir. Bunun yanında Kazak Türkçesindeki ''savsak'' sözcüğünün yerine Eski Türkçedeki ''barmak'' sözcüğü de kullanılmaktadır. Kazak Türkçesindeki ''barmak'' sözcüğünün daha çok söz dizimlerinde ve deyimlerde kullanıldığı görülmektedir.

3. 35. 1. Barmak

2883. **Baldı barmak.**
1. Fala bakarak gelecekten haber vermek. 2. Çok marifetli olmak.

2884. **Barmağın tistev.**
Parmağını dişlemek, bir olay karşısında sinirlenmek.

2885. **Barmağınan bal tamuv.**
Marifetli, usta, becerikli, on parmağında on marifet.

2886. **Barmağınan öneri tamuv.**
Marifetli, usta, becerikli, on parmağında on marifet.

2887. **Bas barmak.**
Bir işte en önemli kişi.

2888. **Köz kıstı, barmak bastı.**
Gizlice alışveriş yapmak.

3. 35. 2. Savsak

2889. **Ak savsak.**
1. Kötü işler yapmayan insan. 2. Eli işe yakışan, becerikli, hamarat kimse.
Şükirbay burın jumıstı köp istemegen, *ak savsaktav* jigit eken (Kenesbayev, 1977: 25).

2890. **Bes savsaktay bilüv.**
Adı gibi bilmek, çok iyi bilmek.

2891. **On savsağınan öner tamuv.**
Marifetli, usta, becerikli, on parmağında on marifet.

2892. **On savsağınan öneri tögilüv.**
Marifetli, usta, becerikli, on parmağında on marifet.

2893. **On savsağınday bilüv.**
Herkesi iyi tanımak, her şeyi bilmek.

2894. **Savsağınan bal tamuv.**
Marifetli, usta, becerikli, on parmağında on marifet.
2895. **Savsakpen sanarlıktay.**
Çok az, parmakla sayılacak kadar.

3. 36. Sırt (''sırt'') İle İlgili Deyimler

2896. **Közge jılpın, sırtka kılpın körinüv.**
Gerçek olmayan, boyalı iken güzel görünen ama gerçekte çirkin olan.

2897. **Moyındı sırtka salıp ketüv.**
Uzaklaşmak, kendini soyutlamak.

2898. **Sırt aynaluv.**
Düşman olmak, düşmanlık çekişmek.

2899. **Sırt berüv.**
Düşman olmak, düşmanlık çekişmek.

2900. **Sırt köz.**
Yabancı el, yabancı vatan, başka yurt.

2901. **Sırtı aşı, işi tätti.**
Dışından göründüğü gibi kötü olmayan, iyi kimse.

2902. **Sırtı bütin, işi tütin.**
Yarı gönüllü, içinde burukluk olan kişi.
Oyı adamğa kızık jok bul jalğanda, köbiniŋ *sırtı bütin, işi tütin* (Kenesbayev, 1977: 481).

2903. **Sırtımen jıltırav.**
Kötü düşüncesini bildirmek, sezdirmek.

2904. **Sırtın berüv.**
Düşman olmak, düşmanlık çekişmek.

2905. **Sırtın suvık ustav.**
Düşman olmak, düşmanlık çekişmek.

2906. **Sırtın tosuv.**
Düşman olmak, düşmanlık çekişmek.

2907. **Sırtına şığarmav.**
Sırrını kimseye söylememek, sırrını faş etmemek, sırrını içinde saklamak.

2908. **Sırtınan semirüv.**
Çok zengin olmak, varlık ve bolluk içinde yaşamak.
Alıstağı jurt *sırtınan semirip*, kur datpırtka tabınıp jüripti (Kenesbayev, 1977: 481).

2909. **Sırtınan ton pişüv.**
Başkası hakkında fikir yürütmek, yorum yapmak.

2910. **Sırtka tepüv.**

Dışlamak, uzak tutmak, hor görmek.

2911. **Sırttan ton pişüv.**
Başkası hakkında fikir yürütmek, yorum yapmak.

2912. **Tügi sırtına şıkuv.**
Ağıt yakmak, acısını dışarı vurmak, kahırlanmak.

2913. **Tügin sırtına tepüv.**
Ağıt yakmak, acısını dışarı vurmak, kahırlanmak.

3. 37. Süyek (''kemik'') İle İlgili Deyimler

2914. **Ak süyek boluv.**
Afete uğramak, üzülmek.

2915. **Ant süyek.**
Kış için özel olarak kesilen hayvan etinin en son parçasının saklanması.
Kazakta, ädette, soğımnıŋ eŋ akırğı eti retinde jambas süyek saktaladı, munı konakka assa, konak: *ant süyek* salıptı, bul üyde endi et jok dep oylandı (Kenesbayev, 1977: 42).

2916. **Boyına bir şala süyek bitpev.**
Hamile olamamak, dünyaya bir çocuk getirememek.

2917. **Etten ötip süyekke jetüv.**
1. Acı vermek, dokunmak. 2. Tahammülü, sabrı tükenmek.

2918. **İtten de süyek karızdar.**
Borç alamadığı adam kalmamak, herkesten borç para alan kişi.

2919. **Kur süyegi kaluv.**
Zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak.

2920. **Kuv süyek.**
İhtiyarlamak, güç kuvvetten kesilmek.

2921. **Öli süyek.**
Beceriksiz, sakar, yeteneksiz kişi.

2922. **Say süyegi sırkırav.**
1. Tüm vücudu ağrımak. 2. Vücudunun her yeri titremek.

2923. **Say süyegi şımırlav.**
1. Tüm vücudu ağrımak. 2. Vücudunun her yeri titremek.

2924. **Sözi süyekten ötüv.**
Dili dokunmak, söylenenlerden alınmak.

2925. **Süyegi asıl.**
Kuvvetli, sağlam, berk, dayanıklı.
Süyegi asıl dür edi, kudaydıŋ özi biledi. On törtinşi ayday bop tüsedi kimniŋ kasına (Kenesbayev, 1977: 475).

2926. **Süyegi avır.**
Kuvvetli, sağlam, berk, dayanıklı.

Süyegi avır kisi ğoy, anav-mınavğa kozğala koyar ma eken (Kenesbayev, 1977: 475).

2927. **Süyegi balkuv.**
Bütün vücudu gevşemek.

2928. **Süyegi jaman.**
Galiba kötü, kötü olabilir anlamında.
Bilgenderdiŋ aytkanı kökiregine kirmeydi, öz paydasın bilmeydi, *süyegi jaman* bolğan soŋ (Kenesbayev, 1977: 476).

2929. **Süyegi jasık.**
Pısırık, sünepe, uyuşuk.

2930. **Süyegi jasuv.**
1. Yorulmak, bitkin düşmek, gücü tükenmek. 2. Yüzünün rengi atmak.

2931. **Süyegi kızuv.**
Şerefi gitmek.

2932. **Süyegi meniki eti seniki.**
Eti benim, kemiği senin.

2933. **Süyegine kirüv.**
Su ile vücudun bütününü iyice yıkamak.

2934. **Süyegine siŋüv.**
Bir durumdan başka bir duruma geçmek.
Jalkav degen jaman at, *süyegine singen* be, kağazğa tamğan siyaday (Kenesbayev, 1977: 476).

2935. **Süyegin juv.**
Su ile vücudun bütününü iyice yıkamak.

2936. **Süyegin korlav.**
Ar namusu ayaklar altına düşmek.

2937. **Süyegin şığaruv.**
Ölmek, evinden ölüsü çıkmak.
Süyegi şıksa ağaydıŋ däl ası üyden, aytşı oziŋ, uyalmas pa eŋ, küyinbes pe eŋ (Kenesbayev, 1977: 476).

2938. **Süyegi sal boluv.**
Yorulmak, halsizleşmek, takatsiz kalmak, dermanı kesilmek.

2939. **Süyegi savdırav.**
Bir deri bir kemik, zayıf.

2940. **Süyegi şıkkan.**
Bir deri bir kemik, zayıf.
Latış şal *süyegi şıkkan* arık denesi selkildep, şik- şik küldi (Kenesbayev, 1977: 476).

2941. **Süyek bermes.**
Obur, doymaz, tamahkar, aç gözlü.
Bizdiŋşe hat bilmeytin bir kattı şal, juvan it *süyek bermes*, jalmavızı (Kenesbayev, 1977: 476).

2942. **Süyek boluv.**
Birbirine kız alıp vermek, yakınlaşmak.
Tiridey közine kün aluv arına avır bolar, kudaldıkpen kuday atın aytsın, *süyek bolsın* (Kenesbayev, 1977: 476).

2943. **Süyek jakın boluv.**
Birbirine kız alıp vermek, yakınlaşmak.

2944. **Süyek janğırtuv.**
Birbirine kız alıp vermek, yakınlaşmak.
Ävelden bas tüyisken jakın edik, burınğı süyegim eskirip baradı, kaytadan *süyek jaŋğırayık*, amantayğa balasın bersin depti,-dedi Kayşa Demeşke (Kenesbayev, 1977: 476).

2945. **Süyek kas.**
Bir kimseninyedi göbeği ile düşman olmak, düşmanlık çekişmek.
Süyek kas bolğan adam eken (Kenesbayev, 1977: 476, 476).

2946. **Süyek korlav.**
Namusuna, şerefine sahip çıkamamak.
Men bul kızımnıŋ... Ketkenine riza emespin, ol kara kisi edi... *Süyek korlap* kara kisimen ketti (Kenesbayev, 1977: 476).

2947. **Süyek şatıs.**
Birbirine kız alıp kız vermek.
Şınında da ol kisi jeŋse, bul oğan kayın siŋli bolatın, özderiniŋ *süyek şatıs* jayları bar (Kenesbayev, 1977: 477).

2948. **Süyek tamır.**
Dostlukları, arkadaşlıkları çok eski zamanlara dayanan iki dost.
Süyek tamır süyenisip kün köredi, avız tamır aytısıp artığın aladı (Kenesbayev, 1977: 477).

2949. **Süyek tastav.**
Dünyaya aldanmak.
Mırzağa bak, devlet bitkenmen, baska jarlı, özi tömen äri az atadan şıkkan. Sondıktan, bir makaştı *süyek tastap*, köŋilin avlaydı da, jüzdi ıktırıp ustaydı (Kenesbayev, 1977: 477).

2950. **Süyek tistegen it.**
Kocayı, eşi dalgaya almak, kadının kocasıyla alay etmesi.

2951. **Süyekke bitken kılık.**
Karakter, huy.

2952. **Süyekke bitken minez.**
Karakter, huy.

2953. **Süyekke taŋba boluv.**
Ailesinin şerefine leke düşürmek.
Birevdiŋ tili tiyip kalsa, kolı tiyip *süyegimizge taŋba bolıp* kala ma dep ötirik araz bolıp jür edim (Kenesbayev, 1977: 476).

2954. **Süyekke taŋba kıluv.**
Ailesinin şerefine leke düşürmek.

2955. **Süyekke taŋba saluv.**
Ailesinin şerefine leke düşürmek.
Noğaylını aldı dep, *süyekke taŋba saldı* dep (Kenesbayev, 1977: 476).

2956. **Süyekke tiyüv.**
Canı yanmak, acı çekmek.
Jaŋa jıldıŋ basşısı ol, men eskiniŋ artı edim. Arman degen aşı sol, *süyekke tiydi* kart edim (Kenesbayev, 1977: 477).

2957. **Süyekten ötüv.**
Petr Denisov sözin zorğa ustadı, söz *süyekten ötse* de şıdadı (Kenesbayev, 1977: 477).
Canı yanmak, acı çekmek.

2958. **Süyekti jaruv.**
Haysiyetini, şerefini ayaklar altına atmak.
Nadan jurtta javız jok pa, *süyek jarğan* söz tiyer (Kenesbayev, 1977: 477).

2959. **Süyekti sırkıratuv.**
Canı yanmak, acı çekmek.

3. 38. Şaş (''saç'') İle İlgili Deyimler

2960. **Kirpi şaş.**
Dik duran sert saçlar.

2961. **Kolaŋ kara buyra şaş.**
Kapkara saç.

2962. **Kolaŋ kara şaş.**
Kapkara saç.

2963. **Kolaŋ şaş.**
Kapkara saç.

2964. **Koŋır kolaŋ şaş.**
Kapkara saç.

2965. **Şaş ağaruv.**
1. Yaşlanmak, saçı ağarmak. 2. Yorulmak, bitkin düşmek, gücü tükenmek.
Otızdarda jasımız, Jasıkpız ba osı biz, Kelinşekter külgendey, *Ağarıptı şaşımız* (Kenesbayev, 1977: 561, 561).

2966. **Şaş al dese, bas aluv.**
Kaş yapım derken göz çıkarmak.

2967. **Şaş etekten oljağa batuv.**
Bolluk içinde yaşamak, varlıklı olmak.
Kolhoz käsibi biyıl tım oŋdı. Osı otırğan Rabiğalar biyıl *şaş etekten oljağa batpak* (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2968. **Şaş etekten payda keltirüv.**
Bolluk içinde yaşamak, varlıklı olmak.

2969. **Şaş etekten payda tapuv.**

Bolluk içinde yaşamak, varlıklı olmak.
Nartay börkin alşısınan kiyip, şaş etekten berkin alşısınan kiyip, *şaş etekten payda taptı* (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2970. **Şaş etekten payda tüsirüv.**
Bolluk içinde yaşamak, varlıklı olmak.
2971. **Şaş etekten.**
Çok, bol.
Düyley borannıŋ *şaş etekten* ziyanğa batıratın kaharınan saktanuvımız kerek (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2972. **Şaş jetpev.**
Çok, hesap edilemeyecek kadar çok, bolluk, denizler kadar çok.
Baska deleldi bılay koy-ak koyayın, onı tere bersem *şaşın da jetpes* (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2973. **Şaş siypar.**
Evlenmeden önce kız ile tanışmak.
Kol ustatar, *şaş siypar,* kız körseter, -ırımın bergen soŋ kursın öŋgeŋ (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2974. **Şaşın jayuv.**
Kötü kadın.
Jeŋgeŋ tün ortasında *şaşın jayıp*, davıs kılıp keldi (Kenesbayev, 1977: 462, 562).

2975. **Şaşına şaŋ jukpas.**
1. En yürük at. 2. Güzel akıcı konuşan, söz ustası.

2976. **Şaştan köp.**
Çok, bolluk, denizler kadar çok.

3. 39. Tamır (''damar'') İle İlgili Deyimler

2977. **Avız tamır.**
Her gün yolda karşılaşan, tanıdık kimse.

2978. **Ayrılas tamır erdiŋ arktı kasın surav.**
Aralarının açılmasının nedenini sormak.

2979. **Karğa tamır.**
Birbiriyle irtibatta olan memleket.

2980. **Karğa tamırlı.**
Birbiriyle irtibatta olan memleket.

2981. **Kindik tamır.**
İnsanın aslı, soyu, temeli.

2982. **Küre tamırın adıraytuv.**
Barut fıçısı gibi olmak, sinirlenmek.

2983. **Tamır boluv.**
Biriyle duygularını paylaşmak, sırdaş olmak.
Sonda karşığa ayttı: -Şırağım, meniŋ eki jorğanı alğanım ras, men onı sizdi körsetüvge alğanım jok. Tölegenniŋ joldastarına *tamır bolıp* aldım, dedi (Kenesbayev, 1977: 491).

2984. **Tamır jayuv.**
Geniş bir alanı etkilemek, biçok insanı etkileyebilmek.
Töŋkerisşi jumısker soldat jäne kara şruvalar sovetiniŋ ornamağan jeri jok, Rossiyanıŋ är burışında *tamırın jaydı* (Kenesbayev, 1977: 491).

2985. **Tamırı suvaluv.**
Zayıflamak, yüzünün kanı kaçmak.
Avıldan şıktı Bayekeŋ, Zılihanı almak bop, kanı işine tartılıp, *tamırları suvalğan* (Kenesbayev, 1977: 492).

2986. **Tamırımen kurıp ketüv.**
İyice zayıflamak.

2987. **Tamırın basıp baykav.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

2988. **Tamırın basıp körüv.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

2989. **Tamırın basuv.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

2990. **Tamırın kesüv.**
Bir işe koyulmak, bir sapa balta olmak.

2991. **Tamırın kırıkuv.**
Bir işe koyulmak, bir sapa balta olmak.

2992. **Tamırın kiyüv.**
Bir işe koyulmak, bir sapa balta olmak.

2993. **Tamırın tartıp körüv.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

2994. **Tamırın ustap körüv.**
Sır öğrenmek, birinin düşüncelerini bilmek.

2995. **Tamırına balta şapuv.**
Bir işe koyulmak, bir sapa balta olmak.

2996. **Tamırına kan jügirüv.**
Canlanmak, canı üstüne gelmek.

3. 40. Teri (''deri'') İle İlgili Deyimler

2997. **Aşı teri şıkuv.**
Aşırı zorluklara karşı dayanmak.

2998. **Aşı teri tögilüv.**
Ecel teri dökmek, zor durumlara karşı dayanmak.

2999. **Bas terisi kelispev.**
Dış görünüşü çirkin, kıyafeti yerinde olmamak.

3000. **Bas terisi salbırav.**
Keyfi kaçmak, huzuru kaçmak.

3001. **İt terisin basına kaptav.**
Ayıbını yüzüne söylemek.

3002. **Kol terisi soyıluv.**
Acı çekmek, acılanmak, sıkıntı çekmek, azap görmek.

3003. **Terisi keŋ.**
İyi niyetli, iyi düşünceli kişi.

3004. **Terisi tar.**
1. Çabuk morali bozulan, çabuk öfkelenen kişi. 2. İstemediği birini görmeye tahammül edememek.

3005. **Terisi tarılıp kelüv.**
Acılanmak, sıkıntıya düşmek, dertlere düçar olmak.

3006. **Terisi tarıluv.**
Öfkelenmek sinirlenmek, sıkıntıya düşmek, dertlere düçar olmak.
Meniŋ *terim tarılıp* kele jatır, burın kisim emes eŋ jalğız şertken (Kenesbayev, 1977: 502).

3007. **Terisin bitev soyuv.**
Sert olmak, acımasız olmak.

3008. **Terisin tapsa-taspa kıluv.**
Derisini dilim dilim kesmek.
Teriŋdi taspa-taspa kılıp, kattı jazamen öltirermin Bolıs terisine sıymay jarılıp ketkeli tur (Kenesbayev, 1977: 502).

3009. **Terisin tespey soruv.**
Acımak, merhamet etmek.

3010. **Terisine sıymav.**
Öfkelenmek, sinirlenmek, dertlere düçar olmak.

3. 41. Til (''dil'') İle İlgili Deyimler

3011. **Ana tili.**
Doğduğu halkın dili, ana dil.
Bala tili baldan tätti, *ana tili* odan tätti (Kenesbayev, 1977: 41).

3012. **Aspanmen tildesken.**
Çok büyük olmak, maharetli olmak.

3013. **Aşı til.**
Acı söylemek, sert konuşmak.

3014. **Aytuvğa til jetpev.**
Söz ile anlatamamak, söylemeye dili varmamak.

3015. **Bas kespek bolsa da, til kespek jok.**
Hiçbir şeyden çekinmeden duygularını ifade etmek.

3016. **Bas kesse de, til kespek jok.**
Hiçbir şeyden çekinmeden duygularını ifade etmek.

3017. **Baska bäle tilden.**

İnsanın başına ne gelirse dilinden gelir.
Baska bäle kaydan? Degen meniŋ surağıma ol *baska bäle tilden* dep javap berdi (Kenesbayev, 1977: 96).

3018. **Buyınsız til.**
Söz ustası, hatip kimse.
3019. **Jat til.**
Yabancı dil.

3020. **Kara til.**
1. Keskin sözlü. 2. Söz ustası, çok iyi konuşan.

3021. **Kızıl til.**
Dili çabuk, hatip, konuşması güzel olan kişi.
Kızıl til söz söylesem bezerilgen. Zamanı jıldan jılğa şerilgen. Ärday *kızıl tilge* şeberimnen (Kenesbayev, 1977: 371).

3022. **Kızıl tildi.**
Söz ustası, iyi konuşan kimse.

3023. **Kızıl tilin bezev.**
Dili ile kandırmak, tatlı diliyle insanlara kendini sevdirmek.

3024. **Kösem til.**
Söz ustası, çok iyi konuşmacı.

3025. **Kus til.**
Küçük küçük parçalara bölmek, ince ince dilmek.

3026. **Kuv tildi.**
Güldüren, şakacı, şaka yapmasını seven, şakalı konuşan kişi.
Kiyaldanbay jürmeytin albırt Zemtsovtı *kuv tildiŋ* işindegi eŋ az söyleytin Bonderenko ılğiy kağıtıp otıradı (Kenesbayev, 1977: 355).

3027. **Orak avız, ot tildi.**
Hatip, keskin sözlü, güzel konuşan.

3028. **Ortak til tapuv.**
Ortak düşünmek, kafa yapısı aynı olmak, anlaşmak için ortak bir dil bulmak.

3029. **Ot tildi.**
Hatip, güzel konuşan, dili keskin kişi.

3030. **Sav basına sakina tilev.**
Kendi kendine istemek, kendisi için dilemek.

3031. **Sum tildi.**
Yalancı, yalan söyleyen kişi.

3032. **Şapka tildi.**
Söz ile insanları etkileyen kişi.

3033. **Tätti til.**
Tatlı dil, iyi söz.

3034. **Tiken tildi.**
Diliyle insanların kalbini kıran, diken dilli kimse.

3035. **Til alğış.**
Söylenenleri yerine getiren, söz dinleyen, söz tutan kişi.

3036. **Til aluv.**
1. Akıl almak. 2. Öğütleri dinlemek.
Şıdayık, *tilimdi alsaŋ* korğalanbay, doska külki, duşpanğa tabalanbay (Kenesbayev, 1977: 532).

3037. **Til aşar.**
Çocuğu okutmak için hocanın aldığı bahşiş, ücret.

3038. **Til avzı taska.**
Göz değmesin, nazar değmesin.

3039. **Til azar.**
Anlatılanlara inanmayan, söylenen sözlere kanmayan kişi.
Ne ğılğan *til azar* balasıŋdar (Kenesbayev, 1977: 532).

3040. **Til baylanuv.**
Korkusundan konuşamamak, dili bağlanmak, bir şey söyleyememek.

3041. **Til berüv.**
Haber vermek.
Ne ekenin aşuvnıŋ körip tursıŋ, tezirek *til bermeseŋ*, avlıŋ şabar (Kenesbayev, 1977: 532).

3042. **Til bitüv.**
1. Sözünü dinlemek. 2. Konuşmasını bitirmek, söyleyip gitmek. 3. Unutmamak.
Til bitip sağan, şal kuyrık, jön bildirdiŋ erine (Kenesbayev, 1977: 532).

3043. **Til hat.**
Selam gönderilen mektup.

3044. **Til jetkisiz.**
Dil ile anlatılamaz, dilin anlatmaya gücü yetmez.
Bar jerde de kur alıs, barşa jurtka kuvanış, *til jetkisiz* kızık edi (Kenesbayev, 1977: 534).

3045. **Til jetpey.**
Sözle anlatılmaz.

3046. **Til kağısuv.**
Ağız kavgası yapmak, söz ile birbirine hakaret etmek.

3047. **Til kalşa.**
Konuşmasını henüz öğrenemeyen çocuk.

3048. **Til katuv.**
Bir şeyler söylemek, konuşmaya katılmak.
Özim izdegen ersi bolar jäne äyel basımmen ne dep *til katam* oğan (Kenesbayev, 1977: 534).

3049. **Til kayıruv.**
Karşılık vermek, birinin düşüncesine karşı çıkmak.

Til kayırsak tiri soydı, boldık oğan jemtik biz (Kenesbayev, 1977: 534).

3050. **Til kesüv.**
Konuşmasını kesmek, susmak.

3051. **Til men jağına süyenüv.**
Çok konuşmak, durmaksızın konuşmak.

3052. **Til men köz tiyüv.**
Birine göz değmek, bir şey hakında çok söyleyerek onu olumsuz yönde etkilemek.

3053. **Til mirdiŋ oğınday.**
Acı sözlü, dili keskin.

3054. **Til şeşilüv.**
Açık ve anlaşılır bir şekilde konuşmak, güzel konuşmak.

3055. **Til sındıruv.**
Okumasını öğretmek, okuma yazma öğretmek.
Balalardıŋ *tilin sındıruv* üşin molda jaldaptı (Kenesbayev, 1977: 534).

3056. **Til tabısuv.**
İnsanlarla iyi geçinmek, ortak dil bulmak, antlaşmak.

3057. **Til tapuv.**
1. Ne söyleyeceğini hesaplamak, söyleyeceklerini belirlemek. 2. Mantıklı söz söylemek, uygun söz söylemek.

3058. **Til tartıp, sözge aynaldıruv.**
Merak ederek konuşmaya katılmak.

3059. **Til tartpav.**
Çocuğun dünyaya gelmeden ölmesi, anne karnında ölmesi.

3060. **Til tartpay ketüv.**
Çocuğun dünyaya gelmeden ölmesi, anne karnında ölmesi.

3061. **Til tartuv.**
Merak ederek konuşmaya katılmak.

3062. **Til tiygizüv.**
Sövmek, küfretmek.

3063. **Til tiyüv.**
Birine göz değmek, bir şey hakında çok söyleyerek onu olumsuz yönde etkilemek.

3064. **Til uşına almav.**
Ağzına almamak, hiç bahsetmemek.

3065. **Til ustartuv.**
Ustaca söz söylemek, yerli yerinde söz söylemek, iyi konuşmak.

3066. **Til ustatuv.**
Doğru konuşmayı, güzel konuşmayı öğretmek.

3067. **Til üyirüv.**
Yemeğin lezzetini almak, tadını almak.

3068. **Til-avzı baylanuv.**
Konuşamamak, ağzı dili bağlanmak.
3069. **Til-avzım taska bolsın.**
Konuşmamak, bir şey söylememek.

3070. **Til-avzım taska.**
Konuşmamak, bir şey söylememek.

3071. **Til-avzından ayrıluv.**
Konuşamamak, ağzı dili bağlanmak.

3072. **Tilden kaluv.**
Korkusundan konuşamamak, dili bağlanmak, bir şey söyleyememek.

3073. **Tildep jiberüv.**
Dövüşmek, birbirine hakaret etmek.

3074. **Tildi baylav.**
Karşısındaki insanları konuşturmamak, kimseye çenesini açtırmamak.

3075. **Tildiŋ mayın ağzuv.**
Sözleri ustaca seçerek konuşmak, ustaca konuşmak, güzel ve edebi konuşmak.

3076. **Tildiŋ mayın tamızuv.**
Sözleri ustaca seçerek konuşmak, ustaca konuşmak.

3077. **Tilge aluv.**
Ağza almak, söylemek.
Jaratuvşı kudayım, özimdi *tilge alayın* (Kenesbayev, 1977: 532).

3078. **Tilge azuv.**
Birisinin sözüne kanmak.
Hat jazatın Musa jazğan, än tabılar önerpazdan. Kurbısımen tatuv jürip, şağımşınıŋ *tiline azğan* (Kenesbayev, 1977: 532).

3079. **Tilge bar da, dinge jok.**
Dilinde olmayan bir söz insanın içinde de olmaz.
Ağayınnan jaksı närse jok, *tilge bar da, dinge jok* (Kenesbayev, 1977: 532).

3080. **Tilge erüv.**
Birisinin sözüne kanmak.

3081. **Tilge jüyrik.**
Çok güzel konuşan, söz ustası, hatip kimse.
Key jaksınıŋ minezi edil menen jayıktay, ağıp ketip söyleydi *tili jüyrik* bolğan soŋ (Kenesbayev, 1977: 532).

3082. **Tilge kelmev.**
1. Çok az konuşmak. 2. Söyleyeceklerini söyleyememek.

3083. **Tilge könüv.**
Anlatılanlara inanmak, söz tutmak, söylenenleri yerine getirmek.

3084. **Tilge tiyek boluv.**
Söyledikleriyle övünmek, kendisiyle iftihar etmek.

3085. **Tilge tiyek etüv.**
Söyledikleriyle övünmek, kendisiyle iftihar etmek.

3086. **Tilge tiyek tapuv.**
Söyledikleriyle övünmek, kendisiyle iftihar etmek.
Tilge tiyek tavıp söylemge ne jetsin (Kenesbayev, 1977: 533).

3087. **Tilge usta.**
Akıcı konuşan, hatip, söz ustası.
Şäŋgerey tvorçestvosınıŋ bir kundı jağı –ol *tilge usta* akın. (Kenesbayev, 1977: 533).

3088. **Tilgen taspaday.**
Gözleri fal taşı gibi açılmak.
Juvan *tilgen taspaday* kögildir tamırlar ak kuykanı aykış-uykış şandıp aptı (Kenesbayev, 1977: 533).

3089. **Tili aşı.**
Çatal dilli, acı söz söyleyen kişi.

3090. **Tili aşuv.**
Acı dilli, sözleriyle insanları rahatsız eden kişi.

3091. **Tili avzına sıymav.**
Çok susamak.

3092. **Tili biyday kuvıruv.**
Yerin dibine sokarcasına eleştirmek, tenkit etmek.

3093. **Tili jetev.**
Söz ile söyleyebilmek, sözle anlatabilmek.

3094. **Tili jok.**
Konuşmayan, ağzından söz çıkmayan kişi, ağzı var dili yok.

3095. **Tili kelmev.**
1. Söylemeye dili varmamak, söyleyememek. 2. Bir konuyu düzgün anlatamayan, konuşması düzgün olmayan kişi.

3096. **Tili kışıv.**
Konuşası gelmek, konuşmak istemek.

3097. **Tili kıska.**
1. Konuşmayı beceremeyen, iki kelimeyi bir araya getiremeyen kişi. 2. Konuşacak durumu olmamak, parası olmadığından dolayı konuşamamak.

3098. **Tili kürmelüv.**
Korkusundan konuşamamak, dili bağlanmak, bir şey söyleyememek.

3099. **Tili mayda.**
İnsanların kalbini kırmadan konuşan, tatlı dilli kişi.

3100. **Tili men jağına süyenüv.**
Sözü bahane etmek, her konuşmayı bahane etmek.

3101. **Tili mirdiŋ oğıday.**
Sözü keskin, acı, sert kimse.

3102. **Tili mirdiŋ oğınday.**
1. Dili çok acı olan, insanların kalbini kıran, dili diken gibi olan kişi. 2. Doğru söz sözleyen kişi.

3103. **Tili şaluv.**
Söylemek, söyleyebilmek.

3104. **Tili şıkuv.**
1. Daha yeni konuşmaya başlayan çocuk, dillenmek. 2. Karşılık vermek, karşı düşüncesini bildirmek.

3105. **Tili taŋdayğa jabısuv.**
Çok susamak.

3106. **Tili tiyüv.**
Küfretmek, sövmek, hakaret etmek.

3107. **Tilim murnıma jetpey ketsin.**
Şaka ile doğru söylediğini inandırmak için söylenen söz. İki gözüm önüme aksın gibi.

3108. **Tilim taksa bolsın.**
Konuşmamak, bir şey söylememek.

3109. **Tilim taska.**
Konuşmamak, bir şey söylememek.

3110. **Tilimen biyday kuvıruv.**
Yerin dibine sokarcasına eleştirmek, tenkit etmek.

3111. **Tilimen kus ustav.**
Tatlı söz, çok güzel konuşmak.

3112. **Tilimniŋ uşında tur.**
Dilinin ucunda durmak, bildiğini bir türlü söyleyememek.

3113. **Tilin baylav.**
Konuşturmamak, dilini bağlamak.

3114. **Tilin bezev.**
Çenesine güvenmek, konuşma marifetini göstermek, ağzı ile her şeyi halletmek.

3115. **Tilin bilüv.**
1. Anlaşmak, uzlaşmak, birbirini anlamak. 2. Düşüncesini bilmek, içini bilmek.

3116. **Tilin kälimağa keltirüv.**
Ölmeden önce kelimeyi şehadet getirmek.
Suvdır Ahmet *tilin kälimağa keltirüvge* jaramadı (Kenesbayev, 1977: 536).

3117. **Tilin kayıruv.**
Konuşmak istememek, ağzını açmamak.

3118. **Tilin kesüv.**
Konuşturmamak, konuşmasına izin vermemek.

3119. **Tilin kışıtuv.**
Konuşmaya mecbur etmek, konuşmaktan başka çare bırakmamak.

3120. **Tilin şaynav.**
Konuşmaya gönlü olmamak, konuşmak istememek.

3121. **Tilin şığaruv.**
Bir şeyi söylemeye mecbur etmek, konuşmaktan başka çare bırakmamak.

3122. **Tilin suğıp aluv.**
Dili ile işlerini halletmek.

3123. **Tilin tartpav.**
Ağzına geleni söylemek, çekinmeden cesurca konuşmak.

3124. **Tilin tiske janığan.**
Boş yere durmaksızın konuşan, mantıksız konuşup duran kişi.

3125. **Tilin tistetüv.**
Hiç konuşturmamak, konuşmasına izin vermemek.

3126. **Tiline buğay saluv.**
Hiç konuşturmamak, konuşmasına izin vermemek.

3127. **Tiline buğay tüsüv.**
Başkasının konuşmasına izin vermemek.

3128. **Tiline söz berüv.**
Başkasının konuşmasına izin vermemek.
Onıŋ jüzine körik kılıp, biriniŋ kolınan kelmestey isti köptesin bitirmekke, birevine uktırarlık *tiline söz berip* jaratpaktığı mahabbat emes pe (Kenesbayev, 1977: 536).

3129. **Tiline tiyek, sözine tirek boluv.**
Söyledikleriyle övünmek, kendisiyle iftihar etmek.

3130. **Tiline tiyek, sözine tirek etüv.**
Söyledikleriyle övünmek, kendisiyle iftihar etmek.

3131. **Tilinen bal tamuv.**
Tatlı dilli, dilinden bal damlamak.

3132. **Tilinen bal tamuv.**
Ağzından bal akmak, güzel konuşmak.

3133. **Tilinen kağınuv.**
Dili acı, acı sözlü.

3134. **Tilinen şırası tamuv.**
Ağzından bal akmak, güzel konuşmak.
Kuday degen mühminniŋ avzınan ketpes tobası. İmanı bardıŋ belgili *–tilinen tamar şırası* (Kenesbayev, 1977: 535).

3135. **Tilinen tapuv.**

Dilinden dolayı cezalandırıldı, dilinden buldu, dilinin cezasını çekmek.

3136. **Tiliniŋ bizi bar.**
Acı dilli, sözleriyle insanların kalbini kıran kişi.

3137. **Tiliniŋ ebi bar.**
Çok iyi konuşan, hatip, güzel konuşan kişi.
Tiliniŋ ebi bar bir kisini derev şakırıp aldı (Kenesbayev, 1977: 536).

3138. **Tiliniŋ kırşankısı bar.**
Birini alaya almak, biri hakkında alaylı konuşmak.

3139. **Tiliniŋ kotırı bar.**
Birini alaya almak, biri hakkında alaylı konuşmak.

3140. **Tiliniŋ şikanı bar.**
Birini alaya almak, biri hakkında alaylı konuşmak.

3141. **Tiliniŋ tiyegi ağıtıluv.**
Sözünde şüphe olmamak, dosdoğru açık olarak söylemek.

3142. **Tiliniŋ uşına almav.**
Bir şeyi hiç konuşmamak, diline almamak, bahsetmemek.

3143. **Tiliŋdi tart.**
Ağzından çıkanı kulağın duysun, kes sesini, dikkatli konuş.

3144. **Tiliŋdi tıy.**
Hiç konuşma, sus, düşünerek yerli yerinde konuş.

3145. **Til-jağı baylanuv.**
Korkusundan konuşamamak, dili bağlanmak, bir şey söyleyememek.

3146. **Til-jağına süyenüv.**
Çok konuşmak, durmaksızın konuşmak.
So jaktan *til jağına süyengen* birevdiŋ saŋkıldağan davsı kulaktı jarıp baradı (Kenesbayev, 1977: 534).

3147. **Til-köz tiyüv.**
Göz değmek, nazar değmek.

3148. **Til-közden kakas bolsın.**
Allah gözden nazardan saklasın.

3149. **Til-közden saktasın.**
Allah gözden nazardan saklasın.

3150. **Tilmen aytıp jetkize almaytın.**
Güzelliğini anlatmaya söz bulamamak, çok yakışıklı.

3151. **Tilmen jağına süyenüv.**
Gevezelik etmek.

3152. **Tilsiz jav.**
Ateş ile sudan meydena gelen doğal afetler, sel, yangın.
Örtti meniŋ apam: *tilsiz jav* –deydi (Kenesbayev, 1977: 534).

3153. **Tis jarıp til katpav.**
Hiç konuşamamak.

3154. **Uv tildi.**
Dili acı, zehir dilli.
3155. **Uvday til.**
Acı keskin dilli.

3. 42. Tırnak (''tırnak'') İle İlgili Deyimler

3156. **Janı tırnağınıŋ uşında.**
Çok korkmak, sıkıntıya düşmek.

3157. **Tırnağı batuv.**
1. Hakimiyet kurmak, egemenlik kurmak. 2. Acımamak, merhamet etmemek, acımasız olmak.
Men kiyiktiŋ lağı em. Tiri kaldım, ölmey äreŋ, kattı *battı tırnağım* (Kenesbayev, 1977: 529).

3158. **Tırnağı iliküv.**
Bir şeye sahip olabilmek, bir şeye ulaşabilmek, ele geçirmek.
Tırnağı iliger jumıs izdep, avdannıŋ azğana mekemesin adaktap şıktı (Kenesbayev, 1977: 530).

3159. **Tırnağı kattı batuv.**
1. Hakimiyet kurmak, egemenlik kurmak. 2. Acımamak, merhamet etmemek, acımasız olmak.

3160. **Tırnağına almav.**
Beğenmemek, sevmemek, eşit görmemek.

3161. **Tırnağına iliküv.**
Yakalamak, eline geçirmek, elde etmek.

3162. **Tırnağınan şığa almav.**
Azabından kurtulamamak, bir insanın işkencesinden kurtulamamak.
Sovet ökimeti bolmasa, biz siyaktılar ömiri muktajdıktıŋ *tırnağınan şığa alar ma* edik, -dedi (Kenesbayev, 1977: 530).

3163. **Tırnağına tüsüv.**
Yakalanmak, tutulmak, eline geçirmek, elde etmek.

3164. **Tırnağın batıruv.**
1. Hakimiyet kurmak, egemenlik kurmak. 2. Acımamak, merhamet etmemek, acımasız olmak.

3165. **Tırnak aluv.**
İlk kazanç, siftah edilen kar.
Bul kitap –avtorlardıŋ kollektiv bolıp, birlesip kölemdi eŋbek jasavdağı tuŋğış *tırnak aldı* täjirebesi (Kenesbayev, 1977: 530).

3166. **Tırnak astınan kir izdev.**
Kötülük düşünmek, kötü planlar kurmak.

3167. **Tis-tırnağımen jabısuv.**
Bir işe iyice sarılmak, ölürcesine yapışmak.

3. 43. Tis (''diş'') İle İlgili Deyimler

3168. **Avzımen kus kuyruğun tistev.**
Ağzı ile kuş tutmak.
3169. **Avzımen kus tistev.**
Ağzı ile kuş tutmak.

3170. **Avzında ak tisi jok.**
Yaşlı hayvanlar için söylenir.

3171. **Azu tisi pışaktay.**
Güçlü olmak, faydalı olmak.

3172. **Azu tisin basuv.**
Tokaydıŋ osı kılığına jumıskerdiŋ köbi-ak *azuvın basdı* (Kenesbayev, 1977: 15).
1. Güç göstermek. 2. Birlikte hareket etmek.

3173. **Azuv tisi balğaday.**
Güçlü olmak, faydalı olmak, keskin.
Toğay tolğan jılkımdı jasanğan javğa tapsırdım. Kora tolğan koyımdı aş börige tapsırdım, *azuv tisi balğaday* jas börige tapsırdım (Kenesbayev, 1977: 15).

3174. **Barmağın tistev.**
Parmağını dişlemek, bir olay karşısında sinirlenmek.

3175. **Eki basın ustap, ortasınan tistep.**
Cimrilik etmek, malını başkalarından ve kendisinden esirgemek.

3176. **Janın avzına tistev.**
Canını ağzına almak, tehike atlatmak.

3177. **Kırık kazannıŋ kulağın tistev.**
Gezmeyi çok seven, gezgin kişi.

3178. **Koy tis.**
Ufak dişli.

3179. **Ok tistesüv.**
Antlaşmak, yeminleşmek, karşılıklı yemin etmek.

3180. **Orak tisti.**
Hatip, güzel konuşan, dili keskin kişi.

3181. **Ot tisti.**
Hatip, güzel konuşan, dili keskin kişi.

3182. **Ökpesin avzına tistep aytısuv.**
Çok sesli bir şekilde konuşmak.

3183. **Sarı tis.**
Orta yaşa gelmiş kimse.

3184. **Tilin tiske janığan.**
Boş yere durmaksızın konuşan, mantıksız konuşup duran kişi.

3185. **Tiri jan, tisti baka.**

Belli bir amaca ulaşmak için çalışmak, çabalamak.

3186. **Tisi batpav.**
Cesaret edememek, cüret edememek, diş geçirememek.

3187. **Tisin kayrav.**
Kin gütmek, kinlenmek, kin beslemek, diş bilemek.

3188. **Tisin tinse koyıp saktav.**
1. Huzurunu içinde saklamak. 2. Emanete iyi bakmak, emanete ihanet etmemek. 3. Sırrını saklamak.

3189. **Tisinen şıkpav.**
Sırrını kimseye söylememek, ağzından sır vermemek.

3190. **Tisiŋ barda tas şaynav.**
Gücü yeterken yapacaklarını yapmak.

3191. **Tisi sarı kayrak.**
Yaşlı, iyice yaşlanan kişi.

3192. **Tisi şığıp kelüv.**
Kendi işini kendisi yapmaya başlamak, işlerini takip etmek.

3193. **Tisi şıkkan.**
Buluğa ermek, yetişmek, büyümek.

3194. **Tisi tisine tiymev.**
Çok üşümek, titremek, donmak.

3195. **Tisiz jav.**
Ateş veya su afeti.

3196. **Tis jarıp söz aytpav.**
Hiç konuşamamak.

3197. **Tis jarıp söz katpav.**
Hiç konuşamamak.

3198. **Tis jarıp til katpav.**
Hiç konuşamamak.

3199. **Tis jarmav.**
Hiç konuşamamak.

3200. **Tis jaruv.**
1. Diş çıkarmak, çocukların dişemesi. 2. Gerçekleri ortaya çıkarmak.

3201. **Tis kakan.**
1. Tecrübeli kişi. 2. Hilekar, düzenbaz kişi.

3202. **Tiske basuv.**
Önemsemek.

3203. **Tis şukır kıltanak jok.**
Hiç ot çıkmayan, kıraç toprak.

3204. **Tis tiymev.**
Hayvan ağzı değmeyen bitki, hayvanların yemediği bitki.

3205. **Tistegenniŋ avzında, ustağannıŋ kolında.**
Herkes tarafından yağmalanmak.
3206. **Tistegenniŋ avzında, ustağannıŋ kolında ketüv.**
Herkes tarafından yağmalanmak.

3207. **Tisten şığarmav.**
Sırrını kimseye bildirmemek, sırrı kimseye faş etmemek.

3208. **Tistey kattı.**
Hareket etmemek, yerinden kımıldamamak.

3209. **Tisti bakaday jabısuv.**
Peşine düşmek, peşini bırakmamak.

3210. **Tisti tiske koyuv.**
Zorluklarla mücadele etmek.

3211. **Tistige ese tiyüv.**
Güçlü olana sıra gelmek.

3212. **Tis-tırnağımen jabısuv.**
Bir işe iyice sarılmak, ölürcesine yapışmak.

3213. **Ustağannıŋ kolında, tistegenniŋ avzında ketüv.**
Herkes tarafından yağmalanmak.

3. 44. Tize (‘’diz’’) İle İlgili Deyimler

3214. **Tize batıruv.**
Güç göstermek, zorbalık etmek, eziyet çektirmek.

3215. **Tize bügip, kol kuvsırar jayı jok.**
Baş eğmek, yalvarmak, boyun eğmek, yalvararak istekte bulunmak.

3216. **Tize büküv.**
1. Diz çökmek. 2. Yaşı büyüklere saygı göstererek selam vermek. 3. Yenilgiyi kabul etmek, baş eğmek.

3217. **Tizeden kan keşüv.**
Kan dökülmek, savaşlarda verilen büyük kayıp.

3218. **Tizeden suvğa, belden tuvba.**
Bel boyu su. (Derin suyun içinden geçerken söyenir).

3219. **Tizege aluv.**
Güç göstermek, zorbalık etmek, eziyet çektirmek.

3220. **Tizege saluv.**
Güç göstermek, zorbalık etmek, eziyet çektirmek.

3221. **Tize kosuv.**
Birleşmek, bir araya gelmek, toplanmak.

3222. **Tize körsetüv.**

Güç göstermek, zorbalık etmek, eziyet çektirmek.

3223. **Tizesi jılıp kaluv.**
Gönlünü kaptırmak, aşık olmak.
Jas katın az ömirge jaŋa tavıp, jaksı bop *kalıp edim tize jılıp*. Mindet kıp jastığıŋdı jol üstinde, bul söziŋ mağan salğan bülinşilik (Kenesbayev, 1977: 531).

3224. **Tizesin bükpev.**
1. Devamlı çalışmak, ara vermeksizin çalışmak. 2. Yıkılmamak, tüm zorluklara rağmen yıkılmadan ayakta kalabilmek.
Balası kempir şaldı asırayın dep jazı-kısı *tizesin bükpeydi* (Kenesbayev, 1977: 531).

3225. **Tizesin kemirüv.**
Sabırsızlanmak, sabrı tükenmek, dayanacak tahammülü kalmamak.
Bir mezgilde julkınıp, *tizesin kemirip*, balanıŋ tulparı aldınan şıktı (Kenesbayev, 1977: 531).

3226. **Tizesin kuşaktav.**
Bir döşekte yalnız yatmak, tek başına yatmak.
Kuşaktap kuv tizemdi jata almaymın, barasıŋ kumarıma bir jetkizbey (Kenesbayev, 1977: 531).

3227. **Tizesin ötkizüv.**
Güç göstermek, düşmana dişini göstermek.

3. 45. Tös (''döş'') İle İlgili Deyimler

3228. **Alma moyın, arşın tös.**
Yakışıklı, gerdan boyunlu olan.

3229. **Apay tös.**
1. Geniş yer. 2. Geniş gövdeli kimse.

3230. **Arşın tös.**
1. Geniş gövdeli kimse. 2. Yüksek göğüslü kadın.
Molda sopı dım bilmes, ketken esi, bul jalğanda jumak jok degen nesi? Jalğanda jumağım ar-imanım, Albırağan aruvdıŋ *arşın tösi* (Kenesbayev, 1977: 51).

3231. **Baska şavıp, töske örlev.**
İnatçılık etmek, aksilik çıkarmak.

3232. **Egey tös.**
Geniş gövdeli, gösterişli, yapılı at.

3233. **Jalaŋ tös.**
Yalın göğüs, kollarını sıvayıp işe başlayan, işten vazgeçmeyen.
Oydankırdan oŋay olja izdegen *jalaŋ tös* jas jigitter sonıŋ jasıl jalavınıŋ astına jiynaldı, jas batır jasağın bastap, jat elge talay-talay attandı (Kenesbayev, 1977: 177).

3234. **Kebeje karın, şubar tös.**
Bir anlaşmazlığı gidermek için iki tarafı dinleyerek karar bildiren kişiler ve halkı idare eden kişiler için kullanılan deyimdir.

3235. **Kısık tös.**
Tek hörgüçlü deve.

3236. **Kiysık tös.**
Eğri, yamuk, çarpık bacaklı. (Tek hörgüçlü develer için söylenir).

3237. **Kol ağısıp, tös soğısıp dos boluv.**
Hayat boyu arkadaşlık antlaşması yapmak, ölürcesine dost olmak.

3238. **Şınjır balak, şubar tös.**
Kendi nefsinden başka kimseye faydası olmamak.

3239. **Şubar tös, şınjır balak.**
Kimseye faydası olmamak.

3240. **Toyat tös, salpı erin.**
Çok hızlı koşan at. (Uzak yolculuğa dayanıklı, büyük savaşlarda kahramanların bindiği, soylu ve çok hızlı koşan at).

3241. **Tös arşındı suluv.**
Boylu poslu kız, güzel kız, eli ayağı düzgün kız.

3242. **Tösin aşuv.**
1. Dost, arkadaş olmak. 2. Kucaklaşmak, görüşmek.

3243. **Tösin tüyistirüv.**
1. Dost, arkadaş olmak. 2. Kucaklaşmak, görüşmek.

3244. **Tösine basuv.**
Kucaklamak, döşüne basmak, bağrına basmak.

3245. **Tös kağısuv.**
1. Dost, arkadaş olmak. 2. Kucaklaşmak, görüşmek.

3246. **Töske tös tiygizüv.**
1. Dost, arkadaş olmak. 2. Kucaklaşmak, görüşmek.

3247. **Tös tabandap jatır.**
Yüz üstü yatmak.
Labası törde *jatır tös tabandap*, şonkiyıp, maldı avıldıŋ töbetindey (Kenesbayev, 1977: 519).

3248. **Tös tabandı biy.**
Güçlü, kuvvetli, azimli, kararlı kişi.
Irğaskağa şıdasa, *tös tabandı biy* sonda boladı ğoy. Özініŋ tolayım nuskası bitimşil, dänekerşil bolğanday (Kenesbayev, 1977: 519)
.

4. BULGULAR VE YORUM

Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili deyimlerin Türkiye Türkçesine aktarımı, Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağları ortaya koyarak bu lehçeler arasındaki ortak kullanımların, ortak fikirlerin tespitini sağlamıştır. Bu iki toplumun kökenleri aynı tarihe ve aynı kültüre dayandıkları için Kazak Türkçesindeki deyimler ile Türkiye Türkçesideki deyimler arasında benzerlikler vardır. İşte bu çalışma aynı kökenden gelen, aynı kültürü paylaşan iki toplum arasındaki ortak düşünceleri ve ortak kullanımları ortaya koymuştur. Aynı kültürün bir parçası olan bu deyimler arsındaki farkın sadece şekil yönünden olduğu ve anlam olarak aynı düşünceleri ifade ettiklerinin tespiti sağlanmıştır. Yakın zamana kadar Türkiye Türklerinin yerleşik hayat sürmesine karşılık, Kazak toplumu yerleşik hayata daha geç geçmiştir. Bu da iki toplum arasında bazı değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Göç hayatı ve onunla ilgili unsurlar Kazak halkının kültüründe varlığını korumuştur. Kazak Türkçesindeki deyimlerde sanatkarlık, çiftçilik gibi konulara değinilmekle birlikte, yarı yerleşik hayatın meslekleri olan havyacılık, avcılık vb. konular daha çok yer almaktadır. Türk toplumu sürmüş olduğu yerleşik hayattan örnekler alarak düşüncelerine deyimlerde yer verirken, Kazak Türkleri aynı düşünceleri yarı yerleşik hayatın izlerini taşıyan deyimlerle ifade etmiştir.

Bunlardan yola çıkarak Kazak Türkleri ile Türkiye Türkleri yaşayış tarzı, gelenekleri ve dünya görüşleri dolayısıyla aynı kültürün izlerini taşıdıklarını söylemek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını ortaya koymuştur. Bu alandaki söz varlığının ortaklığı konusunu aydınlatarak; diğer Çağdaş Türk Lehçeleri ile Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağların tespitini sağlamıştır. Bu ve bu gibi çalışmaların Türk dilinin gelişmesine, Türk dilinin bugünkü sorunlarının çözümü yolunda önemli katkılar sağlayacağına inanıyoruz. Çünkü Türk dilinin sorunlarının giderilmesi için dünyanın her yerinde konuşulan Eski Türkçeden günümüze kadar gelen aralarında ortak bir bağ bulunan Türk lehçeleri dikkate alınmak zorundadır. Gelecek nesillere Türk kültürünü en güzel bir şekilde aktarabilmek, dilimizi bilimsel anlamda daha ilerilere götürmek her Türk ferdinin boynunun borcudur.

Türk dilinin Çağdaş Türk Lehçeleri ile leksik bağlarının olduğunu kanıtlayan, Türk dilinin ortak söz varlığını ortaya koyan bu çalışma; Çağdaş Türk Lehçeleri arasındaki ortak leksik bağların ispatını bir anlamda sağlamıştır. Çünkü bir dilde kullanılan söz varlıkları o dilin kendi derinliklerinden çıkan kullanımlardır. İşte Kıpçak sahasının tüm özelliklerini belirgin olarak üzerinde taşıyan Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında yapılan bu çalışma ile birçok ortak kullanımlar görülmüştür. Bu veya benzer çalışmalar çoğaldıkça bu anlamda düşünceler pekişecek, Türk dili daha sağlıklı bir şekilde gelişecek ve bugünkü Türk dilinin sorunlarının çözümüne ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

AKKOZİN, M., 1990. Kazak Makal Metelderi, Kazahskiye poslovitsı i pogovorki, Ğılımi-Tehnikalık Edebiyetter Bas Redaktsiyası, Almatı, 288s.

AKSOY, Ö. A., 1993. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 486s.

AYDIN, M., 1995. Geliştirilmiş ve Açıklamalı Atasözleri, Emek Yayın Dağıtım Pazarlama ve Ticaret LTD. ŞTİ. Ankara, 198s.

AYDIN, M., 1995. Geliştirilmiş ve Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Emek Yayın Dağıtım Pazarlama ve Ticaret LTD. ŞTİ. Ankara, 191s.

BENEKÇİ, Ş., 2004. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Damla Yay., İstanbul, 448s.

BURAN, A. ve ALKAYA E., 2001, Çağdaş Türk Lehçeleri, Ankara, 347s.

DENGE, B., 2004. Deyimler Sözlüğü, Gökkuşağı Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 370s.

DÜYSENBEKOVA, L., 2000. İs Kağazdarın Kazakşa Jürgizuv, Ana Til Baspası, Almatı, 208s.

EMİR, S., 2000. Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Ders Kitapları ve A.Ş. Tesisleri, İstanbul, 256s.

GÜRSOY-NASKALİ, E., 1997, Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 190s.

HARUT, S., 2004. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Gün Yayıncılık, Ankara, 365s.

JANUZAQOV T. J. ve ESBAYEVA, K. S., 2003, Kazak Türklerinde Kişi Adları (Kazak Esimderi), Çev.: N. AKSU, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1002s.

KENSBAYEV, I., 1977. Kazak Tilinin Frazeologiyalık Sözdigi, Kazak SSR'nin Ğılım baspası, Almatı, 711s.

KOÇ, K., BAYNİYAZOV, A. ve BAŞKAPAN V., 2003. Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 679s.

KOÇ, K. ve DOĞAN, O., 2004, Kazak Türkçesi Grameri, Gazi Kitabevi, Ankara, 429s.

KOJAHMETOVA, H., JAYSAKOVA, R., KOJAHMETOVA, Ş., 1988. Kazakşa-Orısşa Frazeologiyalık Sözdik, Mektep Baspası, Almatı, 662s.

KUŞCU, Ü., 2005. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Akdeniz Yay., İstanbul, 430s.

LEVENT, İ., 2004. Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Bu Yayınevi, İstanbul, 397s.

Milli Kütüphane Başkanlığı, 1997. Türk Atasözleri ve Deyimleri I, İstanbul, 183s.

Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1992. Türk Atasözleri ve Deyimleri, İstanbul, 143s.

Minsk, (<<SOL>>), 2000. Noviy Russko-Turetskiy i Turetsko-Russkiy Slovar, Moskova, 588s.

ORAZBAYEVA, F., CUNUSBEKOVA, K. ve AHMETOV, A., 1998. Kazahskiy Yazık, Respublikanskiy İzdatelskiy Kabinet Kazahskoy Akademi İm. Almatı, 191s.

TAJUTOV, A., 1997. Türikşe-Kazakşa Sözdik, Sözdik-Slovar Yayınevi, Almatı, 295s.

TDK (Türk Dil Kurumu Yayınları), 1969. Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Ankara, 406s.

TDK (Türk Dil Kurumu Yayınları), 1971. Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Ankara, 175s.

TDK (Türk Dil Kurumu Yayınları), 2005. Türkçe Sözlük, Ankara, 2244s.

TURGUT, M., 2005. Örnekli Deyimler Sözlüğü, Bilgi-Başarı Eğitim ve Kültür Yay., İstanbul, 278s.

ZHUSSUPOVA, L., 2001, Kazakça Atasözleri, Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

1979 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamladı. 1999-2000 tarihleri arasında Kazakistan Cumhuriyeti Abay Devlet Üniversitesi'nde, Kazakça ve Rusça hazırlık sınıfını tamamlayarak; 2000-2002 tarihleri arasında aynı üniversitenin Kazak Filoloji Fakültesinin Türk dili ve Edebiyatı Bölümüne devam etti. 2002 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yatay geçiş yaparak, 2004 yılında lisans öğrenimini tamamladı. 2004 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Kahramanmaraş Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı çeşitli okullarda vekil öğretmen olarak çalıştı. 2005 yılında Polis Meslek Eğitim sınavını kazandı. Kazakça, Rusça ve İngilizce bilmektedir.